

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі

Қазақстан Республикасы
Президентінің жанындағы
Жастар саясаты жөніндегі кеңес

Әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті

«ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫ – 2015» ҰЛТТЫҚ БАЯНДАМАСЫ

АЛМАТЫ - 2015

УДК 329 (574) (061)
ББК 66.75 (5 Қаз)
Қ 18

ISBN 978-601-04-1609-3

«Қазақстан жастары – 2015» Ұлттық баяндамасы. Сәлімгерей А.А., Әбдірайымова Г.С., Абдикерова Г.О., Айдарбаев С.Ж., Булатбаева А.А., Веревкин А.В., Ибраева А.С., Лифанова Т.Ю., Мәсәлімова А.Р., Межибовская И.В., Мыңбаева А.К., Ким А.М., Насимова Г.О., Оспанов С.И., Үсеинова Г.Р., Шапинова С.А. – Алматы: «Қазақ Университеті», 2015.

Аударма: қазақ тіліне – А.А. Маулен.

Көркемдеу және беттеу: А.Ш. Алдашева, А. Колесников, Р. Шангараев, Р. Скаков, А. Маханбетжанова; корректор Г. Бекбердиева, Е. Жайнаков.

«Қазақстан жастары – 2015» Ұлттық баяндамасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің тапсырысымен дайындалды.

Ұлттық баяндама жастардың ахуалын және Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясатының жай-күйін талдауға арналады.

Баяндамада ғылыми зерттеулердің, мемлекеттік органдардың ресми статистикалық және басқа да деректер негізінде қазақстандық жастардың әлеуметтік-демографиялық құрылымы сипатталады; білім және ғылым, денсаулық сақтау, еңбек және кәсіпкерлік, жастардың әлеуметтік-саяси үрдістерге және жастар субмәдениетіне қатысуы және т.б. салалардағы жастардың жай-күйіне толық талдау жасалады.

Ұлттық баяндама мемлекеттік органдарға, оқу орындарына, қоғамдық бірлестіктерге, жастар ресурстық орталықтарына, БАҚ – мемлекеттік жастар саясатын тиімді іске асыруға мүдделі барлық тұлғаларға арнап әзірленді.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015 ж.

Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2015». Салимгерей А.А., Абдирайымова Г.С., Абдикерова Г.О., Айдарбаев С.Ж., Булатбаева А.А., Веревкин А.В., Ибраева А.С., Лифанова Т.Ю., Масалимова А.Р., Межибовская И.В., Мынбаева А.К., Ким А.М., Насимова Г.О., Оспанов С.И., Усеинова Г.Р., Шапинова С.А. – Алматы: «Қазақ Университеті», 2015.

Перевод: каз. яз. – А.А. Маулен.

Дизайн и верстка: А.Ш. Алдашева, А. Колесников, Р. Шангараев, Р. Скаков, А. Маханбетжанова; корректор Г. Бекбердиева, Е. Жайнаков.

Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2015» подготовлен по заказу Министерства образования и науки Республики Казахстан.

Национальный доклад посвящен анализу положения молодежи и состояния государственной молодежной политики в Республике Казахстан.

На основе научных исследований, официальных статистических и иных данных государственных органов в докладе представлена социально-демографическая структура казахстанской молодежи; проведен детальный анализ положения молодежи в сферах образования и науки, труда, здравоохранения, занятости и предпринимательства, участия молодежи в общественно-политических процессах, молодежных субкультурах и др.

Национальный доклад адресован государственным органам, учебным заведениям, общественным объединениям, молодежным ресурсным центрам, СМИ – всем, кто заинтересован в эффективной реализации государственной молодежной политики.

© КазНУ имени аль-Фараби, 2015 г.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	4
1-тарау. Қазақстан Республикасы жастарының демографиялық сипаттамасы	6
1.1. 14-29 жас аралығындағы жастардың саны	7
1.2. Жастардың жыныстық-жас ерекшелік құрылымы	9
1.3. Жастар арасында туылым, неке, ажырасу және өлім	11
1.4. Жастардың сыртқы және ішкі көші-қоны	16
2-тарау. Жастардың құқықтық мәртебесін реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамасы	21
2.1. Жастардың құқықтық жағдайы мен жастар саясаты негіздерінің мәселелері бойынша Қазақстан Республикасы заңнамасының тұжырымдамасы	22
2.2. Жастар саясаты саласындағы халықаралық-құқықтық нормалар мен шетелдік заңнама	25
2.3. Қазақстан Республикасында мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру	29
3-тарау. Жас ұрпақ денсаулығы мен бос уақыты.....	36
3.1. Жастардың әлеуметтік маңызы бар ауру түрлері	37
3.2. Салауатты өмір салты және жастар арасындағы спорттық-сауықтыру жұмыстары	40
3.3. Жастардың бос уақыты	43
4-тарау. Жастар өміріндегі білім және ғылым	49
4.1. Білім беру кеңістігі: қамтылуы, мүмкіндіктері және қол жетімділігі	50
4.2. Білім сапасы және жастардың кәсіби стратегиясын іске асыру	57
4.3. Ғылымдағы жастар: әлеуеті және даму стратегиясы	59
4.4. Жаңа кәсіпқой ұрпақты қалыптастырудағы «Болашақ» халықаралық стипендиялық бағдарламасы	61
5-тарау. Жастардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы	64
5.1. Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына және шешім қабылдау процесіне жастардың қатысуы	65
5.2. Жастар және еңбек нарығы	69
5.3. Жастарды әлеуметтік қолдау	79
6-тарау. Жастар ортасындағы қылмыстылық пен өзге де қоғамға қарсы құбылыстар	86
6.1 Жастар қылмыстылығы: құқық бұзушылық пен олардың алдын алу	87
6.2. Жастар ортасындағы қоғамға қарсы әрекеттер	92
6.3 Жастар арасындағы суицид	95
7-тарау. Қоғамдық-саяси үдерістегі жастар.....	99
7.1. Жастар елдің қоғамдық-саяси өмірінде	100
7.2. Жастардың сайлауға қатысуы	101
7.3. Жастардың наразылық белсенділігінің деңгейі	104
7.4. Жастар және дін	107
8-тарау. Жастармен жүргізілетін әскери-патриоттық жұмыстар.....	112
8.1. Жастардың әскери-отансүйгіштік тәрбиесін мемлекеттік реттеу	113
8.2. Қазақстандық отансүйгіштік және қазіргі жастардың азаматтық борышты түсінуі	116
ҚОРЫТЫНДЫ	121
ҰСЫНЫСТАР	124

КІРІСПЕ

Қазіргі жастар – Қазақстан халқының белсенді бөлігі. Оның дамуы мемлекетіміздің және қазақстандық қоғамның ерекше назарындағы тақырыпқа ие. Олар тәуелсіз жаңа Қазақстанда туып-өскен және тәуелсіздік алғаннан кейінгі алғашқы онжылдықтардағы елде болған барлық әлеуметтік-саяси және экономикалық өзгерістердің алғашқы нәтижелерінің дәмін татқан әлеуметтік топ. Жастардың даму деңгейі (физикалық, ақыл-ойы, білімі, рухани дамуы, мінез-құлық мотиві, әлеуметтік белсенділігі, құндылықтық ұстанымдары, әлеуметтік белсенділігі) Қазақстанның болашақтағы адам капиталының іргетасын құрады. Жастардың қоғам өмірінің барлық саласына бейімделгені және белсенді араласу деңгейінен қоғам мен жастардың даму қарқыны анықталады. Сол себепті, жастар дегеніміз кімдер және жастардың потенциалы қаншалықты маңызды деген сауалдар қазіргі Қазақстан үшін өте өзекті болып табылады. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, қарқынды дамып келе жатқан жаһанда стратегиялық артықшылыққа басты тасымалдаушылары жастар болып табылатын адами және инновациялық капиталды жемісті жүзеге асырушы және тиімді дамытушы елдер ие болады.

2015 жыл – ҚР «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңы қабылданған, «Қазақстан 2020: болашаққа жол» атты Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Мемлекеттік Жастар саясаты Концепциясының екінші кезеңін жүзеге асыру басталған жыл. Сондықтан дәстүрлі ұлттық баяндаманы дайындау бір жағынан өткен кезеңнің қорытындысын шығаруға, екінші жағынан болашақтағы даму үшін есептің жаңа көзқарастағы координатының сатысы болып табылады.

Оның негізгі мақсаты мемлекеттік мүдде тұрғысынан жастардың жағдайын шынайы бағалау, жастардың негізгі беталысын айқындау және мемлекеттік жастар саясатының ауқымды мәселелерін шешудің тиімді жолдарын анықтау болып табылады.

«Қазақстан жастары – 2015» ұлттық баяндамасы Білім және ғылым министрлігінің

тапсырысы бойынша ҚР «Қазақстан Республикасының жастар саясаты туралы» Заңының 6 тармағына сәйкес дайындалған және осы тәрізді дайындалған үшінші баяндама.

Ұлттық баяндама Қазақстан Республикасы жастарының әлеуметтік-демографиялық сипаттамасын, өсім динамикасын, жастық құрылымын, жастар арасында туу және өлім тенденциясын қарастыратын 8 тараудан тұрады. Адами капиталдың басты элементі білім мен ғылым болып табылады, сол себепті, авторлар басты назарды жастардың сапалы білімге қолжетімділігін, жастардың ғылымға қызығушылығын талдауға аударған.

Жеке тарау дәстүрлі түрде жастар денсаулығының жағдайына, оның ерекшеліктеріне, жастар арасында салауатты өмір салтын қалыптастыруға және спорттық-сауықтыру істеріне арналған. Сонымен бірге, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында жастардың рөлін, еңбек нарығындағы жағдайын, жастардың жұмыспен қамтылуы және жұмыссыздық көлемін, түлектердің жұмысқа орналасу деңгейін талдауға басты назар аударылған. Алғаш рет Қазақстандағы жастардың кәсіподақтық қозғалыстары, ауыр, зиянды және қауіптілігін есепке ала келе еңбек нарығында жастардың әлеуметтік қолдау табуы сарапталады.

Жастардың әлеуметтік-саяси процестерге қатысуына арналған тарауда жастардың саяси белсенділігі, азаматтық ұстанымдары, шешім қабылдауда, қоғамдық өмірге қатысуда наразылық белсендігін анықтауға арналған жағдайлар қарастырылған. Отанды қорғауда азаматтық және әскери міндетін орындауға жастардың дайындығын қалыптастыру процесінде әскери-патриоттық тәрбиені жүзеге асыру, қазақстандық жастардың отансүйгіштік және азаматтылық түсініктерінің ерекшеліктері туралы мәліметтер үлкен қызығушылық тудырады.

Басқа жағынан алғанда, қоғам мен жастардың арақатынасы девиантты (әлеуметтік нормалардан ауытқу) мінез-құлық сипатында жүзеге асады. Баяндамада жастардың қылмыстылығына қатысты негізгі тенденциялар, жас буынды бейәлеуметтілік белгілерінің қамтуы талданады.

Көп жағдайда қолда бар материалдардың алға қойылған міндетті орындауға, соның ішінде, аймақаралық толықтай талдауға мүмкіндік бермегенін атап өткен жөн. Жекелей көрсеткіштерді салыстыруға келгенде түрлі секторлардағы жастық топтардың статистикасының сәйкес келмеуі де біраз мәселе тудырды. Осы себептерге байланысты баяндаманың тараулары түрлі деңгейдегі талдамалардан құралған. Толықтай алғанда, жүргізілген кешенді талдау жастар дамуының позитивті және негативті аспектілерін айқындауға, потенциалды мүмкіндіктерін және мемлекеттік жастар саясатының тиімділігін көтеруде бірнеше практикалық ұсыныстарды дайындай келе елдің дамуына үлес қосуға, туындаған мәселелерді уақытында шешу жолында қажетті шараларды жасауға және жастармен жұмыста басым бағыттарды анықтауға мүмкіндік берді.

Баяндаманы дайындау барысында ғылыми мәліметтер, ресми мемлекеттік статистика мағлұматтары, Қазақстан Республикасының жастар қоғамдық бірлестіктерінің, ірі кәсіпорындар мен ұлттық компаниялардың, министрліктердің ақпараттық-сараптамалық материалдары, бұқаралық ақпарат құралдарының контент-талдаулары, ашық қолданыстағы интернет-ресурстар қолданылды.

Ұлттық баяндама жастардың сандық және сапалық сипатын көрсететін инфографикалық сипаттағы материалдармен қамтамасыз етілген; суреттер мен кестелерде шынайы статистикалық және басқа да мәліметтер келтірілген.

Сонымен қатар, баяндамада Президент Әкімшілігінің тақырыптық жоспарына сәйкес ҚР Білім және ғылым министрлігінің тапсырысы бойынша жүргізілген әлеуметтанулық зерттеуердің нәтижелері қарастырылған:

– әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының 2015 жылғы Ұлттық баяндаманы даярлау ауқымында жүргізген жалпы әлеуметтанулық сауалнама. 2015 жылы Қазақстанның 14 облысы және республикалық маңызы бар Алматы және Астана қалаларында 2085 жас респондент сауалнамаға жауап берді. Жастар саясатын жүзеге асыру процесінің маңыздылығын арттыру мақсатында еріктілер, жастар ұйымдары, қоғамдық бірлестіктер мен орталықтар, жергілікті әкімшіліктердің жастар саясатын жүзеге асыру жұмысына жауапты тұлғалардан құралған 114 эксперттің қатысуымен 20 фокус-топтық зерттеулер жүргізілді;

– ҚР Білім және ғылым министрлігінің тапсырысы бойынша «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығының 2013-2015 жылдар аралығында жүргізілген әрқайсысында 2000 респондент қатысқан жалпы әлеуметтанулық сұрауы;

– 2015 жылы Президент Әкімшілігінің тақырыптық жоспарына сәйкес ҚР Білім және ғылым министрлігінің Философия және саясаттану институтының тапсырысы бойынша жүргізілген әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Әлеуметтанулық зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығы жүргізген 1000 жас респонденттен құралған әлеуметтанулық сұрауынан құралады.

«Қазақстан жастары – 2015» ұлттық баяндамасын министрліктер, жастармен жұмыс жөніндегі республикалық және аймақтық деңгейдегі мемлекеттік органдар, оқу орындары, қоғамдық ұйымдар, жастардың орталықтары, БАҚ және басқа да жастар саясатына қызығушылық танытқан ұйымдар мен тұлғалар қолдана алады.

1 тарау

Қазақстан Республикасы жастарының демографиялық сипаттамасы

1.1. 14-29 ЖАС АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ САНЫ

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің (әрі қарай – Статистика комитеті) деректеріне сәйкес, Қазақстан Республикасының 14-29 жас аралығындағы жастардың саны 2015 жылдың басында 4 206 300 адамды құрады (1.1-сурет).

Қазақстан Республикасындағы жастар саны (1992-2015 жж., адам.)

1.1
сурет

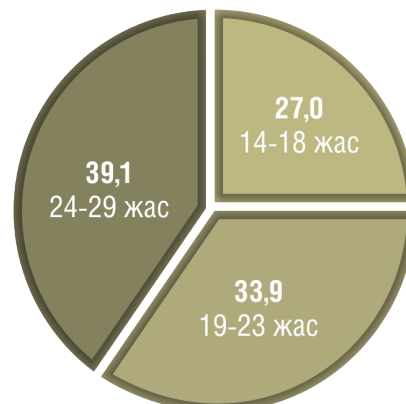
Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Жастар санындағы елеулі арту көрсеткіші 1980-ші жылдардың аяғында туғандардың демографиялық толқынмен және 1990-шы жылдардағы дағдарыстың кесірінен оның біртіндеп төмендеуіне байланысты орын алған. 23 жыл ішінде жастар саны 116 761 адамға (2,9%) артты.

Келтірілген деректер «демографиялық шұңғыл» туудың төмендеуіне айқын әсері азырақ маңызды болуда және біріншілікті экономикалық факторлардың теріс әсеріне береді: халық кірістері қайнар көздерінің тұрақсыздығына алып келетін, еңбек бәсеке-лестігінің кенет өсуі, мәдени тұтастық, өмір салтының динамизмі, білім берудің уақыттық интервалының өсуі, өмір құнының айтарлықтай артуы, сонымен қатар халық қажеттіліктерінің вариативтілігінің кеңеюі.

Негізгі топтар бойынша жастардың саны 1.2-суретте көрсетілген.

Негізгі жас топтары бойынша жастардың үлестік салмағы, 2015 ж. басы, %

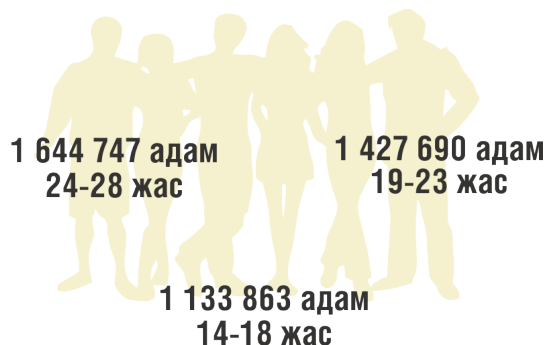
1.2
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2015 жылдың басындағы жай-күй бойынша негізгі жас шоғырларының меншікті салмақтық арақатынасы: 14-18 жас – 27,0%; 19-23 жас – 33,9% және 24-28 жас – 39,1% [1, 5 б.].

Қазіргі таңда Қазақстан жастары құрылымында санының көптігі бойынша 24-28 жастағы ересек топ өкілдері көш бастап келеді. Жас топтары қимасындағы жастар санының айтарлықтай теңсіздігі, өткен ғасырдың 90-шы жылдары орын алған әлеуметтік-экономикалық дағдарыс аясындағы туу факторының өсуі мен кемуінің кезектесуімен байланысты (1.3-сурет).

Жастардың жалпы санына шаққанда жастардың жас ерекшелік топтары бойынша саны, 2015 ж. басы, адам және %

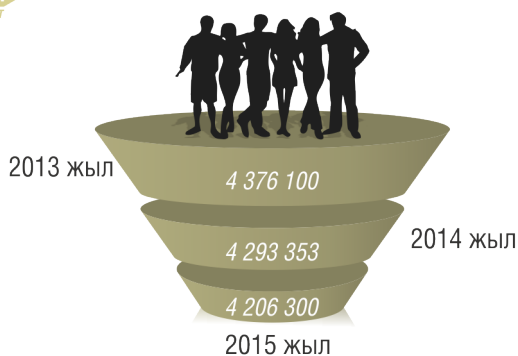
1.3
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2015 жылдың басы елдегі халықтың жалпы санына шаққандағы Қазақстан жастарының саны 24,15% құрайды (2014 жылы – 25,01%). Олардың ішінде (абсолюттік шамада): қала жастары – 2 375,9 мың адам, ауыл жастары – 1 830,4 мың адам. Республикадағы қала халқына шаққандағы жастардың меншікті салмағы 24,07%, ауыл халқы арасында 24,24% құрайды (1.5, 1.6-суреттер).

3 жылдағы жастар санының өзгерісі (2013-2015 жж., адам)

1.4
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

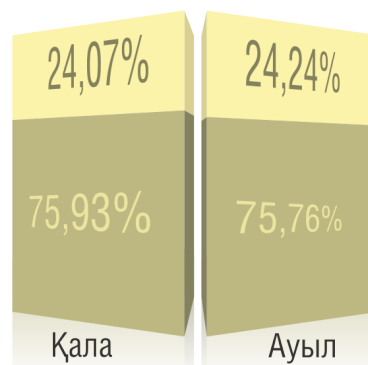
Елдегі халықтың жалпы санына шаққанда жастардың саны, 2015 ж. басы, адам.

1.5
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

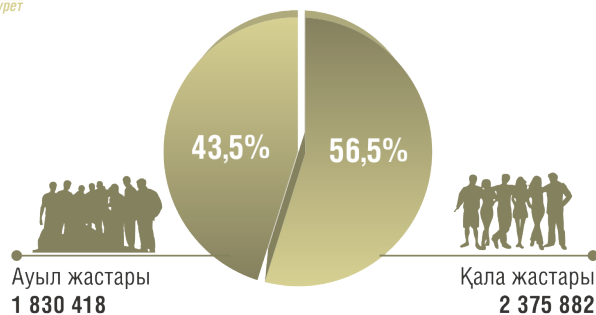
2015 жылдың басындағы жай-күй бойынша қала халқы арасындағы жастардың жалпы саны, ауыл жастарымен салыстырғанда 56,5% және 43,5% басымдылық көрсетеді (1.7-сурет).

Қала және ауыл халқы қимасындағы жастардың үлес салмағы, 2015 ж. басы, %

1.6
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Қала/ауыл қимасындағы жастар саны, 2015 ж. басы, адам. және %

1.7
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Өңірлер қимасындағы жастар саны, 2015 ж. басы, адам.

1.8
сурет

Оңтүстік Қазақстан облысы	723 936
Алматы облысы	450 795
Алматы қ.	440 476
Қарағанды облысы	314 966
Шығыс Қазақстан облысы	304 972
Жамбыл облысы	260 631
Ақтөбе облысы	213 867
Астана қ.	213 350
Қостанай облысы	201 440
Қызылорда облысы	189 637
Павлодар облысы	164 465
Ақмола облысы	165 154
Маңғыстау облысы	152 652
Батыс Қазақстан облысы	149 595
Атырау облысы	144 152
Солтүстік Қазақстан облысы	116 212

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2015 жылдың басындағы жай-күй бойынша жастардың басым бөлігі Оңтүстік Қазақстан (723 936 адам) және Алматы (450 795 адам) облыстарында тұрады. Жастардың ең аз үлесі, өткен жылдардағыдай, Солтүстік Қазақстан (116 212 адам) және Атырау (144 152 адам) облыстарына тиесілі (1.8-сурет).

Сонымен бірге, 2015 жылдың басындағы жай-күй бойынша өңірлер кимасындағы аймақтардағы халықтың жалпы санына шаққандағы жастардың ең үлкен үлес салмағы Алматы қаласында – 26,8%, Оңтүстік Қазақстан облысында – 26,0%, Ақтөбе облысында – 26,0%. Жастардың ең аз үлесі Солтүстік Қазақстан (20,3%) және Павлодар (21,8%) облыстарында байқалады (1.9-сурет).

Өңірлердегі халықтың жалпы санындағы жастардың үлес салмағы, 2015 ж. басы, %

1.9
сурет

Ақмола облысы	22,4%
Ақтөбе облысы	26,0%
Алматы облысы	23,5%
Атырау облысы	24,8%
Шығыс Қазақстан облысы	21,9%
Жамбыл облысы	23,7%
Батыс Қазақстан облысы	23,7%
Қарағанды облысы	22,9%
Қостанай облысы	22,9%
Қызылорда облысы	25,2%
Маңғыстау облысы	25,2%
Павлодар облысы	21,8%
Солтүстік Қазақстан облысы	20,3%
Оңтүстік Қазақстан облысы	26,0%
Астана қ.	25,0%
Алматы қ.	26,8%

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

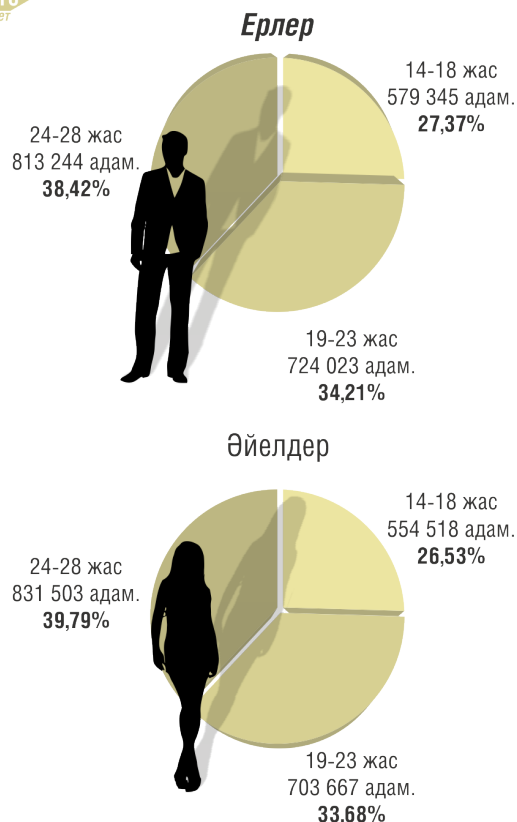
1.2. ЖАСТАРДЫҢ ЖЫНЫСТЫҚ-ЖАС ЕРЕКШЕЛІК ҚҰРЫЛЫМЫ

«Жастар» атты демографиялық санатқа, ресми статистикалық өлшемдерге сәйкес, 14 жастан 29 жасқа дейінгі жас адамдар жатады, олар әлеуметтік-экономикалық және психолого-физиологиялық өлшемдер қатарында келесідей топтарға топтастырылуы мүмкін: 14-18 жас – кіші, 19-24 жас – орта және 25-

29 жас – ересек жас шоғыры. Жастардың туу мен некелесу құрылымында қатыстық көрсеткіштер 15-19 жас, 20-24 жас, 25-28 жас топтарында көрсетілген (Статистика комитетінің ақпаратына сәйкес).

Мемлекеттік Статистика комитетінің ақпараттарына сәйкес, республика бойынша ер жынысты жастар саны 50,3% құрайды, сәйкесінше, әйел жынысы – 49,7%, абсолют мәнінде 2 116,6 мың ерлерді және 2 089,6 мың әйелдерді құрайды (1.10, 1.11-суреттер).

Жастардың негізгі жас ерекшелік топтары бойынша саны (ерлер мен әйелдер), 2015 ж. басы, адам.

1.10
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2015 жылдың басында жастардың негізгі жас шоғырлары бойынша ерлер мен әйелдердің келесідей арақатынасы байқалады:

– 14 жастан 29 дейінгі жаста ерлер (51,1%) және әйелдер (48,9%) саны арасындағы өріс 2,2% құрайды;

Қазақстан Республикасы жастарының гендерлік құрамы, жастардың жалпы санындағы %, 2015 ж. басы

1.11
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

– 19-23 жас – ер адамдар (50,4%) және әйел адамдар (49,6%) саны тепе-тең (ерлер пайдасына барлығы 0,8% өріс);

– 24-28 жас шоғырында әйелдер саны (50,5%) басым болып келеді. Еркектер – 49,5% (өріс – 1%). Зерттеліп отырған мәселе бойынша егжей-тегжейлі ақпарат 1.12 және 1.13-суреттерінде көрсетілген.

Айта кетерлігі, өңірлердегі ер адамдар саны, әйел адамдар санына қарағанда сәл көбірек. Алайда, республикалық маңызы бар қалаларда қыздар саны түрлі жас шоғырларындағы жігіттер санымен салыстырғанда айтарлықтай жоғары.

Қазақстан жастарының жыныстық-жас құрылымы мен саны, 2014-2015 ж. басы, адам

1.12
сурет

Жасы / жыл	2014			2015		
	барлығы	ерлер	әйелдер	барлығы	ерлер	әйелдер
14-28	4293353	2156754	2136599	4206300	2116612	2089688
14	218007	111811	106196	223984	114313	109671
15	224133	114753	109380	217747	111656	106091
16	225500	114915	110585	223850	114596	109254
17	243208	124148	119060	225314	114796	110518
18	258567	131957	126610	242968	123984	118984
19	277706	141724	135982	258315	131785	126530
20	284610	145087	139523	277498	141532	135966
21	298460	151311	147149	284419	144919	139500
22	309751	154993	154758	298141	151110	147031
23	327068	161841	165227	309317	154677	154640
24	330002	163288	166714	326662	161536	165126
25	335642	165065	170577	329599	163033	166566
26	330799	164008	166791	335112	164726	170386
27	323872	160821	163051	330202	163619	166583
28	306028	151032	154996	323172	160330	162842
14-18	1169415	597584	571831	1133863	579345	554518
19-23	1497595	754956	742639	1427690	724023	703667
24-28	1626343	804214	822129	1644747	813244	831503

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2015 жылдың басында қалаларда 1 160 960 жас ерлер мен 1 214 922 жас әйелдер тұрып жатты, сәйкесінше, 27,6% және 28,9% құрады. Қалалардағы Қазақстан жастары санының

өсуі, олардың білім алу және еңбек мақсаттарымен байланысты. Жастардың жыныстық-жас құрылымы бойынша егжей-тегжейлі ақпарат 1.14-сурет диаграммасында көрсетілген.

Негізгі жас шоғырлары бойынша,
әйелдер мен ерлер санының
арақатынасы, 2015 ж. басы, %

1.3. ЖАСТАР АРАСЫНДА ТУЫЛЫМ, НЕКЕ, АЖЫРАСУ ЖӘНЕ ӨЛІМ

Туылым. Қазіргі таңда жастар арасындағы туылым балаларды дүниеге алып келудегі тәжірибе тұрақтылық пен бақылау арқылы сипатталады (1.15 сурет).

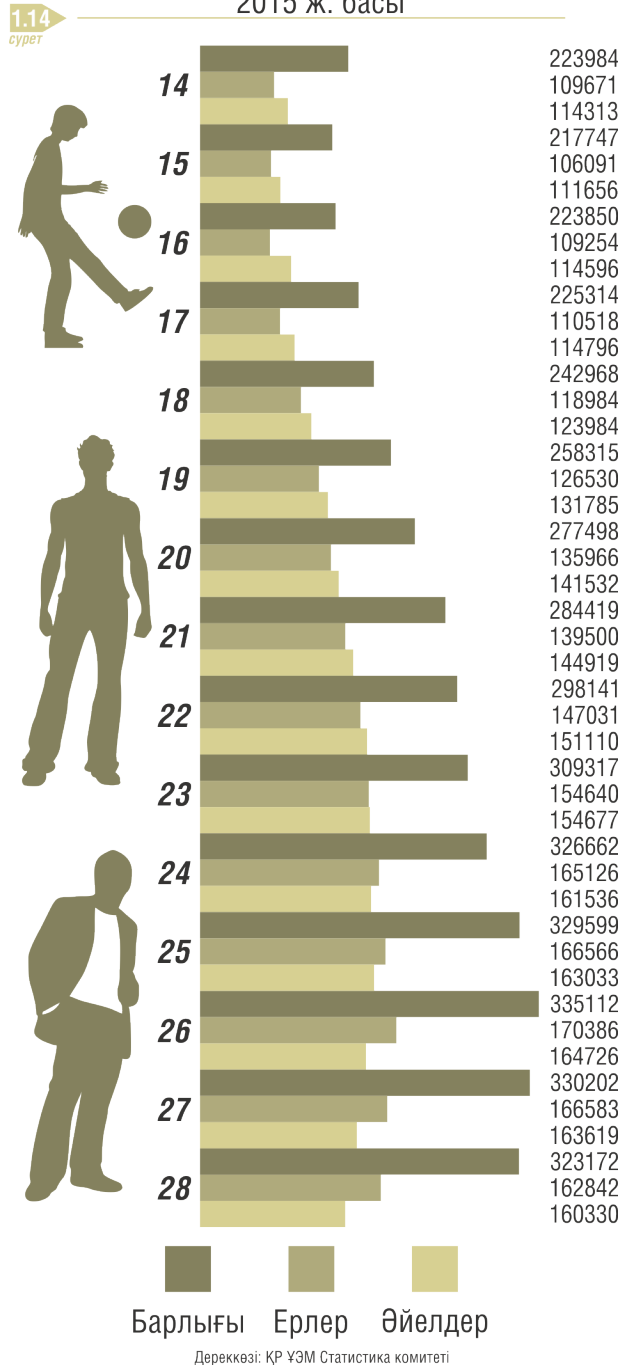
Қазақстанда бала туудың негізгі санын 20-24 және 25-29 жасындағы жас әйелдер тобы құрайды. 2012 жылдан жастардың барлық жас топтарында 7578 балаға көбейген. Туылым көрсеткіші мен қалыпты өсуінің ең жоғарғы көрсеткіші ауылдық жас әйелдердің барлық жас топтарында орын алған (1.16-сурет).

Соңғы үш жылда жастардың барлық жас топтарының арасында туылым ұлғайған (1000 әйелге):

- 15-18 жас аралығындағы жастық топтарда туылым соңғы бес жылда 1,98%;
- 19-23 жас – 10,71% еселенген
- 24-28 жас – 3,32% көбейген (1.17 және 1.18-суреттер).

Аймақтық бөлініске сәйкес жас топтарының 15-тен 18-ге дейінгі жас бойынша туылымның ең жоғарғы көрсеткіші Маңғыстау облысына тиесілі және 34,49% құрайды, 19-дан 23 жас – Оңтүстік-Қазақстан облысы және 214,53% құрайды, 24-тен 28 жас – Оңтүстік-Қазақстан облысы және 236,13% құрайды (1.19-сурет).

Қазақстан халқының жыныстық-жас
ерекшелігі бойынша құрылымы,
2015 ж. басы

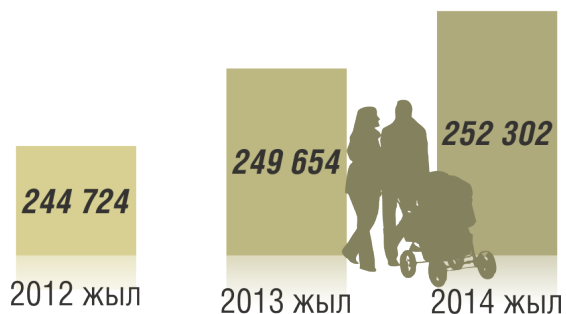

Жастар арасындағы туылым көрсеткішінің ең жоғары көрсеткіші Оңтүстік-Қазақстан, Қызылорда, Маңғыстау, Жамбыл және Атырау облыстарында.

Туылымның жастар арасындағы ең төменгі көрсеткіші Алматы қаласына тиесілі.

2012 ж. және 2014 ж. жастар
арасындағы туылым туралы
мәліметтер, бала1.15
сурет

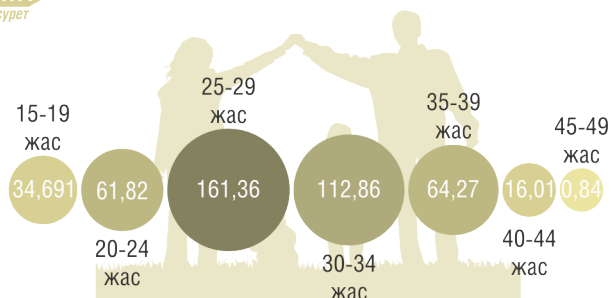
Туылғандар саны

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Туылғандардың салыстырмалы
саны ауыл/қала1.16
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

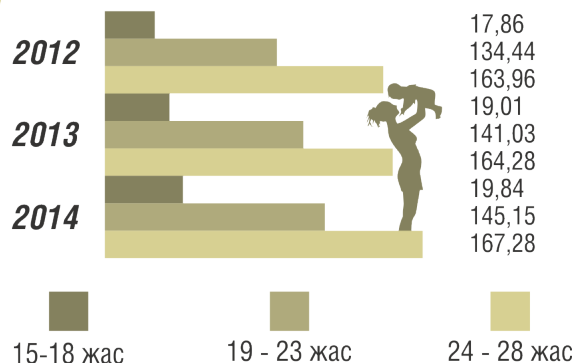
Жас бойынша топтарының туу
көрсеткіші, ‰1.17
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Ауыл жастарының арасындағы туылым қала жастарының арасындағы туылымнан әлдеқайда жоғары (1.20-сурет).

Зерттеулердің нәтижелері көрсеткендей, 25 жасқа дейінгі жас әйелдер орта есеппен 1-2 баланы, 25-29 жас арасындағылар 3-4 баланы қалайды. Сәйкесінше ерлер арасында 25 жасқа дейінгілер 1 және 2 бала болғанын қалайды. Қазақстандағы туылым деңгейінің

өсуі жас отбасыларды қолдайтын бағдарламалардың бағытты ұлғаюын жүзеге асыру шарасымен ұштастырылады.

Соңғы үш жылда жастардың жастық
топтары мөлшеріндегі туылым
көрсеткіші (‰, 1000 әйелдер)1.18
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Неке. 20-25 жас аралығы жастардың некеге тұру кезеңі болып саналады. Қазақстанда 2013 жылы жастар арасында 114 262 неке тіркелген, 2011 жылы салыстырмалы негізде 109 709 болған. Пайыздық мөлшерлеме бойынша еліміздің 20-24 жас пен 25-29 жас аралығындағы жастар санын құрайтын жас топтарындағы некелер жатады (1.21-сурет).

Жас мөлшері топтарының ішінде ешқашан некеге тұрмаған жас адамдарының үлесі 20-24 жасты және 25-29 жасты құрайды. Тиісінше, аталған жас мөлшері топтарында алғашқы некеге тұрған жас адамдардың үлесі әлдеқайда көп болып табылады, Қазақстан тұрғындарына жастық кезеңінде бойдақ болып қалу тән болып отыр, 25-29 жасты құрайтын жас мөлшері топтарында ажырасушылардың үлесі көп. Қазақстан Республикасының статистика жөніндегі Комитетінің мәліметіне сүйенсек өзінің неке жағдайын көрсетпеген адамдар саны да жеткілікті (1.22-сурет).

Некеге тұру жасы неке тәртібінің көрсеткіші болып табылады. Соңғы 5 жылда (2010 ж. бастап – 2014 ж. дейін) әйелдердің және еркектердің алғашқы некеге тұру орта жасы өсті (1.23-сурет).

Аймақ бойынша жастардың жастық топтары мөлшеріндегі туылым көрсеткіші (‰)

1.19 сурет

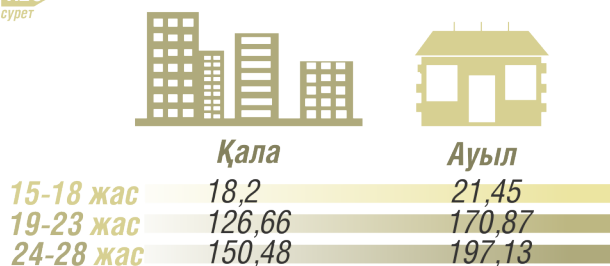

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

1.23-суретте көрініп тұрғандай, ер адамдар некеге әйел адамдарға қарағанда 2-3 жыл кейін тұрады. Қазақстан Республикасының статистика жөніндегі Комитетінің мәліметіне сүйенсек 2014 жылы Алматы қаласында әйел адамдары мен ер адамдарының алғашқы некеге тұруының жоғарғы көрсеткіші тіркелді, ол – 25,7 және 27,7 жас аралығын құрады.

Қала/ауыл арасындағы туылым көрсеткіші, ‰

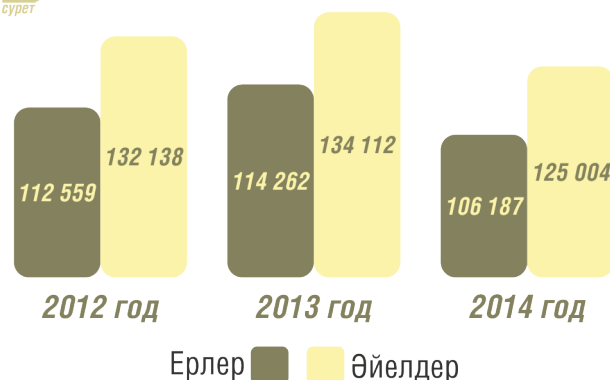
1.20 сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2012-2014 жылдардағы жастар арасындағы неке саны

1.21 сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2014 ж. жастар арасындағы некелесу жасы мен некелесу туралы, адам

1.22 сурет

- Некеге тұрғандар (неке жағдайна бойынша), соның ішінде:
- Некеге бұрын тұрмағандар
- Жесірлер
- Ажырасқандар
- Неке туралы мәліметтер бермегендер

Жастық топ	Некеге бұрын тұрмағандар	Жесірлер	Ажырасқандар	Неке туралы мәліметтер бермегендер	
<18	91	84	2	5	0
18-19	3134	3107	0	6	21
20-24	52685	51874	80	686	45
25-28	50277	47032	114	3101	30

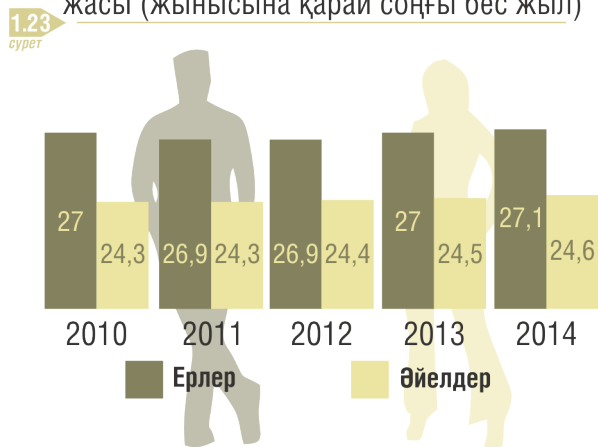
Жастық топ	Некеге бұрын тұрмағандар	Жесірлер	Ажырасқандар	Неке туралы мәліметтер бермегендер	
<18	1392	1324	2	5	5
18-19	18306	18110	18	51	127
20-24	73645	71943	134	1477	91
25-28	31717	28049	187	3457	24

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Ол жас адамдарда патриархалдық гендерлік ұстанымдардың қызмет етуімен түсіндіріледі. Осыған сәйкес отбасының басшысы және негізгі қамқоршысы ер адам болып табылады. Тиісінше ер адам үшін кәсіби жетістік алғашқы және негізгі мақсат болып қала береді, себебі ол қаржылық тұрақтылыққа кепілдік береді және өз отбасын әрі қарай қамтамасыз етуге мүмкіншілік тұғызады.

Жастардың арасындағы некенің орта жасы (жынысына қарай соңғы бес жыл)

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Жас әйел адамдарына қатысты осы көрсеткіш бойынша екі үрдісті атап көрсетуге болады. Бір жағынан, жоғарыда аталған гендерлік ұстанымдардың әсерінен әйелдердің әлеуметтік жетістігі тұрмыс құрумен және отбасымен байланысты болады. Осы себептен де олар ер адамдарға қарағанда ерте тұрмыс құрады. Сонымен қатар, әйелдердің неке жасының өсу тенденциялары да байқалады, өйткені әйелдердің кәсіби жетістікке жетуі маңызды болып келеді. Бұл қарастырылып отырған көрсеткіштерде көрініс тауып отыр.

Негізінен, зерттеу арқылы Қазақстан жастарының отбасылық-құндылықтары анықталды: отбасылық бақыттың маңыздығы өмірдің құндылығында (1.24-сурет). Дара бағдардағы құндылық қазақстандық жастар үшін өте маңызды: өзінің және жақын туған адамдарының денсаулығы (79%), отбасылық бақыт (71%), талпыныс арқылы қызықты жә-

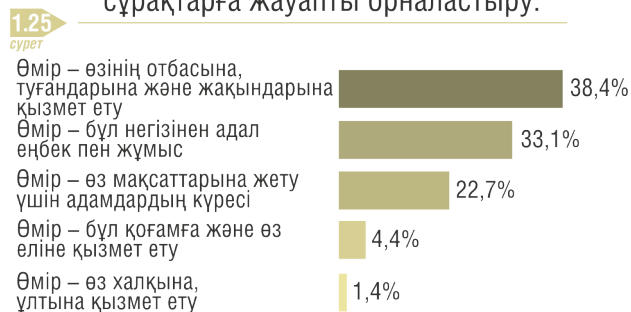
не жоғары төлем ақы берілетін жұмыс (58%), тыныш өмір және жақсы материалдық қамтамасыздану (54%).

Жастардың өмірлік құндылықтарының қажеттілік дәрежесі, %.

Дереккөзі: Социологиялық сұрақ-жауаптың нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік инжиниринг және әлеуметтік зерттеулер орталығының мәліметі бойынша)

«Сіз қалай өз өміріңіздің негізгі мақсаты мен мағынасын анықтар едіңіз?» сұрақтарға жауапты орналастыру.

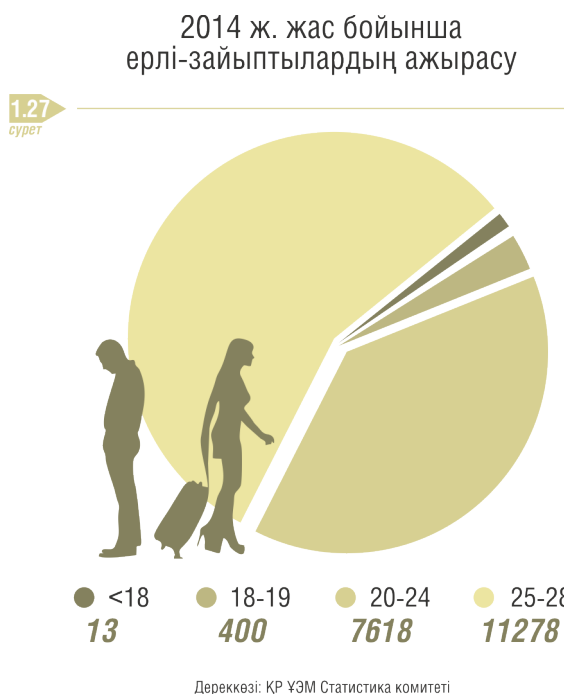

Дереккөзі: Социологиялық сұрақ-жауаптың нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік инжиниринг және әлеуметтік зерттеулер орталығының мәліметі бойынша)

Жастардың басым көпшілігінің үлесі – бірінші орында жеке табысқа жеткен тұрақты отбасына тиесілі (67%). Өз кезегінде, табыс, жастардың айтуынша, ол, ең алдымен, «отбасылық әл-ауқат» және «материалдық әл-ауқаты, байлығы». Сонымен қатар, жастардың (38,4%) үлкен бөлігі, өмірдің басты мағынасы – оның отбасы, туыстары мен достарына қызмет болып табылады (1.25-сурет).

Ажырасу. Республикада жастар арасында ажырасу өте жоғары. Ажырасудың ең көп мөлшері жас адамдардың 25 тен 29 жас аралығындағы жас адамдарға тиесілі (1.26, 1.27-суреттер).

Мұның себебі көп. Біріншіден, көптеген жас адамдардың қиын отбасылық өмірге психологиялық тұрғыдан дайын емес екендігін айтып өту қажет. Өзін-өзі тұлға ретінде жетістікке ұмтылдыру жас ерлі-зайыптылар-

дың арасында қақтығыстардың болуына әкеп соқтырады. Сонымен қатар, осы заманда жас адамдарға ересек адамдардың аса қамқорлық етуінде айтып кеткен жөн. Ол жастар ортасында инфантилизмнің өсуіне, атап айтқанда өзіне жауаптылық жүктеуден қашуға және жауаптылыққа қабілетсіз болуына әкеп соқтырады.

Өлім. 14-28 жастағы жастардың арасындағы өлім себептерін анықтау үшін 1000 адамға шаққанда көрінетін тұрғындар санынан бір жылға (14-28 жас аралығында) қайтыс болғандардың жалпы санынан өлімнің жастық көрсеткіші пайдаланылды.

2014 жылы ер адамдар мен әйел адамдары арасында өлімнің ең жоғарғы көрсеткішін 24-28 жастағылар құрады, 2,07 және 0,7% жетті; ең төменгісі – 14-18 жастағылар құрап, 0,49 және 0,42% жетті (1.28-сурет).

Ер адамдар арасындағы өлім әйелдер арасындағы өлімге қарағанда әлдеқайда жоғары. Соңғы үш жылда ер адамдар арасындағы өлім және әйелдер арасындағы өлімнің азаяуы байқалады. Ер адамдар мен әйел адамдары арасындағы ең әлсіз жастық топ – 24-28 жас аралығын құрап отыр.

2012-2014 жж. жастардың арасындағы
өлімнің жастық көрсеткіштер, ‰

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Соңғы үш жылда 14-18 жас аралығындағы өлім 0,19‰ төмендеді; 19-23 жас аралығындағы – 0,22‰ төмендеді; 24-28 жас аралығындағы – 1,46‰ төмендеді. Нәтижесінде өлім деңгейі 2012 ж. 1,25‰ 2014 ж. 0,98‰ есе төмендегенін атап кеткен жөн (1.29-сурет).

Ер адамдар арасындағы ең жоғарғы өлім көрсеткіші Солтүстік-Қазақстан облысында, ал әйелдер арасындағы ең жоғарғы өлім көрсеткіші – Қарағанды және Павлодар облыстарында байқалады, ал ең төменгі көрсеткіштер Астана және Алматы қалаларының тұрғындары арасынан байқалады (1.30, 1.31-суреттер).

1.4. ЖАСТАРДЫҢ СЫРТҚЫ ЖӘНЕ
ІШКІ КӨШІ-ҚОНЫ

Көші-қон елдің демографиялық құрылымын анықтайды. Ол аймақтардың әлеуметтік-экономикалық көрсеткіші болып табылады, сол себептен де ішкі миграциялық ағымдардың динамикасын, бағытын және құрылымын анықтайды, көші-қон саласында мемлекеттік саясатты қалыптастырудың маңызды буыны болып табылады.

Қазақстаннан 2014 ж. 7 251 адам көшіп кетті, оның ішінде 3 378 ер адамдар, 3 873 әйел адамдары; Қазақстанға 6 089 адам келді, оның ішінде еркектер – 2 831, әйелдер – 3 258. Арасындағы теңгерім (-1290) құрады (1.32-сурет).

ТМД елдерінен 6 487 адам көшіп кетті; Қазақстанға ТМД елдерінен – 5 566 адам көшіп келді. Басқа елдерге 764 адам көшіп кетті; 523 адам келді.

2014 жылғы аймақ бойынша жастар
арасындағы өлім көрсеткіші
(1000 адамға шаққанда
жастық топтарында, ‰)

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2014 жылғы аймақ бойынша жастар арасындағы өлім көрсеткіші (1000 адамға шаққанда жастық топтарында, ‰)

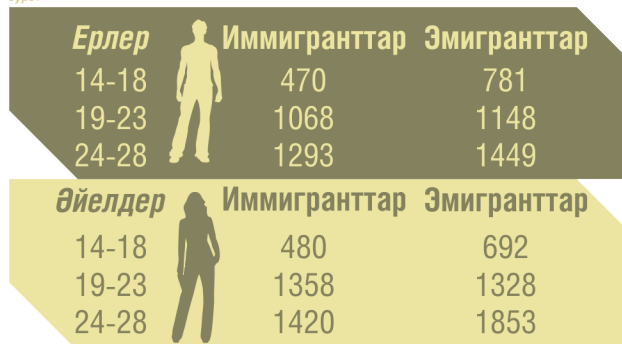
1.31 сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

2014 ж. жас топтары бойынша және жынысы бойынша жастардың сыртқа көші-қоны

1.32 сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика комитеті

Ауылдан қалаға көші-қоны ұлғаюының әртүрлі себептері

1.33 сурет

Дереккөзі: Социологиялық сұрақ-жауаптың нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметі бойынша)

Жастардың миграциялық әрекеті. Көпшіліктің пікірінше жастардың миграциялық әрекетін үш топқа бөлуге болады: ішкі көші-қоны, жақын және алыс шет елдерге сыртқы көші-қоны.

Ішкі көші-қоны жастардың республикалық маңызы бар қалаларға және Қазақстанның өзге де қалаларына, облыстарына, ауылдарына көшуге ұмтылуымен сипатталады.

Дайындалған Баяндама бойынша фокустоптық зерттеулеріне сәйкес «Сіздің ойыңызша жастардың ауылдан қалаға көшуіне не себеп болады?» деген сұраққа жауап ретінде мыналар айтылды:

1. Жұмысқа тұру мақсатында;
2. Тіршілік деңгейін жақсарту үшін;
3. Кәсіби өсудің мүмкіншілігі;
4. Өзге де жағдайлар.

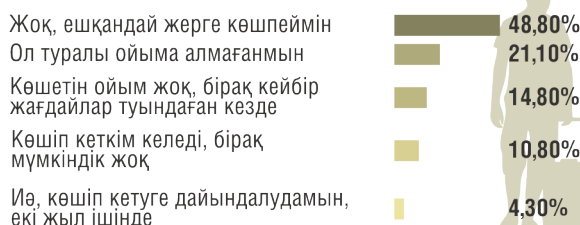
Республика бойынша барлық респонденттердің жауабы 1.33-суреттегі диаграммада көрсетіледі.

Жастардың ауылдан қалаға көшуінің басты себептерінің бірі жұмысқа тұру және тіршілік жағдайын жақсарту болып табылады.

«Жастар» ҒЗО әлеуметтік сұрау салу мәліметі бойынша 48,8% сұралғандар ешқайда көшпейтіндігін жоспарлаған, 21,1% жас қазақстандықтар көшу туралы ойланбаған, 14,8% респонденттер тіршілік жағдайы өзгерсе ғана көшетіндігін жоспарлаған. 4,3% жас қазақстандықтар жақын екі жыл ішінде көшуді жоспарлаған және 10,8% жағдайы жоқтығынан көше алмайтындығын мәлімдеді (1.34-сурет).

Көшу ниеті туралы сұраққа Жамбыл облысының тұрғындары (10,3%), Қызылорда облысының (9,2%) және Қостанай облысының (9,1%) тұрғындары оң көзқараспен жа-

«Сіздің көшкіңіз келеді ме?» сұрағына жауап

1.34
сурет

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнамасы нәтижелері
(«Жастар» ҒЗО деректері бойынша)

уап берді. Көшіп кеткісі келетінін білдірткен, бірақ мүмкіншілігі жоқ болғандар Қызылорда облысының жастары (49,4%), Батыс Қазақстан облысының жастары (22,2%) және Жамбыл облысының жастары (21,4%). Бұл көрсеткіш өте жоғары болып табылады және осы аймақтарда түрлі проблемалар орын алып отырғанын көрсетеді, ол өз кезегінде жастардың аталған аймақтардан кетуіне себеп туғызып отыр [3].

Соңғы он жылдықта ішкі көші-қонының ең жағымды бағыттары Алматы, Атырау және Маңғыстау облыстарында, сонымен қатар Астана және Алматы қалаларында байқала-

ды. Ішкі және шетелдік инвестициялардың кең көлемі және өзге де экономикалық мүмкіндіктер, еңбек орындарының көбеюі мигранттар санының өсуіне әкеліп соқтырып отыр.

«Жастар» ҒЗО әлеуметтік зерттеулерінің нәтижесі бойынша жақын шетелдердің ішінде РФ – 22,5% жастар көшкісі келетіндігін атап көрсетеді. 7,4% респонденттер Еуропаның дамыған елдерінде тұрғысы келеді, 6,7% – Шығыс немесе Оңтүстік-Шығыс Азияның дамыған елдерінде тұрғысы келеді, 1,7% қай мемлекетте тұрғысы келетіндігін шешпегенін, бірақ басқа елде тұрғысы келетінін мәлімдеді [4].

Жастардың көшіп кеткісі келетіні немесе көшуді жоспарлауының арасында басты себеп өзіне және өз балаларына болашақтың жоқ екендігі анықталды (1.35-сурет).

Зерттеу нәтижесі бойынша орыс ұлтының үштен бір бөлігі Қазақстаннан көшіп шетелде тұрғылары келетіндігін білдірді (1.36-сурет).

«Сіз не себептен көшуді жоспарладыңыз?» сұрақтарға жауапты орналастыру, %

1.35
сурет

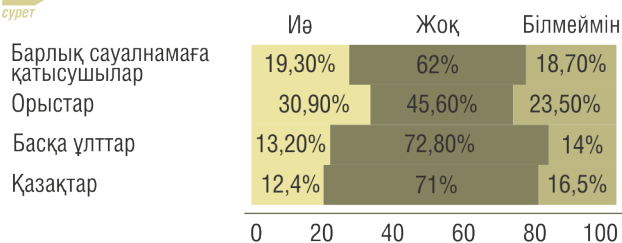
Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнамасы нәтижелері
(«Жастар» ҒЗО деректері бойынша)

Қазақстаннан көшіп кету қала жастарынан ауыл жастарына қарағанда көп ($p < 0,001$).

1.37-кестеде Қазақстаннан аймақ бойынша елден кетіп, шетелде тұруға тілек білдірген жастардың «Ия» жауабы арқылы көрсетілген.

Сауалнама бойынша жалпы және жекелеген ұлттарға қойылған сұрақ:
«Қазақстаннан көшіп кеткіңіз және шетелде тұрғыңыз келеді ме?»

1.36 сурет

Дереккөзі: Социологиялық сұрақ-жауаптың нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік инжиниринг және әлеуметтік зерттеулер орталығының мәліметі бойынша)

Жауап берген барлық қатысушыларға елден кетуге не себеп болып тұр деген сұрақтар қойылды. Қазақстаннан кетуге себеп болған жағдайлар 1.38-суретте көрсетілген. Айырымдық белгісі бар статистикалық әлеуметтік-демографиялық белгісі сауалнама алушылардан байқалмайды.

Осыған сай, жастардың елден кетіп қалуының негізгі үш себебі анықталды: материалдық жағдайын жақсарту мүмкіндігі, сапалы білім алу мүмкіндігі және де жастардың елімізде болашақта өсу мүмкіндігін көрмейтіндігі.

Сауалнамаға қатысып Қазақстаннан көшкісі келмейтін және шетелде тұрғылары келмейтіндерге, не себепті көшкілері келмейді деген сұрақ қойылған болатын, нәтижелері келесіде: Қазақстан – менің ата-бабамның отаны – 41,3%, бөтен елге біздің керегіміз жоқ – 21%, өз отанымсыз өзімді елестете алмаймын, Қазақстанның болашағына сенемін – 17% [5].

Сауалнамаға қатысушыларға қойылған сұрақ:
«Қазақстаннан көшіп, шетелде тұрғыңыз келеді ме?» елдің аймақтық бөлінісіне сай

1.37 сурет

	Иә	Жоқ	Білмеймін	Барлығы
ШҚО	38%	43%	20%	100%
Астана қаласы	33%	52%	15%	100%
Қостанайская облысы	32%	28%	40%	100%
БҚО	31%	56%	14%	100%
Павлодар облысы	30%	30%	40%	100%
Маңғыстау облысы	25%	59%	16%	100%
Алматы қаласы	24%	67%	9%	100%
Қарағанды облысы	23%	54%	23%	100%
Атырау облысы	20,5%	59%	20,5%	100%
СҚО	19%	44%	37%	100%
Ақмола облысы	17%	64%	19%	100%
Қызыл-Орда облысы	14%	64%	22%	100%
Жамбыл облысы	13%	81%	6%	100%
Алматы облысы	11%	80%	9%	100%
Ақтөбе облысы	8%	40%	52%	100%
ОҚО	4%	88%	8%	100%
Қазақстан	19,3%	62%	18,7%	100%

Дереккөзі: Социологиялық сауалнаманың нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік инжиниринг және әлеуметтік зерттеулер орталығының мәліметі бойынша)

Сауалнамаға қатысушыларға қойылған сұрақ:
«Егер Қазақстаннан көшіп кеткіңіз келсе, оның негізгі себебі не?»

1.38 сурет

Материалдық жағдайды жақсарту мүмкіндігі	40%
Сапалы білім алу мүмкіндігі	38%
Болашақта өсу мүмкіндігін көрмеймін	25%
Шетелдегі әлеуметтік-тұрмыстық жағдайдың қарастырылуы	21%
Көп әлеуметтік кепілдемелерінің болуы	14%
Бостандық пен шығармашылық мүмкіндіктері	9%
Шетелде демократияның орын алуы	2%
Ауа райы қолайлы болу үшін	1%

Дереккөзі: Социологиялық сұрақ-жауаптың нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік инжиниринг және әлеуметтік зерттеулер орталығының мәліметі бойынша)

* * *

– Тұрғындардың жалпы санындағы жастардың үлесі салыстырмалы түрде жоғары болып отыр. Статистика комитетінің мәліметтері бойынша, еліміздің әрбір төртінші тұрғыны зерттелетін жас тобына – 14-28 жас (қоса алғанда) жатады.

– Жастардың ішіндегі айтарлықтай бөлігін 24-28 жас аралығындағы жас адамдар тобы құрайды, алайда, алдағы жылдары бұл жастағылардың үлес салмағының айтарлықтай төмендейтіндігін көрсетті. Ауыл жастарының үлесі қала халқының үлесінен төмен болып қалуда және төмендеу үрдісі 2 жыл бойы сақталады.

– Соңғы бес жылда бала туу жастардың барлық жас топтарында өсті. Жас ұрпақ үшін отбасылық өмірдің негізгі құндылықтары арасында болып отыр. Соңғы жылдары, ерлер мен әйелдер үшін некенің орташа жасы біртіндеп ұлғаюда.

– Әлеуметтік зерттеулердің нәтижесі және екінші мәліметтерді талдау аймақтардың теңдей дамуының жоқтығын көрсетті. Ол ішкі көші-қонның өсуіне әкеліп отыр. Соны-

мен қатар, елдің барлық аймағына тән қалалық және ауылдық жерлердің кірісі мен даму мүмкіншілігінің теңсіздігі байқалады. Ауылдарда мектеп бітірген түлектерге жұмыс табуға мүмкіндік жоқ. Ауылдарда және кіші қалаларда жұмыстың жоқтығы және әлеуметтік инфрақұрылымдардың дамуының төмен деңгейі ішкі көші-қонның негізгі қозғаушысы, жастардың ірі қалаларға көшуінің басты себебі болып отыр. Әсіресе оны Астана мен Алматы қалаларынан байқауға болады.

– Жастардың некелік құлқында өзгерістер себептері: отбасы туралы жастардың мәдени қабылдауы; экономикалық өзін-өзі қамтамасыз ету үшін олардың тілегі; білім беру және мамандық; жұмыспен қамту және мансап жасауға ниет. Бұл үрдістер жас әйелдер арасында тараған болып табылады, және де бірінші неке жасын ұлғайту және бірінші баланы тууға әкеледі.

– Көші-қон әлеуеті үрдісі теріс сальдомен белгіленген, жастардың Қазақстан қалаларына көшу мақсаты жұмыспен қамтылу үшін, ал шетелге көшіп кету білім алу үшін және өмір сүруін жақсарту мақсатында болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Молодежь Казахстана. Статистический сборник Комитета по статистике Министерства национальной экономики / Ответственный за выпуск Управление социальной и демографической статистики / Руководитель управления Караулова Г.С. – Астана, 2015.
2. Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2014». – Астана, 2014.
3. Изучение общественно-политической ситуации в мо-

лодежной среде за 3-й квартал // Аналитический отчет по результатам социологического отчета. – Астана, 2015.

4. Аналитический отчет по научно-исследовательскому проекту «Мировоззренческие и духовные ценности казахстанской молодежи на современном этапе: оценка состояния, проблемы, пути решения», подготовленный в рамках Тематического Плана АП по заказу ИФПиР МОН РК.

5. Демографический ежегодник Казахстана. Статистический сборник на казахском и русском языках. – Астана, 2015. – 240 с.

6. Статистический ежегодник «Казахстан в 2014 году» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stat.gov.kz/>.

2 тарау

**Жастардың құқықтық
мәртебесін реттейтін
Қазақстан Республикасының
заңнамасы.**

2.1. ЖАСТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ МЕН ЖАСТАР САЯСАТЫ НЕГІЗДЕРІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗАҢНАМАСЫНЫҢ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Қазақстанның адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары жоғары конституциялық құндылық саналатын демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнығуы, юриспруденцияға қазіргі заманғы қазақстандық қоғамның өзекті құқықтық мәселелерін іздеу және шешумен байланысты жаңа міндеттер жүктеді, ондай мәселелердің бірі жастардың құқықтық мәртебесі мен жастар саясатының құқықтық негіздерін жетілдіру мәселелері болып табылады.

Жастар саясатының басымдықтары Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаев бастама жасаған «Қазақстан – 2050» стратегиясының түйінді мақсаттарының бірі болып табылады. Тәуелсіздіктің 20 жылындағы жетістіктерді бекіте отырып, Қазақстан ХХІ ғасырдың үшінші он жылдығында әлемнің дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіру мақсатына сенімді жылжуда. Бұл жағдайларда аға буынның жасампаз істерін жалғастыруға, ұлттық бәсекелестікке қабілеттіліктің деңгейін одан әрі жоғарылатуға, Қазақстанның ХХІ ғасырда гүлденуі мен әлемдік танылуын қамтамасыз етуге тиіс жастарға үлкен үміт пен жауапкершілік жүктеледі.

2013 жылы жаңа «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы қабылданды.

2015 жылы 9 ақпанда Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» жаңа Заңы қабылданды. «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңының 1 бабы 6 тармағына сәйкес, мемлекеттік жастар саясаты мемлекет жүзеге асыратын және жастарды қолдау мен дамытуға бағытталған әлеуметтік-экономикалық, ұйымдастырушы-

лық және құқықтық шаралар жүйесі ретінде анықталған.

«Қазақстан Республикасының мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 3 бабы Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты жастардың рухани, мәдени білім алуы, кәсіби қалыптасуы мен дене тәрбиесін дамытуы үшін әлеуметтік-экономикалық, құқықтық, ұйымдастырушылық жағдайлар мен кепілдіктер жасау, бүкіл қоғам мүддесі үшін олардың шығармашылық әлеуетін ашуды мемлекеттік жастар саясатының мақсаты ретінде анықтайды.

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясатының негізгі міндеттері ретінде «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының Заңында көрсетіледі:

- 1) жастардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау;
- 2) жастарды елдің әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси өміріне тарту;
- 3) азаматтыққа тәрбиелеу мен қазақстандық патриотизм сезімін нығайту.

Мемлекеттік жастар саясаты негізделетін қағидаттар:

- 1) мәдени, имандылық және рухани құндылықтар басымдығы;
- 2) азаматтық, жауапкершілік, еңбексүйгіштік;
- 3) конфессияаралық келісім мен ұлтаралық төзімділік;
- 4) ұрпақтар сабақтастығы, отбасылық тәрбие басымдығы;
- 5) жастардың мемлекеттік жастар саясатын қалыптастыруға және оны іске асыруға қатысуы;
- 6) мемлекеттік жастар саясатын қалыптастыру мен жүзеге асыруды ғылыми, кешенді және жүйелі түрде орындау.

Аталған қағидаттар, біздің ойымызша, жастар саясатының негізгі бағыттарын жеткілікті түрде толық және жан-жақты суреттейді, атап айтқанда: мемлекет қолдауына мұқтаж жеке әлеуметтік-демографиялық топ ретінде жастардың ерекше мәртебесі бекітіледі. Осыдан шығатыны, рухани-имандылық

тәрбие мәселелері, нақтырақ айтқанда: Қазақстан Республикасының тарихи және мәдени құндылықтарының басымдығы, имани және рухани даму, қазақстандық патриотизмді қалыптастыру және т.б. басымдықтар. Аталған дерек Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік идеологияның алға ілгерілеуінің бір мысалы болып табылады, ол үшін жастар саясаты саласындағы заң шығарушылық құрал болып табылады. Сонымен бірге, жастар саясатын қалыптастыру қағидаттары ретінде жастардың азаматтығы, имандылығы және дене тәрбиесі дамуының бастауы елді демократиялық, зайырлы, әлеуметтік және құқықтық мемлекет ретінде бекіту туралы конституциялық қағидалары тұрғысынан тығыз байланысқан.

Жастар саясатының аймақтық деңгейде дамуы ерекше мағынаға ие. Жастар саясатының тұжырымдамасында да, жалпы мемлекеттік маңызға ие құжаттарда да аталған мәселеге айтарлықтай көңіл бөлінген. Қазақстан Республикасында мемлекеттік биліктің жергілікті органдарға қазіргі күнде жергілікті деңгейде мемлекеттік басқарудың мәселелерін тиімді шешуде септігін тигізетіндей өкілеттік берілген. Сондай-ақ мемлекеттің еліміздегі билік пен басқаруды орталықтандырмауға бағытталған қадамдары аймақтық бастаманың дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасайды. Аймақтық деңгейде жастар саясатын дамыту саласында қомақты нәтижелерге қол жеткізілген, аймақтық мазмұндағы бағдарламалар республикалық және облыс көлеміндегі басты қалаларда да қабылданған, төменгі деңгейлерде де жастар саясатын дамытуға бағытталған қадамдар жасалынып жатыр.

Заңда жастар үшін әлеуметтік инфрақұрылым түсінігі енгізілген, ол жастар өмір сүруін қамтамасыз етуге қажетті объектілерді (ғимараттар, құрылыстар), сонымен қатар денсаулықты қорғау, білім беру, тәрбие, әлеуметтік бейімделу, дене тәрбиесі, рухани және адамгершілік даму, жастарды жұмыспен қамту тәрізді жүйелерден тұрады.

Біздің көзқарасымыз бойынша, мемлекет жастарға ерекше әлеуметтік топ ретінде

кейбір құқықтарды ұсына отырып, жастар деп танылатын шетел азаматтарына осы қосымша құқықтарды ұсынуға міндетті емес. Осыған орай, жастар санатына тек Қазақстан Республикасының азаматтарын жатқызу жөніндегі ереже заңда бекітілген жастар үшін саяси кепілдіктерге толығымен сәйкес келеді.

«Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының жаңа Заңында мемлекеттік жастар саясатын іске асыруды жетілдіру бойынша шараларды құрастыруда өкілетті органдардың құзыреттерінің бекітілуі ерекше назар аударуға тұрарлық.

Біздің ойымызша, мемлекеттік қызмет саласындағы жастар үшін, ең алдымен, мемлекеттік қызметке теңдей қолжетімділік қағидаларын дамыту, тұрғын үй мәселелерін шешу, жас отбасыларды қолдау секілді әлеуметтік жеңілдіктер мен кепілдіктерді жетілдіру қажет. Сәйкесінше салықтық және өзге де жеңілдіктер мен кепілдіктерді құру шартымен жастарды әлеуметтік қолдау процесіне жеке сектор да тартылуы мүмкін.

Бұдан басқа, «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен талантты жастарды қолдау шаралары, сонымен қатар жастардың халықаралық ынтымақтастығын жетілдіру бойынша шаралар қарастырылған.

Жоғарыда аталған заңның 3 тарауына сәйкес, Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясатын қалыптастыру мен іске асыруда жастардың қатыстырылу нысандары бекітілген. Сонымен, Республикалық және өңірлік жастар форумдарының, Мемлекеттік жастар саясаты саласындағы кеңесші органдардың өкілеттіктерін, қызметін ұйымдастыру және оның тәртібін Қазақстан Республикасының Президенті айқындайтын кеңесші орган болып табылатын Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Жастар саясаты жөніндегі кеңестің құзыреттері анықталған. Сонымен қатар үкіметтік емес ұйымдармен, оның ішінде жастар ұйымдарын тарта отырып, өзара әрекеттесу және ынтымақтастық жөніндегі кеңестер құру бо-

йынша Орталық атқарушы органдардың құзыреті анықталған.

Қазақстан Республикасындағы жас азаматтардың айтарлықтай санының құқықтық жағдайы мәселелерінде маңызды орынды Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген Қарулы Күштерді, Ұлттық қауіпсіздік комитетін, Ішкі істер министрлігінің ішкі әскерлерін, Республикалық гвардияны, Азаматтық қорғаныстың басқарма органдары мен бөлімдерін және Қазақстан Республикасындағы басқа да әскери құрамаларды жинақтауды қамтамасыз ету, сонымен қатар республиканы қорғауға халықты дайындау мақсатында жалпыға бірдей әскери міндетті реттеуге бағытталған 1993 ж. 19 қаңтардағы «Жалпыға бірдей әскери міндеттілік және әскери қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңы алады.

Сонымен қатар жастардың дамуында жастар саясатының құрамдас бөлігі ретінде дене тәрбиесі мен спортты құқықтық қолдау мәселелері ерекше орынға ие. Мысалға, 2014 ж. 3 шілдедегі «Дене шынықтыру және спорт туралы» ҚР Заңына сәйкес Қазақстан Республикасындағы дене тәрбиесі мен спорт саласындағы мемлекеттік саясат халықтың салауатты өмір салтын қамтамасыз ету, дене тәрбиесі мен спорттың дамуы мақсатында жүргізілуде, оның қағидаттарының бірі халықтың түрлі жас топтарында дене тәрбиесінің үздіксіздігі мен сабақтастығы болып табылады. Мемлекет балалар мен жасөспірімдерге арналған спорт мектептерінің барлық түрлері мен типтерінің, азаматтардың тұрғылықты жері бойынша спорттық және балалар клубтарының, балалар және жастар сауықтыру лагерьлерінің, мүгедектерге арналған арнайы топтар мен мектептердің, дәрігерлік-дене тәрбиесі диспансерлерінің санының өсуі мен олардың материалды-техникалық базасын нығайту үшін жағдай жасауда. Сонымен бірге Қазақстан Республикасында спортқа қатыгездік пен зорлыққа табынушылықты, адами абыройды кемсітуді, тыйым салынған ынталандырушылар мен препараттарды, алкогольді сусындар мен темекі өнімдерін қолдануды насихаттауға жол берілмейді.

2001 ж. 23 қаңтардағы «Халықты жұмыспен қамту туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 4 бабының 2 тармағына сәйкес, нәтижелі жұмыспен қамту, жұмыссыздықты қысқарту, жұмыс орындарын құру, еңбек нарығының сұранысына сәйкес кадрларды дайындау мен инвестициялық саясатты ескере отырып, оның даму келешегіне білім жүйесін бағдарлау жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік саясат бағыттарының қатарында көрсетілген. 5 баптың 2 тармағына сәйкес халықты жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік кепілдік ретінде 21 жасқа дейінгі жастарға, 23 жасқа дейінгі балалар үйінің тәрбиеленушілері, жетім балалар мен ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалар қатарына кіретін жастарға халықтың мақсатты топтарын жұмыспен қамтуға жәрдемдесу бойынша шаралармен мемлекеттің қамтамасыз етуі бекітілген.

Жастардың құқықтық мәртебесін заңдастыру мәселелерінің ішінде бастапқы орындардың бірін Қазақстан Республикасында айтарлықтай дамыған білім мәселелері алып отыр. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі «Білім туралы» Заңының ережелері бойынша Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес, азаматтардың білім алу құқықтары білім алудың әлеуметтік-экономикалық шарттарын құру мен білім жүйесін дамыту жолдары арқылы мемлекетпен қамтамасыз етіледі. Бастауыш және орта білімнің жалпылығы Қазақстан тарихындағы кеңес кезеңінің игілігі болып табылады және егеменді Қазақстанда біршама дами түсті. Қоғамның ғылыми-құқықтық дамуы, әлеуметтік өмірдің барлық салаларының жаһандануы, Қазақстанның үнемі әлемдік шаруашылық қатынастарға түсуі білім беру жүйесінің дамуын әлемдік қауымдастықтың шарттарына сай деңгейде болуы міндетін қояды.

Сөзсіз, ҚР-ның Президентімен құрылған «100 нақты қадам» атты Ұлт жобасы үлкен жүйе құрушы және ынталандырушы рөлге ие. Аталған Жобаны жүзеге асыру үшін жаңа заңдар қабылданып, әрекеттегі заңдар сапалы түрде жетілдірілуде. Олардың саны

80-ге жуық. Олардың көбісі жастардың жағдайын, өмір сүру шарттары мен мүмкіндіктерінің дамуына тікелей немесе жанама қатысы бар. ҚР-ның барлық заңнамалық жүйесі ҚР жастарының өмірлік іс әрекетін қамтамасыз етуге бағытталған деп толық сеніммен айтуға болады. Қазақстан жастары туралы жыл сайынғы Ұлттық Баяндама МЖС-ның әр кезеңде жеткен жетістіктерін ұсынатын болады.

2.2. ЖАСТАР САЯСАТЫ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НОРМАЛАР МЕН ШЕТЕЛДІК ЗАҢНАМА

Қазіргі таңда негізгі иесі жастар болып табылатын адами капиталды тиімді қолдана алатын елдер артықшылыққа ие. Жеке мемлекеттер – БҰҰ мүшелері ХХ ғасырдың 50-ші жылдарының соңы мен 60-жылдардың басынан өскелең ұрпаққа қатысты мақсатты саясат жүргізе бастады. Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру әлеуметтік-экономикалық және саяси процестерде «жастар ықпалы» рөлінің тұрақты күшеюімен байланысты әлемдік дамудың заманауи кезеңінің объективті заңдылықтарының бірін көрсетеді [1]. Осы жағдайды ескере отырып, Қазақстанға жастар саясаты міндеттерін шешу аясындағы қоғамдық және мемлекеттік құрылымдардың өзара әрекетінің жақсы қызмет ететін механизмі бар елдердің тәжірибесін зерттеу мен қолдану мәселесінің өзекті екендігін айту керек.

Барлық континенттерде 2013 жылғы 56 елмен (28%) салыстырғанда 37 мемлекет (19%) жастар саясатын жаңадан құрастыру немесе қайта қарау үстінде. 2013 жылғы 43 елмен (22%) салыстырғанда бүгінде 31 мемлекетте (16%) ұлттық жастар саясаты жоқ. Олардың 14-і – Африкада, 9-ы – Азияда, 5-еуі – Солтүстік пен Оңтүстік Америкада және 3-еуі – Еуропада орналасқан [2].

2013 жылғы 99 мемлекетпен (50%) салыстырғанда, 2014 жылдың сәуір айында 198 мемлекеттен 122 мемлекетте (62%) өзінің ұлттық (мемлекеттік) жастар саясаты болды (2.2 және 2.3-суреттер).

Мемлекеттік жастар саясаты модельдері

Ұлттық жастар саясаты бар мемлекеттер

СУР.
2.2

Жылдар	Мемлекеттердің жалпы саны	Ұлттық (мемлекеттік) жастар саясаты (МЖС) бар мемлекеттер
2013	198	99 (50%)
2014	198	122 (62%)

Ұлттық жастар саясаты жоқ мемлекеттер

СУР.
2.3

Жылдар	МЖС жаңадан құрастыру немесе қайта қарастыру үстіндегі мемлекеттер саны	МЖС жоқ мемлекеттер
2013	56 (28%)	43 (22%)
2014	37 (19%)	31 (16%)

Қазіргі таңда жастар саясатын әзірлеу мен іске асыруда Еуропа тәжірибесі ең жүйелі болып табылады. Жастар дамуы саясаты Еуропалық Кеңестің құрылған уақытынан бастап қызметінің негізгі бағытының бірі болып табылады. Оған Еуропалық Кеңеспен қабылданған актілер арқылы көз жеткізуге болады (2.4-сурет).

Еуропа Кеңесі «5С»-дан құралған жастар саясаты тұжырымдамасын құрастырды (2.5-сурет).

Coverage (қамту – географиялық және әлеуметтік);

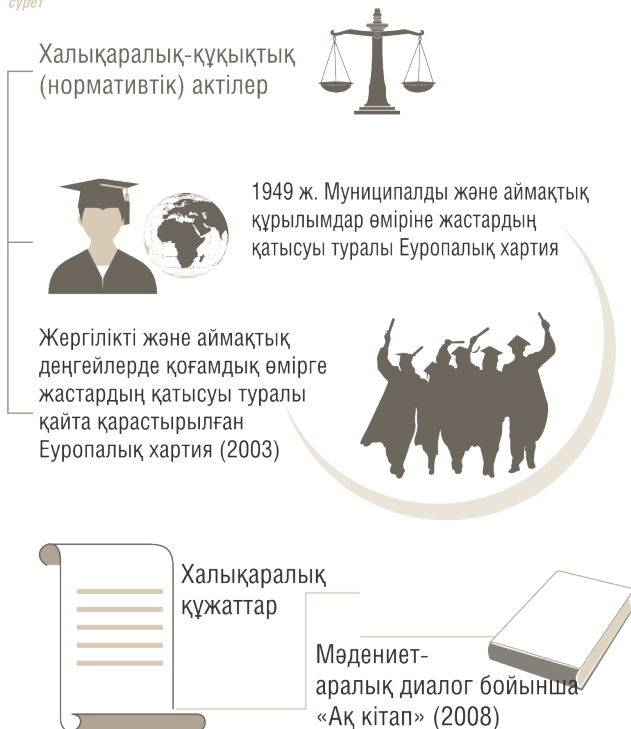
Capacity (мемлекет пен жастар ұйымдарының рөлі мен өзара қатынасы);

Competence (құзырет – біліктілік пен тренингтер);

Cooperation, coordination and coherence (ынтымақтастық, үйлесімдік және келісімділік – тікелей және көлденең байланыс);
Cost (қаржылық және адами ресурстар).

Еуропалық Кеңестің құжаттары

2.4 сурет

«5 C» Еуропа Кеңесінің жастар саясаты Концепциясы

2.5 сурет

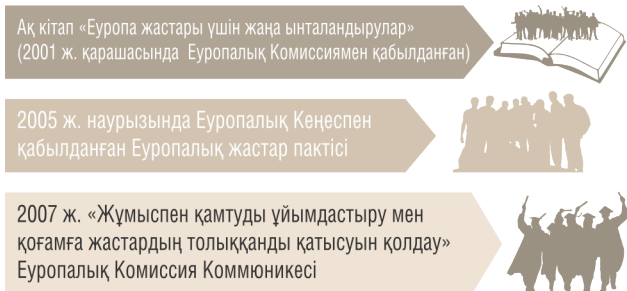
Осымен қатар жастар саясатындағы ерекше рөл қоғамдық құрылымдарға берілетіндігін атап өткен жөн.

Жастар саясаты саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың жетістігі, жүзеге ас-

қан бағдарламалар тәжірибесі, сонымен қатар өмір бойына және ерекше білім берудегі Еуропалық Одақ саясатын жетілдіру қажеттілігі ЕО жастар саясатын жүйелі түрде құрастыруға негіз болды, оның маңызды негіздері 2.6-суретте көрсетілген.

ЕО жастар саясатының маңызды негіздері

2.6 сурет

Мемлекеттік жастар саясаты саласындағы Қазақстанның халықаралық ынтымақтастығы («Мемлекеттік жастар саясаты туралы» ҚР Заңының 26 б. 1 т.)

2.7 сурет

Қазір халықаралық ұйымдар шеңберінде әлеуметтік алға жылжу мен экономикалық дамудың басты қозғаушы күші ретінде жастардың маңызды рөлі ресми танылған және жастардың дамуына кедергі келтіретін тосқауылдарды жою қажеттілігі алдыңғы орынға қойылған. Осы міндетті шешуде үлкен рөл халықаралық құжаттарды қабылдау арқылы қойылған мақсаттарға жетуге жақындаған мемлекеттермен халықаралық ынтымақтастық орнатуға берілген.

Осының барлығын ескере отырып, «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 9 ақпандағы Заңының 26 бабы жастар саясаты саласындағы халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асыруды жан-жақты қарастырады (2.7 және 2.8-суреттер).

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін алған күннен бастап жастар саясаты аясындағы халықаралық ынтымақтастықтың белсенді қатысушысы болып табылады. Сонымен, Қазақстан көптеген мемлекеттермен екі жақты келісімдер бекітті (2.9-сурет).

Қазақстан Республикасы мен өзге де елдердің жастар саясаты саласындағы заңнама жүйесінде БҰҰ аясында, сонымен қатар ТМД, ЕО және т.б. аймақтық ұйымдар аясында да, жастар құқығын реттейтін халықаралық құқық нормалары маңызды орын алады [3].

Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының мемлекеттік жастар саясаты саласындағы халықаралық ынтымақтастық нысандары (Заңның 26 б. 2 т.)

2.8

сурет

жастар мен жастар ұйымдарын Қазақстан Республикасы мүшесі болып табылатын халықаралық ұйымдардың қызметіне тарту

тәжірибе алмасуға, достық және іскерлік қарым-қатынастарды дамытуға ықпал ететін іс-шараларды ұйымдастыру

Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келмейтін өзге де іс-шараларды ұйымдастыру арқылы жәрдем көрсетеді

Жастар саясаты аясындағы ҚР екі жақты шарттары

сур.
2.9

№	Келісім аты	Қол қойылған қала	Қол қою мерзімі
1	Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Сауд Аравиясы Корольдігінің Үкіметі арасындағы Сауда-экономикалық, инвестициялық, техникалық және мәдени, сондай-ақ, Спорт және жастар ісі салаларындағы ынтымақтастық туралы бас келісім	Джидда қ.	27 қыркүйек 1994 жыл
2	Қазақстан Республикасының Жастар, туризм және спорт істері бойынша министрлігі мен Египет Араб Республикасының Жастар және спорт істері бойынша Жоғарғы Кеңесінің ынтымақтастық туралы келісімі	Каир қ.	28 мамыр 1995 жыл
3	Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Әзірбайжан Республикасының Үкіметі арасындағы жастар мен спорт саласындағы ынтымақтастық туралы Келісім	Баку қ.	16 қыркүйек 1996 жыл
4	Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Түркменстан Үкіметі арасындағы Жастар мен спорт сұрақтары бойынша ынтымақтастық туралы келісім	Алматы қ.	27 ақпан 1997 жыл
5	Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қатар мемлекетінің Үкіметі арасындағы Жастар мен спорт саласындағы ынтымақтастық туралы келісім	Астана қ.	22 сәуір 1999 жыл
6	Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі мен Латвия Республикасының Білім және ғылым министрлігінің арасындағы Білім, ғылым және жастар саласындағы ынтымақтастық туралы келісім	Астана қ.	3 маусым 2013 жыл

Дереккөзі: ҚР СИМ мәліметтері

Жастар саясаты аясындағы әмбебап сипаттағы негізгі халықаралық актілер

СУР.
2.10

Құжаттың аты
1965 ж. 7 желтоқсандағы «Жастар арасындағы әлем мұраттарын тарату мен халықтар арасындағы өзара құрмет пен өзара түсіністік туралы» БҰҰ Декларациясы
«Біріккен Ұлттар Ұйымы және жастар мен жастар ұйымдары арасындағы байланыс жолдары» БҰҰ Бас Ассамблеясының (БА) 1981 ж. 9 қарашасындағы №36/17 Қарары
1985 ж. 29 қарашасындағы БҰҰ БА Ұсынымдары «Кәмелеттік жастарды әділ соттылыққа жіберуге қатысты БҰҰ минималды стандартты ережелері» (Пекин ережелері)
Жастарға қатысты ұзақ мерзімді жоспарлау мен сәйкес жүйелі шараларды іске асырудың жетекші қағидалары (1985 ж.)
Бала құқықтары туралы Конвенция. 1989 ж. 20 қарашада БҰҰ БА 44/25 Қарарымен қабылданған (Қазақстан Конвенцияны 1994 ж. 8 маусымда ратификациялады).
Бас бостандығынан айырылған кәмелеттік жасқа толмағандарды қорғауға қатысты БҰҰ Ережелері (1990 ж.)
1990 ж. 14 желтоқсандағы №45/112 БҰҰ БА Қарары «Кәмелеттік жасқа толмағандар арасындағы қылмыстылықты ескерту үшін БҰҰ жетекші қағидалары» (Эрриаттық жетекші қағидалар)
Жастар саясаты және бағдарламалары бойынша Декларация (Жастар ісі бойынша министрлердің бүкіләлемдік Конференциясында қабылданған, Лиссабон, 8-12 тамыз, 1998 ж.)
2009 ж. 18 желтоқсандағы №64/134 БҰҰ БА Қарары «2010 жылды Халықаралық жастар жылы ретінде жариялау туралы»
2011 ж. 21 маусымдағы БҰҰ БА Қарары «Жастар туралы сұрақтар бойынша жоғарғы деңгейдегі отырысты ұйымдастыру».

Жастар саясаты аясындағы әмбебап сипаттағы негізгі халықаралық актілерге келесі құжаттарды жатқызуға болады (2.10-сурет).

БҰҰ құжаттарында жастардың түрлі категориялары арасында үкіметтердің іс-әрекеттерінің бағдарламалары анықталған: қала және ауыл жастары, жас әйелдер, жұмысшылар, студенттер, мигранттар және босқындар, еңбекке жарамсыз жастар, жас құқықбұзушылар және нашақорлар. Жекелей алғанда, студенттерге қатысты үкіметке ұсынылатындар: әлеуметтік қамсыздандыру, ақшалай жәрдем, баспана саласында студенттердің жағдайын жақсарту; жоғарғы білімге қатысты барлы-

ғына бірдей қолжетімділікті қамтамасыз етуге жәрдемдесу; оқыту мен тәрбие саласында шешім қабылдау процесінде студенттік ассоциациялардың қатысуын ынталандыру; қоғамның дамуына студенттердің үлесін кеңейтуге жәрдемдесу.

Жастар саясаты саласындағы негізгі халықаралық құжаттар

СУР.
2.11

Құжаттың аты
XXI ғасырдың күн тәртібі. 25-бөлім. Тұрақты дамуды қамтамасыз ету процесінде балалар мен жастардың мүддесін ескеру (1992)
2000 жылға және одан кейінгі кезеңге арналған Жастарға қатысты іс-әрекеттердің бүкіләлемдік бағдарламасы (1995)
2000 жылға және одан кейінгі кезеңге арналған Жастарға қатысты іс-әрекеттердің бүкіләлемдік бағдарламасына қосымша (1996)

Дереккөзі: ҚР СИМ мәліметтері

БҰҰ жастар саясатын қалыптастыру мен іске асыруда маңызды міндет ретінде жастар мәселелерімен қандай да бір нысанда қоғамның барлық құрылымдарын біріктіру мен қызметінің тиімді үйлестірілуін санайды.

Жастар саясатын қалыптастыру мен іске асыруда жастардың тікелей қатысуына БҰҰ ерекше мән береді. Жастар саясатын іске асыруға жауап беретін мемлекеттік органдар мен жұмысшылар жастар мен жастар ұйымдарымен тікелей кездесулер арқылы диалог жүргізулері қажет, ол жастардың көзқарастарымен өздерінің қажеттіліктерін білуге және түсінуге мүмкіндік береді [4].

Мысалы, 1998 ж. 8-12 тамызда Лиссабонда Жастар істері бойынша министрлердің бүкіләлемдік конференциясында қабылданған Жастар саясаты мен бағдарламалары бойынша Декларация сегіз шаралар пакетін қарастырады, оның бірі мемлекеттік жастар саясатын іске асыру процесіне жастардың қатысуын ұлғайтумен байланысты. Декларацияда берілген жастардың қатысуының сипаттамасы шараларды іске асыру қажеттілігін көрсетеді, олар жыныстардың тең құқылығы мәселесін ескеруді және жас әйелдер мен ерлер үшін тең мүмкіндіктермен қам-

тамасыз етуді, заң шығарушы органдар мен саясатты анықтаушы органдарға қолжетімділікті жеңілдетуді, сонымен қатар қауіп тобына және нашар жастар қатарына кіретін маргиналды мәселелерге үлкен көңіл аударуды ескереді [3].

Жастар саясаты саласындағы халықаралық құжаттар көбінесе халықаралық-құқықтық нормативтік актілер категориясы ретінде қарастырылмағанымен, маңызды моралді-саяси мәнге ие. Осындай құжаттарға келесілерді жатқызуға болады (2.11-сурет).

Мысалы, 1995 жылы қабылданған 2000 жыл мен одан кейінгі кезеңдерге арналған Жастарға қатысты іс-әрекеттердің бүкіләлемдік бағдарламасы жастардың мәселелерін шешуді, олардың қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін ұлғайтуды қарастыратын халықаралық стратегияны көрсетеді. Ол ұлттық деңгейдегі тәжірибелік іс-әрекеттер бағыттарын және жастар жағдайын жақсарту ісінде халықаралық қолдауды анықтайды, сонымен қатар жастардың әл-ауқаты мен тұрмыс деңгейін өсіруге септігін тигізуші қадамдарды ұсынады. Бағдарламада БҰҰ қамқорлығымен жастардың мәселелеріне бүкіл әлемнің назарын аудару үшін Жастар істері бойынша министрлердің бүкіләлемдік Конференциясының сессияларын ұдайы шақыру үндеуі бар [3].

Бағдарламаның халықаралық қауымдастықпен анықталған 10 басым бағыттарына: білім беру, жұмыспен қамту, аштық және кедейшілік, денсаулық сақтау, қоршаған орта, есірткі заттарын теріс пайдалану, кәмелеттік жасқа толмағандар арасындағы қылмыс, бос уақытты ұйымдастыру, қыздар мен жас қыздар, сонымен қатар қоғам өмірі мен шешім қабылдау процесіне жастардың толықтай және тиімді қатысуы жатқызылады. Сонымен бірге жастардың дамуы мен қоғамның мүшесі ретінде қалыптасуы кезеңіне қатысты негізгі үш мәселені атап көрсетуге болады:

- әлемдік экономикадағы жастар: кедейшілік, білім беру және жұмыспен қамту;
- азаматтық қоғамдағы жастар: қоршаған орта, бос уақыт және қатысу;
- қауіп тобындағы жастар: денсаулық мәселелері, есірткілер, қыздар мен жас әйелдер-

ге қатысты қылмыстылық пен алалаушылық.

Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы шеңберінде жастар саясаты саласында келесідей құжаттар қабылданған:

- ТМД қатысушы-мемлекеттерінің жастармен жұмыс саласындағы ынтымақтастығы туралы келісімі (Мәскеу, 2005 ж. 25 қараша).

- 2009 ж. 14 мамырдағы Санкт-Петербург қ. №32-5 «ТМД қатысушы мемлекеттерінде заманауи жастар саясатының заңдық негіздерін қалыптастыру туралы» ТМД қатысушы-мемлекеттерінің Парламентаралық Ассамблеясының қаулысы.

- 2010 жылдың 10 желтоқсанында Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы мемлекет басшыларының Кеңесімен бекітілген Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы қатысушы мемлекеттерінің 2020 жылға дейінгі кезеңде халықаралық жастар ынтымақтастығының стратегиясы.

2.3. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МЕМЛЕКЕТТІК ЖАСТАР САЯСАТЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

«Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасының іске асуының I кезеңі аяқталды. Аталған құжат орташа мерзімді кезеңге жастармен жұмыстың негізгі қағидалары мен басымдықтарын бекітті. ҚР БҒМ-мен мемлекеттік жастар саясатының нақты қаржыландырылуы 2013 жылдан 2015 жылға дейін 2 950 мың теңгеден асты. Жастармен жұмыс саласында аймақтық деңгейде бағдарламаларды қаржыландыру көлемі ұлғайды. Аймақтардың мемлекеттік жастар саясатын қаржыландыру көлемі 2013 жылы – 2083,4, 2014 жылы – 4300,6, 2015 жылы – 4256,1 мың теңгені құрады.

Жаңа заңның тағы да бір маңызды ерекшелігі жастардың мүддесі мен қажеттіліктерін қозғайтын бюджеттік бағдарламалар әкімшілігінің құзыреттері мен жауапкершілігінің бекітілуі болып табылады. Орталық деңгейде бұл жұмысты Қазақстан Республи-

касы Президенті жанындағы Жастар саясаты жөніндегі Кеңес үйлестіреді. Қазіргі таңда жеті орталық мемлекеттік органның стратегиялық жоспарларына жастармен жұмыстың 19 индикаторы мен көрсеткіштері қосылды.

Сонымен қатар, осы жылдардың ішінде барлық деңгейдегі әкімдер жанындағы жастар ісі бойынша кеңестерді ұйымдастыру жолдарын қайта қарау мүмкіндігі туды. Елбасының тапсырмасы бойынша әкімдерге осы диалог алаңдарының сапасы үшін жеке жауапкершілік жүктелген. Әкімдіктер жанындағы жастар істері жөніндегі кеңестер Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес құрылатын және өз қызметін мемлекеттік жастар саясатын жетілдіру және ведомствоаралық өзара іс-әрекетінің тиімділігін арттыру жөнінде ұсынымдарды тұжырымдау мақсатында жүзеге асыратын кеңес беруші органдар болып табылады. Олардың қызметі 2015 жылы 9 ақпандағы «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» ҚР Заңының 21 бабында бекітілген [2]. Кеңес беруші органдардың тиімділігін арттыру мақсатында көшпелі отырыстар өткізу және жастармен жұмыс мәселелері бойынша үкіметке кешенді ұсыныстар жасау тәжірибелері енгізілген. 2015 жыл – Кеңестердің республика бойынша 442 отырысы өткізілді (2014 ж. – 309 отырыс) және 900-ден астам ұсыныстар қабылданды.

213 жастар ресурстық орталықтарының қызметі жаңа күшке ие болды. Олардың 15-і – орталық, 32-сі – қалалық және 166-сы – аудандық болып табылады. ЖРО қызметкерлерінің жалпы штаттық саны 1570 адамды құрайды, олардың 1100-і (қызметкерлер жалпы санының 70%) біліктілігін арттыру курстарынан өтті. Орталықтардың қызметі бағдарламалар мен жобаларды жүзеге асыруға көмектесуге бағытталған: «Жұмыспен қамту – 2020 жол картасы», «Бизнестің жол картасы – 2020», «Дипломмен ауылға», «Жасыл ел», түрлі шараларды өткізу – семинар-тренингтер, кездесулер, бос қызмет орындарының жәрмеңкесі және т.б. Мұндай орталықтардың жастар мен жастар ұйымдарын қолдау мен дамыту үшін қызмет көрсетуде атқаратын рөлдері зор. Белсенді қызметтің нәтижесінде 2013 жылы

372 863 адам, 2014 жылы – 491 899, ал 2015 жылы (1 жарты жылдықта) – 250 000 адам қамтылды.

1000-нан астам жастар ұйымдары қызмет етеді, оның 11-і республикалық. Олардың ішінде «Жас Отан», «Жас Ұлан», «Қазақстан жастарының конгресі», «Жайдарман КТК», «Ұлттық еріктілер желісі», «Жасыл ел» сияқты негізгі жастар ҰЕҰ қызметтерін атап өтуге болады.

ҚР жастар жұмыссыздығын төмендетуге ықпал ететін, жастарды жұмыспен қамту және жұмысқа орналастыру бойынша «Жасыл ел», «Дипломмен ауылға!», «Жастар практикасы» және «Серпін» бағдарламалары сәтті жүзеге асуда. «Жастар практикасы» бағдарламасы да сұранысқа ие. Өткен үш жылда осы мақсатта республикалық бюджеттен 7,9 миллиард теңге бөлінді.

Мемлекеттің жас отбасыларды жалға берілетін тұрғын үй алуда қолдауы бойынша бағдарламалар жүзеге асырылуда. 2013-2015 жылдардан бастап жас отбасылар үшін жалға берілетін тұрғын үй құрылысына республикалық бюджеттен 41 724,6 млрд. теңге бөлінді. «Дипломмен ауылға!» бағдарламасы шеңберінде 2015 жылы 2927 жас маман үшін тұрғын үй мәселесін шешу қарастырылған. 2009 жылдан 2015 жыл аралығында бұл бағдарламаны жүзеге асыру үшін ауылға 37 мың адам жіберілді және 44,9 млрд. теңге жұмсалды. Жалпы қолдануға көлемі 198,6 мың м² пәтерлер енгізілді. Жас отбасылар үшін қолдануға енгізілген жалға берілетін пәтерлердің саны 3544-ті құрады. 2020 жылға дейін салынуы тиіс тұрғын үй 1,4 млн. шаршы метрден асады (немесе 24,8 мың пәтер). Ағымдағы жылдың 1 қыркүйегі бойынша «ИО «КИК» АҚ бағдары бойынша 208,7 мың м² (немесе 3703 пәтерлер) салынды және сатып алынды, олардың ішінде 50%-ы жас отбасыларға берілетін болады.

Сондай-ақ жастармен жұмысты жүргізетін менеджерлердің құзыретін арттырудың орташа мерзімді бағдарламасын жүзеге асыру жалғасуда. Бұл бағыт Елбасының тапсырмасымен құрылған, ғылыми-әдістемелік қолдауды қамтамасыз етуге бейімделген,

«Жастар» ғылыми-зерттеу орталығымен үйлестіріледі. Жастардың азаматтығын және патриоттығын танытуға ынталандыру үшін ағымдағы жылы бірқатар әлеуметтік жобалар жүзеге асырылды: халықаралық және қазақстандық жастар ұйымдары өкілдерінің қатысуымен Қазақстанның шетелдік студенттік ұйымдарының слеті; ҚР мемлекеттік рәміздерін дәріптеу бойынша республикалық жастар форумы; «Жастар – Отанға!» жастар лагері; Ұлттық жастар Дельфийлік ойындары; мемлекеттік тілдегі «Жайдарман» және «Жайдарлы Жас Ұлан» КТК ойындары; «Үздік ерікті – 2015» республикалық конкурсы және т.б. Жастар арасында моральдық-өнегелілік бағдарлардың сабақтастығын қамтамасыз ету туралы ең тату, талантты, интернационалды жас отбасына «Бірге өмір сүру» фестивалі, ұлттық дәстүрлер мен отбасы құндылықтарын дәріптеу бойынша бозбалалар мен қыздарға арналған семинарлар, ҚҰА жылына арналған Парламенттік Дебаттар бойынша республикалық турнир, ҚҰА «Ансар» әдебиет конкурсы және Қазақстан ұлттар Ассамблеясымен, Әйелдер ісі және отбасы-демографиялық саясат бойынша Ұлттық комиссиясымен бірлесе өткізілген басқа да шаралар куәландырады.

2013 жылдан бастап «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы қызмет етеді, оның қызметтерінің маңызды аспектісі мемлекеттік жастар саясатын ғылыми-зерттеуді қамтамасыз ету және нормативті-құқықтық базаны жетілдіру болып табылады. 2014 пен 2015 жылдар аралығында орталықпен мемлекеттік органдардың өкілдері үшін 14 семинар және 4 вебинар өткізілді, «Қазақстан жастары – 2014» ұлттық баяндамасы, статистикалық бюллетень түріндегі ақпараттық және аналитикалық материалдар, отбасылық тәрбие; ауылдық жердегі құқықтық сауаттылықты арттыру бойынша 11 әдістемелік құрал; 5 фильм және басқалары әзірленді. Жастар арасындағы жағдайға диагностика және мониторинг жасауға бағытталған әлеуметтік зерттеулер жиі жүргізіледі. Білім беру ұйымдарында тәрбие жұмыстарының тиімділігі мен нәтижелерін бағалаудың және ауылдық

елді мекендердегі жастар өзін-өзі басқаруды дамытудың әдістері жасалды.

Жастардың ерікті қызметінің дамуына жәрдемдесу мемлекет қызметінің маңызды бағыты болып табылады. Еріктілерді іріктеу және үйрету, ұйымдық іс-шаралар және ақпараттық тіркеу бойынша, «Астана ЭКСПО – 2017» Халықаралық мамандандырылған көрмеге еріктілерді қатыстыру мәселелері жөнінде жол картасы бекітілген. 150 ерікті адамдар тобының басқарушылары супервайзерлерді дайындау жүзеге асырылуда. 2017 жылға супервайзерлер «Астана ЭКСПО – 2017» мамандандырылған Халықаралық көрмесіне және Алматы қаласындағы Бүкіләлемдік қысқы универсиадаға 3000 еріктілерді дайындайды.

Қазіргі таңда, «100 нақты қадам» атты ұлт жобасы шеңберінде, мемлекет Басшысы Н. Назарбаевтың бес институционалдық реформаларын жүзеге асыру бойынша екінші кезеңдегі іс-шаралар жобасын әзірлеу жүзеге асырылуда. Оның жүзеге асырылуы институционалдық сипаттағы шаралардың аяқталуына және өсіп келе жатқан ұрпақтың қалыптасуы мен дамуы үшін қажетті жағдайлардың жасалуына мүмкіндік береді. Келесі жылдан бастап «Қазақстан – 2020: болашаққа жол» атты 2020 жылға дейінгі мемлекеттік жастар саясаты тұжырымдамасының екінші кезеңін жүзеге асыру басталады.

Тұжырымдаманың екінші кезеңін жүзеге асыру кезеңінде әдіснамалық базаның жетілдірілуіне және мемлекеттік жастар саясаты саласындағы атқарушыларды дайындау деңгейін өсіруге күш жұмсалынады. Іс-шаралар жоспарында 2020 жылға дейінгі «Жас Отан» Жастар қанатының «Жастар жетістігіне жол «Жастар-Отанға!»» бағдарламасын жүзеге асыру бойынша Жол картасының негізгі ережелері ескерілген. ЭЫДҰ-ның тәжірибесін ескере отырып, жалпы орта білім беру ұйымдарында кәсіптік бағдардағы жұмыстардың тұжырымдамалық негіздері әзірленеді және бекітілетін болады. «Жасыл ел» еңбекші және студенттік құрылыс жасақтарын ары қарай дамыту бойынша, 2016-2018 жылдарға іс-шаралар Жобасы әзірленетін болады. «Қа-

зақстан Республикасы мен Қайта құру және Даму халықаралық банкі арасында жастар корпусын дамыту» жобасы бойынша грант туралы келісімді жүзеге асыру жоспарланған.

Қазақстанда жүзеге асырылатын жастарға қатысты мемлекеттік саясаттың тиімділігі халықаралық деңгейде де танылуда. Жастар саясаты саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың орындалуы Шетелдермен ынтымақтастық туралы 11 Келісімнің жүзеге асырылуынан көрініс табады. Қазақстан Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы, Шанхай ынтымақтастық ұйымы және АӨЫСШК сияқты халықаралық ұйымдар қызметінде де белсенді түрде қатысуда.

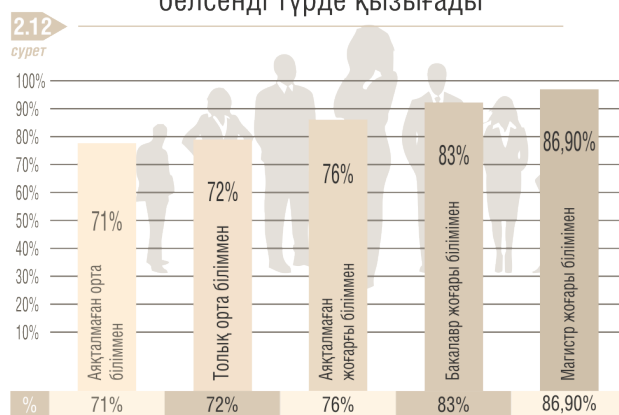
Халықаралық ұйымдармен серіктестік бағдарламалары белсенді түрде жүзеге асырылуда. Осылайша, Қайта құру және Даму халықаралық банкімен «Жастар корпусын дамыту» жобасы келесі жылдан бастап жоспарланады. Жобаның мақсаты жастарды, әсіресе әлеуметтік әлсіз топтарды қоғам өміріне тарту, сондай-ақ қоғамдық пайдалы қызметтік дағдыларға үйрету бағдарламасы арқылы өмірлік маңызды дағдыларды дамыту болып табылады. Грант көлемі 21,7 млн. АҚШ долларын құрайды. Қатысушылары: 8,5 мың адам; 100 жастар ұйымдары және 4 аймақ: Алматы, Қарағанды, Павлодар, Оңтүстік-Қазақстан облыстары болып табылады. Аталған жобаның жүзеге асырылу мерзімі 2018 жылдың ақпан айы. Жоба 3 компоненттен тұрады: қоғамдық пайдалы қызметтік дағдыларға үйрету бағдарламасын қолдау. Аталған мақсаттар үшін Үйлестіруші агенттікті құру; МЖС-ның институционалдық дамуын қолдау, жобаның басқарылуын, бақылануын және бағалануын ұйымдастыру, сондай-ақ ҚР Білім және Ғылым Министрлігінің жанында жобаны басқару бойынша топтарды құру қарастырылады.

БҰҰ-ның «Юнисеф» балалар қорымен бірге жастарды сауықтыру, суицидті төмендету бойынша бағдарламалар, сондай-ақ жастар ресурстық орталықтарының тиімділігін арттыру жүзеге асырылуда.

Аталған бағыттағы негізгі жұмыс 2012 жылдың аяғында басталды. Беделді халықа-

ралық рейтингтердегі Қазақстанның орны Қазақстандық жастар саясатының түйінді бағыттары халықаралық стандарттар мен қағидаларға сәйкес келетіндігінің куәсі болып табылады. Осылайша, Қазақстан 170 ел қатысатын жастар дамуының Жаһандық көрсеткішінде Франция, Ресей, Түркия, Швеция сияқты табыс деңгейі жоғары көптеген елдерді басып озып, 27 орынды алып отыр.

Жастар саясаты сұрақтарына белсенді түрде қызығады

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Мемлекеттік жастар саясатын іске асыруға жастардың қызығушылығы мен араласуы деңгейін анықтау мақсатында қоғамның бұқаралық коммуникация құралдары арқылы респонденттерге «Жастар саясатын іске асыру сұрақтары бойынша «Сіз қаншалықты жиі баспасөз материалдарын оқисыз немесе теледидар бағдарламаларын көресіз, радио тыңдайсыз?» деген сұрақ қойылды. Тұтас алғанда, жастар саясатына бей-жай қарамайтын адамдар көпшілікті құрайды – 76,3%. Іске асырылуы туралы жиі оқитын және тыңдайтындар – 41,1%, тұрақты түрде оқитын және тыңдайтындар – 35,2 пайызды құрайды. Саяси сұрақтарға жас ер адамдармен салыстырғанда (74,7%) – жас әйелдердің зор қызығушылығын (77,8%) атап өткен жөн. «Ешқашан оқымадым және тыңдамадым» деп жауап бергендер үлесі ер адамдар арасында – 6,4%, әйел адамдар арасында – 4,0% құрайды.

2.12-суреттен көрініп тұрғандай жастардың білім деңгейі жоғары болған сайын, мемлекеттік жастар саясаты туралы ақпаратқа қызығушылығы да жоғары.

Жастар саясаты бойынша арнайы таныстыру курстарын ұйымдастыруға жастардың қатынасы

Жастардың мемлекеттік жастар саясатына деген белсенділік-нұсқаушылық бағдарын анықтау үшін келесі сұрақ қойылды: «Мемлекеттік жастар саясаты бойынша арнайы таныстыру курстарын енгізу қажет пе, сіз қалай есептейсіз?». Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, осындай курстарды мемлекеттік қызметкерлер (90,6%), кәсіпкерлер (78,7%), фермерлер (69,3%), жұмысшылар (85,3%), жұмыссыздар (64,2%), студенттер (86,9%), мектеп оқушылары (79,8%) өте маңызды деп санайды. Немқұрайлылық танытушылар: мемлекеттік қызметкерлер (3,6%), кәсіпкерлер (13,0%), фермерлер (30,8%), жұмысшылар (5,9%), жұмыссыздар (19,4%), студенттер (4,6%), мектеп оқушылары (6,0%). Бұл курстарды қажетсіз деп санайтындар: мемлекеттік қызметкерлер (0,9%), кәсіпкерлер (1,3%), жұмысшылар (2,7%), жұмыссыздар (7,5%), студенттер (1,6%), мектеп оқушылары (1,5%). Сонымен, арнайы таныстыру курстарын қолдайтын жастардың пайыздық қатынасы, осы идеяға бейжай қарайтын және қолдамайтын жастардан көбірек болды (2.13-сурет).

Орындардағы жастар саясатының іске асуы барысын жастардың бағалауы, %

Жастар саясатын жүзеге асыруға қатысы бар, үкіметтік және үкіметтік емес мекемелердің қызметкерлерімен, әртүрлі қоғамдық-саяси ұйымдардың өкілдерімен сұхбаттасушының өзара қатынас тәжірибесі үлкен маңызға ие. Жастар саясатын жүзеге асырумен айналысатын және оларға жеке барып жүгінетін тұлғалардың бар екендігін сұралғандардың әрбір екіншісі (46,8%) білетіндігін әлеуметтік сауалнаманың нәтижелері куәландырады. «Ондай тұлғалар мен ұйымдардың бар екендігін білетін сияқты, алайда олар туралы нақты ешнәрсе білмейтіндігін» 28,7% көрсетті, «мұндай тұлғалар мен ұйымдар жоқ» жауабын 5,6%-ы таңдады, «нақты жауап бере алмаймын» жауабы 8,9%, ал әрбір оныншы адам жауап бермеген болып шықты.

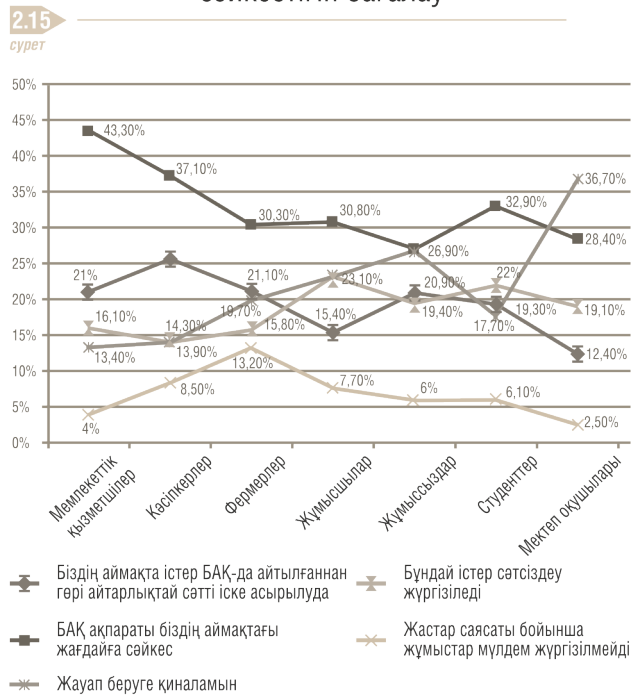
Жастар саясатының жүзеге асырылу жағдайын жастар арқылы бағалауда, жастар саясатының жүзеге асырылу барысына «өте ризамын» дегендер – 19,4%, жалпы ризамын – 35,3%, ішінара ризамын – 18,4%, мүлдем риза емес – 5,6%, жауап бермеген – 21,3%-ды құрады. Көрініп тұрғандай, Қазақстанда жастар саясатының жүзеге асырылуы жеткілікті деңгейде екендігіне алынған жауаптар куәлік етеді (2.14-сурет).

Қазақстан жастарының жартысынан көбі (52,2%) олардың аймақтарында жастар саясатының жүзеге асырылуы ойдағыдай болып жатыр деп есептейді. Жастардың әрбір бесіншісі (19,4%) олардың аймақтарында жас-

тар саясаты БАҚ ақпараттарына қарағанда жақсырақ жүзеге асырылуда деп мақұлдайды және әрбір үшінші адам (32,8%) мәліметтер сәйкес келеді деп есептейді.

БАҚ-дағы МЖС іске асуы жетістігі жөніндегі ақпаратының шынайылықпен сәйкестігін бағалау

2.15-суретте көрсетілгендей, Қазақстан жастарының әртүрлі топтарында МЖС-ның шын өмірде БАҚ-та жүзеге асырылуының жетістігі туралы ақпарат бағасының сәйкестілігіне қатысты өте ұқсас ойлардың бар екендігін байқауға болады. Дегенмен, мемлекеттік құрылым органдарында жұмыс жасайтын жастардың үштен екісі (64,3%) жалпы алғанда олардың аймақтарында жастар саясаты сәтті түрде жүзеге асырылуда деп түйіндейді.

Жастар саясатының жүзеге асырылу барысы туралы басқа топтарға қарағанда онша жақсы ақпараттандырылмаған мектеп оқушылары 40,8% көрсеткішпен оң бағалар бойынша соңынан санағанда екінші орында тұр. Егерде «біздің аймақта БАҚ-та хабарланғаннан жұмыстар әлдеқайда табысты жүріп жа-

тыр» деген ең жоғары межелік баға бойынша әртүрлі әлеуметтік топтардың пікірлерін салыстыратын болсақ, онда бұл бағаны басқаларға қарағанда 25,5% көрсеткішпен жұмыс істеуші жастардың өкілдері жиірек тандаған. Әртүрлі әлеуметтік топтардың ішінен ерекше топты, жастар саясатының жүзеге асырылуы туралы «жауап бере алмаймын» деушілер 21,6% құрайды, нақтырақ айтқанда әрбір бесінші адам.

Жастардың бағасы бойынша алдыңғы қатардағы салалар

«Сіздің тұрғылықты жеріңізде жастар саясатына қатысты іс-әрекеттер, мүмкіндіктердің қайсысы бар? Сіз олардың нәтижелерін қалай бағалар едіңіз?» сұрағына берілген жауаптарды 3 топқа бөліп көрсетуге болады: «алдыңғы» салалар (60% дауыстан астамын алғандар), «ортаңғы» салалар (50-ден 60%-ға дейін), «аутсайдер» салалары (50%-дан төмен).

Кері бағытта санағандағы «Алдыңғы қатарлы» топтарда мемлекеттің жастар саясатының жүзеге асырылуының жағымды нәтижесі ретінде сұхбаткерлермен бағаланған қоғамдық өмірдің келесідей салалары орналасқан (2.16-сурет).

Жастар саясатының іске асуының орта бағасына ие болған салалар

«Ортаңғылар» тобында 50-ден 60%-ға дейінгі жиынтық балын алған қызмет түрі (2.17-сурет).

Жұмысқа тұру мүмкіндігі мен өзінің тұрғын үйіне ие болу мүмкіндігі сияқты салаларда жастардың мүмкіндіктері айрықша төмен бағаланған.

Осылайша, Қазақстан жастарымен мемлекеттік жастар саясатының тиімділігі жалпы алғанда оң бағаланған. Алайда, МЖС саласындағы өзінің қызметін жүзеге асыратын мемлекеттік бағдарламалардың, институттардың және ұйымдардың құрамы туралы жастарды ақпараттандыру бойынша қосымша күш жұмсау қажет.

* * *

1. Қазақстанның мемлекеттік жастар саясаты мемлекеттің белсенді рөлін қарастыратын еуропалық моделге негізделген.

2. Қазақстанның мемлекеттік жастар саясаты осы саладағы негізгі халықаралық-құқықтық құжаттар ережелеріне сәйкес келеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Об основах государственной молодежной политики в государствах-участниках СНГ (2009 г.). (Департамент гуманитарного сотрудничества, общеполитических и социальных проблем Исполнительного комитета СНГ). //http://www.cis.minsk.by/page.php?id=13786

2. The State of Youth Policy in 2014': Youth Policy Labs Report Overview and Summary Guide. May 15, 2014// <http://www.youthpolicy.org/blog/youth-policy-reviews-evaluations/state-of-youth-policy-2014/>

3. Абулова М.С., Гаврилова Ю.А. Правовое обеспечение молодежной политики Республики Казахстан. <http://www.vestnik-kafu.info/journal/3/96/>

4. Социальная защита и социальная поддержка

молодежи в зарубежных странах// Дата добавления: 2015-08-21// <http://helpiks.org/4-97687.html>

5. Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы «Қазақстан-2020: болашаққа жол». – 4 б.

6. «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» 2015 жылдың 9 ақпанындағы Қазақстан Республикасының Заңы. – Астана, 2015.

7. «Қазақстан жастары – 2014» Ұлттық баяндамасы.- Астана, 2014

8. ҚР БҒМ Статистика бойынша Комитетінің мәліметтері. Жастар денсаулығы орталықтары туралы.

9. «Жастар» ҒЗО әлеуметтік зерттеу нәтижелері бойынша аналитикалық отчет «Состояние государственной молодежной политики: потребности и социальные практики Мемлекеттік жастар саясатының жағдайы: қажеттіліктер және әлеуметтік тәжірибелер». – Астана, 2015.

3 тарау

Жас ұрпақ денсаулығы мен бос уақыты

3.1. ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК МАҢЫЗЫ БАР АУРУ ТҮРЛЕРІ

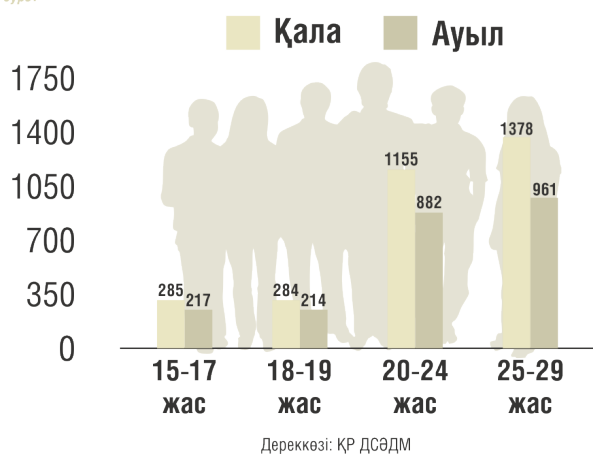
2015 жылдың 9 ақпанындағы «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» ҚР Заңының 4 бабына сәйкес, мемлекеттік жастар саясатының негізгі бағыттарының бірі денсаулықты сақтау және нығайту, салауатты өмір салтын қалыптастыру болып табылады [1]. 2013 жылдың 27 ақпандағы «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасында мемлекеттік жастар саясатын іске асыру аясына денсаулық пен спорттың құндылығын насихаттау мәселесі енгізілуі тиіс екендігі көрсетілген. Өз денсаулығы үшін ортақ жауапкершілік қағидасы, зиянды әдеттерден бас тарту, салауатты өмір салтын ұстану ілгерідегідей маңыздылығы жоғары болып қалады [2].

Осылайша, жастардың денсаулығы мемлекеттік деңгейдегі басым құндылық болып табылады. Сондай-ақ, ең алдымен, мемлекет жастарды әлеуметтік маңызы бар туберкулез, АИТВ, нашақорлық, жыныстық жолмен таратылатын инфекциялар сияқты т.б. аурулардан қорғауға тырысады. Бұл аурулардың таралуына әлеуметтік факторлар үлкен рөл атқарады – бұлар өмір сүрудің әлеуметтік-климаттық жағдайлары, режимнің, тамақтану мен демалудың факторлары, жастардың әлеуметтік бейімделмеуі, олардағы әлеуметтік маңызы бар аурулардың себептері, таралуы мен алдын-алу шаралары туралы білімнің болмауы.

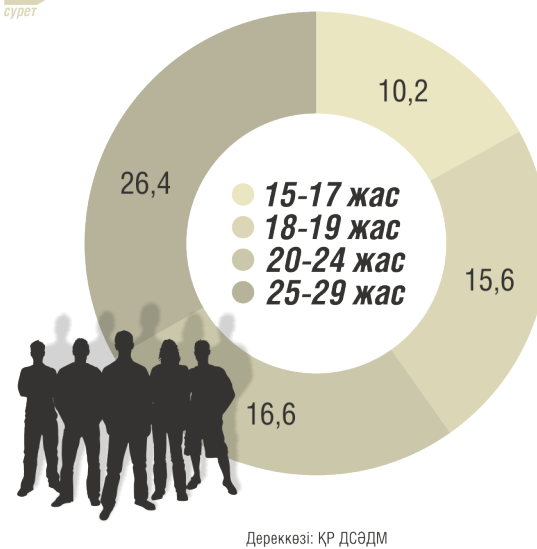
2015 жылдың басында туберкулезбен ауыратын 15-29 жас аралығындағы ауыл жастары санының төмендеуінің жағымды динамикасы байқалады. Сонымен бірге, қала жастарының көпшілігінде есепте тұрған аурулар санының өсуі байқалады. Мәселен, Ұлттық баяндама – 2014-ке сәйкес, былтырғы есептік жылда 15-17 жас аралығындағы жас ерекшелік тобында бұл сан 207-ге, 18-19 жас – 250-ге, 20-24 жас – 1 119-ға тең болса, ал 2015 жылы сәйкес көрсеткіштер 15-17 жас – 285, 18-19 жас – 284, 20-24 – 1 155-ті құ-

рады. Тек ең үлкен 25-29 жас аралығындағы жас ерекшелік тобында туберкулезбен сырқаттанудың төмендеуі ауылда да, қалада да байқалады. Сонымен бірге, бұл көрсеткіштің ауыл жастарымен салыстырғанда қала жастарының арасында артық болу үрдісі сақталады (3.1-сурет).

Туберкулезге қарсы диспансерлерде есепте тұрған 15-29 жас аралығындағы жастардың санына салыстырмалы талдау (абсолюттік сан) ауыл/қала қимасында

3.1
сурет

15-29 жас аралығындағы жастардың арасындағы онкологиялық патологияның деңгейі (100 мың тұрғынға шаққанда)

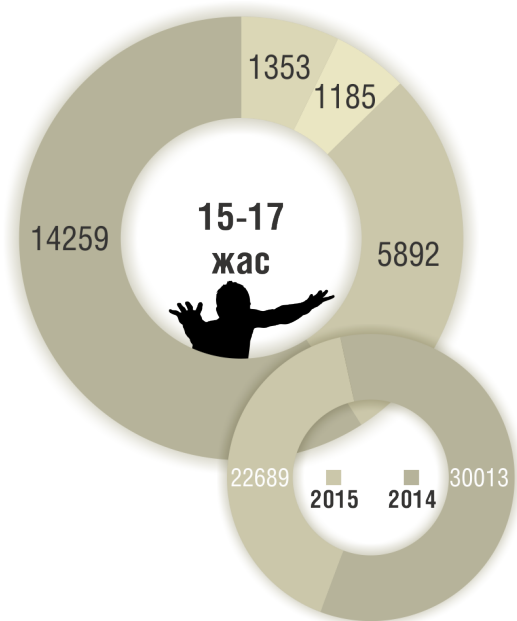
3.2
сурет

Онкологиялық патологияның деңгейі былтырғы жылмен салыстырғанда жалпы жастар арасында саны ең көп, жас ерекшелігі ең үлкен топ – 25-29 жас аралығындағыларда аз ғана төмендеді. Сонымен бірге, 15-24 жас аралығындағы жастарда онкологиялық патология деңгейі былтырғы жылмен салыстырғанда жоғарылады (3.2-сурет), ол қатерлі ісікпен сырқаттанудың жалпы әлемдік жоғарылау үрдісіне сәйкес келеді [3].

Алкогольді тұтыну нәтижесінде психикалық ауытқушылықпен және мінез-құлық ауытқушылығымен есепте тұрған 15-29 жас аралығындағы жастардың саны былтырғы жылмен салыстырғанда 30 013 көрсеткіштен 22 689-ға дейін елеулі төмендеді. Сондай-ақ, төмендеу үрдісі барлық жас ерекшелік топ бөліктерінде орын алған (3.3-сурет).

Алкогольді тұтыну нәтижесінде психикалық ауытқушылықпен және мінез-құлық ауытқушылығымен есепте тұрған 15-29 жас аралығындағы жастардың саны

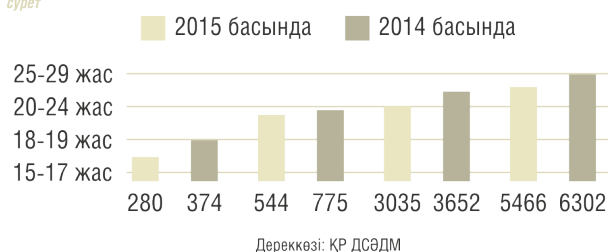
3.3
сурет

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Есірткі заттарын тұтыну нәтижесінде психикалық және мінез-құлық ауытқушылығымен есепте тұрған жастар санының төмендеу үрдісі былтырғы жылмен салыстырғанда

төрт жас ерекшелік топ бөліктерінің үшеуінде, атап айтқанда, 18-19, 20-24 және 25-29 жас аралығында байқалады. Алайда сырқаттану санының бірқатар өсуі ең төменгі жас ерекшелік топ бөлігінде – 15-17 жас аралығында байқалған (3.4-сурет). Былтырғы жылдағыдай, 25-29 жас аралығындағы жастар жалпы жастар арасында сырқаттану саны бойынша ең көп бөлікті құрайды.

Есірткі заттарын тұтыну нәтижесінде психикалық және мінез-құлық ауытқушылығымен есепте тұрған 15-29 жас аралығындағы жастардың саны

3.4
сурет

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

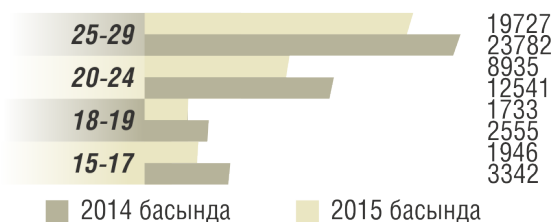
Психобелсенді заттарды тұтыну нәтижесінде психикалық және мінез-құлық ауытқушылығымен есепте тұрған жастар санының былтырғы жылмен салыстырғанда елеулі төмендеуі байқалады (3.5-сурет). Сондай-ақ, бұл көрсеткіштердің төмендеу үрдісі тұтастай барлық жастарға, сонымен қатар, оның әрбір топ бөліктеріне де қатысты. Сонымен бірге, бұл ауру өсімінің жағымды төмендеу үрдісіне қарамастан, психобелсенді заттарды тұтыну бойынша дәл жастардың көбірек айқындалған қауіпті топ екендігін назарда ұстаған жөн.

Осыған ұқсас, АИТВ-мен сырқаттанғандар саны бойынша ең қауіпті топты құрайтындар жастар (БҰҰ мәліметтеріне сәйкес 40%-ға дейін) [4].

Былтырғы жылмен салыстырғанда, көпшілік аймақтарда және Астана мен Алматы қалаларында да АИТВ-мен сырқаттану санының төмендеу үрдісі орын алған (3.6-сурет), сонымен бірге Қарағанды облысында (10,9%-дан 15,77%-ға дейін) АИТВ-инфекциясы таралуының өсуі байқалады.

Психобелсенді заттарды тұтыну нәтижесінде психикалық және мінез-құлық ауытқушылығымен есепте тұрған 15-29 жас аралығындағы жастардың саны

3.5
сурет

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Тұрғылықты өңіріне қарай АИТВ орталықтарында 2014 ж. есепте тұрған 15-29 жас аралығындағы жастардың үлес салмағы, %

3.6
сурет

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Жастардың әлеуметтік маңызды ауру түрлерінің алдын-алу және емдеуде жастар денсаулық орталықтарының (ЖДО) атқаратын

рөлі зор [5]. Олардың жалпы саны былтырғы жылмен салыстырғанда 2-ге өсті (83-тен 85-ке дейін), сонымен бірге Шығыс Қазақстан және Қарағанды облыстарында 1-ге аз, ал Жамбыл және Батыс Қазақстан облыстарында 1-ге көбірек. ҚР ДС және ӘД мәліметтері бойынша Астана қаласында (2004 жылы алғашқы ЖДО құрылды), ЖДО-ның жалпы саны былтырғы жылмен салыстырғанда 2-ге өсті және тұтастай 12-ге жетті, ол республика бойынша ЖДО-ның ең көп санын құрайды (3.7-сурет). ЖДО-да жастар кешенді (психологиялық, заңдық және медициналық) кеңес алу, сонымен қатар әлеуметтік қолдау мен өздерінің құқықтарын қорғау бойынша көмек ала алады. ЖДО-ның жұмысына жасөспірімдеріктілер қатыстырылған, оның үлкен тәрбиелік, алдын-алу және ағартушылық маңызы бар. ЖДО-мен қатар жастар психолог пен гинекологтың кеңес беру көмектерін 150 телефоны бойынша ала алады («Жедел желі»).

Өңірлердегі ЖДО саны

3.7
сурет

Өңір	2014 год	2015 год
Ақмола облысы	4	4
Ақтөбе облысы	7	7
Алматы облысы	2	2
Атырау облысы	7	7
Шығыс Қазақстан облысы	8	7
Жамбыл облысы	5	6
Батыс Қазақстан облысы	4	5
Қарағанды облысы	10	9
Қызылорда облысы	2	2
Қостанай облысы	3	3
Маңғыстау облысы	7	7
Павлодар облысы	2	2
Солтүстік Қазақстан облысы	1	1
Оңтүстік Қазақстан облысы	2	2
Астана қ.	10	12
Алматы қ.	9	9
Барлығы	83	85

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Жастардың денсаулығы көп жағдайда денсаулық сақтау органдарының қызметтерінің үйлесімділігіне де байланысты. Әлеуметтік сауалнама көрсеткендей, сұрастырылған жастардың көбісі, респонденттердің 59,3%-ы, олардың жұмыстарын – «өте жақсы» және «жалпы жақсы» деген бағаға лайық деп тапты, әрбір бесіншісі – 24,7%-ы «орташа» де-

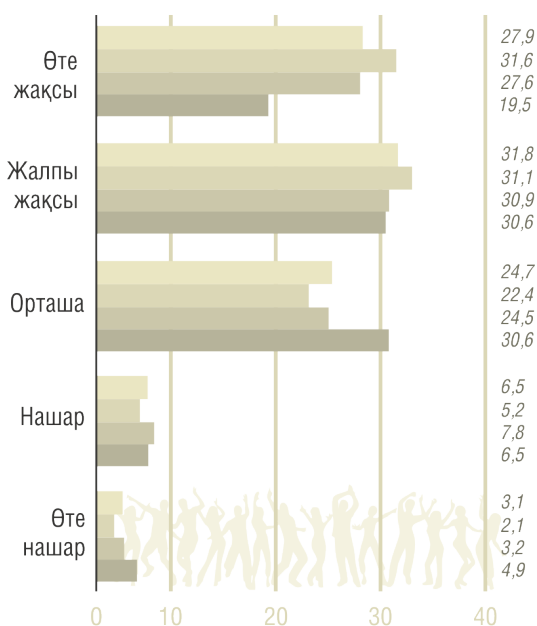

ген баға қойды; әрбір оныншы жас – 9,6%-ы «нашар» және «өте нашар» деген пікірде. Сонымен бірге, жастардың жасы үлкейген сайын, олардың денсаулық сақтау саласының қызметіне сынмен қарайтындығы анықталды (3.8-сурет).

Жастардың жергілікті денсаулық сақтау органдарының қызметін бағалауы, %

3.8
сурет

Жалпы республика бойынша Сон.і. 14-18 жас
19 - 24 жас 25 - 29 жас

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

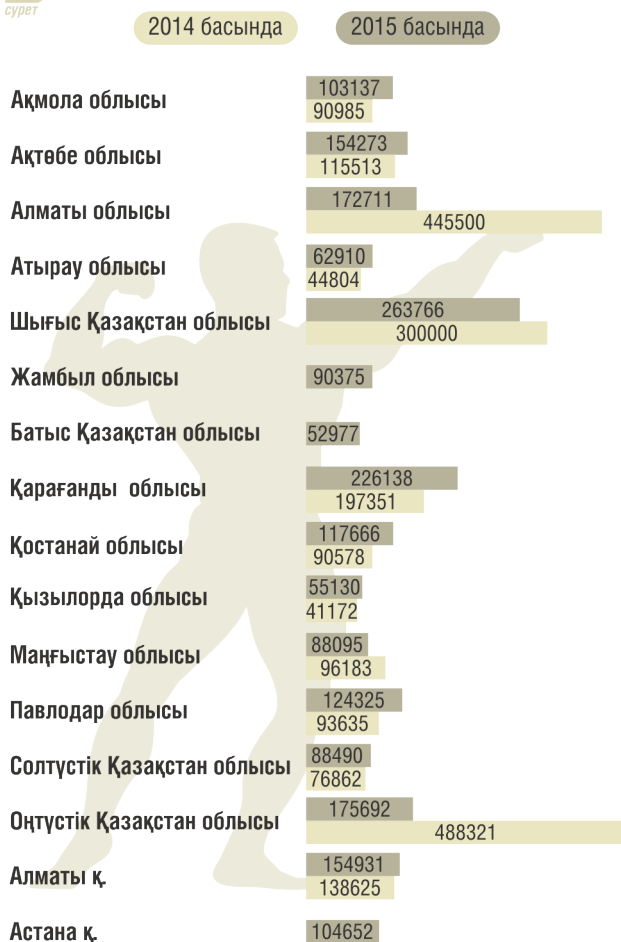
3.2. САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ ЖӘНЕ ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ СПОРТТЫҚ-САУЫҚТЫРУ ЖҰМЫСТАРЫ

Дене шынықтыру және спортпен қарқынды түрде айналысу, зиянды дағдылар мен өмір салтынан жастардың көңілін аударатын, әлеуметтік маңызы бар аурулардың алдын алудың қуатты ықпалы болып табылады.

ҚР МСМ-ның ақпараты бойынша, жалпы алғанда өткен жылы спортпен айналысушы жастар саны ілгері орында (3.9-сурет). Бұл үрдіс, алайда спортпен айналысушы жастар-

дың саны айтарлықтай төмендеу орын алған Алматы облысы (44 5500 адамнан 17 2711 адамға дейін) мен Оңтүстік Қазақстан облысына (48 8321 – адам болған, 17 5692 – адам болды) қатысты емес. Спортпен айналысушы жастар санының төмендеуі, сондай-ақ, Шығыс Қазақстан (300 000 – адам болған, 263 766 – адам болды) және Маңғыстау облыстарында (96 183 – адам болған, 88 095 – болды) орын алды.

Тұратын өңіріне қарай дене шынықтыру және спортпен айналысатын жастар

3.9
сурет

Дереккөзі: ҚР МСМ

Жалпы алғанда спортпен шұғылданатын жастар санының өсу үрдісі жастар арасында әлеуметтік маңызы бар аурулар санының төмендеуінің бөлшектік заңдылығына сәйкес келеді. Алайда осымен бірге, жастар ортасында

таралған зиянды әдеттерден (ішімдік, темекі, есірткі және психотроптық препараттар) және салауатты өмір салтын ұстанудан аулақ болып, осындай қызығушылықтармен дер кезінде айналысқан жағдайда ғана спортпен белсенді айналысу қызметін жүзеге асатындығын жете бағаламауға болмайды. Сондықтан, бала-жасөспірім спортының даму жүйесін, сондай-ақ мамандандырылған педиаторлық көмектің республика деңгейінде жандануы өсіп келе жатқан ұрпақтың физикалық және әлеуметтік денсаулығын сақтаудың алдын ала емдеу шараларына себеп болуы мүмкін.

Өткен жылда дене шынықтыру және спортпен жүйелі түрде айналысатын, физикалық мүмкіндіктері шектелген жастардың саны артты (10817 адамнан 11 739 адамға өсті) (3.10-сурет).

Тұратын өңіріне қарай дене шынықтыру және спортпен жүйелі түрде айналысатын дене мүмкіндігі шектеулі жастардың саны

3.10
сурет

Дереккөзі: ҚР МСМ

Сондай-ақ өткен жылмен салыстырғанда ұлттық спорт түрлерімен шұғылданушы жастар саны өсті (21 0137 адамнан 26 5786 адамға дейін) (3.11-сурет).

Тұратын өңіріне қарай ұлттық спорт түрлерімен айналысатындардың ішінде жастардың саны, адам

3.11
сурет

Дереккөзі: ҚР МСМ

Республиканың жоғары оқу орындарында салауатты өмір салтын орнықтыру келесі көрсеткіштерге ие: 125 жоғары оқу орнының 116-сында спорттық клубтар қызмет етуде, бұл жоғары оқу орындарының жалпы санының 90%-ын құрайды. 2014 жылы Алматы және Астана қалаларының жоғары оқу орындарынан 16 топ арасында футболдан Ұлттық студенттік лига өткізілді. 2015 жылдан бастап оған Қарағанды және Шымкент қалаларының жоғары оқу орындары қосылды (барлығы 31 топ). 2015 жылдың 17 қазанында баскетболдан Ұлттық студенттік лига – 2015 басталды.

Әлеуметтік сауалнамаға сәйкес, жалпы алғанда Қазақстан жастары спортпен айналысу үшін мемлекет тарапынан жасалған мүмкіндіктер туралы оң пікірде: сұхбат беруші жас адамдардың үштен екі бөлігінен астамы (70,3%) «өте жақсы» және «жалпы жақсы» жауабын таңдаған, бестен бір бөлігіне жуығы орта бағаны берген (18%) және елде «спортпен айналысуға мүмкіндік жоқ» деген жауапты қолдайтындары жастардың 1,1%-ын құрайды (3.12-сурет).

Жастардың спортпен айналысу мүмкіндігін бағалауы, %

3.12 сурет

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Жастардың спортпен айналысуы үшін жағдайдың жақсару басымдылығын бағалауы, %

3.13 сурет

Жастардың әлеуметтік сауалнамаларының нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Егер 15 жастан 18 жасқа дейінгі жастардың үлкен бөлігі (50,3%) спортпен айналысудың ең жақсы шарттары мен мүмкіндіктерін құруға қызығушылық танытса, үлкенірек топ (25-29 жас) жастар саясатын дамыту, орта және кіші кәсіпкерлікті қолдау (40,9%) және жеке тұрғын үйге ие болу мүмкіндіктерін қайда маңыздырақ деп есептейді (3.13-сурет).

Өз кезегінде, жас адамдар елімізде спортпен айналысу мүмкіндіктерін жүзеге асыру, реттеу және жақсартуда мемлекеттік органдармен бірдей, жеке қатысушылықтың маңыздылығын жоғары бағалайды (жалпы ҚР бойынша – 39,2%), әсіресе мұндай жауапкершілікті 25 пен 29 жас аралығындағы ересек ұрпақ көрсетеді 48% (3.14-сурет).

«Кім немесе мемлекеттік басқарудың қандай органы спортпен айналысуды жүзеге асыруы, реттеуі және мүмкіндіктер жасауы тиіс?» деген сұраққа жас сұхбаттанушылар жауаптарының үдерісі, %

3.14 сурет

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Аталған жауаптардың үрдісі жастардың белсенділігін және оның мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық және саяси істеріне қатысуын арттыруда мемлекеттің саясатын бейнелейді. Тұрғындардың тән және діл денсаулығын жақсарту бойынша бағдарламаларды әзірлеу мен жүзеге асыруда жастардың қатысуы дені сау ұрпақты тәрбиелеудегі негіз болып табылады.

Қазақстан жастары жаһандық мәселе болып табылатын аурулар, жарақат және қауіп-қатер факторлар ауыртпалығын басынан кешіруде [6]. Мемлекеттік маңызды міндеттер: репродуктивті денсаулықпен қоса денсаулық сақтаудың шарттарын жасау, тән және діл денсаулығына себепкер факторлардың барлық кешенін тарту, жастар денсаулығы шарттарының медициналық және психологиялық шарттарының байланысын ары қарай зерттеу болып табылады.

2020 жылға дейінгі «Қазақстан 2020: болашаққа жол» мемлекеттік жастар саясаты Тұжырымдамасын жүзеге асырудың бірінші кезеңі аяқталып жатқандығын атап өткен жөн. Бірінші кезеңді жүзеге асырудағы соңғы үш жылда Қазақстанның жастар саясатын жетілдіруде, соның ішінде салауатты өмір салтын құру саласында да қомақты нәтижелерге қол жеткізілді.

Жастардың салауатты өмір салтын құру саласын дамытуда 2020 жылға дейінгі «Қазақстан-2020»: болашаққа жол мемлекеттік жастар саясаты тұжырымдамасын жүзеге асыру бойынша ҚР үкіметінің іс-шаралар жобасы (2016-2020 жж. екінші этапы) қызығушылық тудырады, соның ішінде: білім беру ұйымдарында спортзалдарды кезең-кезеңмен жаңарту бойынша 2016-2020 жылдарға іс-шаралар Жоспарын бекіту, спорттық құрал-жабдықтармен жабдықтау, соның ішінде мемлекеттік-жеке серіктестік шеңберінде (25 т.); бұқаралық спорт түрлері бойынша мектеп және студенттік лигаларды дамыту үшін жағдай жасау (26 т.); құрылған аулалық спорттық алаңдарды балалар, жасөспірімдер және жастар арасында міндетті пайдаланумен қатар білім беру мекемелерінде спорттық іс-шараларды өткізу (27 т.) Қазақстан Республикасы-

ның Ғылым және білім министрлігімен әзірленген 2020 жылға дейінгі «Қазақстан 2020: болашаққа жол» мемлекеттік жастар саясаты Тұжырымдамасын (екінші кезең 2016-2020 жылдар) жүзеге асыру бойынша ҚР іс-шаралар Жоспарына көп міндеттер жүктелген.

Көрсетілген іс-шаралардың жүзеге асырылуы Қазақстанның жастар саясатын жетілдіруде қомақты нәтижелерге жетуде, жалпы және жекелей жастардың салауатты өмір салтын ұстануда жағымды әсерін тигізетінін жоққа шығаруға болмайды.

3.3. ЖАСТАРДЫҢ БОС УАҚЫТЫ

Бос уақыт – жұмыстан және оқудан бос кезде жеке қажеттіліктер мен ұмтылыстарды қанағаттандыру үшін пайдаланылатын уақыт. Бұл уақыт демалу, шаршауды, қажуды басу, физикалық және психикалық денсаулықты орнына келтіру үшін қажет. Бос уақыт және бос уақыттағы іс-әрекет – бір жағынан мемлекет пен қоғамды, екінші жағынан тұлғаның мәдениетін дамытудағы маңызды көрсеткіш ретінде танылады.

Жастардың 2013-2015 жылдардағы бос уақытын өткізу түрлері 3.15-суретте көрсетілген.

Жастардың 50%-дан астамы ТД, бейне материалдар көруді, музыка тыңдауды ұнатады. Спорт секцияларына қатысу көрсеткіштері жақсара түскен – жастардың 40%-ы спортпен шұғылданады және олардың театр, кино, концерт, іс-шараларды қызықтау көрсеткіштері 38,4%-ке тең. Олардың 35%-дан астамы интернет желісінде қарым-қатынас жасап, компьютерлік ойындар ойнайды. Талдау барысында спорттық және мәдени ойындар бойынша өткізілетін бос уақытты жақсарту үрдісі байқалды.

2015 жылда өткізілген зерттеулерге сәйкес, әлеуметтік саясаттың жүзеге асырылуын бағалау. Респонденттер жастардың бос уақытын өткізуге жасалған мүмкіндіктердің қанағаттанарлық екендігіне оң көзқарас танытты. Атап айтқанда, респонденттердің 55,2%-ы (21,3%-ы және 33,9%-ы респонденттер) бос уақытты өткізуге «өте жақсы» не-

месе «тұтастай алғанда жақсы» жағдайлар мен мүмкіндіктердің бар екендігін көрсетті. Респонденттердің 70,3%-ы таңдауы бойынша жауап беріп, спортпен айналысуға жасалған мүмкіндіктерге қанағаттанатындықтарын, (34,9% «өте жақсы» жағдайлар 35,4%-ы «тұтастай алғанда жақсы» жағдайлар жасалғандығын (3.16-сурет) атады). Қазақстанның аймақтары бойынша мәліметтерді 3.17, 3.18-суреттерден көруге болады.

3.15
сурет

Жас адамдардың бос уақытты өткізуі

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері («Жастар» F30 мәліметтері бойынша) [7-9]

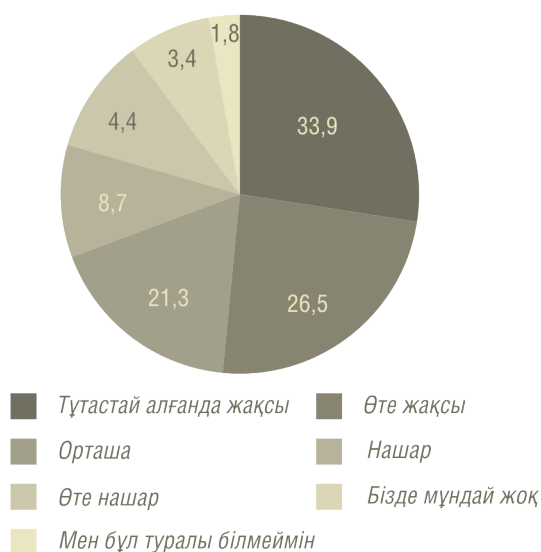
Респонденттердің сарапшы ретіндегі пікірлерін дәйектей отырып, бос уақыттың міндеттерін кезекпен шешу туралы мәлімет-

тер 3.19-суретте көрсетіледі. Атап айтқанда, респонденттер бос уақытты өткізудегі жағымсыз жағдайларды бағалай келе, мемлекетпен қоғам осы мәселемен «бірінші кезекте» – 40,5% айналысуы тиіс, ал спортпен шұғылдану мүмкіндіктерін – 46,7% жақсарту қажет деп санайды.

3.16
сурет

Бос уақытпен, демалыспен және ойын-сауықпен айналысу мүмкіндіктерінің шарттарын сұхбаткерлердің бағалауы, %

Демалыс және ойын-сауық

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Сол сияқты (бос уақыт бойынша) респонденттердің 34,3%-ы – «мұны кейін істеуге болады» және 32,4% (спортпен айналысу) олардың бос уақытты өткізуге және спортпен шұғылдануға «нашар», «өте нашар» немесе «олар мүлдем жоқ» деп жауап бергендері мұндай міндеттерді басымдық ретінде танымайды.

Бос уақытты өткізу бағыттары. Жастар кітапхана, клубтар, саябақтар, кинотеатрлар, театрлар, концерттерге барады (3.20-сурет) [10].

Аймақтар бойынша демалыс және ойын-сауықпен - бос уақытпен айналысу мүмкіндіктері, шарттарының сұхбатталушылармен бағалануы

3.17 сурет

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Аймақ бойынша спортпен айналысу үшін мүмкіндіктер мен шарттарды сұхбаттанушылардың бағалауы

3.18 сурет

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Бос уақыт бағыттарын дамыту қажеттілігінің басымдылықтары туралы респонденттердің пікірі

3.19 сурет

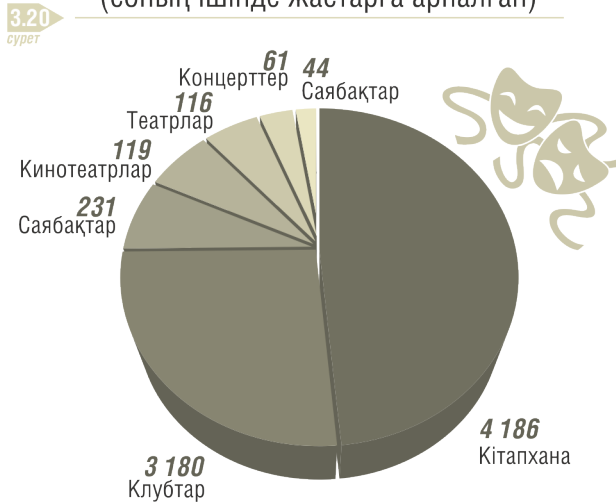
Жастардың бос уақытына байланысты жағдайлар, мүмкіндіктер және олардың менің ойымша «нашар», «өте нашар» немесе «олар мүлдем жоқ» деп бағалануы	Мүмкін болатын жауаптар				Керек пе, керек емес пе, жауап бере алмаймын
	Бұл бізде (өте) нашар деңгейде және оны түзету немесе жасау қажет				
	Бірінші кезекте	Мұны кейін істеуге болады	Бұл бізде өте нашар (мұндай жоқ) жасалса, дұрыс болар еді	Мұндай жоқ және қажет емес	
Жастардың демалысын, ойын-сауықтарын ұйымдастыруға жасалған мүмкіндіктер	40,5	34,3	14,4	3,6	6,4

Қазақстанның тәуелсіздік алуына байланысты бос уақыт қызметі белсенді түрде нарықтық жағдайларға көшті. Қазіргі уақытта Қазақстанда бос уақытты өткізу ұйымдарын және мекемелерін жекешелендіру белсенді

жүріп жатыр. Мысалы, 2014 жылғы мәліметтерде 119 ойын-сауық және демалыс орындарының – 51 (42,8%-ы); 116 кино көрсетілім ұйымдарының 68 (58,6%-ы) жекеменшікке өткендігі айтылады.

Мәдени ойын-сауық мекемелерінің саны
(соның ішінде жастарға арналған)

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Сол сияқты 3180 клубтардың жалпы санынан тек қана 198 бірлігі (6,2%-ы) жекеменшікте екендігі айқындалған [11-14].

Мәдени ойын-сауық қызметтерінің коммерциялануы әлеуметтік жағдайы төмен жастардың бос уақытын ұйымдастыруда тәуекелге баруға, сонымен қатар олардың маркетингтік мақсаттарын дамытуға да ықпал етеді және жастардың субмәдениетін қалыптастырады.

Мектептерде және жастарға қосымша білім беру желілерінде 14-17 жыл шамасында факультативтер мен үйірмелер жұмыс істейді. Мысалы, қазіргі уақытта Қазақстанда 198 сарай, үйлер, оқушылар орталықтары, 19 жас натуралистер станциясы, 25 жас техниктер станциясы, 35 жас туристер станциясы, 51 балалар аула клубтары, 357 өнер және көркемөнер мектептері жұмыс істейді.

Қосымша мектептік білім беруде факультатив және үйірме жұмыстарын ұйымдастыру ҚР БЖҒМ нұсқау хатымен реттеледі [15].

Спорт бос уақытты дұрыс пайдаланудың бір түрі болып табылады. Республикадағы жастар мен мектеп оқушыларының арасында спорттың танымалдығын арттыру бойынша соңғы 5 жылда көп жұмыс жүргізілді.

ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің мәліметтері бойынша спортпен үнемі 2 152 115 адам немесе жастардың 12,5%-ы шұ-

ғылданады. Аймақтар бойынша мәліметтер 3.21-суретте көрсетілген.

Спортпен жиі айналысатын жастардың саны (қала/ауыл қимасындағы 2015 жылдың 1-ші жартысы)

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

3.18-суреттің талдауы бойынша көптеген аймақтарда ауыл жігіттері мен қыздарына қарағанда қала жастарының спортпен белсенді қамтылғаны және олардың жұмысын жақсарту үшін жаңа жағдайлардың қажет екендігі көрсетіледі.

* * *

Жастар әлеуметтік маңызы бар аурулардың түрлі дерттері бойынша қауіп-қатерлі топтың көп бөлігін құрайды, сондықтан осы аурулардың алдын-алуға бағытталған мақсатты және кешенді жұмысты талап етеді.

Зиянды әдеттер мен әлеуметтік бейімсіздену қалыптасуының алдын-алу мақса-

тында спорт-бұқаралық немесе әлеуметтік белсенділіктің өзге де түрлерімен қамтылмаған жастардың бөлек топтарымен әлеуметтік жұмыстар жүргізу өте өзекті болып табылады.

ҚР Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асырудағы кешенді іс-шаралар, мәдени бос уақыт қызметтерінің инфрақұрылымын жақсарту, мәдени ойын-сауық мекемелеріне қарасты жеке меншік нысандарының түрлерін өзгерту жастардың аталған салада қызметке қанағаттануын арттырды. Спорттық және жаппай көрсетілім бойынша бос уақыт қызметін бағалауға жасалған жағдайларда біршама серпін байқалды. Мәдениет саласында дарынды жастарға мемлекет тарапынан жасалған мүкіндіктер оң бағалануда. Сол сияқты бос уақыттың қала мен ауыл жағдайындағы айырмашылықтары да айқындалды. Мәдени ойын-сауық қызметтерінің сапасын жақсарту маңыздылық танытып отыр. Әлеуметтік жағдайы төмен тұрғындардың бос уақыт қажеттіліктерін қанағаттандыруда тәуекелге бару байқалады.

Жастардың бос уақытын ұйымдастыру девиантты, деструктивті мінез-құлықтың ал-

дын алу үшін аса қажет. Жастардың суицидтік мінез-құлқы, олардың діни ұйымдарға тартылуы, аддитивті мінез-құлық және т.б. Қазақстан үшін өзекті мәселе болып саналады. Бос уақытты өткізуді жақсарту үшін аймақтар және жалпы мемлекеттік деңгейде жүйелі, кешенді бағдарламалар дайындалуы тиіс, сонымен қатар алдын алудың мәліметтік көрсеткіштері бойынша аналитикалық және бір-бірімен қиылысқан талдаулар қажет.

Бос уақытты өткізу қызметі арқылы мәдени әлеуметтену жастардың мінез-құлықтары құндылықтарының, үлгілері мен бейнелерінің қалыптасуына әсер ететіндіктен, көпшіліктің көруіне арналған өнімдердің - кино, концерттер, шоу-бағдарламалар, компьютерлік ойын өнімдері, қазақстандық сайттар өнімдерінің сапалылығы мәселесі өзекті болып табылады. Әлеуметтік мәдени парадигмаға көше отырып, мемлекеттік жастар саясатында өзінің субъектілігін жүзеге асыру шарттарын құру үшін, адамға тандаудың түрлілігін қалыптастыра отырып, мәдени-білім парадигмасының артықшылықтарын қолдануды жалғастыру қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» 2015 жылы 9 ақпандағы Қазақстан Республикасының №285-V Заңы //Егемен Қазақстан – 2015. – 11 ақпан. – № 27 (27903).
2. «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылы 27 ақпандағы №191 қаулысы (05.02.2015 ж. өзгерістерімен) // Дереккөзі: ИС ПАРАГРАФ, 23.09.2015 16:22:30
3. «Қазақстан Республикасында 2012-2016 жылдарға онкологиялық көмекті дамыту бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылы 29 наурыздағы № 366 қаулысы [Электронный ресурс].
4. Доклад ЮНЭЙДС о глобальной эпидемии СПИДа, 2013; UNAIDS: The Joint United Nations Programme on HIV/ AIDS, 2009. [Электронный ресурс]

5. Молодежные центры здоровья – уникальный метод охраны здоровья подростков и молодежи. [Электронный ресурс].

6. Султанбекова Б.М., Аканов А.А., Кошербаева Л.К., Карсакбаева Л.Ж. Глобальное бремя болезней, травм и факторов риска // Журнал «Медицина». – 2015. – № 2 (152). – С. 11-13.

7. «Қазақстан жастары – 2013» Ұлттық баяндамасы. Ж.Қ. Боқанова, Ж.К. Кәрімова, Г.Т. Ілиясова, Б.Б. Масатова, К.М. Хамчиев, Е.В. Варкентин, Р.А. Құдайбергенов, Р.А. Абраева және басқалар. – Астана: «Жастар» ҒЗО, 2013. – 156 б.

8. «Қазақстан жастары – 2014» Ұлттық баяндамасы. Ж.Қ. Боқанова, Ж.К. Кәрімова, Л.М. Амреева, Л.Ю. Зайниева, Г.Т. Ілиясова, Н.П. Калашникова, К.С. Калиева, Г.Н. Кенжебалина, Б.Б. Масатова, Э.А. Мұхамеджанова, А.Н. Тесленко. – Астана: «Жастар» ҒЗО, 2014. – 176 б.

9. 2015 жылдың 2 тоқсанына Жастардың өзекті мәселелері бойынша статистикалық бюллетень / Ж.Қ. Боқанова, Е.А. Жұмашев, Г.Т. Ілиясова,

С.Е. Иманбаева, Б.Б. Масатова. – Астана: «Молодежь» ФЗО, 2015. – 41 б.

10. Наличие учреждений культуры // Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014.

11. Культура. Сайт Агентства по статистике МНЭ РК // http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=14524182018186467#%40%3F_afLoop%3D14524182018186467%26_adf.ctrl-state%3Dmgd2j5ku4_58

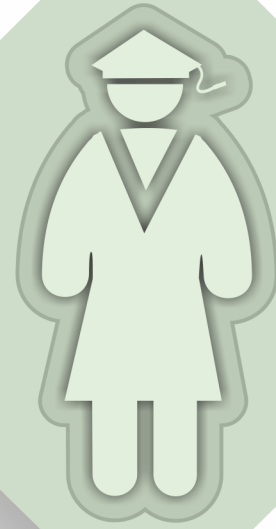
12. О деятельности учреждений культуры клубного типа в Республике Казахстан за 2014 год // Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014. Электронный ресурс: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=18746976822904434#%40%3F_afLoop%3D18746976822904434%26_adf.ctrl-state%3Dw73xbi7kb_58. Дата доступа: 20.09.2015.

13. О деятельности парков развлечений и отдыха в Республике Казахстан за 2014 год // Комитет по

статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014. Электронный ресурс: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=18746976822904434#%40%3F_afLoop%3D18746976822904434%26_adf.ctrl-state%3Dw73xbi7kb_58. Дата доступа: 20.09.2015.

14. О деятельности организаций, осуществляющих кинопоказ и производство кинофильмов в Республике Казахстан за 2014 год // Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014. Электронный ресурс: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=18746976822904434#%40%3F_afLoop%3D18746976822904434%26_adf.ctrl-state%3Dw73xbi7kb_58. Дата доступа: 20.09.2015.

15. Статистика системы образования РК. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2015. – 282 с. – С.174.

4 тарау

Жастар өміріндегі білім және ғылым

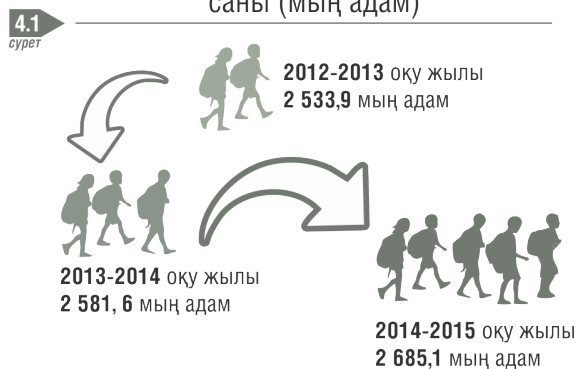

4.1. БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІ: ҚАМТЫЛУЫ, МҮМКІНДІКТЕРІ ЖӘНЕ ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ

Заманауи тұрғыдан білім алу – маңызды әлеуметтік институт, қоғамның экономикалық гүлденуі мен саяси тұрақтылығының кепілі болып танылады. «2011 – 2020 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында» оның негізгі мақсаты «білім алудағы бәсекелестікті арттыру, экономиканың тұрақты өсуі үшін қол жетімді сапалы білім алуды қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту» болып табылатындығы аталады.

Орта білім. ҚР ҰЭМ Статистика жөніндегі Комитетінің мәліметі бойынша 2014-2015 оқу жылында республиканың барлық өңірлерінде 7 562 күндізгі жалпы білім беру мектептері қызмет етті (2013-2014 оқу жылымен салыстырғанда – 7 561 мектеп). Жалпы контингент – 2 685,1 мың адам [1] (4.1-сурет).

2012-2015 жылдарда күндізгі жалпы білім беру мектептеріндегі оқушылардың саны (мың адам)

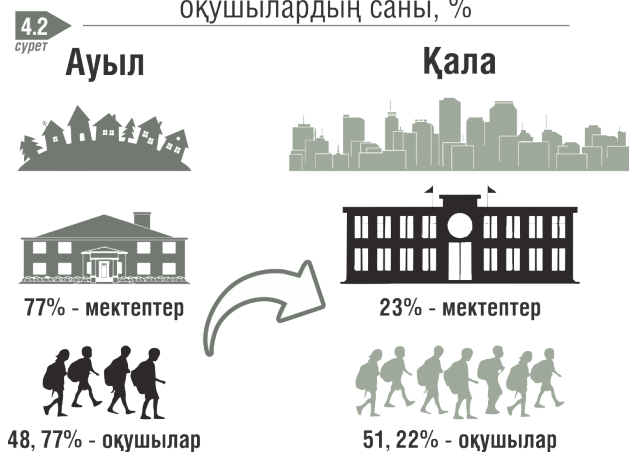

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика жөніндегі комитеті

2014 жылдың қорытындысы бойынша орта білім беру көрсеткішінің (11-17 жастағы жалпы халық санына қатысты негізгі орта және жалпы орта білім берудің бірінші сатысында және техникалық және кәсіби білім беру мекемелерінде оқитын оқушылардың санына, оның жас мөлшерін есепке алмағанда, қатысты) қамтылуы 103,55% (2012 ж. – 102,4%, 2013 ж. – 103,47%) құрады.

Алдыңғы жылдардағыдай 2015 жылы ауылдық жерлердегі мектептер саны қалалық жерлердегі мектептерден 3,3 есе көп. Ауылдарда мектептер санының азаю үрдісі жалғасуда, оның басты себебі оқушылар саны аз. ҚР БЖҒМ мәліметіне сәйкес, алдыңғы жылда ауылдық жерлерде мектептер 133-ке азайды, яғни 5 702-ден 5 569-ға дейін. Осы ретте қалалық мектептерде оқитындардың үлесі ауылдық мектептер үлесінен (тиісінше 51,22% және 48,77%) әлдеқайда көп (4.2-сурет).

Қалалық және ауылдық жерлерде күндізгі жалпы білім беру мектептеріндегі оқушылардың саны, %

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика жөніндегі комитеті

Мектептегі білім алудың тиімділігінің бірден бір көрсеткіші 11 сынып бітірушілерінің Ұлттық бірыңғай тестілеу (ҰБТ) нәтижелері болып табылады. Орта білім сапасын бағалаудың дәстүріне айналған Ұлттық бірыңғай тестілеуде 2015 жылы 42 522 оқушы қатысты, ол мектеп бітірушілердің жалпы санының – 66,9% болып табылады.

ҚР Білім және ғылым министрлігінің мәліметі бойынша [2], 2015 жылы ҰБТ орта көрсеткіші қалалық мектептерде 67,74 балды құрады (оның ішінде 68,82 қазақ тілінде оқитын оқушылар арасында және 66 балл орыс тілінде оқитын оқушылар арасында). Жылдар бойынша динамика 4.3-суретте көрсетілген. 2015 жылы қалалық мектептермен салыстырғанда ауылдық мектептердегі оқушылардың көрсеткіштері аса төмен болған жоқ, 62,93

балды (қазақ мектептері – 63,71 және орыс мектептерінде – 59,09) құрады.

Дереккөзі: ҚР БҒМ

Қазақстандық оқушылардың халықаралық жарыстарға қатысу нәтижелерінің сапасының өсуі байқалады. Бірақ, 2014 жылғы қатысушылардың саны 2013 жылмен салыстырғанда азайды (4.4-сурет).

Дереккөзі: ҚР БҒМ

Қазақстандық оқушылар халықаралық олимпиадалар мен сайыстарда өзге елдердің өкілдеріне маңызды бәсекеге айналды. Бір жыл ішінде жеңімпаздар мен жүлдегерлердің саны әлдеқайда өсті. 333 (+146) қатысушы алтын алқамен, 338 (+34) күміс алқамен, 626 (+168) және 79 (+61) марапатталды.

Республикалық пәндік олимпиаданың 1264 қатысушыларының ішінен 1-дәрежелі

дипломмен 171 қатысушы, 2-дәрежелі дипломмен 96 қатысушы, 3-дәрежелі дипломмен – 288 қатысушы марапатталған. Барлығы 555 марапатталушы. Мектеп оқушыларының жалпы білім алу пәндері бойынша ғылыми жобаларының республикалық сайысында аймақтардан 695 оқушы қатысты. 1-дәрежелі дипломмен 55 адам, 2-дәрежелі дипломмен – 99, 3-дәрежелі дипломмен – 183 адам марапатталды. Барлығы 337 марапатталушы.

Қазақстанда дарынды балаларды табу мен оларды қолдауға көп көңіл бөлінеді. Еліміздің барлық аймақтарында дарынды балаларға арналған арнайы мамандандырылған мектептер қызмет етеді. 2014 жылда оның саны 104-ке жетті (2013 жылы – 99 болған). Оқушылардың саны да өсті (+ 8 533 адам, 2013 жылы – 34 943 болған) [4, 24 б].

Елімізде жалпы білім беру мектептерінде үздік халықаралық тәжірибені көрсетуге бейімдейтін бірегей оқу мекемесі болып табылатын 17 «Назарбаев Интеллектуалдық мектебі» қызмет етеді. Оның ішінде он мектебі физика-математика, алты химиялық-биологиялық және бір мектеп халықаралық бакалавриат бағыттарында дайындық жүргізеді. Ол жақта 11 446 оқушы оқиды.

Әлеуметтік қорғау жүйесіндегі балалар үшін балалар үйі – интернаттар жүйесі қызмет етеді. Білім алудың қолжетімділігін қамтамасыз ету саласында басымды стратегиялық бағыт болып мүмкіндіктері шектеулі тұлғалардың сапалы білім алуына жағдай жасау танылады. 2011-2020 жылдарға арналған білім алуды дамыту мемлекеттік бағдарламасында Қазақстан Республикасында 2020 жылға инклюзивті білім беруге жағдай жасайтын мектептердің санын 70%-ға жеткізу көзделген. ҚР БҒМ мәліметтері бойынша 2014 жылдың аяғында халықтың жалпы саны бойынша 18 жасқа дейінгі аталған балалар категориясы 141 952 баланы немесе 2,8%-ды құрады (2013 жылы – 138 513 адам). Олардың ішінде мектеп жасындағылары – 66,4% балалар (2014 жылы – 94 266 адам, 2013 жылы – 94 938 адам). Инклюзивті тәжірибе арқылы «енгізілген білім алу» қағидасына сәйкес білім алуды дамыту мемлекеттік бағдарлама-

сы аясында балалар шектеусіз және арнайы психологиялық-педагогикалық қолдаумен қамтамасыз етіледі. 2014 жылы 30,5% жалпы білім беру мектептерінде 27%- осындай балалар білім алуда (2013 жылы – 16,1% мектептер / 16,8 балалар). Оның ішінде түзетушілік-педагогикалық қолдау арқылы арнайы сыныптарда 11 461 бала білім алады.

Елімізде 1 455 балалар арнайы дамытатын бағдарламалармен қамтамасыз етілген 58 психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беру (ПМПК), 14 оңтайландыру орталықтары және 137 психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері қызмет етеді. Аталған бұл ұйымдардың қызметі білім беру мүмкіндігінің теңдігін арттыру ісінде негізгі рөл атқарады. Мысалы, ҚР БЖҒМ мәліметі бойынша бұрын түзету педагогикалық қолдауын алған 40%-дан 60%-ға дейінгі балалар жалпы білім беру мектептеріне оқуға жіберіледі. Мектептерде логопедтік орындардың саны 199-ға дейін өсті (2014 жылы – 734, 2013 жылы – 535). Жеке бағдарламалар бойынша үйлерде оқыту 10 408 оқушыға ұйымдастырылды (2013 жылы – 9 388) [4, 86-88 бб.].

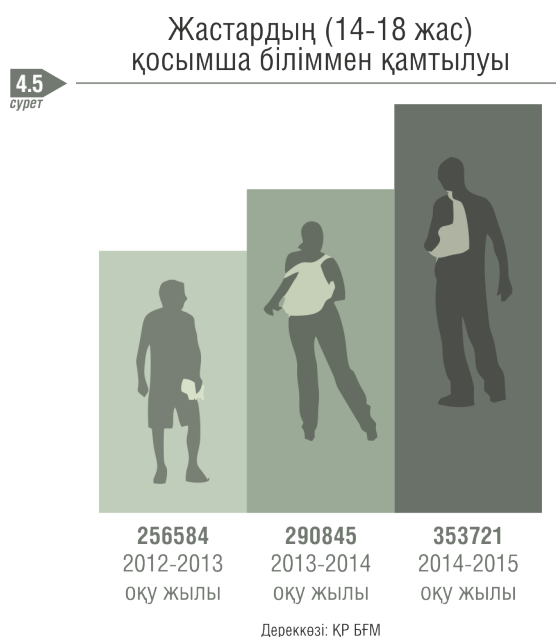
Қосымша білім алу

Әлеуметтік-экономикалық жағдайда білім алу үрдісі – әлеуметтік және кәсіби өзгерістерге икемді болуға немесе өзіндік даму мен өсуге жетуді қанағаттандыруға апарар негізгі мүмкіндік болып табылады. Осы тұста білім алудың түрлі деңгейлерін қалыптастыру мен дамытуды көздейтін жалпыға танылған тұжырымдардың бірі «ғұмыр бойы білім алу» қағидасы орын алып отыр. Осы ретте білім алудың бұл деңгейі әрбір секторда техникалық, кәсіби және жоғары білім алу үрдісінің ажырамас бөлігі болуы тиіс. Орта білім деңгейінде қоғамға, жастардың дағдылануы үшін, жас адамдардың шығармашылығын дамыту үшін қосымша білім алудың қолжетімділігі маңызды.

ҚР БЖҒМ мәліметіне сүйенсек, жастардың білім алудың қосымша түрін меңгеруі артып келе жатыр (4.5-сурет).

Мектептен тыс ұйымдардың ең көп бөлігі Батыс Қазақстан облысынан (59,9%), Қостанай (47,1%), Шығыс Қазақстан (44,4%) жә-

не Павлодар облыстарынан көрінеді (33,3%). Ең төменгі көрсеткіш Алматы облысына тиесілі (10,4% мектепке дейінгі балалар).

Балалардың қосымша білім алуы үдерісінде оқу қызметінің негізгі бағыттары: ғылыми-техникалық қызмет, көркемдік шығармашылық және эстетикалық тәрбие, экологиялық-биологиялық қызмет, туризм және өлкетану, әскери-патриоттық бағыт.

4.6-суретте ҚР БЖҒМ Қосымша білім алу-дың республикалық оқу-әдістемелік орталығының қосымша білім алу ұйымдарының саны және тақырыптық бағыттары туралы мәлімет келтірілген.

Қосымша білім алу ұйымдар желісі

4.6 сурет

Балалардың қосымша білім алу бағдарламалары жалпы білім беретін мектептерде үйірмелер мен қосымша сабақтар арқылы іске асырылады. Онда 36,8% оқушылар білім алады. Мектептен тыс ұйымдарда және үйірмелерде қосымша білім алатын балалар саны 60,8% адам (1,5 миллионнан аса балалар). 2015 жылы қосымша білім алатын балалар санын 70%-ға жеткізу көзделіп отыр.

Қосымша білім алуды тежейтін факторлардың бірі техникалық, туристік сипаттағы ұйымдардың материалдық-техникалық базасының даму қарқынының төмендеуі, инновациялық қызметті, жаңа ұрпаққа арналған ақпараттық технологияларды дамытуға бағытталған бағдарламалардың аздығы болып табылады [4, 97-98 бб.].

Техникалық және кәсіби білім алу

Мемлекеттің жаңа инновациялық экономикалық стратегиясы елдегі жастар алдына кәсіби дамуына кең мүмкіндіктер берумен шектелмей, сонымен қатар қоғамның барлық салаларында кәсіптілікті көтермелеуді талап етеді. Мемлекеттік инновациялық жобаларды жүзеге асыру еңбек нарығында қажет мамандықтар бойынша кәсіби білім алу жүйесін қамтитын жұмыс орындарымен қамтамсыз етеді.

2015 жылдың басында техникалық және кәсіби білім беруге 484 977 адам қамтылды, ол өз кезегінде қазақстандықтардың 14-24 жас аралығындағы 16,6%-ын құрады (2014 жылы – 16,2%). Техникалық және кәсіби білім беру бойынша студенттердің жалпы саны 2014 жылы – 531 453 адамды құрады. 4.7-суретте аймақтардағы жастарға техникалық және кәсіби білім берудің жас ерекшеліктері көрсеткіштері келтірілген [2].

2015 жылдың басында аймақтар бойынша техникалық және кәсіби білім беру жүйесінің жоғарғы көрсеткіштері Алматы қаласында 23,1%-бен тіркелген. 2015 жылдың басында ең төменгі көрсеткіштер Алматы облысында 8,6%-дық көрсеткішпен тіркелді.

Колледждерде оқитындар санының азаю үрдісі байқалып отыр: 2012 жылы – 587 310

адам; 2013 жылы – 561 940 адам; 2014 – 531 453 адам.

Алматы, Астана, Ақтөбе облыстарында техникалық және кәсіби білім беру ұйымдарында оқушылардың саны көп (4.7-сурет).

2014 жылы техникалық және кәсіби білім беру ұйымдарында ақысыз бөлімде 46,3% студенттер білім алды. Мемлекеттік тапсырыстың көп үлесі Қостанай, Солтүстік Қазақстан және Ақмола облыстарына тиесілі. 2014 жылы мемлекеттік тапсырыс бойынша 73 027 мамандар әзірленді. Студенттердің көп бөлігі мемлекеттік колледждерде (жекеге қарағанда 30 136 адамға көп) білім алу мүмкіндіктеріне ие болды.

Бірақ бұл саланың ұтымдылығы жастардың қоғамдық санасында әлі де төмен болып қала бермек. «Жастар» ҒЗИ мәліметі бойынша жас қазақстандықтардың 13,4% -ы ғана арнайы орта, техникалық және кәсіби білім табысты өмірлік стратегияны қалыптастыру үшін қажетті және жеткілікті деп есептейді [2].

Кәсіби білім саласының дамуы және кең таралуы республика үшін экономикалық тұрақтылық тұрғысынан да жастардың еңбек нарығын тұрақтандыру үшін ең маңызды бағыттардың бірі болып қала береді. «Мәңгілік ел жастары – индустрияға» әлеуметтік жобаны іске асыру аса маңызды, бұл жоба болашақта аймақтарда еңбек нарығында теңдіктің сақталуына мүмкіндік береді. Жобаның тиімді іске асырылуы бітірушілердің жұмыспен қамтылуын жеделдетіп қарастыруды талап етеді.

Жоғары және жоғары оқудан кейінгі білім алу.

Білім алу деңгейін арттыру жас адамдардың өмірінде ең маңызды мәселе болып қала береді, әсіресе қазіргі кезде еңбек нарығында қатал бәсекелестік жүріп жатқанда білімді арттырудың маңызы зор. 2014 жылы жоғары біліммен қамтылу коэффициенті – 48,7%-ды құрады (4.8-сурет)

2015 жылдың басынан жоғары және жоғарыдан кейінгі білім алу саласында 477 387 жас қазақстандықтар білім алуда (4.9-сурет).

2015 жылдың басында 14 жастан бастап 24 жасқа дейінгі жас аралығында жастарға техникалық және кәсіби білім берудің қамтылуы

4.7
сурет

Облыстар	Облыстар 14-тен 24 жасқа дейінгі халықтың саны	14-тен 24 жасқа дейінгі техникалық және кәсіби білімі бар жастардың саны	% қамтылуы
Ақмола облысы	111826	21128	18,9%
Ақтөбе облысы	141531	28424	20,1%
Алматы облысы	347430	29811	8,6%
Атырау облысы	102581	15402	15,0%
Батыс Қазақстан облысы	107782	19347	18,0%
Шығыс Қазақстан облысы	218555	34676	15,9%
Жамбыл облысы	199589	26742	13,4%
Қарағанды облысы	223530	43199	19,3%
Қызылорда облысы	141795	22170	15,6%
Оңтүстік Қазақстан облысы	462039	71154	15,4%
Қостанай облысы	148535	24954	16,8%
Маңғыстау облысы	109382	21574	19,7%
Павлодар облысы	107535	20742	19,3%
Солтүстік Қазақстан облысы	88626	13117	14,8%
Астана қ.	133742	28712	21,5%
Алматы қ.	276775	63798	23,1%
Барлығы	2921253	484977	16,6%

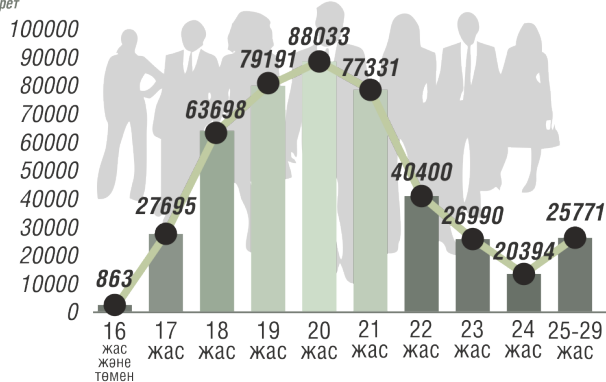
Дереккөзі: ҚР Білім және ғылым министрлігі

Халықтың жалпы санының 18-22 жас аралығында жоғары біліммен қамтылу коэффициенті, %

4.8
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЗМ Статистика жөніндегі комитеті

2015 жылдың басында жастық мөлшерге сәйкес жастардың жоғары және жоғары білімнен кейінгі біліммен қамтылуы, адам

4.9
сурет

Дереккөзі: ҚР БҒМ

ҚР инновациялық-индустриалдық дамытудың мемлекеттік бағдарламасын іске асырудың аясында 2015 жылдың 1 қыркүйегінен бастап 10 негізгі жоғары оқу орындарында екінші бесжылдық бағдарламасы бойынша экономиканың алты секторы үшін магистратурада бейіндік бағытта мамандарды дайындау басталды. Экономиканың басым бөліктерінің арасында металлургия, машинақұрылысы, мұнай химиясы, тамақ өндірісі, құрылыс материалдарын өндіру және химиялық өнеркәсіп бар. Астана қаласында мемлекеттік кәсіпорындардың кадрларын дайындауды Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті және С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті іске асырады. Алматы қаласындағы негізгі оқу орындары: әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақ ұлттық аграрлық университеті және Қ.Сатпаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық университеттері. Орталық аймақтарда, мамандықтың саласын ескергенде негізгі оқу орындары Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті болып табыла-

ды. Шығыс өңірінде Д.Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік техникалық университеті және С.Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті машина құрылысы, металлургия, энергетика және мұнай химиясы үшін мамандарды әзірлеуді қамтамасыз етеді. Оңтүстік аймақтарда М. Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университеті химиялық, жеңіл өндіріс және т.б. үшін мамандарды әзірлейтін болады. А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті солтүстік аймақтар үшін инженерия бойынша мамандарды әзірлеуді бастады. Сонымен қатар Батыс өңірінде мамандарды даярлау бойынша негізгі оқу орындары мұнайгаз және мұнайхимия саласында бакалаврлар үшін Атырау мұнай және газ институты болып танылады. Аталған оқу орындарында оқу үдерісі шетелдік ғалымдармен әзірленген, жаңа технологиялық үдерістерді есепке ала отырып өндіріспен тығыз байланыста болған, жаңа білім беру бағдарламаларымен ұйымдастырылған (4.10-сурет).

2015 жылдың басындағы білім алып жатқан жастардың (жоғары және жоғары білімнен кейінгі) саны (облыстар бойынша, адам)

4.10
сурет

Дереккөзі: ҚР БҒМ

Отандық және халықаралық еңбек нарығында бәсекеге ие жоғары санатты заманауи мамандарды қалыптастырудың негізгі шарттарының бірі халықаралық академиялық ұтқырлықты дамыту болып табылады.

Оның басты мақсаты білім мен ғылыми зерттеулердің сапасын көтеру, тәжірибе алмасу, сапаны жақсарту, халықаралық ақпараттық қауымдастықта тұруға және жұмыс істеуге әзірленген ұрпақты тәрбиелеу. 2014 жылы академиялық ұтқырлық бағдарламасымен шетелде 805 адам білім алды, оның ішінде бакалаврлар – 616, магистранттар – 189, мына елдерде: Ресей – 1, Еуропа елдері – 740 адам, АҚШ – 52, Шығыс Азия – 12 адам. Шетелдік оқытушыларды отандық білім беру бағдарламасын іске асыруға тарту білімнің сапасын арттырудың маңызды бөлігі болып табылады. 2010 жылдан 2014 жылға дейін Қазақстанға шетелдік жоғары оқу орындарынан 6 927 оқытушылар шақырылды, оның ішінде 2014 жылы қазақстандық студенттерге 1726 оқытушы білім берді.

QS World University Ranking университеттердің беделді халықаралық рейтингі жүйесіне сәйкес 2014-2015 жылдары қазақстандық тоғыз жоғары оқу орны әлемнің ең үздік 800 жоғары оқу орындары тізіміне енді (4.11-сурет).

Әлемдік рейтингте отандық жоғары оқу орындарының алға қарай шығуы жоғары білім сапасының көтерілуі мен қазақстандық жоғары оқу орындарын бітірушілердің жетістігі екенін көрсетеді.

Әлеуметтік сауалнаманың мәліметіне сүйенсек, қазақстандық жастар жоғары оқу орнында оқуды еңбек нарығындағы бәсекелестікпен байланыстырады. Қазақстандық жастардың бірқатар бөлігі (76,6%) жұмыс атқаруда жақсы жетістіктерге жетуді – кәсіби және терең білімді меңгерумен және жеке қасиеттердің болуымен байланыстырады (71,3%) [5]. Кәсіби жетістікке жету және жоғары мәртебені иелену факторлары: беделді жоғары оқу орнының дипломы – 50,9%; сәттілік, түрлі жағдайлар – 45,6%; қаржылай қолдаудың болуы – 47,5%; шетел тілдерін меңгеруі – 45,5%; байланыстарының, таныстарының болуы – 45,2%-ды құрайды.

2014-2015 жж. QS жүйесі бойынша
университеттер рейтингіндегі
қазақстандық ЖОО-дары4.11
сурет

275	Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
371	Л.Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті
551-600	Қ.Сатпаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық университеті
601-650	Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
701+	Е.Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
701+	Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
701+	Қазақстандық-Британдық техникалық университет
701+	М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
701+	С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті

Дереккөзі: ҚР Білім және ғылым министрлігі

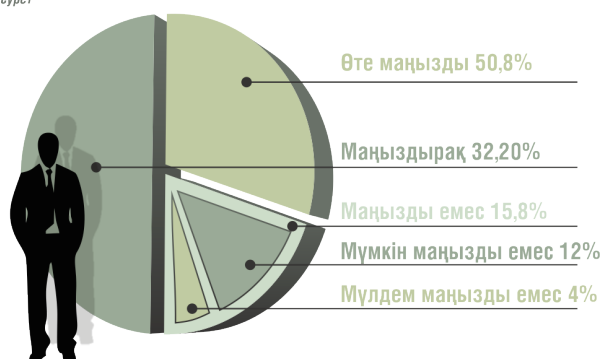
Жастарға жүргізілген әлеуметтік сауалнаманың нәтижелеріне сүйенсек, көп адамдар үшін жоғары білімнің болуы әлеуметтік мәртебенің белгісі саналады және ол міндетті көрсеткіш болып танылады [2,6].

Қазіргі кезде қазақстандық жастардың бірқатар бөлігі үшін – 83% жоғары білім жеткілікті түрде маңызды болып табылады.

4.12-суреттегі мәліметтерге қарасақ, «өте маңызды» жауап нұсқасын респонденттердің жартысы таңдаған, ал қалған бөлігі «маңыздырақ» жауабын таңдаған. Жоғары білім жастардың 15,8%-ы үшін ғана маңызды емес. Жоғары білімді өте маңызды деп көрсеткен жастардың жасы 15-19 – 62,0% -ды құрап отыр (11,2%-ға көп); қазақ этносының өкілдері – 54,20%-ды құрап отыр (3,4%-ға көп); қыздар – 55,10% (4,3%-ға көп); ҚР солтүстік өңірлерінің тұрғындары – 60,50% (9,7%-ға көп); некеде тұрмағандардың саны – 55,20% (4,4%-ға көп), сонымен қатар университет немесе жоғары білім алатын өзге де мекемені бітіргендер – 59,70%-ды (8,9%-ға көп) құрап отыр.

Осы мәселені талдау барысында динамикалық көрсеткіштер маңыздылыққа ие

екендігіне көз жеткізуге болады. 2013 жылғы сауалнама қорытындысы бойынша сұралғандардың жартысы (51,2%) «өмірде жетістікке жету үшін не қажетті?» деген сұраққа «ерінбей еңбек ету керек» деп жауап берген, ал 2014 жылы бұл көрсеткіш 4 орынға түсті (18,6%-ға аз). Жас қазақстандықтардың қоғамдық санасында тұрақты тұрғыда, 2013 ж. (30,3%) және 2014 ж. 40,2% респонденттердің басым көпшілігінің пікірі бойынша жақсы өмір сүрудің кепілі, басты құндылық – білім болып қала береді [6].

Қазақстандық жастар үшін жоғары
білім маңыздылығының деңгейі4.12
сурет

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

«Жастар» ҒЗО жүргізген әлеуметтік зерттеулерге сәйкес 2015 жылы 34,9% жас респонденттердің жоспарында бірінші кезекте алдағы 5 жылда жоғары білім алу міндеті тұр [2].

Келесі үрдіс – білімнің коммерциялануы. ХХ ғасырдың аяғында әлем шаруашылығының бүтін бір саласы қалыптасты. Ол – жыл сайын он мыңдаған миллиард долларға сатылу көлемі бар және бірнеше миллион студенттер тұтыну көлемі бар білім беру қызметінің халықаралық нарығы. Экспорттың жана бабы пайда болды, ол – шетел студенттерінің жоғары білім алуы деп аталады. Дүниежүзілік сауда ұйымының бағалауы бойынша білім нарығының сыйымдылығы 50-60 млрд. долларды құрайды. Қазақстандық жоғары білімнің орны осы қатарда (әлемдік нарықтың ондық пайыздық үлесі) – одан ары дамудың бірден-бір бағыты да осы.

Бағалаудың бірден-бір факторы – экономикалық шығын және білімді қаржыландыру. 2014 жылы Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдары қызметінің негізгі түріне көрсетілетін қызметтің көлемі 1 271 594,4 млн. теңгені құрады, оның ішінде 80,6%-ы бюджет есебінен, 15,6%-ы – халықтан алған қаражаттар есебінен, 3,8% – кәсіпорындар қаражаты есебінен жұмсалды.

Білім беру ұйымдары қызметінің негізгі түріне – негізгі және жалпы орта білім саласының қызмет көрсетуінің жалпы көлемі 40,64%, 516 719,9 млн. теңгені құрады, жоғары білім саласында – 222 651,9 млн. теңгені (17,5%) құрады, мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту саласына – 171 392,2 млн. теңге (13,5%), техникалық және кәсіби орта білім саласына – 136 959,7 млн. теңгені (10,8%) құрады.

Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдары қызметінің қосымша түріне көрсетілетін қызметтің көлемі 7 964,6 млн. теңгені құрады, оның ішінде 61,74% – бюджет есебінен, 16,74% – халықтан алған қаражаттар есебінен, 21,52% – кәсіпорындар қаражаты есебінен [7]. Қазақстан Республикасының білім жүйесінің жағдайы мен дамуы туралы Ұлттық баяндамада (2015 ж.) көрсетілгендей Қазақстанның бір оқушыға жұмсалатын шығынды өсіру қажеттілігі туындап отыр.

Адами капитал білімнің негізі ретінде елдің экономикалық өсуін анықтайды. Зерттеулер жастардың білім алуы мен елдің экономикалық өсуін тікелей байланыстырады. Сонымен, Қазақстанда адами капиталды қалыптастыру жүйесін жақсарту үшін дамыған елдердің білім беру стандарттары мен білімдегі инвестицияларды өсіру үйлесімдігі қажет [4, 24 б.].

Жаһандану стандарттар мен дипломдар арқылы келеді. Көптеген білім беру бағдарламалары сапаның халықаралық стандарттарына сай болып келеді. Шетелдік студент үшін халықаралық бәсекеге, білім беру сапасы жағынан бәсекеге түспеген білім беру жүйелері өз елін тек білім беру жағынан ғана емес, сонымен қатар экономика саласы жағынан да бәсекеге қабілетсіз болуына душар етеді.

Елдердің сыртқы бәсекелестігін бағалайтын танымал халықаралық рейтинг жүйесінің иесі Дүниежүзілік экономикалық форумның бәсекелестіктің Жаһандық индексі болып табылады. 2014-2015 жылдары Қазақстан (4,42 орта балмен) алдыңғы жылдың позициясын тұрақты ұстана келе, 50-орынды иеленді. Сонымен қатар еліміздің 5 фактор бойынша позициясының төмендеуі байқалды. Олар: «Жоғары білім және кәсіби дайындық» (-8), «Макроэкономикалық орта» (-4), «Технологиялық дайындық» (-4), «Институттар» (-2), «Инновациялық әлеует» (-1) бағыттары болып табылады.

114 көрсеткіштің ішінен Қазақстан 31 көрсеткіш бойынша басымдылыққа ие, оның ішінде орта білімді қамтуымен ерекшеленеді. Қазақстан білім мен ғылым бойынша 13 индикатордан 7 индикатордағы жағдайын жақсартты. Оң динамика мына индикаторлардан көрінді: «Бастауыш білімнің сапасы» (+5), «Білім беру жүйесінің сапасы» (+12), «Математика мен жаратылыстық-ғылыми білім» (+3), «Ғалымдар мен инженерлердің қолжетімділігі» (+15), «Ғылыми-зерттеу ұйымдарының сапасы» (+3) және «Менеджмент мектептерінің сапасы» (+4) [4, 26-27 бб.].

4.2. БІЛІМ САПАСЫ ЖӘНЕ ЖАСТАРДЫҢ КӘСІБИ СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУ

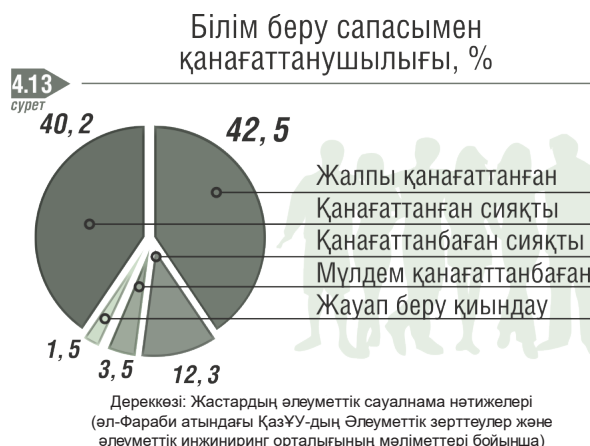
Әлеуметтік зерттеулердің мәліметтері көрсеткендей көптеген жас жігіттер мен қыздар білім сапасының маңыздылығын жоғары бағалайды (4.13-сурет). Алған білімдеріне қанағаттанушылықты бағалай отырып, көпшілік сұралғандар (42,5%) толық қанағаттанатындықтарын танытты, 40,2% респондент қанағаттанатын сияқты екендіктерін білдірсе, белгілі мөлшерде қанағаттанбайтындардың көрсеткіші 15,8% -ды құрайды [8].

Жүргізілген зерттеулерде респонденттердің білімдерінің жетімділігі мен оның сипаттамасына қатысты бірқатар тәуелділік байқалды.

Жоғары білімі бар 37,40% қазақстандықтар алған білімдеріне толығымен қанағатта-

нады. Бұл топтардағы дербес нәтижелер және керісінше жалпы орта немесе кәсіби-техникалық білім алған қазақстандықтар арасында қанағаттанбайтындардың саны 11,7%-ды көрсетеді.

2015 жылы әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті мамыр –қазан айларын-

да жүргізген Қазақстанның түрлі өңірлеріндегі жас жігіттер мен жас қыздарға сауалнама [5] нәтижесі көрсеткендей респонденттердің 47%-ы өмірде жетістікке жету үшін жоғары білімді болуды, яғни оның бірінші және екінші деңгейін игеру керек деп есептейді (4.14-сурет).

Сұраққа респонденттердің жауаптарын бөліп көрсету «Сіздің өміріңізге қажетті білім деңгейі қандай, Сіздің ойыңызша?»

4.14 сурет

Жауап нұсқалары	%
Толық емес орта (базалық)	2,0
Орта арнайы (техникум, колледж, училище және т.б.)	7,4
Жоғары (бакалавр мен магистратураны қоса алғанда)	47,0
Ғылыми дәреже, PhD докторантура	10,1
Білім өмірлік жетістіктерді анықтамайды	25,7
Айтуға қиын	7,8
Барлығы	100,0

Оқу орнын таңдаудағы ниеттердің саналуандылығы

4.15 сурет

Жауап нұсқалары	Өте маңызды	Маңызды	Онша маңызды емес	Мүлдем маңызды емес
ЖОО беделі, ЖОО рейтингі	37,4	46,3	12,7	3,6
Туыстардың, достардың, таныстардың және т.б. ұсыныстары	26,1	49,3	20,8	3,8
Шет елде қосымша оқуға және екі диплом алуға мүмкіндіктің болуы	33,4	37,4	23,9	5,3
Қызықты мамандық	51,7	42,6	4,3	1,4
Сапалы білім алу мүмкіндігі	61,4	36,3	1,6	0,7
Бірден көп шет тілін оқу	31,3	47,8	17,3	3,6
Ақысының төмендігі, тегін оқу мүмкіншілігі	46,8	42,3	8,6	2,3
Тұрғылықты жерге жақын, жайлы орналасуы	27,1	37,4	27,5	8,0
Жатақхананың берілуі	22,5	32,3	29,5	15,7
Әскери дайындықтың болуы	20,9	29,9	26,4	22,8

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнама нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

2015 жылы өткізілген сауалнаманың нәтижесі бойынша Қазақстан жастарының білім алу стратегиясын анықтауда негізгі басымдықтарын атап өтуге болады. Респонденттердің «Оқу орнын таңдауда Сізге не маңыздырақ?» сұрағына жауаптары 4.15-кестеде көрсетілді [5].

Болон үдерісі шеңберінде қазақстандық жоғары оқу орындарында студенттер мен оқытушылардың академиялық ұтқырлық бағдарламасын іске асыру мүмкіндіктері кеңейіп келеді. Осы кезде академиялық ұтқырлық бағдарламаларын қазақстандық ЖОО түрлі білім беру үдерісінде, әсіресе магистратура және докторантура деңгейлерінде белсенді қолдана бастады. Университеттер арасындағы ұтқырлық туралы келісімдерді студенттердің 33%-ы қолдап отыр; студенттер 25%-ы ұтқырлықты қамтамасыз ету жолдарының бірі бірлескен бағдарламалар екендігін атап өтті; студенттер 12%-ы «қос диплом бағдарламасын» қолдады және студенттер 30%-ы жауап беруге қиналды [9].

4.3. ҒЫЛЫМДАҒЫ ЖАСТАР: ӘЛЕУЕТІ ЖӘНЕ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ

Қазақстандық ғылым дамуында өз елінің стратегиялық мақсаттарын іске асыруға бағыттайды. 18 ақпан 2011 жылы ҚР «Ғылым туралы» заңы қабылдануымен және іске асырылуымен байланысты ғылымға жүйелі өзгерістер мен басқарудың тиімді моделі енгізілді, атап айтқанда: қаржыландырудың жаңа нысандары, зерттеудің нәтижелілігі, тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар, ғылыми қызметкерлерді, оның ішінде жастарды қолдау. Ғылымды дамытудың негізгі салалық бағыттары анықталды, олар: биотехнология және медицина, нанотехнологиялар, ядролық технологиялардың және қалпына келтірілетін энергетиканың технологиялары, ақпараттық және ғарыштық технологиялар.

9 ақпан 2015 жылғы ҚР «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» заңында дарынды жастарды мемлекет тарапынан қолдау көрсету қарастырылған. Ол келесі тұрғыда іске

асырылады: сыйақы беру, шәкіртақы беру, Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен дарынды жастарға мемлекеттік білім гранттарын және мемлекеттік білім несиелерін беру; ғылым, мәдениет және өнер қайраткерлерінің шығармашылық мектептері мен ұйымдарын құруға ықпал ету; жас ғалымдарға, мәдениет, өнер және білім қайраткерлеріне ғылыми-мәдени жұмыстарды жүргізу үшін, жас ғалымдардың ұсыныстарын тәжірибеге енгізуге ықпал етуге және жастардың ішінен зияткерлік кадр ресурстарын сақтауға және дамуға жағдай жасау.

ҚР Ұлттық экономика Министрлігінің статистика жөніндегі комитетінің мәліметіне сәйкес ғылыми зерттеулер мен ұсыныстарды орындайтын ұйымдардың саны артты, 2014 жылдың аяғында 391 ғылыми ұйымдар тіркелген (2013 жылдың мәліметі бойынша – 341). Тиісінше зерттеумен айналысатын тұлғалардың саны да көбейді, оның ішінде 112 PhD докторлары жас зерттеушілердің саны артқан. Ғылыми зерттеулерді орындайтын жұмысшылардың көп үлесі 25 жастан бастап 34 жасқа дейінгі жас мөлшерін қамтиды (4.16-сурет).

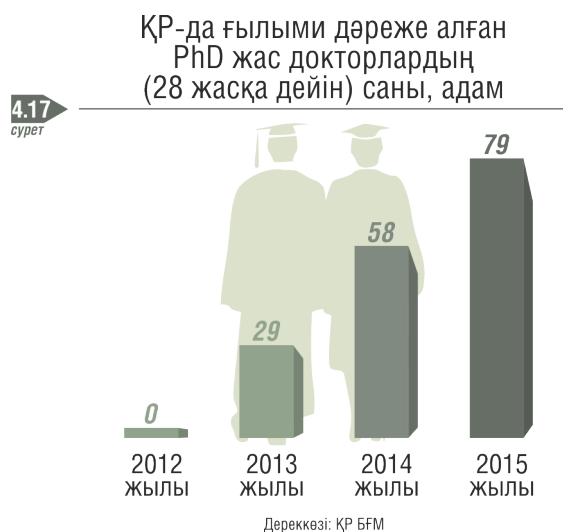

18 930 маман-зерттеушілердің ішінен 2014 жылы ғылыми еңбектермен айналысушылардың саны – 8 186 адам, олардың ғылыми дәрежелері бар, оның ішінде PhD докторлары – 330 адам. Бұл көрсеткіштер жастардың ғылымға келу санының артуын көрсетіп отыр. Бұл көрсеткіштер 2013 жылмен салыстыр-

ғанда 1.4 есе көбейген, ол үлесті құрайтындары 35 жасқа дейінгілер.

2012 жылдан бастап 2015 жылдың 1-жартыжылдығына дейін ғылыми дәреже алған 28 жасқа дейінгі PhD жас докторларының саны өсті: 0-ден бастап, 79-ға дейін (4.17-сурет). Докторантура мен PhD дәрежесін алу білім беру бағдарламасы шеңберінде оқыту халықаралық байланыстардың және академиялық ұтқырлықтың кеңеюіне ықпал етеді, ғылыми тағылымдамадан өту мүмкіншілігі мен индексі жоғары журналдарда зерттеу нәтижелерін басып шығаруға мүмкіндік береді, тілді меңгеруді жақсартуға, қазақстандық білім беру бағдарламаларының әлемдік деңгейге бейімделуіне, ірі ұлттық және шетелдік компаниялардан ғалымдарды, сарапшы-практиктерді тартуға мүмкіндік береді.

Суретте соңғы үш жылда магистратура мен докторантура бағдарламалары бойынша кадрларды әзірлеуге мемлекеттік білім тапсырыстарының көрсеткіштері байқалады. 2014-2015 оқу жылында кадрларды әзірлеуге мемлекеттік білім тапсырыстарының құрылымы: бакалавриатта – 34 165, магистратурада – 7 220, докторантурада – 656 адамды құрады.

Қазақстандық жоғары мектептің дамуының басым бағыттарының бірі білім берудің, ғылыммен және өндіріспен ықпалдасуы болып табылады. 2014 жылы республиканың

4 жетекші жоғары оқу орындарының институционалдық қайта құрылу үдерісі басталып, іске асырылып келеді, олар: әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дің «Ғылым ордасы» ҒЗИ-мен, Қ.И. Сатпаев атындағы ҚазҰТУ «ННТХ Парасат» АҚ ҒЗИ-мен, ҚазҰАУ «КазАгроИновация» АҚ-мен, С.Сейфуллин атындағы ҚАТУ «Биотехнология Ұлттық Орталығы» РМК-мен ынтымақтылықта қызмет етеді. Аталған ЖОО және ҒЗИ үшін ынтымақтасстықтың жаңа моделі шеңберінде магистратураға қосымша 350 орын және докторантурада 100 орын бөлінген, ол бірлесіп іргелі және қолданбалы зерттеу жүргізуді қамтамасыз етеді және осы заманғы ғылыми инфрақұрылымның қызмет етуіне және ғылыми жұмыстарды енгізу үшін жағдай жасайды. [4.]

Елімізде 13 ЖОО ғылыми зерттеулер нәтижелерінің коммерциализациясы үшін құрылған инновациялық орындар ашылған. Аталған орталықтардың мақсаты бизнес-құрылымдармен байланыс орнату, потенциалдық инвесторларды іздеу, зияткерлік меншікті қорғау бойынша мәселелерді шешу, технологияларды лицензиялау және жаңа жоғары технологиялық бизнес-үлгілерді дамыту. 4 ЖОО-да студенттік бизнес-инкубаторлар жұмыс істейді. Соның нәтижесінде Назарбаев университетінде жаңа білім мен технологияның генерациясы бойынша тәжірибе алмасу жүзеге асырылып отырады.

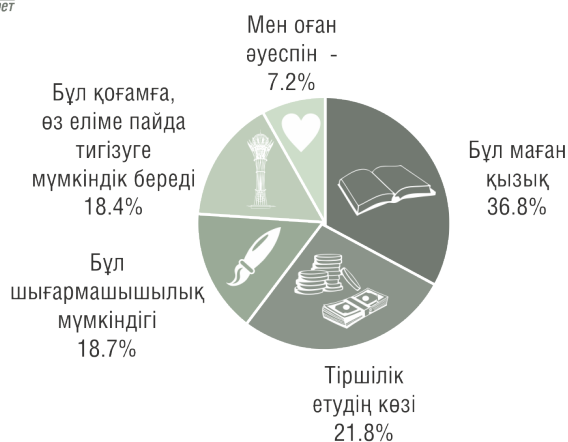
Ғылымдағы қызметтің, оның ішінде жас ғалымдардың ғылыммен айналысу белсенділігін арттыруға бағытталған кейбір бастамалар белсенді түрде іске асырылып келеді. Ғылыми басылымдар ұлттық ғылымның тиімді дамуын және оның жаһандық үдерістердегі икемділігін көрсетеді. Басылымдық белсенділіктің пайызы жылдан-жылға артып келеді, қазақстандық ғалымдардың деректеріне сүйенсек, егер 2012 жылы ол 80%-ды құраса [10, 33 б.], ал 2015 жылы бұл көрсеткіш 5% ға көбейді, осы ретте басылымдардың көпшілігі тек қазақстандық басылымдар ғана емес, онда Ресейдің және ТМД елдерінің журналдары, сонымен қатар алыс шетелдердің, Thomson Reuters және Scopus базасына енетін журналдар болып табылады.

Әлеуметтік зерттеулер респонденттердің көпшілігі – 33.3%-ы негізгі кәсіби білім алу үдерісінде «ғылыммен айналысу» керек деген пікірді қолдайды, ЖОО-ны аяқтағаннан кейін айналысу керек деген пікірді қолдаушылардың көрсеткіші – 22.9% құрап отыр, Төменгі көрсеткіш – «мектептен бастау алу керек» деген пікірді қолдаушылар – 11.4%-ды құрады, 2008 жылы бұл көрсеткіш – 6.8% құраған болатын [11, 38 б.]. «Сіз неге ғылыммен айналысасыз?» деген сұраққа жас ғалымдардың жауаптары кәсіби қызмет уәждемелерінің ішінде шығармашылық, өзін-өзі жетілдіру жолын іздеу және белсенді азаматтық және отансүйгіштік позициясы уәжділіктерінің басым екендігін көрсетеді (4.18-сурет).

4.18
сурет

Сіз неге ғылыммен айналысасыз?

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнама нәтижелері (Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

Болашаққа жоспар құра отырып $\frac{3}{4}$ жас ғалымдар тек ғылыми зерттеу қызметін жалғастырып қоймай, оны ары қарай дамытуға белсенділік танытады. Алынған дәлелдер 1.2% респонденттердің болашақта ғылыми қызметтен бас тартуға бел буып отырғанын көрсетті. Жас ғалымдарға ««Ғылым – менің өмірімнің ісі» тұжырымымен келісесіз бе?» деген сұрақ қойылды. Бұл тұжырыммен 51.4% жас ғалымдардың 15.2%-ы толығымен келісетіндігін, 36.2% ішінара келісетіндігін жеткізді, 18.1%-ы дұрыс емес тұжырым деп есептеді.

Ғылымда кәсіби болашақ туралы мәселе өте маңызды болып саналады. Қоғамда әлеуметтік жағдай төмендегенімен қазақстандық ғалымдардың кәсіби жетістіктеріне қатысты оптимистік көңіл күйде. Оң нәтиже 65%-ды құрады. Ғылымдағы өзінің жетістігіне сенімділердің ішінде ғылыми дәрежелі респонденттер басымдыққа ие [11, 43-44 бб.].

Қазақстандық ғылымды бағалау үшін респонденттерге 10-балдық жүйемен бағалауға (1 – ең әлсіз жері, 10 – ең күштісі) бірнеше сипаттама берілді. Жастар ең бірінші мамандардың ғылыми деңгейін, тәжірибесі мен біліктілігіне жоғары баға берді. «Ғалымдардың жалақысы», «ғылыми жетістіктерді тәжірибеге енгізу» және «ғылыми мекемелердің материалдық-техникалық қамтамасыз етілуі» сипатындағы көрсеткіштер ең төменгі бағаларға ие болды [11, 49 б.].

4.4. ЖАҢА КӘСІПҚОЙ ҰРПАҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ «БОЛАШАҚ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТИПЕНДИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫ

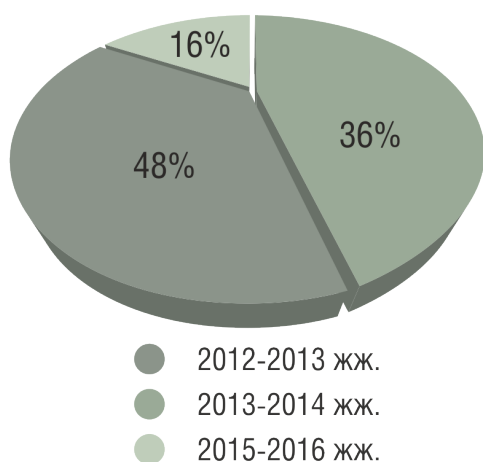
Жоғары білікті мамандарды әзірлеудің сапасын көтеру мақсатында ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев «Болашақ» халықаралық стипендиясын тағайындаған болатын. Бұл бірыңғай жоба қазақстандық жастарға шетелдерде сапалы білім беруге бағытталған және мемлекеттік жастар саясаты саласында Қазақстан Республикасының халықаралық ынтымақтастық нысаны болып табылады. «Болашақ» бағдарламасы оның түлектеріне жұмыста жетістікке жетуге кепіл болды және кәсіби тұрғыдан өзін-өзі тануға септігін тигізді, сонымен қатар оның мақсаты қазақстандық еңбек нарығын жоғары білікті мамандармен қамтамасыз ету болып табылады.

1994 жылдан бастап 2004 жылға дейін 13 елде 780 стипендия иегері білім алды. 2005 жылы Мемлекет басшысы өзінің Жолдауында әлемнің жетекші оқу орындарына 3000 жас және дарынды қазақстандықтарға шет елдерде білім алуға мүмкіндік берілгендігі туралы айтып өтеді. Қазіргі кезде «Болашақ» бағдарламасы бойынша жоғары білім бітірген-

дігі туралы дипломы бар немесе магистрлік және докторлық дәрежесі бар тұлғалар білім алуға жіберіледі. «Болашақ» стипендиясы 33 әлем елінің 200 жоғары оқу орнының 11 126 қазақстандықтарға берілді [5]. «Болашақ» бағдарламасын жүзеге асырудың жетілдіру саясаты 2014 жылы Майами қаласында Going Global VIII халықаралық конференциясында дәл осындай 11 бағдарламаның ішінде озық стипендиялық бағдарлама ретінде танылғандығы аса маңызды нәтиже болып табылады (4.19-сурет) [12].

4.19 «Болашақ» стипендиаттарының саны, %
сурет

Дереккөзі: «Халықаралық бағдарламалар орталығы» АҚ

2015 жылы шетелдік магистратура мен докторантураға қазақстандық магистр және PhD доктор дәрежесі бар тұлғалар білім алды. Отандық жоғары оқу орындарының оқу үдерісіне жаңа докторанттарды даярлау – Split PhD енгізілді. Қазақстанда жаңа тіл әзірлігі үдерісі енгізілді, 2015 жылдан бастап шетел тілдерін оқыту «6+6» үлгілері бойынша, 6 ай – елде, 6 ай – шетелде жүргізіледі.

2015 жылы әлемнің 32 елінің 630 жетекші ЖОО-да жас стипендия иегерлері оқыды [9].

2014 жылы Халықаралық бағдарламалар орталығының мәліметі бойынша 1100 стипендия берілді, оның ішінде магистратура бағдарламасы бойынша 457 және докторантура бағдарламасы бойынша – 25. Техника-

лық және медициналық, гуманитарлық және шығармашылық мамандықтары бойынша тағылымдамаға 298 маман барды. 2014 жылы Халықаралық бағдарламалар орталығының мәліметі бойынша әлемнің 29 елдерінде техникалық және жаратылыстық-ғылыми мамандық бойынша 40% бітірушілер, гуманитарлық мамандық бойынша – 45,7%, медициналық және шығармашылық мамандықтары бойынша – 14,3% иегерлер білім алды.

Халықаралық стипендия статистикасы: бітірушілердің көбісі 20% мемлекеттік секторда, ұлттық және мемлекеттік компанияларда – 21%, жеке компанияларда – 55%, халықаралық ұйымдар мен үкіметтік емес ұйымдарда – 4% қызмет етеді (4.20-сурет).

Дереккөзі: «Халықаралық бағдарламалар орталығы» АҚ

Ұлттық баяндаманы дайындау шеңберінде Фокус-топтық стандартталған зерттеулерде «Болашақ бағдарламасы туралы ойыңыз қандай?» деген сұраққа сарапшылар бірауыздан елдің болашағы үшін тарихи маңыздылығымен қатар дарынды жастарға стипендия берудегі стратегиялық дұрыс саясат екендігін атап өтті.

* * *

Білім мен ғылымның заманауи стратегиясы олардың дамуындағы тұрақтылықты қамтамасыз ететін Қазақстан дамуының ерекшеліктері мен заңдылықтарын ұғынуға негізделеді.

Жастардың орта біліммен қамтылуы санының артқанын атап өту керек. Қазақстан-

да жастардың білім беру деңгейінің жоғарылауы орта, қосымша және жоғары кәсіби білім жүйесінің даму есебінен қамтамасыз етілді.

Республика жоғары оқу орындарында білім алушылардың көрсеткішінің төмендеуі байқалады. ЖОО студенттер санының азаюының объективтік себептерінің бірі 90-шы жылдарда бала туылуының күрт төмендеуі. Демографиялық үрдістер ЖОО студенттерінің орта санына айтарлықтай әсер етеді.

Қазақстанда гендерлік белгісі бойынша білім алуға қолжетімділігінің теңдігі мәселелері орын алмаған. Дегенмен қалалық және ауылдық жастардың сапалы білім берудің барлық деңгейінде дифференциация сақталады. Әлеуметтік әлсіз топтардан, оның ішінде білім беру үдерісінде мүмкіндіктері шектеулі жастарды түрлі шараларға тарту іске асырылуда.

Түрлі әлеуметтік сауалнамалармен дәлелденгендей жастар ары қарай тіршілік ету үшін білімнің маңыздылығын бірте-бірте се-

зініп келеді. Жастардың жоғары білімі мен қосымша білім алу деңгейі көтеріліп келеді. Алайда 2015 жылы алдыңғы жылдармен салыстырғанда алынған немесе алып жатқан білімінің сапасына қанағаттануының жалпы деңгейі өткен жылмен салыстырғанда түсті.

Магистратура мен докторантурадағы бағдарламалар бойынша мамандарды дайындауға мемлекеттік білім беру тапсырысы бойынша көрсеткішінің саны мемлекеттің ғылыми кадрларды дайындауға және жастарды ғылыми-инновациялық қызметке жұмылдыруға аса назар аударатындығына дәлел бола алады.

Жас мамандардың бәсекеге қабілетін арттыру қазақстандық жоғары мектепке әлемдік білім беру кеңістігінің ықпалдасуына ықпал етеді, оған өз алдына қазақстандық ЖОО интернационализациясы және әлемнің үздік 800 жоғары оқу орындары QS World University Ranking халықаралық рейтингтің тоғызыншы орынды иеленуі дәлел бола алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бюллетень Комитета по статистике МНЭ РК. Серия 13. Социальная сфера «Дневные общеобразовательные школы в Республике Казахстан» (по административным данным МОН РК) на начало 2014/15 учебного года [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://stat.gov.kz/faces/publicationsPage/publicationsOper/homeNumbersEducation?_afzLoop=19881365301098595#%40%3F_afzLoop%3D19881365301098595%26_adf.ctrl-state%3Ddcm3w54f9_4 (15.09.2015 г.)

2. Статистический Бюллетень по актуальным вопросам молодежи за IV квартал 2015 года / Ж.К. Буканова, Е.А. Жумашов, Г.Т. Ильясова, С.Е. Иманбаева, Б.Б. Масатов.– Астана: НИЦ «Молодежь», 2015. – 42 с.

3. Итоги Единого национального тестирования-2015 – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.testcenter.kz/ru/press/news/itogi_edinogo_natsionalnogo_testirovaniya_2015_vyroslo_uspevaemost_uchashchikhsya_v_respublike/

4. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан / С. Ирсаилов, А. Култуманова, Т. Булдыбаев, Г. Карбаева, Ш. Шаймуратова, Г. Ногайбаева, Г. Кусиденова, А. Ибрашева, З. Алямова, М. Алпысбаева, К. Манакова. – Астана: АО «ИАЦ», 2015. – 273 с.

5. Отчет о научно-исследовательской работе «Интеграция Казахстана в единое европейское образовательное пространство: реализация параметров Болонского процесса. №

ГР 0115РК00965, Инв. № 0215РК00763 / Абдирайымова Г.С., Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю., Кенжакимова Г.А., Серикжанова С.С., Бурханова Д.К., Шнарбекова М.К. – 2015 г.

6. Абдирайымова Г.С., Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю., Кенжакимова Г.А. Молодежь о высшем образовании как ценности в контексте измерения конкурентоспособности выпускников казахстанских вузов // Материалы научно-методической конференции «Менеджмент качества образования в вузе» в рамках II Международных Фарабиевских чтений. – Алматы, 2015. – С. 8 – 11.

7. Бюллетень Комитета по статистике МНЭ РК. Серия 23. Социальная сфера «Годовой объем оказанных услуг организациями образования Республики Казахстан» [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersEducation?_afzLoop=19939699088250817#%40%3F_afzLoop%3D19939699088250817%26_adf.ctrl-state%3D14zk16ego7_50 (15.09.2015 г.)

8. Ценности и идеалы независимого Казахстана. Коллективная монография / под. общ. редакцией З.К. Шаукеновой.– Алматы: Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2015. – 322 с.

9. АО «Центр международных программ» – Режим доступа: <http://www.bolashak.gov.kz/ru/o-stipendii/istoriya-ravzitiya.html>

10. Mutanov G., Burkitbayev M., Ibrayeva G., Abdiraïymova G. Kazakhstan in the European Higher Education Area // Journal of the European Higher Education Area.– P.67-91.

11. Абдирайымова Г.С. Молодые ученые Казахстана: штрихи к социологическому портрету. – Алматы: «Қазақ университеті», 2012. – 91с.

12. www.bolashak.gov.kz

5 тарау

Жастардың әлеуметтік- экономикалық жағдайы

5.1. ЕЛДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ЖӘНЕ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ ПРОЦЕСІНЕ ЖАСТАРДЫҢ ҚАТЫСУЫ

Әлеуметтік-экономикалық даму кез-келген мемлекет қызметінің негізін құрайды және мемлекеттің өмірлік қызметтің түрлі мемлекеттік салаларындағы қатынастардың қомақты қыртысын қамтиды. Осы орайда, жастар ерекше мәртебелік жағдайға ие болады. Жастардың әлеуметтік-экономикалық саясатының басты бағыты, мемлекет Басшысының Қазақстан халқына ұсынылған «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» Жолдауында және мемлекеттік бағдарламалық нұсқамаларында, Қазақстан Республикасының негізгі басымдықтармен анықталған [1]. Әлеуметтік-экономикалық даму және шешім қабылдау саласында жастар саясатының негізгі бағыттары арасында, мемлекеттік органдарда, құрылымдарында, қызмет бабын атқару, сонымен қатар арнайы мақсатты бағдарламаларда еңбек қызметін жүзеге асыру арқылы, жастардың мемлекеттік басқаруға қатысуы айрықша көрсетілімді болып табылады.

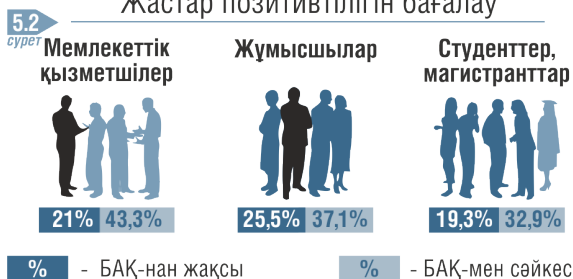
Бірінші бағыты, жастар түскен кезде тәжірибие алу мен қызмет сатысында өсуге ие болуға бағытталған, мемлекеттік қызметпен тікелей байланысты. Сонымен қатар, мемлекеттік биліктің мақсат пен міндеттерін жүзеге асыруға бағытталған мемлекеттік қызмет, басқару жүйесі мен шешім қабылдау процесінде өзімен тікелей қатысуын ұсынады. Ерекше орын алдағы мемлекеттік қызметтің реформалау процесіндегі жастарға беріледі. Бұған бірнеше әлеуметтік-экономикалық бекітілімдер бағытталған, соның ішінде оқу бағдарламалары да. Алайда Қазақстанның мемлекеттік қызметіндегі жастардың алатын орны жоғары емес (5.1-сурет).

30 жасқа
дейінгі мемлекеттік қызметшілер
01.01.2015 ж.

Тәжірибелікке, тәжірибеге, арнайы дайындыққа ерекше сұраныстардың төмен көрсеткіші түсіндіріледі. Өткізілген әлеуметтік сұхбатнама мемлекетте әлеуметтік-экономикалық дамудың негізде базалық ұстанымдарда, соның ішінде жастар саясатын жүзеге асыру қорытындысы бойынша өзге әлеуметтік топ жастарынан мемлекеттік қызметші болып табылатын жастардың көзқарастарының өзгешелігін көрсетті [3] (5.2-сурет).

Жастар позитивтілігін бағалау

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнама нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың Әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

Әлеуметтік-экономикалық даму саласында максималды тиімділікке қол жеткізуге есептелген бағдарламалар еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуында, жастардың қатысуы маңызды бағыт болып табылады. Келесідей мемлекеттік бағдарламалардың

нәтижелі үйлесімділігі негізінде еліміздің, соның ішінде жастардың қатысуымен, әлеуметтік-экономикалық дамуының максималды тиімділігіне қол жеткізу болжамдалған (5.3-сурет).

Берілген бағдарламаларды шешу үшін бірнеше іс-шаралар қарастырылған, соның ішінде «жастар, университет түлектері – мұғалімдер, дәрігерлер – ауылға бару, өз халқына көмектесуге!» шақырған, Қазақстан Республикасының Президентімен Н.А. Назарбаевпен қабылданған «Дипломмен ауылға» мемлекеттік бағдарламасы [4]. Аталған бағдарламалар қатысушылары үшін жеңілдіктер және кепілдемелер, олардың жұмыс жағдайы тәртібі, еңбек үлгі шарты, оның тәртібін орындаған жағдайында келісім жақтары үшін санкция және көптеген қажетті жағдайлар заңнамамен бекітілген [5]. Оның жүзеге асыру барысынан (2009 ж.) оған қатысушылар тәртібіне, жұмыс істеу мерзімі, кредиттеуге байланысты бірталай рет өзгертулер енгізілген болатын, алайда ол өзінің тиімділігін мақұлдады. СЦК брифингінде ҚР ұлттық экономикасының Вице-министрімен ұсынылған мәлімет бойынша, аталған бағдарлама шеңберінде 2014 жылы 30 мың мамандар жұмыспен қамтамасыз етілген бо-

латын. Осылайша, қызметтің әр саласында ауылға 30 617 адам келген болатын: білім беру – 22 436, денсаулық сақтау – 6 200, әлеуметтік қамсыздандыру – 274, мәдениет – 911, спорт – 375 және мал дәрігері – 446 адам [6].

Сонымен қоса, берілген бағдарламаның жүзеге асыру үрдісінде, жақсы динамикаға қарамастан, кейбір негативті тенденциялар да байқалған болатын [7] (5.4-сурет). 2015 ж. бойынша ол толық мөлшерде орындалмады [8].

Осылайша, мысалы, тек қана Павлодар облысында контрольдік тексеру барысында, бекітілген келісімдердің шарттарын, бағдарламалардың қатысушыларымен орындалуын қала және аудан облысының әкімдері, жергілікті атқару органдары жағынан бақылау және тексерудің төмен деңгейі анықталған. 2015 жылдың 1 шілдесінде, ауылдық елді мекендерде жұмыспен өтеудің мерзімі бөлігінде, келісім шарттарының бағдарламасын 130 қатысушыларының орындамауымен байланысты, бюджетке қайтарылатын көтермелі жәрдемақы сомасы бойынша қарыз 13,9 млн. теңгені құрады, бюджеттік кредиттер бойынша қарыз 26 млн. теңгеден асты, қаржының жалпы көлемінен бақылаумен қамтылған 55,9 млн. теңге бюджет заңнамасын бұзумен қолданылды. Жалпы сомадан 32,8 млн. теңге, немесе 58,6% бюджетке қайтарылуға жатады.

Маңызды орын елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында жастардың қатысу фак-

торын күшейту, «Нұр Отан» Партиясының «Әділдік» және «Болашаққа ұмтылыс» Доктринасының құндылықтарымен сәйкес әзірленген және бизнес және қоғамдық қызмет саласын мемлекеттік басқару жүйесі үшін кәсіби өзін-өзі дамыту және сапалы нәтижелерге жетуге ынталандырылған, заманғы, тиімді басқарушыларды құруға бағытталған, «Жас кадрдың резерві – 2015» жобасына апарылады [9]. Берілген жоба жастардың елдің әлеуметтік-экономикалық даму процесіне қатысуына тікелей қатынас бар. 2015 жылдың 4 шілдеден 10 тамызға дейін келесі көрсеткіштер берілген бағдарламаның жүзеге асыру нәтижесі болды [10] (5.5-сурет).

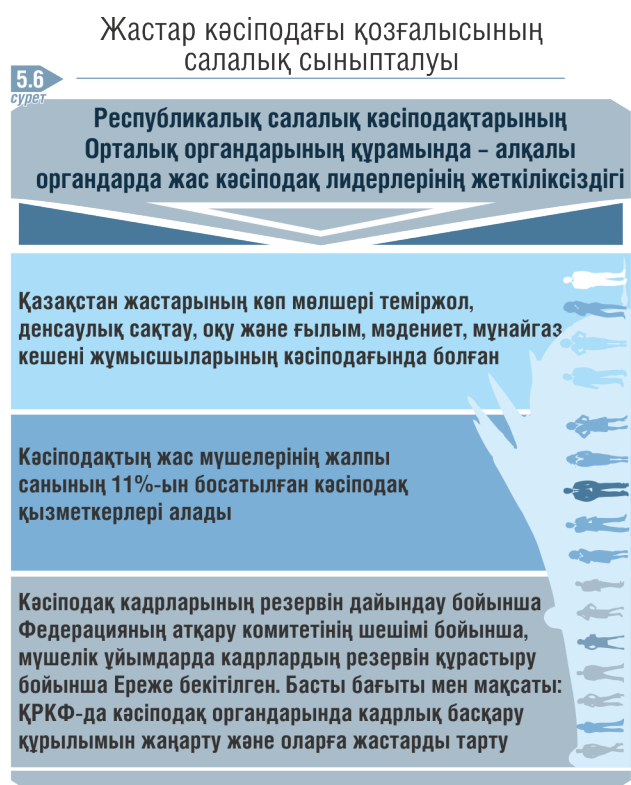

2015 жылы 115 мың гектарға 50 миллион ағаш отырғызған «Жасыл Ел» жасақтары Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық даму жағдайына көп үлесін тигізді. Ел Президенті Н.А. Назарбаев «Жасыл Ел» командасынның 200-мыңдық жұмысын ерлікке тең екенін атап өтті [11].

Ерекше орынды, Қазақстан Республикасының ірі бизнесін іске асыру саласында, өндіріс процестерінде қатысатын әлеуметтік-экономикалық даму жүйесіндегі жастар алады. Берілген салада, қатысуға жастарды тарту бойынша айтарлықтай шаралар қолданылады. Қазақстан ірі бизнес-құрылымдары өкілдерінің аналитикалық сұхбатнамасы әлеуметтік-экономикалық дамуда және шешім қабылдау процесінде жастардың қатысу

мәселелері бойынша жергілікті рәсімдеріндегі маңызды айырмашылықтардың бар екендігін көрсетті [12].

Жастарға арналған ең шынайы кәсіподақ қозғалысы шеңберінде және жастар үшін кәсіподақ іс-шаралар шеңберінде басқару іс-шараларында ұсынылған басқарушылық іс-шараларында, Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуындағы жастардың қатысуының ресми және салмақты бағыты. Қазақстан Республикасының кәсіподақ Федерациясының мәліметі бойынша, 2015 ж. кәсіподақтарда 2 млн. 200 мың адам саналатын, олардың 730 мың астамы, яғни 1/3 бөлігі, – жас адамдар. Осылайша, жастар кәсіподақ мүшелерінің жалпы санынан 33% астам құрайды. Бұл келесі 5.6-суреттен көрінеді:

Дереккөзі: ҚР Кәсіподақтар Федерациясы

2015 ж. оқу орталық базасында, басына облыстық, салалық кәсіподақ органдарда, білім және ғылым, денсаулық сақтау қызметкерлерінің, кәсіподақ жастарының 550 көшбасшылары оқытылған болатын.

2015 ж. екінші тоқсаны бойынша, кәсіподақ Федерациясымен ұсынылған Статистикалық мәліметке сәйкес, кәсіби одақтарда 29 жасқа дейінгі жас аралығындағы жас адамдар болған, олардың 257764 жоғарғы, арнайы орта оқу орындарында, сонымен қатар ПТУ, оқитын студенттер болатын. 01.01.2015 ж. салалық кәсіподақтарда 582770 адам болды. Өзге ресми статистикалық мәліметтерге қарасты берілген көрсеткіштер нақты болып табылады, өйткені кәсіподақ жарнасын төлеу факт критеріі бойынша құрастырылатынын атап кеткен жөн болар. Бұдан басқа, олар әлеуметтік-экономикалық дамудың республикалық, аумақтық, жергілікті және корпоративтік деңгейде, сонымен қатар әлеуметтік ынтымақтастық шеңберінде шынайы көрінісін көрсетеді. Төменде келтірілген мәліметтер салалық жастар кәсіподақ қозғалысының санаттауын көрсетеді (5.7-сурет).

5.7 сурет

2015 ж. 1 қаңтарындағы өндіріс салалары бойынша кәсіподақ мүшелерінің ішіндегі жастар саны

2015 ж. 1 қаңтарында салалық кәсіподақтарда 582 770 адам болды

43081 адам - барлық көлік түрлері
3779 адам - атом өнеркәсібі
2869 адам - қарулы күштер
1969 адам - газ өнеркәсібі

1167 адам - ғылым
10105 адам - мұнайгаз кешені
307762 адам - білім және ғылым
8893 адам - байланыс

29632 адам - тау-металлургиялық өнеркәсібі
515 адам - геология, геодезия, картография
20670 адам - мемлекеттік мекемелер
80597 адам - денсаулық сақтау органдары

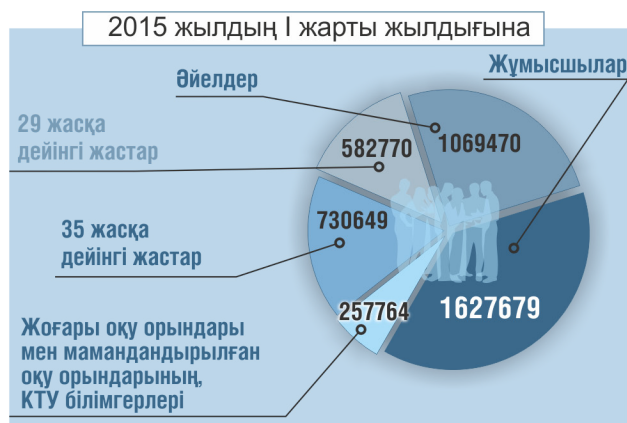
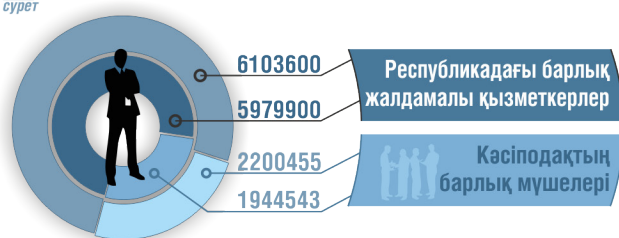
6169 адам - кәсіпкерлік
10158 адам - мәдениет
1880 адам - орман саласы
1422 адам - машина құрастыру

24330 адам - ауыл шаруашылығы
10505 адам - құрылыс және ТКШ
4884 адам - көмір өнеркәсібі
2790 адам - химиялық салалар
9593 адам - электрэнергетикасы

Дереккөзі: ҚР Кәсіподақтар Федерациясы

5.8 сурет

Кәсіподақтар статистикасы

Дереккөзі: ҚР Кәсіподақтар Федерациясы

Басқарушылық іс-шараларға
жастардың қатысуының факторы5.9
сурет

«Эйр Астана» авиакомпаниясы 2015 ж.

жалпы
басқарушылар
санынан 25%
астамы - жастарқызметкерлер
жалпы санының
50%-ын
(2310 адам)
жастар құрайды

«ҰАК «Қазатомпром» 2015 ж.

басқару
қызметінде
29 жасқа дейін
12 адам қызмет
атқарады
(шеберлер, цех
бастықтарының
орынбасары
және т.б.)3 жылдан кем
емес тәжірибесі
бар жас
мамандарға
тәлімгерлік
төлемақысымен
студент-
тәжірибешілерді
бекітедіҚазақстан ядролық
университеті ЖШС
корпоративтік
университетімен
жаздық мектеп.
Тақырыптар:
«Жаңа білімдер және
басқару тәжірибесі
өндіріс қызметін
жетілдіру үшін»Басқарушылық іс-шараларға
жастар қатысуының факторы5.10
сурет

«Тау-Кен Самұрық» ТМК» АҚ

Штат
қызметкерлері
18 жасқа дейін –
27% (33 адам)Оның бес
қызметкері
әкімшілік
қызметінде орын
аладыЖас мамандар үшін
ұйымдарда оқыту
курстары және
тәжірибиені көтеру
курстары өткізіледі

Жастардың басқару іс-шараларына қатысу факторын, Қазақстан Республикасының АҚ «Самұрқ-Қазына», АҚ «ҰК «Қазақстан темір жолы», АҚ «ҰК «ҚазМұнайГаз», АҚ «Қазақтелеком», АҚ «ҰАК «Қазатомпром», ҰК «Қазақстан инжиниринг», «Ақтөбе ТЭЦ», «АлматыЭнергоСбыт», «Қазпочта», «Самұрқ-Энерго», «KEGOC» және т.б. ірі компаниялары мақұлдады [13] (5.9, 5.10, 5.11-суреттер).

Басқарушылық іс-шараларға
жастар қатысуының факторы5.11
сурет

«Бірлескен химиялық компаниясы» ЖШС

Штат қызметкерлері 18
жасқа дейін –
26,4% (23 адам)«Жас мамандар
бағдарламасын» енгізу
жоспарлануда«Кадрлық резерв»
бағдарламасы жүзеге
асырылады, қайта біліктілік
және біліктілікті жоғарылату,
мамандарды үйрету бойынша
іс-шаралар өткізіледіКомпанияда жас
мамандарды тарту іс-
шаралары
қарастырылмайды

Өткізілген аналитикалық шолу елдің әлеуметтік-экономикалық саласының дамуында жастардың белсенділігінің жоғарылығын ғана емес және де мемлекеттік саясатының барлық бағыттары бойынша басқару жүйесінде жастар қатысуының тиімділігінің шыннайы жақсаруын көрсетеді. Негативті үрдіске байланысты елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында жастардың қатысуының заңнамалық, ұйымдастырушылық, рәсімдік, технологиялық және өзге жағдайларын жетілдіруге қажетті жіктеушілік форматын көрсетеді.

5.2. ЖАСТАР ЖӘНЕ
ЕҢБЕК НАРЫҒЫ

Еңбек нарығы – бұл өзімен жұмыс күшіне сұраныс пен ұсыныстарды құрастыру саласында көрсететін әлеуметтік-экономикалық санат. Осы орайда жастар еңбек нарығының субъектісі ретінде жетекші орынды алады. Өткізілген әлеуметтік сұхбатнамада, тәжірибие жүзінде барлық сұхбатталушылар, жұмыссыздық деңгейінің төмендеуін мемлекеттік жастар саясатының негізгі көрсеткіші ретінде көрсеткен болатын. Осыдан атап кеткен жөн болар, 2014 ж. кейбір ТМД елдерінде жұмыссыздық деңгейі келесі динамиканы көрсетті: Белоруссия – 0,5%, Қазақстан – 5,0%, Қырғызстан – 8,3%, Россия – 5,2%, Өзбекістан – 4,9%, Украина – 8,9%. Көріп

отырғандай, Қазақстанда жастардың жұмыссыздық орны жалпы жұмыссыздық санынан 0,8 тармаққа төмен [14]. Ереже бойынша, ҚР ресми статистикасы, келесі санаттама бойынша құрастырылады (5.12-сурет):

Белгіленген санаттамаларды ескере отырып, статистикалық мәліметтер, 2015 ж. бірінші екі тоқсаны 2014 жылмен салыстырғанда, жастар жұмыссыздығының нақты төмендеуін көрсетеді. 2014 ж. уақытында жастар жұмыссыздығы көрсеткішінің жоғарылығы, 117,5%-ды құрап 109,4% қарсы екінші тоқсанда және

102,6% қарсы 95,4% сәйкесінше үшінші және төртіншіде 2015 ж. екі тоқсаны 2014 ж. бірінші тоқсанына келді. 2014 жылы жастар жұмыссыздығының динамикасы төмендеу үрдісіне ие болды, бірақ 2015 жылдың басы қарама-қайшылықты көрсетті. Жастар жұмыссыздығы бірінші тоқсанда 4,3%, ал екіншіде – 4,5% көрсетіп жоғарлай бастады [15].

Жастар жұмыссыздығының жалпы көрсеткішіне әсер ететін, теріс фактор ретінде, жоғарғы көрсеткішті сақтайтын, оның ұзақ мерзімді құрамын атап кету керек. Егер 2014 жылы жастар арасындағы ұзақ мерзімді жұмыссыздық жайлы төмендеу динамикасына 4,9% құраған, 4,6%, 4,3% және 4,0% сәйкесінше 2014 жылдың төрт тоқсанына, 2015 жылдың бірінші екі тоқсанына ол өсуін көрсетсе, бірінші тоқсанда 4,2% көрсетіп, ал екіншіде 4,5% көрсетті. Бұндай өсу экономикалық белсенді, сондай-ақ белсенді емес жастар қанатын көрсетеді. 2014 жылдың көрсеткіштерінің төмендеуін, 2,9% 2,8%, 2,8%, 2,6% құрастыратын сәйкесінше тоқсандық құрылымына, 2015 жылы 2,5%-дан 3,1% дейін бірінші және екінші тоқсанға жоғарлады [16] (5.13-сурет).

Берілген жастар жұмыссыздықтың көрсеткіштері, жас адамдарды есепке алмайтын, тіркеуден өтпегендер және осыған орай жұмыссыз, сонымен қатар өз бетінше жұмыспен қамтылған мәртебесін алмаған жастарды Қазақстан Республикасының қызметпен қамтамасыз ету органдарының тіркеу мәліметімен құрастырылады. Тіркеу мәліметіне байланысты, 1 шілденің 2015 ж., Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау және әлеуметтік даму Министрлігінің мәліметі бойынша, қызметпен қамтамасыз ету органдарының бақылауында 59,9 мың адам тұрған, олардың 30,5 мыңы немесе 51%, ауыл аймағының тұрғындары құрастырды, олардан 30% немесе 17,7 мың адамы – 16-29 жастағылар [17].

Есеп ұсына отырып, министрлік тек қана қызметпен қамтамасыз ету қызметінің ресми көрсеткіштері есепке алған, берілген мемлекеттік саясатты жүзеге асыруға қатысқан, сонымен қатар жеке қызметпен қамтамасыз ету агенттіктердің көрсеткіштері есепке алынбайды. Осы орайда бірталай ерекшеліктерге

ие жалпы аумақтық көрсеткіштер есепке алынады. Осылайша, мысалы, облыстардың қызметпен қамтамасыз ету және бағдарламалар координациялау басқармаларының мәліметі бойынша, Алматы және Астана қалалары,

2015 жылдың қаңтар-маусымдағы қызметпен қамтамасыз ету сұрақтары бойынша 188,2 мың азамат жолданған болатын. Ауыл аймағының тұрғындары жолданғандар санынан 91,6 мың адамды құрады немесе 49% жуық.

С 2014 ж. – 2015 ж. ҚР бойынша жастардың
еңбек нарығының негізгі индикаторы (1-2 тоқ.)

5.13
сурет

	Экономикалық белсенді халық, мың.ад.	Жұмыс-бас-ты халық, мың.ад.	Жалдамалы қызметкерлер, мың.ад.	Өз бетінше жұмыс-пен қамтыл-ған, мың.ад.	Жұмыс-сыз халық, мың.ад.	Жастар жұмыс-сыздығының деңгейі, %	Ұзақмерзімді жұмыс-сыздықтың деңгейі, %	Экономикалық белсенді емес халық, мың.ад.
2014	2 445,0	2 341,1	1 673,8	667,3	103,9	4,2	2,4	1 460,5
1 т. 2015	2423,3	2319,3	1750,5	568,8	104,0	4,3	2,5	1393,7
2 т. 2015	2329,3	2223,9	1674,9	548,9	105,5	4,5	3,1	1466,8

Халық шаруашылық саласындағы жастар (мың адам)

5.14
сурет

	2014 жыл	I т. 2015 ж.	II т. 2013 ж.
Экономикада қамтылған, барлығы	2 341,1	2 319,3	2223,9
Ауыл, орман және балық шаруашылығы	443,9	395,5	403,5
Өндіріс	258,2	266,9	231,4
Таутабу өндірісі және карьерлерді өзірлеу	66,8	62,8	61,1
Өңдеу өндірісі	129,3	140,2	116,3
Электрқамтамасыздандыру, газ беру, бу мен ауаны желдету	41,8	45,6	35,7
Суқамтамасыздандыру; канализация жүйесі, қалдықтарды жинау және бөлу бақылауы	20,3	18,3	18,4
Құрылыс	206,3	174,3	176,9
Көтерме және бөлек сату; автокөлік және мотоциклдерді жөндеу	376,7	402,3	362,2
Транспорт және складтау	141,0	148,9	137,5
Тұру және тамақтану бойынша қызмет	52,0	44,4	57,6
Мәлімет және байланыс	54,7	45,5	44,8
Қаржылық және сақтандыру қызметі	74,4	83,0	87,0
Қозғалмалы мүлікпен операциялар	26,7	29,9	37,4
Кәсіби, ғылыми және техникалық қызмет	47,8	69,4	64,0
Деятельность в области әкімшілік және көмекші қызметі саласындағы қызмет	58,6	67,9	58,9
Мемлекеттік басқару және қорғаныс; міндетті әлеуметтік қамсыздандыру	140,2	142,5	138,0
Білім	233,3	221,6	229,6
Денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер	96,7	96,2	81,1
Щеберлік, сауық және демалыс	46,3	43,0	43,7
Өзге қызмет түрлерін ұсыну	82,4	87,3	70,5
Үй шаруашылық қызметі, үй қызметшілерін жалдау және тауар өндірісі және жеке пайдалану үшін қызмет	1,7	-	-
Эксаумақтық ұйымдар мен органдардың қызметтері	0,2	0,7	-

2015 жылдың 1 маусымында еңбекпен қамту органдарының есебінде 59,9 мың адам тұрды. Олардың 30,5 мың адамын, яғни 51%-ын ауыл тұрғындары құраған. Жұмыссыздардың 36,4 мың адамын немесе 60,8%-ын әйелдер құрады, 30% немесе 17,7 мың адам – 16-29 жастағы жастар [18]. Жастардың еңбекпен қамтылу шарттары жастардың еңбектегі тәжірибе басымдықтары, деңгейі, білім бағыты т.б. позицияларына байланысты қызметтің түрі мен саласын таңдау үрдістерін айшықтайды.

Жастардың еңбекпен қамту статистикасы 2015 ж. басында 2014 жылмен салыстырғанда көрсеткіштердің төмендеуін растайды (5-кесте). Ол бірінші және екінші тоқсанында 2277,7, 2255,6 қарағанда 2319,3 және 2223,9 адамды, сәйкесінше 2014 жылдың бірінші төртінші тоқсанында 2299,9 және 2261,8 адамды құрайды. Сонымен қатар мәліметтер экономикалық қызмет түрлері бойынша ерекшеленеді. Жастарды еңбекпен қамтудың ең төменгі пайыздық көрсеткіші сумен қамтамасыз ету, канализация жүйелері, қалдықтарды жинау және бөлуді бақылау салаларына тиесілі болса, ал ең жоғарғы көрсеткіштер – ауыл, орман және балық шаруашылығына тиесілі. Алайда, 2014 және 2015 жж., тоқсандық көрсеткіштерден бұл шаруашылық салаларынан жастар көрсеткішінің төмендегенін байқай аламыз. Егер 2014 жылы бұл салада 556,4, және 562,9 мың жастар жұмыс істеген болса, онда сәйкесінше 2015 жылы бар болғаны 395,5 және 403,5 мың адам жұмыс жасаған. Сонымен қатар құрылыс, көлік және басқа да салаларда жастар санатына кіретін жұмыскерлердің саны төмендеген.

Сонымен қоса кейбір салаларда жастардың еңбекпен қамтылуы артқан. Жастардың еңбекпен қамтылуы білім, өндіріс, ақпарат және байланыс, қаржылық және сақтандыру істерінде, кәсіби, ғылыми және техникалық, шеберлік салаларында әлдеқайда жоғарылағандығы байқалады. Мысалы, білім жүйесінде жастардың еңбекпен қамтылуы 2014

жылдың алғашқы екі тоқсанында 199,7 және 195,2 мың адамды құраса, ал сәйкесінше 2015 ж. аралығында 221,6 және 229,6 мың адамға жеткен, яғни 34 мың адамға артқан. Өнеркәсіптегі жастардың үлесі 45 және 20,4 мың адамға артқан.

Жастардың еңбекпен қамтылуында кәсіпкерлік, шағын және орта бизнес, өзін-өзі жұмыспен қамту маңызды бағыт болып табылады. 2015 ж. сәуірінен бастап жастардың өзін-өзі жұмыспен қамтуының ресми мемлекеттік есебі, бұл бағыттың неғұрлым толық сипатын айқындауға мүмкіндік беретін жана тәсіл бойынша жүргізілетін болды. 2014 ж. 359,8 ер және 307,5 әйел өзін-өзі жұмыспен қамтыған. Ауылдық өңірлерде өзін-өзі жұмыспен қамтушылар саны қаладағылардың деңгейінен екі есе асады: ауылда 459,2 өзін-өзі жұмыспен қамтушылар болатын болса, ал қалада 208,1 ғана, яғни 252,1 мың адамға төмен [19]. Тағы үлкен айырмашылық өзін-өзі жұмыспен қамтушы азаматтардың мәртебесі позицияларында үлкен айырмашылықтар кездеседі (5.15-сурет).

Ұйымдастырушылары жастар болып табылатын кіші және орта бизнестің белсенді субъектілерінің саны бойынша статистикалық мәлімет үш бағыт бойынша қарастырылған: заңды тұлғалар, шағын және орта, жеке кәсіпкерлер және жеке шаруашылық.

2015 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша Республикадағы мұндай субъектілер саны 84 687 адам. Олардың 8 130-ы – орта кәсіпкерліктің субъектілері, 264-і – орта, 74 858 адам ресми жеке кәсіпкерліктің мәртебесіне ие болғандар, 1 435 шаруа (фермерлік) шаруашылығын құрушылар. Бизнестің кіші және орта субъектілердің көп саны, Алматы қ. жеке кәсіпкерлер көрсетеді. Астана қ., Оңтүстік-Қазақстан және Қарағанды облысында айтарлықтай төмен. Ең төменгі көрсеткіш Жамбыл облысында (5.16-сурет).

Берілген статистикалық мәліметтер еңбекпен қамту фактілері жас ерекшелігі критерийлеріне, гендерлік ерекшеліктер мен білім деңгейіне байланысты екендігін дәлелдейді.

2014-2015 жж. (1-2 т.) Өз бетінше жұмыспен қамтылған жастар
қызметпен қамту резерв мәртебесінде, жынысы және аумақ түріне 2014 – 2015 жж. (1-2 т.)5.15
сурет

	ЖАЛПЫ МӘЛІМЕТ БАРЛЫҚ ХАЛҚЫ; ЕРЛЕР; ӘЙЕЛДЕР 2013 ж. // 2014 ж.	ҚАЛА ХАЛҚЫ БАРЛЫҚ ХАЛҚЫ; ЕРЛЕР; ӘЙЕЛДЕР 2013 ж. // 2014 ж.	АУЫЛ ХАЛҚЫ БАРЛЫҚ ХАЛҚЫ; ЕРЛЕР; ӘЙЕЛДЕР 2013 ж. // 2014 ж.
	Өз бетінше	722,1 667,3 403,7 359,8 318,4 307,5	210,2 208,1 115,6 109,7 94,6 98,4
Жұмысберушілер	28,5 25,0 21,7 19,3 6,8 5,7	8,2 9,0 5,9 6,5 2,3 2,5	20,3 16,0 15,8 12,8 4,5 3,2
Өз бетінше қызметкерлер	670,0 635,8 369,6 335,7 300,3 300,1	200,1 197,4 108,7 102,0 91,5 95,5	469,8 438,4 260,9 233,8 208,9 204,6
Кооператив мүшелері	6,4 0,9 2,5 0,8 3,9 0,1	0,3 0,3 0,2 0,3 0,2 0	6,1 0,6 2,3 0,5 3,7 0,1
Көмектесушілер (ақы төленбейтін) отбасы ұйымдардың қызметкерлері	17,2 5,6 9,8 4,0 7,4 1,6	1,5 1,3 0,8 0,9 0,7 0,5	15,7 4,2 9,0 3,1 6,7 1,1

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ статистика Комитеті

Белсенді субъектілер саны (құрылтайшылар) ШОК жастар санынан

5.16
сурет

Облыстар	Барлығы	01.01.2015 ж. Сонымен қатар			
		Заңды тұлғалар		Жеке кәсіпкерлер	Шаруалар (фермерлік) шаруашылық
		кіші	орта		
Қазақстан Республикасы	84 687	8 130	264	74 858	1 435
Ақмола	3 133	280	10	2 772	71
Ақтөбе	4 713	472	17	4 131	93
Алматы	5 725	359	16	4 887	463
Атырау	4 002	260	9	3 683	50
Батыс Қазақстан	5 684	660	16	4 957	51
Жамбыл	2 813	118	12	2 664	19
Шығыс Қазақстан	2 890	238	5	2 550	97
Қарағанды	7 020	633	17	6 262	108
Қостанай	4 456	339	19	4 043	55
Қызылорда	3 184	300	12	2 842	30
Маңғыстау	4 740	310	14	4 390	26
Павлодар	3 052	363	16	1 830	23
Солтүстік Қазақстан	2 111	242	9	2 626	54
Оңтүстік Қазақстан	8 394	677	15	7 407	295
Алматы қ.	13 386	1 978	51	11 357	-
Астана қ.	9 384	901	26	8 457	-

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ статистика Комитеті

Жұмыспен қамтылған тұрғындардың жас топтары бойынша жастар еңбегінің негізгі индикаторларының сараптамасы жыл соңына қарайғы жарияланымдары бойынша халықтың барлық жас топтарының алдыңғы орынды алатын Алматы және Оңтүстік Қазақстан облыстары. Алматы облысында 15 тен 19-ға дейінгі жастар 31,2 мың адамды құрайды. Берілген жас санатында ең төменгі көрсеткіш Ақтөбе облысында – 2,4 мың адам. Оңтүстік Қазақстан облысында жоғарғы көрсеткіштер

– 17,2 мың адам, Жамбыл – 17,1 мың және Қызылорда – 10,8 мың адам. Берілген жас шегіндегі жоғарғы көрсеткіштер Батыс Қазақстан облысында – 3,3 мың адам, Солтүстік Қазақстан облысында – 3,8 мың адам және Ақмола облысында – 5,5 мың адам.

20-дан 24-ке дейінгі жас тобында да ұқсас жағдай ұсынылған. Алматы және Астана қалалары арасында көрсеткіштерді салыстырғанда Алматының екі есе басымдығы көрсетіледі (5.17-сурет).

Жас тобы бойынша жастардың еңбек нарығының негізгі индикаторлары, 2014 ж.

5.17
сурет

Жастар еңбек рыногының негізгі индикаторлары ҚР бойынша (мың адам) Экономикалық белсенді халық (мың адам)	Жас топтар			
	жастағылар 15-28 жастағылар			сонымен қатар жастағылар, жас
	14-29	15-19	20-24	25-28
Жұмыспен қамтылған халық	2341,1	136,0	1132,5	1072,6
Жалдамалы қызметкерлер	1673,8	60,1	806,7	807,0
Өз бетінше қамтамасыз етілген халық	667,3	75,9	325,7	265,6
Жұмыссыз халық	103,9	5,5	45,0	53,3
Жастар жұмыссыздығының деңгейі	4,2%	3,9%	3,8%	4,7%
Ұзақмерзімді жұмыссыздығының деңгейі	2,4%	3,4%	2,5%	2,2%
Барлығы:	2445,0	141,5	1177,5	1125,9
Экономикалық белсенді емес халық (мың адам)	1460,5	878,4	452,4	129,6

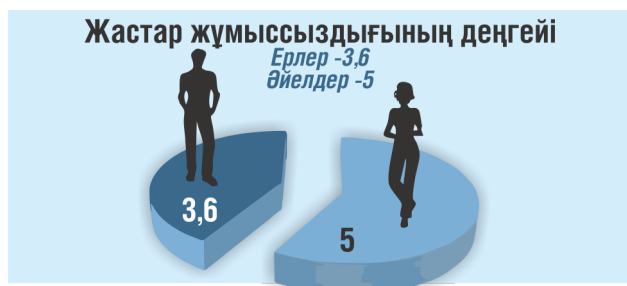
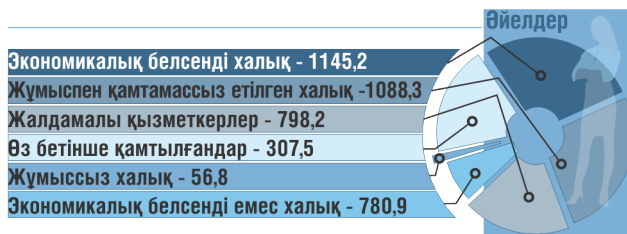
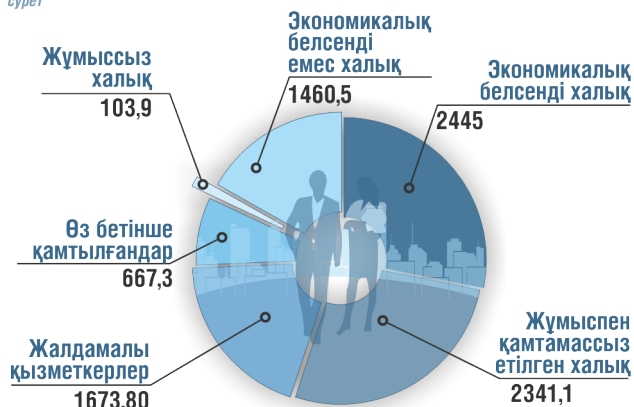
Жалдамалы жұмыскерлер мен өзін-өзі жұмыспен қамтушы жастар арасында жас ерекшелік топтарының арақатынасына назар аудару қажет. Бірінші топтың жалпы көрсеткіштері екіншісінің көрсеткішіне қарағанда екі еседен артық – 1673,8 мың адам 667,3 мыңға қарағанда. Алайда, 15-19 жастарында өзін-өзі қамтамасыз етуші жастар жалдамалы жұмысшылардан жоғары, сәйкесінше 75,9 және 60,1 мыңды құрайды. 20 жастан бастап динамика күрт және түбегейлі түрде өзгереді. 20-24 жасқа дейінгі жалдамалы жұмысшылар тобы 806,7, ал өзін-өзі жұмыспен қамтушы жастар бар болғаны 325,7 мыңды құрайды. Одан да үлкен диссонанс 25-28 жас топтарында байқалады: 807 мың адам 265,6 мыңға қарағанда. Жастар жұмыссыздығының жоғарғы пайыздық деңгейі 25-28 жас диапазо-

нына сәйкес келіп, 4,7%-ды құрайды, ал 3,8% және 3,9% сәйкесінше 20-24 және 15-19 жастағыларда байқалады. Жастар жұмыссыздығының жоғарғы деңгейін Астана қ. көрсетеді, жастар тобының сәйкестік құрамына тиісінше 14,7%, 7,8% және 5,3% болып келеді. Алматыда жастар жұмыссыздығының жоғарғы пайыздық деңгейі соңғы жастар тобына қатысты болып, 12,7% құрайды. Ұзақ мерзімді жұмыссыздық деңгейі бойынша жоғарғы көрсеткіштер Алматы, Қарағанды, Оңтүстік Қазақстан облыстарында, сонымен қатар Алматы қаласында.

ҚР мемлекеттік жастар саясатындағы ерекше орынды гендерлік теңдік принципі алады. Мемлекеттік органдардың басшыларына мемлекеттік қызметке қол жеткізудің теңдігін қамтамасыз ету міндеті жүктелген.

2014 жыл бойынша жастар
ортасындағы гендерлік теңдік

5.18
сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ статистика Комитеті

Ресми мемлекеттік статистика аталған бағыт бойынша жылдық қорытынды бойынша құрастырылады (5.18-сурет).

Берілген көрсеткіштер ерлер жағдайының үстем екенін көрсетеді. Көріп отырғандай, жұмыспен қамтылған жастар арасында ерлер 1252,8 мың, ал әйелдер – 1088,3 мың адам. Мұндай тенденцияны Қазақстан Республикасының барлық аумақтары көрсетеді. Ең үлкен статистикалық айырмашылық Оңтүстік Қазақстанда байқалады, сәйкесінше – 197,2 мың ерлер және 166,8 мың әйелдер, Алматыда – 191,1 мың ерлер және 167,5 мың әйелдер, Қарағандыда – 93,2 мың және 68,5 мың, Шығыс Қазақстанда – 80,5 мың және 64,3 мың, Шығыс Қазақстанда – 51,7 мың және 44,9 мың ер мен әйел.

Мамандық бойынша жұмыспен қамтамасыз етілуде де айырмашылықтар жоқ емес – жас ерлердің жұмыспен қамтылуы әйелдерге қарағанда айқын басым екендігін көрсетеді. Гендерлік аспектісі бойынша жастардың жұмыссыздық деңгейіндегі үлкен айырмашылықты Жамбыл (3,7% және 6,8%), Қарағанды (3% и 6,1%), Маңғыстау (4,6% және 7%) және Шығыс Қазақстан (2,7% және 6,4%) облыстары көрсетеді. Ең төменгі – Павлодар (2,3% және 3,1%), Ақмола (2,7% және 3,2%), Ақтөбе (2,9% и 3,4%) және Батыс Қазақстан (3,9% және 4,6%) облыстарында. Тек ұзақ мерзімді жұмыссыздық деңгейі бойынша ғана екі облыс бірдей динамиканы көрсетеді: Оңтүстік Қазақстан – 1,7% және Қостанай – 1,6%. Алайда, мұндай көрсеткіштер жалпы динамикалық жағдай фондында көрініс береді. Барлық басқа жағдайларда әйелдер жұмыссыздығының басымдығы көрініс береді. «Ерлер-әйелдер жұмыссыздығы» форматындағы үлкен айырмашылықтар Жамбыл (2,9% және 7%), Маңғыстау (3,6% және 6,9%) және Шығыс Қазақстан (1,1% және 4,1%) облыстарында байқалады. Ең төменгі – Ақмола (1,4% және 2%), Павлодар (0 және 0,5%) және Солтүстік Қазақстан (3% және 2,6%) облыстарында. Ресми статистикалық топтастырушы мамандар ұқсас түрлік бағыттарға әртүрлі есеп беру методикасын қолданады. Осылайша, «Жастар еңбегі рыногының негіз-

гі индикаторлары (15-28 жас) ҚР региондары бойынша РК гендерлік разрезінде» бөлім бір жыл мерзімде, ал «Өз бетінше қамтамасыз етілген жастар (15-28 жас) қамтамасыз ету мәртебесі бойынша гендерлік разрезінде» бөлім – тоқсан сайын құралады. Мұндай сәйкес еместік ресми мәліметтерді құрастыру мерзімінде жастардың жұмыспен қамтамасыз ету барлық негізгі компоненттерді ескере тұра толық жағдайын көрсетпейді. Сондықтан да өз бетінше қамтамасыз етілген жастар бойынша гендерлік разрездегі статистика ерекше қызығушылық танытады. 1 және 2 тоқсандарында 2015 ж. Қазақстан бойынша келесі көрсеткіштер алынған болатын: 261 304 және 228 956 мың ер және 323 103 және 243530 мың әйел. Жоғары аталып көрсетілген көрсеткіштерге қарағанда, өсу динамикасы диаметралды қарама қайшы кесте бойынша құрастырылады: әйелдер жұмыспен қамтамасыз етілуі жастар арасында ерлерден жоғары болып келеді. Алайда, түрлер және тиімді деңгейі бойынша деталды тану тиімді ерлердің жұмыспен қамтамасыз етілуі басымдығын көрсетеді. Әйелдердің басымдылық орнын «тиімсіз қамтамасыз етілген халық» критеріі бойынша орнын алады. Тиімсіз қамтамасыз етілгендер – жеке негізде қызмет ететін (тіркелген санына жатпайтын және тіркелмегендерге), жеке коммуналдық шаруашылықта, өнімді өндірумен айналысқан, сату (алмастыру) үшін айналысқан, кооперативтің мүшелерінің өмір сүру минимумының көрсеткішінің төмен кірістерімен жеке коммуналдық шаруашылықта өз пайдалану үшін өнімді өндіру 2015 ж. екі тоқсанында 20 328 және 20914 жас ерлер және 24 663 және 29362 жас әйелдер іске қатыстырылған болатын, жеке негізінде өмір сүру минимумының көрсеткішінің төмен кірістеріне – 17 173 және 1671 ер және 19 491 және 3 362 әйел. Осылайша, әйелдер өз бетінше қамтамасыз етілген бастапқы басымдылық беделді еместікпен байланысты, төмен ақы төленетін немесе ақы төленбейтін жұмыспен айналысады.

Білім фокусында жастарды жұмыспен қамту деңгейі 2014 ж.

5.19 сурет

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ статистика Комитеті

Жастардың еңбек нарығындағы жағдайын анықтайтын маңызды критерий – білім деңгейі. Жұмыссыз жастардың, яғни жоғары және аяқталмаған жоғарғы білім бітірген түлектердің деңгейі орта арнаулы, орта, ортақ және бастапқы білімі бар жастарға қарағанда төмен. Жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейінің көрсеткіші, 2014 жылдың қоры-

тындысы бойынша, білім критерийі бойынша көркеткіші Атырау облысында, ЖОО түлектерінің жұмыссыздық деңгейі 2%, арнаулы орта оқу орындарының көрсеткіші – 1,7%, мектеп бойынша 6,8%, ал Маңғыстау облысында (сәйкесінше 3,2%, 7,4% және 7,7%), Алматы қаласы (8,1%, 6,9% және 18,3%). Осы

критерий бойынша төменгі деңгей бойынша Алматы (2,7%, 2,7%, және 3,7%), Батыс Қазақстан (4,4%, 4% және 4,4%) және Павлодар (2,9%, 2,6%, және 2,6%,) облыстары көрсетіп отыр. ЖОО түлектері арасындағы жұмыссыздық деңгейінің көп мөлшерін Жамбыл облысы 4,4% байқатып отыр (5.19, 5.20-суреттер).

Білім фокусында жастар қамтамасыз ету деңгейі 2014 ж.

5.20
сурет

2014 ж. Қазақстан Республикасы бойынша мәлімет	Білімі бар халық			Негізгі, орта, жалпы, бастапқы
	барлығы	жоғарғы және аяқталмаған жоғарғы	орта кәсіби (арнайы)	
Барлығы: (мың адам және%)	2445,0	1006,1	782,0	656,9
Қамтамасыз етілген жастар	2341,1	962,6	751,5	627,0
Жалдамалы қызметкерлер	1673,8	813,9	556,3	303,6
Өз бетінше қамтамасыз етілген жастар	667,3	148,6	195,2	323,5
Жұмыссыз жастар	103,9	43,5	30,5	29,9
Жастар жұмыссыздығының деңгейі%	4,2%	4,3%	3,9%	4,6%
Ұзақмерзімді жұмыссыздықтың деңгейі%	2,4%	2,1%	2,3%	3,1%
Экономикалық белсенді емес халық	1460,5	462,2	202,7	795,5

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ статистика Комитеті

Жастарды жұмыспен қамтуының маңызды жеке бағыты, ол мүгедектердің жұмыс істеу қабілеті мәселесі. ҚР заңнамасы жастар арасындағы мүгедектерді жұмыспен қамту мәселесі бойынша кепілдіктер беру қамтамасыз етілді, яғни қарапайым жағдайдағы еңбекпен қамту, арнайы цехтарда, учаскелерде, арнайы құрылғыларда және үй жағдайында. 2015 жылы Денсаулық сақтау және Қазақстан Республикасының әлеуметтік даму министрінің айтуынша, барлық өңірлерінде мүгедектердің мүмкіндіктері үшін нысандарды түгендеу және бейімдеу жоспарлары бекітілді. 24,4 мың нысан куәландырылды, бейімделу нысанына жататын 18,9 мың объектінің 2371 объектісі бейімделді. 280 мың мүгедектен, 89 мың мүгедек жұмыс істеу қабілетін сақ-

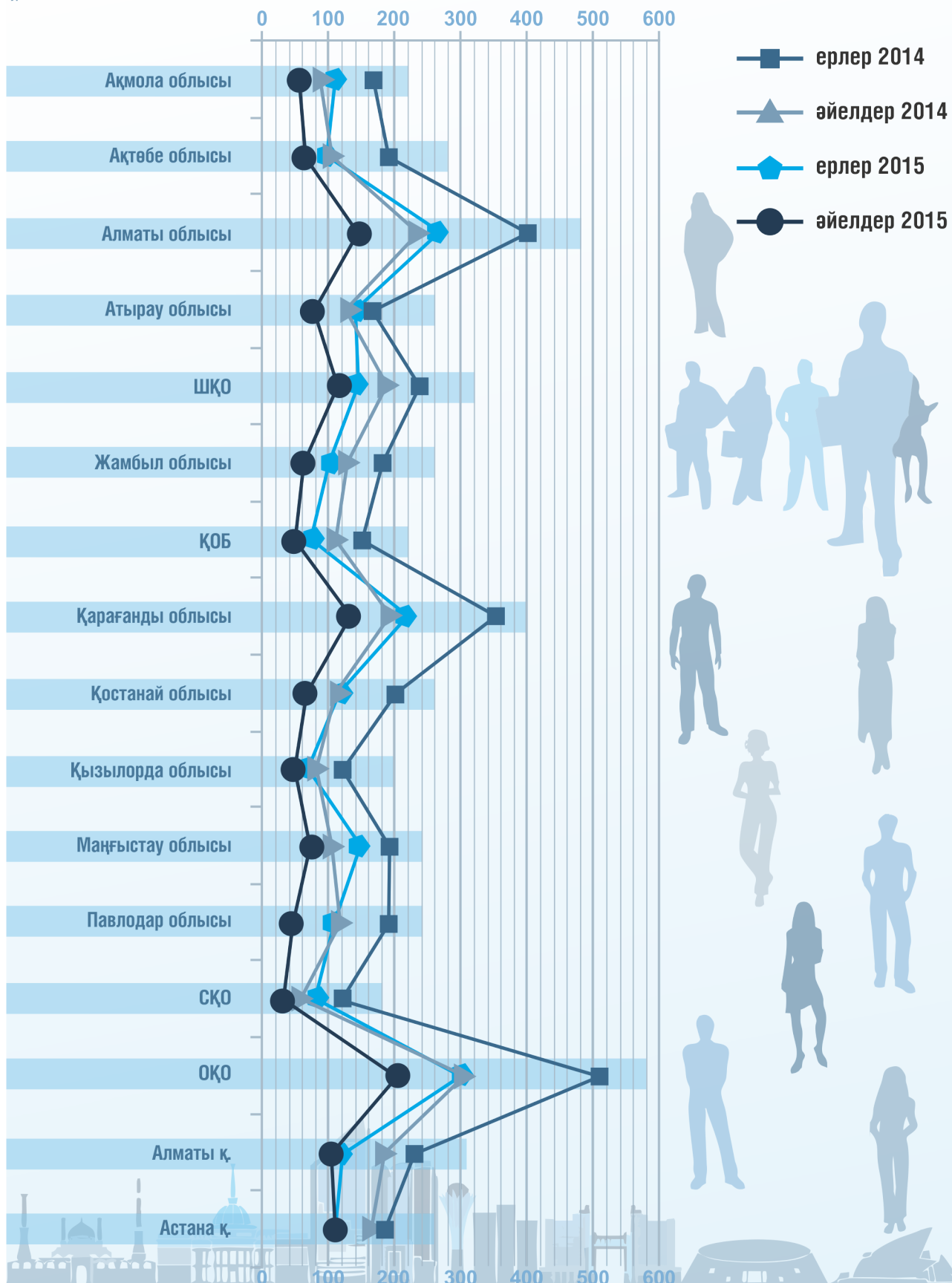
тап қалған. 2015 жылдың 15 наурызына дейін Қазақстанның барлық өңірлерінде жұмыспен қамтудың кешендік жоспарлары [20] қабылданды (5.21-сурет).

Қазіргі уақытта, соның ішінде жастардың еңбек нарығының табысты нақты көрсеткіші болып сан мен сапа стандарттары емес, сонымен қатар, оның қадір-қасиеті.

Тиісті халықаралық стандарттарды қабылдау туралы мәселе ХХ ғасырдың 60-жылдарында қабылданды, бірақ тек 1999 жылы ХЕҰ 87 сессиясында жұмыстың халықаралық тұжырымдамасын қабылдау жүзеге асырды. Бүгінде ол НЕЕТ форматында ұсынылған, ол халықаралық аренада ғаламдық факторлардың дағдарыс ретінде және ұлттық үкіметтік жүйелерінде анықталады [21].

5.21
сурет

ҚР мүгедектер арасында жастардың қамтамасыз етілу жағдайы (2014 ж. - 2015 ж. қыркүйек)

NEET жастар индикаторлары бүгінде (жұмыссыз немесе жұмыспен қамту) жастардың жалпы санының жұмыссыз және оқымайтын жастар үлесі арқылы анықтайды. Статистикалық анализдер бойынша 2014 жылғы ҚР жастар арасындағы бұрынғы кезеңдерге және 2015 жылдың басындағы қысқартуларға қарағанда өсу байқалады (5.22-сурет).

Дереккөзі: ҚР ҰЭМ Статистика Комитеті

2014 жылғы деректер Маңғыстау облысына алаңдаушылық тудырып отыр. Сәйкесінше 16,5% немесе 47 мың адам (2010-2013 ж. олар сәйкесінше 13,3%, 12,6%, 16,6% және 13% көрсетті), Қызылорда облысы (9,4%, 7,8%, 10,3%, 10,9% және 14,6%, 2015 жылдың басы – 12,8%) және Қарағанды облысы (10,2%, 8,8%, 9,3%, 6,8% және 12,8%, 2015 жылдың басында 11,4%). 2015 жылдың басында көптеген облыстар жоғарғы деңгей көрсетті. Мысалы, 2014 ж. Ақмола облысында 4,9%, ал 2015 жылдың басында 6%. Тек бірнеше аймақтар оң динамиканы көрсетеді: Атырау (2010 жылдан бастап 2015 жылдың басында, 9,5%, 6,4%, 6,5%, 5,7%, 7%, 5,6%), Батыс Қазақстан (тиісінше 9,7%, 7,4%, 5,8%, 4,5%, 4,1% және 3,4%).

Ескертетін жайт, облыстардағы орын алған жастардың жұмыспен қамту жағдайы көптеген шынайы оң тенденциялары бар, оның кейбір бағыттары көптеген өзгерістерді қажет етеді, кешенді бағдарламалар мен іс-шаралар әзірлеуді талап етеді.

5.3. ЖАСТАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОЛДАУ

Әлеуметтік қолдау материалдық және материалдық емес іс-шаралардан тұрады және

де олар жастарға өмір сүру деңгейі мен сапасын жақсарту мақсатында көмек көрсетеді, оның жүйесіне кіретіндер:

- қаржылық қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік кепілдіктер;
- жастар арасында азаматтардың жекелеген санаттарына материалдық көмек;
- еңбек қауіпсіздігі және денсаулық сақтау саласында қорғау;
- ана мен баланы қорғау мекемесінің табысты пайдалану,
- жастардың отбасылық міндеттері бар тұлғаларға көмек көрсету;
- әлеуметтік сақтандыру;
- әлеуметтік қызметтер ұсыну және басқалар.

Жастарды әлеуметтік қолдау аясы денсаулық сақтау, тұрғын үй, әлеуметтік тәуекелдер және басқа тақырыптарды қамтиды.

Алайда жастар үшін әлеуметтік қолдаудың негізгі бағыттарының бірі отбасы институты және аналарды қорғау болып табылады. Елдің заңнамасы босану, әлеуметтік қамсыздандыру және әлеуметтік сақтандыру сипаттағы материалдық игіліктерге кепілдік береді.

10.01.2015 жылғы статистикалық талдау жастар арасынан баланың тууына байланысты біржолғы мемлекеттік жәрдемақыны 21.728 адам алғанын көрсетеді. Сонымен қатар ең жоғары бала туу бойынша жәрдемақы алған – Алматы облысы (4559 адам) және ең төмен деңгейі Оңтүстік Қазақстан облысында анықталады (472 адам). Жақсы нәтижелер Атырау және Батыс Қазақстан облыстарында көрсетілген. Алайда жастардың бала табу динамикасы басқа жас топтарымен салыстырғанда туудың жалпы динамикасымен сәйкес келмейді. Мысалы, Ақтөбе облысы жәрдемақының осы түрін алушылар сандық эквиваленті жағынан көшбасшы болмаса да, пайызбен шаққанда жастардың бала табуында бірінші орында [22] (5.23-сурет).

Сонымен қатар жас ата-аналарға бір жолғы сомадан басқа бала бір жасқа толғанға дейін бала күтімі бойынша ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақыға кепілдік берілген. Пайданың осы түрлері өзара байланысты болып табылады, және қамқорлық жәрдемақы алу-

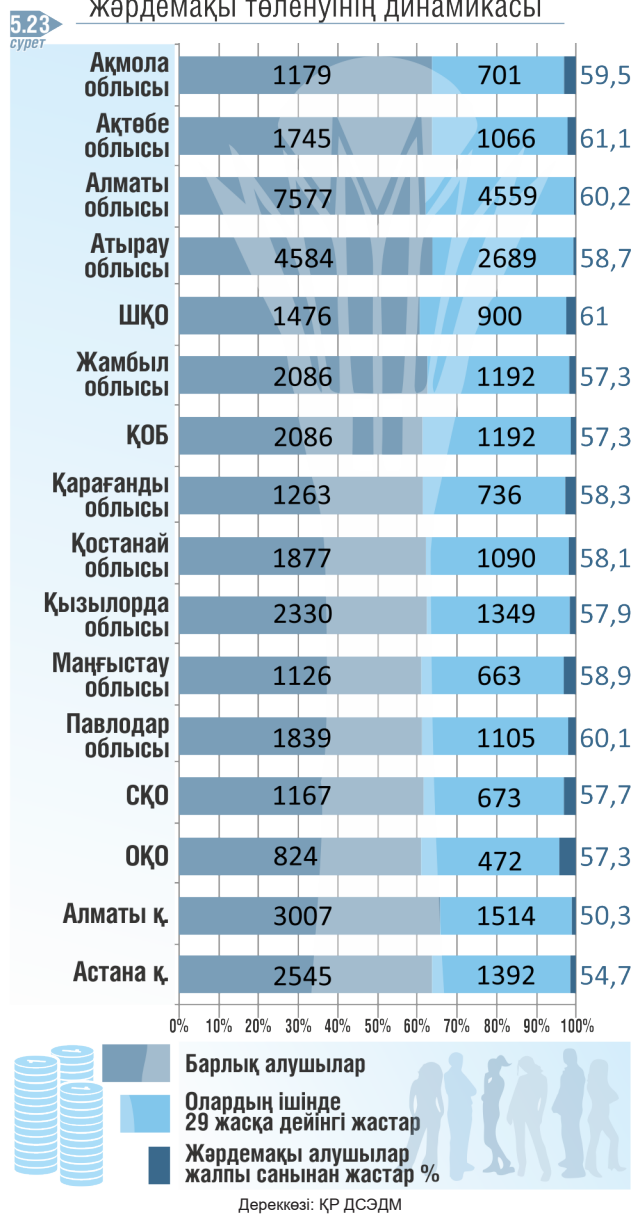

дан бұрын босануға байланысты жәрдемақы беріледі. Жәрдемақы осы түрлерінің төлемдер ресми статистика, себебі сандық мәнде алушылар ірі алшақтықты өткен жөн. Мысалы, Алматы қаласында 2015 жылдың алғашқы тоғыз айында бір жасқа толғанға дейінгі бала күтімі бойынша мемлекеттік жәрдемақы алушылар жас азаматтардың саны 4559 адамды құрады, ал ай сайынғы мемлекеттік жәрдемақыны алған 23 506 адам, Қызылордада 1349 адам біржолғы жәрдемақыны және 4 600 адам бір айлық бала күтіміне арналған жәрдемақыны алды. Оңтүстік Қазақстан бір жасқа толғанға 472 адам дейін айлық бала күтімі - Олар бір жолғы сомасы мен 1606 алушылар болып табылады. Бұл үрдіс барлық салаларда анықталады. Бұл статистика жәрдемақының екі түрін ескереді жастар арасында туудың оң динамикасын және қаржылық қолдаудың деңгейін көрсетеді. Атап кететін жайт, осы жәрдемақыны алушылар жастар арасында басымырақ. Барлық облыстар айтарлықтай 50% жоғары нәтиже көрсетеді (5.24-сурет).

Жастар үшін әлеуметтік қолдаудың негізгі бағыттарының бірі 18 жасқа дейінгі балаларға арналған жәрдемақы төлеу болып табылады. Бұл жағдайда отбасының әл-ауқаты ескеріледі. Көмек жан басына шаққандағы халықтың табыс негізінде беріледі, сондықтан бұл статистиканың осы түрін жастардың әлеуметтік қорғау бағыты, сонымен қатар жас отбасылар материалдық байлық өлшемі көрсетіледі (5.25-сурет).

Ерекше орынды әлеуметтік қорғау жүйесінде ата-ана қарауынсыз балалар алады. Олар әлеуметтік осал топ сатыларына жатқызылған. Қазақстан Республикасының Президенті атап кеткендей «Мерейлі Отбасы» конкурсының жеңімпаздарын марапаттау рәсімінде 2014 жылы қыркүйекте Қазақстанда мұндай балалардың 34 мыңнан астам болғаны туралы сөз қозғады, оның ішінде қамқоршылық бойынша қазақ азаматтарының 24 мыңы патронатты отбасыларында болған [23] (5.26-сурет).

01.10.2015 ж. бір жолғы мемлекеттік жәрдемақы төленуінің динамикасы

Негізгі әлеуметтік-сақтандыру төлемдер, бала туылғанына байланысты әлеуметтік төлемдер жүктілік пен туумен байланысты, бала асырап алу (қыз асырап алу) нәрестені (балаларды), сонымен қатар кіріс жоғалту балаға қарау салдарынан оның бір жасқа толғанына дейін. Берілген төлемақылар тек қана сақтандырылған азаматтарға және жастар еңбек қызметінен қарағанда ұсынылады. Мәлімет тұжырымдамасы бойынша, жастарға беріл-

ген төлемақылардың мөлшері – 60,1%. Сонымен қатар динамика 2014 және 2015 жылдары

жастар арасында алушылар санын төмендету тенденциясы бар (5.27-сурет).

01.10.2015 ж. балаға қарау және оның бір жасқа дейінгі бір жолғы және ай сайынғы мемлекеттік жәрдем ақы төлеу динамикасы

РИС.
5.24

№п/п	Облыстар аты	01.10. 2015ж. балаға туылумен бір жолғы мемлекеттік жәрдем ақы алушылардың жалпы санына жастар%	01.10.2015 ж. балаға қарау және оның бір жасқа дейінгі ай сайынғы мемлекеттік жәрдем ақы алушылардың жалпы санына жастар%
1	Ақмола	59,5	64,7
2	Ақтөбе	61,1	64,8
3	Атырау	58,7	59,6
4	Шығыс Қазақстан	61,0	65,3
5	Жамбыл	57,3	61,6
6	Батыс Қазақстан	60,9	62,7
7	Қарағанды	58,3	66,0
8	Қызылорда	57,9	67,3
9	Қостанай	58,1	62,0
10	Маңғыстау	58,9	66,7
11	Павлодар	60,1	64,7
12	Солтүстік Қазақстан	57,7	65,3
13	Оңтүстік Қазақстан	57,3	67,2
14	Алматы	60,2	62,0
15	Алматы қ.	50,3	54,9
16	Астана қ.	54,7	61,6
	Барлығы:	58,3	62,4

Дереккөзі: МЗСР ҚР

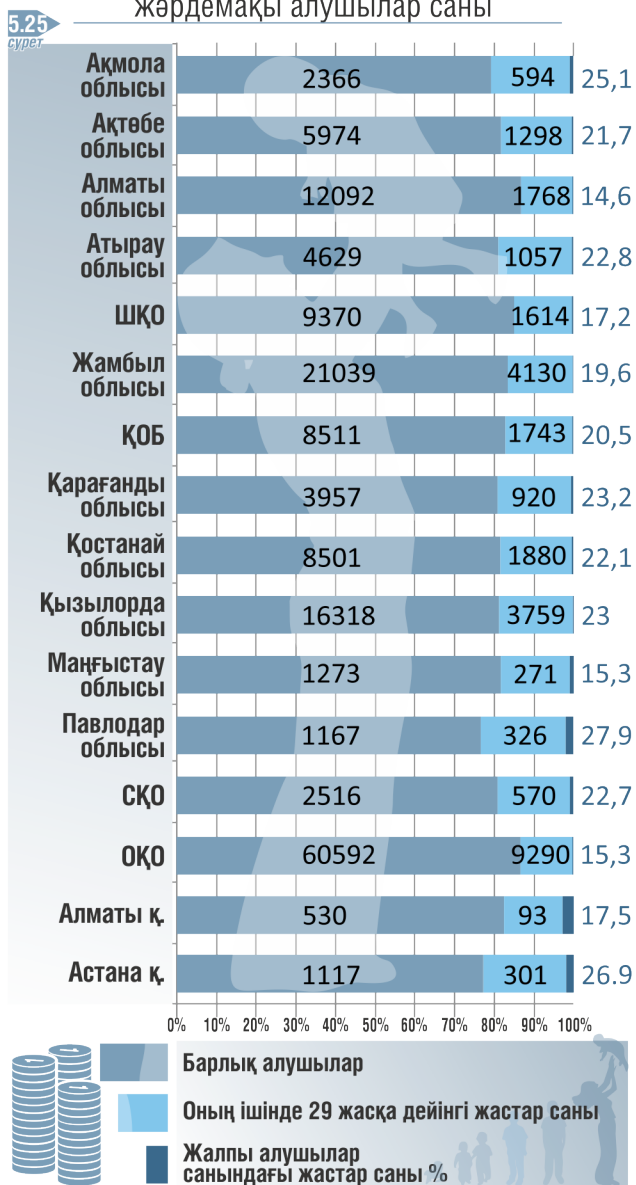
Ерекше жағдайда әлеуметтік қорғау жас мүгедектер қажет етеді. 2015 жылы берілген санатта азаматтар заңнамалық салада және құқыққолдану тәжірибиесінде аса көңіл аударылған болатын. Әлеуметтік қолдау берілген саяси халықтың осал тобы мемлекеттік саясатта ерекше орын алады (5.28-сурет).

Материалды төлемақылар жүйесін тұжырымдай келе әлеуметтік көмектің негізгі бағытының бірі ретінде мәлімет ұсыну керек, мемлекеттік әлеуметтік төлемақы бойынша бағатын адамын жоғалтуға байланысты ескере отырып, берілген түр төлемақысы шектелген жасына қарай (18-23 жас күндізгі бө-

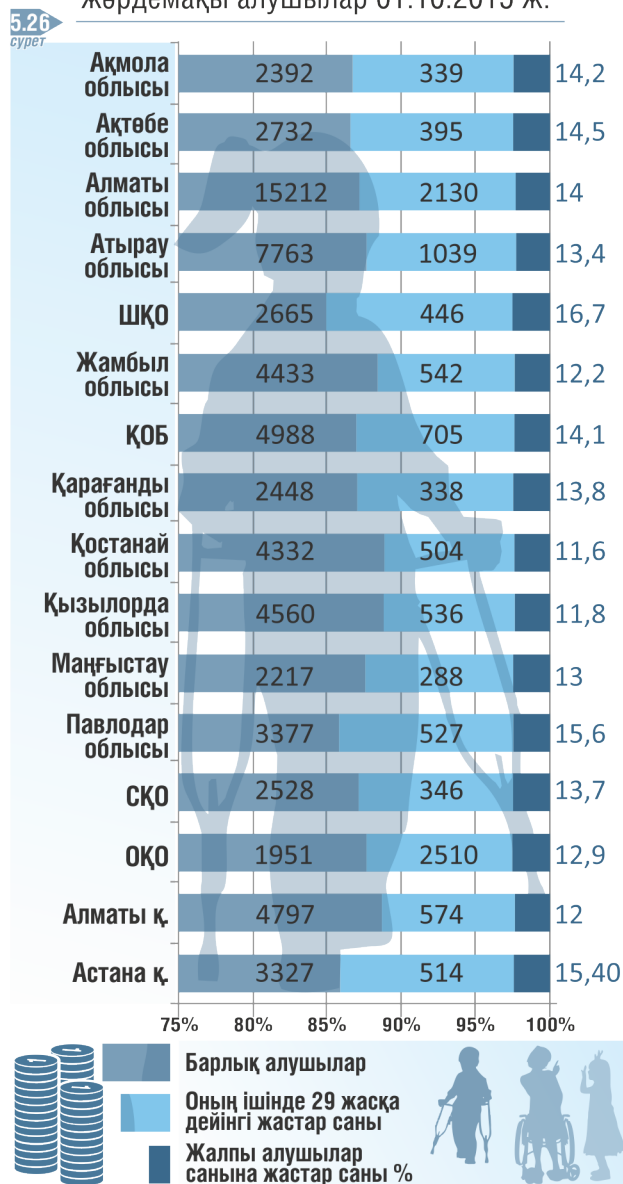
лімінде оқитындар), сонымен қатар еңбек атқара алмайтын фактормен (5.29-сурет).

Жастарды әлеуметтік қолдау саласындағы маңызды бағыт олардың еңбектерін ұйымдастыру мен қорғау саласында көрсетілген.

Күрделі бағыт әлеуметтік салада жастарды қолдауды ұйымдастыру облысында және олардың еңбегін қорғауда көрсетілген. Қорғау іс-шаралары тікелей әлеуметтік қатынасты қорғауда, өйткені өзімен жас қызметкерлердің еңбек қызметі процессінде өмірлерін және денсаулықтарын қамтамасыз ету жүйесін көрсетеді.

18 жасқа дейінгі балаларға
жәрдемақы алушылар саны

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Бала асырап алумен, мүгедек баланы
(мүгедек балаларды) тәрбиелеумен
байланысты мемлекеттік
жәрдемақы алушылар 01.10.2015 ж.

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

2014 ж-2015 ж. (қаңтар-қазан) жүктілік және босануға байланысты әлеуметтік жәрдемақыны алушылар саны туралы мәлімет, %
2014 ж. қаңтар-қазан 2015ж.

5.27
сурет

61,08	Ақмола	59,92
61,68	Ақтөбе	60,03
64,21	Атырау	62,39
61,94	Шығыс Қазақстан	58,68
61,42	Жамбыл	59,67
62,06	Батыс Қазақстан	60,8
62,13	Қарағанды	60,77
61,82	Қызылорда	60,25
58,76	Қостанай	57,72
63,05	Маңғыстау	61,61
60,85	Павлодар	60,5
62,44	Солтүстік Қазақстан	60,07
62,12	Оңтүстік Қазақстан	61,43
64,16	Алматы	61,83
57,38	Алматы қ.	56,6
60,45	Астана қ.	59,44
61,66	Барлығы	60,1

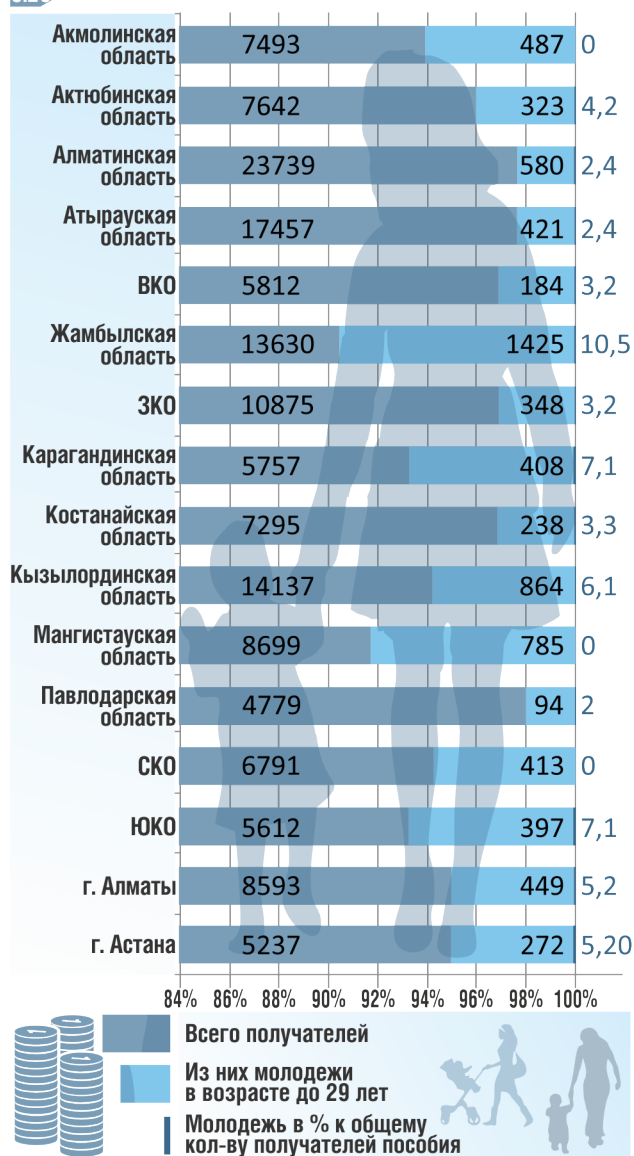
01.10.2015 ж. Мүгедектік бойынша мемлекеттік әлеуметтік төлемақыны алушылар саны жастар% төлемақыны алу жалпы санына

5.28
сурет

Ақмола	22,6	Қостанай	31,2
Ақтөбе	26,5	Маңғыстау	22,5
Атырауская	25,9	Павлодар	32,2
Шығыс Қазақ-стан	30,6	Солтүстік- Қазақ-стан	24,0
Жамбыл	21,2	О - Қазақстан	20,1
Б-Қазақстан	26,2	Алматы	28,6
Қарағанды	25,1	Алматы қ.	26,6
Қызылорда	20,2	Астана қ.	33,8
Барлығы – 25,8			

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Получатели государственного социального пособия по случаю потери кормильца на 1.10.2015 г.

РИС.
5.29

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Осымен негізгі критерий болып ауырлық, зиянды, еңбек қауіпі табылады. Статистика көрсеткіші жоғары пайыз жастар қамтамасыз етілуі мұндай өндірістерде (5.30-сурет).

01.10.2015 ж. Зиянды (аса зиянды),
ауыр (аса ауыр), қауіпті (аса қауіпті),
еңбек жағдайында қызмет ететін
қызметшілер саны

Жастар% жұмыс істеушілер жалпы санына

5.30
сурет

Ақмола	24,04	Қызылорда	24,57
Ақтөбе	30,62	Қостанай	25,99
Алматы	25,37	Маңғыстау	25,02
Атырау	24,49	Павлодар	26,19
Шығыс Қазақстан	25,86	Солтүстік-Қазақстан	25,18
Жамбыл	23,94	Оңтүстік Қазақстан	26,44
Батыс Қазақстан	25,16	Алматы қ.	30,76
Қарағанды	21,63	Астана қ.	33,08

Дереккөзі: ҚР ДСӘДМ

Экспресс-сұрау, өткізілген жетекші Қазақстан ұйымдарында берілген есеп шеңберінде, зиянды, қауіпті, ауыр өндірісте жастарды жұмыспен қамтамасыз ету бөлігінде статистика растады. Осылайша, мысалы, АҚ «Эйр Астана» 2310 қызметкердің 29 жасқа дейінгілері – 1360, яғни жартысынан көбісі немесе 29,4% барлық қызметкерлер санынан, мұндай жұмыста. АҚ «ҰАК «Казатомпром»» қызметкерлер саны 18-ден 29 жас, зиянды (аса зиянды), ауыр (аса ауыр), қауіпті (аса қауіпті) еңбек жағдайы 2014 жылы 2472 адам құрады немесе 12%, 2015 жылы берілген сан жоғарылады 15% – 2624 адам. Барлық қызметкерлер әлеуметтік кепілдіктермен, өтемақы, әлеуметтік-еңбек заңнамасымен қарастырылған жас қызметкерлерге байланысты, мұндай жұмыста істейтіндер [24].

Көрсетілген мәліметтер жастарды әлеуметтік қорғау саласында, оның барлық бағыты мен түрлерін қоса отырып, мемлекеттік

саясаттың табысты жүзеге асырылуын куәландырады.

* * *

Әлеуметтік-экономикалық даму өзімен экономикалық қызметтің барлық салаларын қамтитын көпжобалы рәсімді көрсетеді. Сонымен қоса жастар әлеуметтік-экономикалық координат жүйесінде ерекше мәртебелі жағдайды алады. Жастар өзімен Қазақстанның болашағын ғана бейнелеп қоймай, мемлекеттік даму саласында ерекше қызметтік салмақты көтереді.

Өткізілген аналитикалық шолу елді жұмыспен қамтуды, әлеуметтік қорғауды әлеуметтік-экономикалық дамытуға қатысу саласында Қазақстан Республикасының жастар ортасында орын алып жатқан рәсімдер аса қарсылықтар үдерісін қамтитындығын куәландырады. Алайда жастар мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық амандығының қарқынды-дамушы бағыттарын көтеруде жағымды түрде ат салып жатқандығы сөзсіз факт болып табылады.

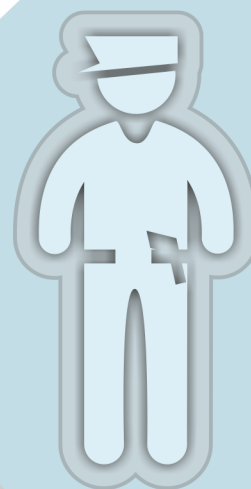
Баяндамада көрсетілген ақпараттар, жастардың көптеген сұрақтар бойынша әр түрлі көзқараста болуына қарамастан, басқа әлеуметтік топтармен салыстырғанда әлеуметтік белсенділіктің одан әрі жоғары қуатына ие екендігін айқындайды. Олар жұмыспен қамтылу жүйесінде мобилді болып келеді. Алайда сауатты құқықтық араласуды талап ететін, түйінді мәселелер қатары бар. Бұл жастар жұмыссыздығын азайту мәселелеріне, оның ұзақмерзімді құрамдастарына, гендерлік теңгерімсіздікті жоюға арналған шаралар қабылдауына, мүгедектер, өзге де әлеуметтік тұрғыдан әлсіз жас топтары кіретін кейбір азаматтар санатының жұмыспен қамтылуының одан әрі нәтижелі кепілдерінің бекітілуіне байланысты.

Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында жастардың қатысуы арқылы ұсынылып отырған мәселелердің сауатты шешімі Қазақстан Республикасы дамуының басты стратегиялық мақсатының бірі болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Официальный сайт Президента Республики Казахстан. <http://www.akorda.kz>
2. Информация Министерства здравоохранения и социального развития Республики Казахстан (№ 2-1-12/7019 от 27.08.2015).
3. Результаты социологического опроса по регионам и фокус-группам (июнь-сентябрь 2015 г.).
4. Прямая линия с Президентом Республики Казахстан online.zakon.kz
5. С дипломом в село <https://www.enbek.kz/ru>
6. Central Asia Monitor. Суббота, 14 ноября 2015 года <http://samonitor.com>
7. Как реализуется программа «С дипломом в село»? 26.09.2014 18:38 <http://24.kz/ru>
8. Международное Информационное Агентство. 12 Ноября 2015, 17:08. <http://inform.kz/rus>
9. Официальный сайт партии «Нұр Отан» <http://nurotan.kz/ru>
10. Молодежный кадровый резерв Казахстана <https://vk.com>
11. http://tengrinews.kz/kazakhstan_news; 2 апр. 2015 г.
12. Информация Вице-Президента по управлению персоналом и административным вопросам (на запрос № 1-9-3404 от 18.09.2015 г.).
13. Информация Министерства образования и науки Республики Казахстан (Письмо от 05.08.2015 г. № 01-3-06-6/2626-И).
14. Официальный Интернет-ресурс Комитета по статистике на 2001-2015 годы. Основные индикаторы рынка труда молодежи по РК / stat.gov.kz
15. Основные социально-экономические показатели Республики Казахстан <http://www.stat.gov.kz>
16. Основные показатели рынка труда в Республике Казахстан на 1 июля 2015 года. Статистика. Данные Минздравсоцразвития РК. 27 июля, 2015 - 17:12. Изменён 28 августа, 2015 - 17:36 / <https://www.mzsr.gov.kz>
17. Основные показатели рынка труда в Республике Казахстан на 1 июля 2015 года <https://www.mzsr.gov.kz>
18. Официальный Интернет-ресурс Комитета по статистике на 2001-2015 годы.
19. Информация Министра здравоохранения и социальной защиты населения РК (Письмо № исх: 14-3-22/24278 от: 11.09.2015).
20. Научная библиотека: <http://www.dissercat.com/content/>
21. Официальный Интернет-ресурс Комитета по статистике на 2001-2015 годы. Основные индикаторы рынка труда молодежи по РК / stat.gov.kz
22. Информация Министра здравоохранения и социальной защиты населения РК (Письмо № исх: 14-3-22/24278 от: 11.09.2015).
23. В стране насчитывается около 34 тысяч детей-сирот – Президент РК <http://www.inform.kz>
24. Информация по запросам, представленным в рамках данного доклада.

6 тарау

**Жастар ортасындағы
қылмыстылық пен өзге де
қоғамға қарсы құбылыстар**

6.1 ЖАСТАР ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫ: ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ПЕН ОЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ

Жастардың қылмыстылық жағдайы қоғамның ең өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. 2014-2015 жылдарда қылмыс жасаған тұлғалардың жасы туралы ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитетінің статистикалық мәліметтерін талдау 2014 жылға қарағанда 2015 жылдағы қылмыс деңгейінің төмендеуге деген жалпы үдерісін көрсетеді.

Статистика көрсеткіші бойынша жасына қарай бөлінген әрбір келесі топта қылмыс жасаған тұлғалар саны орта есеппен 3-4 есе көбейіп отырады.

2014 жылы және 2015 жылдың 6-айында
қылмыс жасаған тұлғалардың
жасы туралы мәліметтер:

Дереккөзі: ҚР Бас прокуратурасының
Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитеті

Аймақтар жағынан 18-20 жас аралығында бұл бағыттағы ең жоғарғы көрсеткіштер Шығыс Қазақстан облысы (1356 адам), Алматы қаласы (1138 адам), Алматы облысы (1050), Қарағанды облысы (1015) еншісінде. Жалпы алғанда, аталған төрт аймақтық субъектілер еншісі шамамен 40%-ды құрайды.

21-29 жас аралығындағы ең үлкен топтарда, 39 850 адамды құрайтын жалпы адам санынан ең жоғары көрсеткіштер келесі облыстар еншісінде: Шығыс Қазақстан облысы (5168 адам немесе шамамен 13-14%), Алматы қаласы (4 121 адам немесе шамамен 11%), Алматы облысы (3 719 адам немесе шамамен 10%), Қарағанды облысы (3 493 адам немесе шамамен 10%).

2014 жылы және 2015 жылдың
6 айында 18-20 және 21-29 жасында
қылмыс жасаған тұлғалар саны туралы мәліметтер

6.2
сурет

	18-20 жас		21-29 жас	
	2014 ж.	2015 ж. (6-ай)	2014 ж.	2015 ж. (6-ай)
Астана қ.	512	239	1763	862
Ақмола	623	233	2001	749
Ақтөбе	465	183	1809	584
Алматы қ.	1138	473	4121	1790
Алматы	1050	336	3719	1134
Атырау	252	125	1272	503
Шығыс Қазақстан	1356	397	5168	1732
Жамбыл	612	223	1716	775
Батыс Қазақстан	455	180	1940	848
Қарағанды	1015	288	3493	1080
Қызылорда	389	125	1494	521
Қостанай	737	300	2527	959
Маңғыстау	412	141	1200	462
Павлодар	467	222	1621	659
Солтүстік Қазақстан	461	166	1848	760
Оңтүстік Қазақстан	989	398	3022	1231
Көлік аймағы	117	34	789	215
Әскери қызметкерлер жасаған	59	6	218	84
21-С (арнайы объект)	39	18	129	75
Республика бойынша	11 148	4 087	39 850	15 023

Дереккөзі: ҚР Бас прокуратурасының
Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитеті

Сонымен қатар 2015 жылдың 6-айындағы мәліметтер төмен көрсеткіштерге ие. Жас мөлшеріне қарай ерекшеленген барлық топтар бойынша қылмыс жасаған адамдар санының азаюы арқылы көрініс тауып отырған ілгерілеу байқалады.

2014 жыл және 2015 жылдың 6-айында ауырлығы әртүрлі дәрежедегі қылмыс жасаған 21-29 жас аралығындағы тұлғалардың саны

6.3
сурет

	21-29 жас (2014 / 2015 жылдың 6-айы)				
	Барлығы	Аса ауыр	Ауыр	Орташа ауыр-лықта	Жеңіл
Астана қ.	1763/862	32/10	468/204	1021/430	242/218
Ақмола	2001/749	24/6	190/76	1494/521	293/146
Ақтөбе	1809/584	17/4	185/89	1251/354	356/137
Алматы қ.	4121/1790	87/28	826/335	2731/1104	477/323
Алматы обл.	3719/1134	81/20	386/170	2585/663	667/281
Атырау	1272/503	10/6	183/64	787/308	292/125
Шығыс Қазақстан	5168/1732	49/28	418/183	3625/1058	1076/463
Жамбыл	1716/775	24/7	242/131	1109/460	341/177
Батыс Қазақстан	1940/848	26/9	274/141	1364/489	276/209
Қарағанды	3493/1080	60/20	420/179	2408/692	605/189
Қызылорда	1494/521	13/5	158/77	876/251	447/188
Қостанай	2527/959	43/14	259/95	1823/615	402/235
Маңғыстау	1200/462	17/2	137/69	724/254	322/137
Павлодар	1621/659	19/10	240/92	1165/448	197/109
Солтүстік Қазақстан	1848/760	21/9	128/61	1501/560	198/130
Оңтүстік Қазақстан	3022/1231	64/31	562/231	1719/643	677/326
Көлік аумағы	789/215	6/1	76/23	521/154	186/37
Әскери қызметкерлермен жасалған	218/84	7/3	66/28	63/31	82/22
21-С (Арнайы объект)	129/75	1/0	9/9	87/51	32/15
Республика бойынша	39850/15023	601/213	5227/2257	26854/9086	7168/3467

Дереккөзі: ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитеті

Ең көп қылмыспен тіркелген 21-29 жас аралығындағы топта қылмыстардың басым көпшілігі – 26 854 қылмыс ауырлығы орташа болып табылатын қылмыстар қатарына жататындығы, олардан кейін ауырлығы жеңілдеу қылмыстар орналасқандығы (7168) көңіл аудартады. Осылардан кейінгі орындарда ғана ауыр (5 227) және аса ауыр қылмыстар (601) орын тепкен.

Осы жас аралығындағы топта 2015 жылдың 6-ай нәтижесінің көрсеткіштері тура осындай динамиканы байқатады: бірінші орында ауырлық дәрежесі орта қылмыстар (9 086), екінші орында ауырлығы жеңілдеу қылмыстар (3467), одан кейін ауыр (2 257) және аса ауыр қылмыстар (213) орналасқан.

Ұлттық баяндаманы дайындау шеңберінде жүргізілген фокус-топтық зерттеу көптеген мәселелер бойынша сарапшылардың

пікірлерін анықтады. Бұл зерттеу сауалнама жүргізу арқылы ескеруді қиындататын мәселелерді айқындауға көмектесті. Фокус-топтық зерттеу үшін дайындалған сұрақтар арасына Қазақстанда бірқатар қылмыстық актілердің жасалу себептері туралы респонденттер пікірін анықтауға мүмкіндік беретін сұрақ та (жемқорлық, лаңкестік, бұзақылық) енгізілген болатын.

Бұл сұрақ бойынша респонденттердің көпшілігі *жемқорлық деген ұғым уақыт өте халық өмірінің ажырамас бөлігіне айналды, өйткені ол өмірдің барлық деңгейінде күнделікті орын алуда* деген пікір білдірді. Көпшіліктің көрсетуі бойынша балаларды балабақшалар мен мектептерге орналастырудан бастап, жоғары оқу орындарында оқу кезінде және жұмысқа орналасу мен әртүрлі жеңілдік-

тер алуға дейін жемқорлық орын алуда. Респонденттердің айтуынша, кейбір қазақстандықтардың өмірін «жемқорлық конвейері» деп атауға болады, өйткені әртүрлі инстанцияларда жүргеннен пара берген жеңіл. Сонымен қатар жемқорлық мемлекетіміздің іргелі құндылықтарына, біздің тәуелсіздігімізге нұқсан келтіретіндігі айтылды (Атырау қ.).

Жемқорлықтың біздің елде осыншама ауқымды тарап кетуіне көптеген себептер айтылды (6.4-суретті қараңыз).

Қазақстандағы жемқорлықтың кеңінен таралу себептері туралы сарапшылар пікірі

6.4

сурет

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының 2015 жылғы мәліметтері бойынша)

Осыған байланысты көптеген респонденттер тұлғаның жанұяда да, қоғамда да, қалыптасуы мен тәрбиелену жағдайынан бастап, сондай-ақ қылмыстың осы түріне жазаны қатаңдатуға дейін баратын, жемқорлыққа деген адамдардың санасын өзгерту қажеттілігі туралы пікір білдірді.

Сұралған респонденттер жалпы қылмыстың, лаңкестік пен бұзақылықтың жастар арасында таралуының негізгі себептері ретінде келесілерді атады (6.5-сурет).

Жалпы қылмыстылықтың, лаңкестік пен бұзақылықтың жастар арасында таралуының негізгі себептері туралы сарапшылардың пікірі

6.5

сурет

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының 2015 жылғы мәліметтері бойынша)

Фокус-топтық зерттеуге қатысушылар жастар қылмысының алдын алу мақсатында жүргізілетін жастар ұйымдарының жағымды тұстарын да атап көрсеткен. Мысалы, Ал-

маты, Павлодар, Өскемен қалаларында және т.б. оқу мен жұмыстан қолы бос кезде қалаға ерікті түрде ереуіл жасап, полицияға көмек көрсету үшін құрылған студенттік жасақтар құрылған. Орал қаласында барлық жерлерге камералар орнату арқылы қылмыстар саны төмендетілді. Бұл шаралардың тиімділігі дәлелденгендіктен, осындай оңтайлы жайттар оларды бүкіл Республика бойынша қолдануға түрткі болуы тиіс.

Жалпы алғанда, фокус-топтық зерттеуге қатысушылар жастар арасындағы қылмыстардың алдын алу үшін қабылдануы керек деп танылатын келесі шараларды атады (6.6-суретті қараңыз).

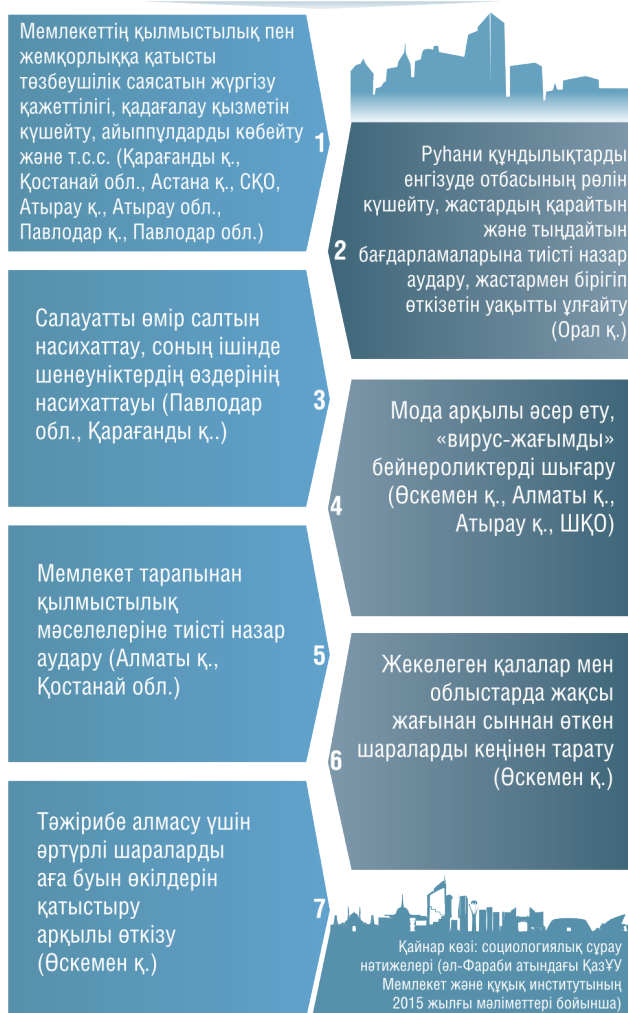
Жалпы алғанда, жастар арасындағы қылмыстың алдын алу бойынша шаралар кешені жүйелі түрде Қазақстан Республикасының мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейін арналған «Қазақстан 2020: болашақ жолы» тұжырымдамасын бекіту сәтінен бастап қабылдана бастады. Бұл құжат жастармен жұмыс істеудің негізгі қағидаттары мен бағамдықтарын орта мерзімді кезеңге бекітті. Мәселен, тұжырымдаманың бірінші сатысын жүзеге асыру шеңберінде жастармен тұрақты мекен-жайы, оқуы және жұмыс істейтін орны бойынша адресті жұмыс істеу жүйесі қалыптастырылды. Өңірлік деңгейде жастармен жұмыс істеу саласындағы бағдарламаларды қаржыландыру көлемі ұлғайды. Халықаралық ұйымдармен серіктес бағдарламалар белсенді жүзеге асуда (2016 жылдан бастап Халықаралық қайта құру және даму банкімен «Жастар корпусын дамыту» жобасы жоспарланған, БҰҰ Балалар қоры ЮНИСЕФ-пен жастардың денсаулығын көтеру, суицидті төмендету, сондай-ақ жастардың ресурстық орталықтарының тиімділігін арттыру бойынша бағдарламалар жүзеге асуда).

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың бес институционалдық реформасын жүзеге асыру бойынша ұлттың «100 нақты қадам» жоспары шеңберінде екінші сатыдағы шаралар жоспары іске асырылуда.

Қабылдануды талап ететін жастар арасындағы қылмыстардың алдын алу шаралары туралы сарапшылардың пікірі

6.6

Қабылдануды талап ететін жастар арасындағы қылмыстардың алдын алу шаралары

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының 2015 жылғы мәліметтері бойынша)

Оның жүзеге асырылуы институционалдық сипаттағы шараларды аяқтауға және өскелең буынның қалыптасуы мен дамуы үшін қажетті жағдай туғызуға мүмкіндік береді [1].

Жастар арасындағы қылмыстың алдын алу бойынша шараларды екі үлкен топқа бөлуге болады: заңнамалық және ұйымдық-тәжірибелік.

ҚР-дағы жастар қылмыстылығының алдын алу бойынша шаралары

6.7
сурет

Заңнамалық шаралар	Ұйымдық-тәжірибелік шаралар
<p>“Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсылық көрсету мәселелері бойынша ҚР кейбір заңнамалық актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы” Заң (жасөспірімдердің бейімделу орталықтарына орналастырылуға жататын жасөспірімдер санаттары кеңейтілді)</p>	<p>ІІМ басқа мемлекеттік органдармен және үкіметтік емес ұйымдармен қосылып “Жасөспірім”, “Каникул”, “Түнгі қаладағы балалар” шұғыл алдын алу шараларының өткізілуі. ІІМ бастамасымен келесі акциялар өткізілуде: “Жасөспірім-Заң-Қауіпсіздік”, «Жұмыссыз отырма», «Еңбекпен қамтылу», «Ерекше назардағы жанұя» және «Мен және менің полициам»</p>
<p>Жаңа ҚР ӘҚТК қосымша заң жобасы бойынша алдын ала есепке алынатын тұлғалар санатының кеңейтілуі қарастырылған</p>	<p>Мектептегі полиция инспекторы институтының енгізілуі (ҚР ІІМ мәліметтері бойынша – 2148 адам, қалада – 1453, ауылда – 695, қосымша – 1966 адам керек, қалада – 281, ауылда – 1685)</p>
<p>Өзге де заңнамалық шаралар</p>	<p>Полицияның жас көмекшілерінің 4 мыңнан астам жасақтарының жұмысы ұйымдастырылған</p>

Дереккөзі: ҚР ІІМ статистикалық есептері

6.8-суретінде ҚР ІІМ-нің ҚР-ның басқа мемлекеттік органдарымен және қоғамдық бірлестіктермен бірлесе жүзеге асырылатын алдын алу шаралары келтірілген.

Әсіресе жасөспірімдер арасындағы жастар қылмыстылығымен күресуде әлімжеттілікпен күресу шаралары ерекше маңызға ие. Жасөспірімдерге қатысты әлімжеттілік фактілер саны жылдан-жылға төмендеп келе жатыр, оған статистикалық мәліметтерден көз жеткізуге болады (6.9 және 6.10-суреттерді қараңыз).

Мұндай төмендеу үшінші жыл қатарынан орын алып отырғанын ескеретін болсақ, ІІМ мен басқа да мемлекеттік органдардың, сондай-ақ қоғамдық ұйымдардың осы бағыттағы жұмыстарының тиімділігін көрсететін тұрақты үрдіс туғандығын айтуға болады.

Сонымен қатар жыл сайын балаларын тәрбиелеуде міндеттерін орындамағаны үшін 4 мыңнан астам ата-ана немесе олардың орнындағы тұлғалар әкімшілік жауапкершілікке тартылады, ал ішкі істер органдарының материалдары бойынша соттар ата-аналық құқықтардан айыратын 1 мыңға жуық шешім қабылдайды.

ҚР ІІМ-нің басқа құрылымдармен орындалып жатқан ұйымдық-тәжірибелік шаралары

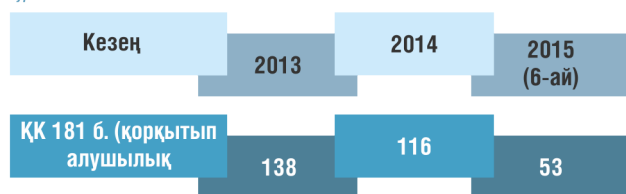
6.8
сурет

<p>Мектеп мұғалімдерімен бірге: мектеп жасындағы балалардың күнделікті мектепке баруын қадағалау (2014 ж. ішінде мектепке 2 000 үстінде оқушы қайтарылды)</p>
<p>Білім жүйесі мен ата-аналар комитеттері өкілдерімен бірге: 10 мың үстінде рейд жасалып, 4,5 мың астам құқық бұзушылық анықталды; мектеп ішіндегі тіркеуде тұрған 16 мың жуық жасөспірімнің тұрғылықты жері тексерілді, және 10 мың үстінде дұрыс емес отбасылармен кездесу өткізілді</p>
<p>Ведомстволық “Динамо” спортзалдарына ішкі істер органдарының тіркеуінде тұрған 3 мың астам жасөспірім және дұрыс емес отбасылардан шыққан 812 жасөспірім тартылды</p>
<p>Оқу орындарында анонимді арыздарға арналған жәшіктер орнатылған (7 мың.) және мектеп оқушыларына анонимді анкеталық сұраулар жүргізіледі</p>
<p>Ішкі істер органдарында сенім телефондары жұмыс істейді</p>
<p>Оқу орындарында қорқытып ақша жинайтын тұлғалармен күресу бойынша жұмыс топтары әрекет етуде</p>
<p>Оқу орындарында бейнебақылау камераларын орнату жұмыстары жергілікті атқарушы органдармен бірігіп жасалуда (2 377 дана)</p>
<p>Дұрыс емес отбасылармен алдын алу жұмыстары шеңберіндегі шаралар: 18 мың астам бала тәрбиеленіп жатқан 12 мың астам отбасы ІІО тіркеуінде</p>

Дереккөзі: ҚР ІІМ статистикалық есептері

2013-2015 жылдарда кәмелетке толмағандармен жасалған ҚР ҚК-нің 181-ші бабы бойынша (қорқытып алушылық) аяқталған қылмыстық істер саны жөнінде мәліметтер

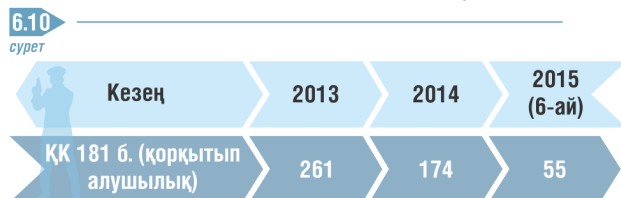
6.9
сурет

Дереккөзі: ҚР ІІМ статистикалық есептері

2013-2015 жылдарда кәмелетке толмағандарға қарсы жасалған ҚР ҚК-нің 181-ші бабы бойынша (қорқытып алушылық) аяқталған қылмыстық істер саны жөнінде мәліметтер

Дереккөзі: ҚР Бас прокуратурасының
Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитеті

6.2. ЖАСТАР ОРТАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМҒА ҚАРСЫ ӘРЕКЕТТЕР

Девианттық жүріс-тұрыс қоғамның әлеуметтік нормаларымен қақтығысқа түсетін жеке тұлғаның іс-әрекеттерін сипаттайды. Әлеуметтік-экономикалық жағдай, отбасылық-тұрмыстық және тұлғалар арасындағы қарым-қатынастар, әлеуметтік-мәдени орта девианттық жүріс-тұрысқа итермелейді. Әлеуметтану ғылымында ауытқушы жүріс-тұрыстың алғышарттарына жұмыссыздықты, кедейшілікті, қаңғыбастықты және т.с.с. жатқызады.

Криминолог ғалымдардың зерттеулері нәтижелеріне сәйкес, қазіргі жағдайда жастар ортасына келесідей үрдістер тән:

ішімдіктен, темекіден, нашадан, компьютерлік ойындардан, интернет жүйесіндегі қарым-қатынастан эмоциялық-психологиялық тәуелділік арқылы көрініс табатын аддиктивтілік;

жүгенсіздік пен бейбастақтық арқылы көрініс табатын кез келген жалпы адами ережелер мен нормалардан шексіз бостандық ретіндегі тәртіпсіздік;

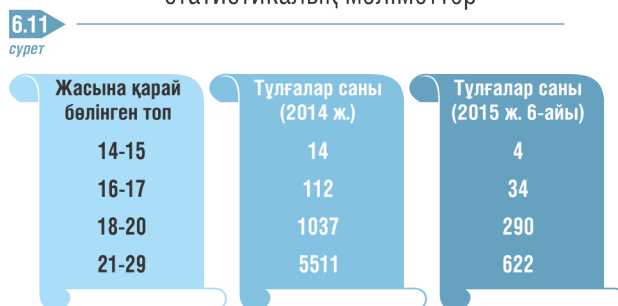
суицид жасауға бейімді іштей күйзеліс.

Осының барлығы жастар субмәдениетінің жағымсыз бағытының қалыптасуына жиі соқтыратын жастар ортасындағы девианттық әлеуметтік-мәдени тәжірибелердің кеңінен тарауына ықпал етеді [2, 9-11 б.].

Сонымен қатар жастар ортасындағы девианттық әлеуметтік-мәдени тәжірибелермен күрестің өз қиындығы бар. Мәселен, ересектердің қылмыстылығына қарағанда жастар

қылмыстылығының динамикасы неғұрлым тез өзгеріп отырады, ал бұл үнемі реттеу мен қадағалауды талап етеді. Бұған қоса, әлеуметтік девиациялар өсімін тежеуге деген қоғам мұқтажы анық болғанымен, жастардың жүріс-тұрысындағы ауытқушылықтарды бастапқы сатыларда анықтауға, өлшеуге, бағалауға, олардың динамикасын бақылауға мүмкіндік беретін сыннан өткен және жан-жақты құралдардың болмауын ескеру керек [3, 5-6 б.].

2014 жыл мен 2015 жылдың 6-айында алкогольдік мас болу кезінде қылмыс жасаған тұлғалардың жас мөлшері туралы статистикалық мәліметтер

Дереккөзі: ҚР Бас прокуратурасының
Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитеті

Девианттық жүріс-тұрыс зияндылығын жастардың өзі түсіне бермейтін зиянды әдеттер арқылы көрініс табады. Девианттық жүріс-тұрыстың кеңінен тараған нысандарына алкогольизм, нашақорлық және ойынқұмарлықты жатқызуға болады.

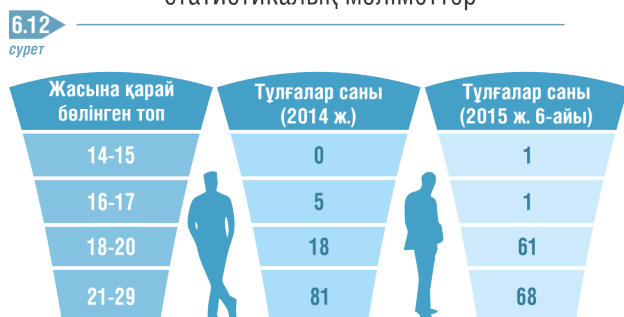
Ең қауіптісі алкогольдік және нашақорлық мастану кезінде жастар қылмыс жасауға баратындығында болып отыр. Біз, ең алдымен, алкогольизм мен нашақорлықтың қылмыс жасауға байланысты қырларына көңіл бөлуіміз керек.

Алкогольдік және нашақорлық мастану кезінде жастар қылмыс жасауға жиі бейім болып тұрады. Статистика көрсететіндей, алкогольдік масаю кезінде қылмыс жасаған тұлғалардың саны олардың жасына қарай бөлінген әрбір келесі тобында едәуір артып отырады (орта есеппен 7-8 есе өседі, ал жасына қарай бөлінген соңғы топта тіпті 5 есе артады).

Сонымен қатар 2015 жылдың 1-жарты-жылдығындағы мәліметтер алкогольдік масаю жағдайында жасалған қылмыстардың өсу динамикасының едәуір төмендегенін көрсетеді: жасына қарай бөлінген барлық топтарда 2 есеге жуық, ал 21-29 жас аралығындағы топта 3 еседен жоғары.

2014 жыл мен 2015 жылдың 6-айында есірткіден мас болу кезінде қылмыс жасаған тұлғалардың жас мөлшері туралы статистикалық мәліметтер

Дереккөзі: ҚР Бас прокуратурасының
Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитеті

2014 жыл және 2015 жылдың 6-айында алкогольдік мас болу жағдайында қылмыс жасаған тұлғалардың жас мөлшері туралы мәліметтерді талдау 21-29 жас аралығындағы топта алкогольдік мас болу жағдайында қылмыс жасаған тұлғалар санының едәуір төмендегені туралы қорытынды жасауға негіз береді. Мәселен, егер 2014 жылы осы санаттағы тұлғалар алкогольдік мас болу жағдайында 5511 қылмыс жасаған болса, 2015 жылдың алғашқы жарты жылында бар-жоғы 622 қылмыс жасаған.

2014 жылда өңірлік факторды ескерсек, жас жағына қарай бөлінген барлық топтарда (14-15 жас аралығындағы бірінші топты есептегенде) үш облыстың – Қостанай, Шығыс Қазақстан және Алматы облыстарының үлесі орта есеппен 30-40%-ды құрайды.

Мысалы, 18-20 жас аралығындағы топта 2014 жылы алкогольдік мас болған жағдайында қылмыс жасаған тұлғалардың жалпы санынан (1037 адам), аталған үш облыстың үлесі былайша бөлінген: Қостанай облысы (164 адам, яғни 15% жоғары), ШҚО (148

адам, яғни 15% жуық) және Алматы облысы (102 адам, яғни 10% шамасында).

21-29 жас аралығындағы топта 2014 жылы алкогольдік мас болу жағдайында қылмыс жасаған тұлғалардың жалпы санынан (5511 адам), аталған үш облыстың үлесі мынадай: Қостанай облысы (721 адам, яғни шамамен 13%), ШҚО (720 адам, яғни шамамен 13%) және Алматы облысы (531 адам, яғни 10%-ға жуық).

Бұл үрдіс 2015 жылдың 6-айының көрсеткіштері бойынша да сақталуда.

Сонымен қатар аталған үш облыстың «ерекше» көрсеткіштерінің себептерін анықтау үшін жақын арада қосымша зерттеу жүргізу керек, өйткені Ұлттық баяндамада бұл саладағы барлық мәселелерді тереңінен зерттеп шығу мүмкін емес.

2014 жылғы және 2015 жылдың 6-айындағы есірткіден мас болу жағдайында қылмыс жасаған тұлғалардың жас мөлшері бойынша статистика да жоғарыдағыға ұқсас динамиканы көрсетеді.

Есірткіден мас болу кезінде жасалған қылмыстарға қатысты 18-20 жас аралығындағы топ шеңберінде олардың санының күрт ұлғаю фактісі қызығушылық туғызады. Мәселен, егер 2014 жылдың 12 -айында осындай 18 қылмыс тіркелген болса, 2015 жылдың 6-айында 61 қылмыс тіркелген екен, яғни шамамен 4 есеге көп. Мұндай өзгерістің себептерін анықтау үшін қосымша арнайы зерттеу жүргізу керек.

Алкогольден немесе есірткіден мас күйінде қылмыс жасаған тұлғалар санының айтарлықтай төмендеуі, бір жағынан, осы саладағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға кіріскен мемлекеттік органдардың еңбегі болып табылады. Екінші жағынан, алкогольден немесе есірткіден мас күйінде жасалған құқық бұзушылықтар үшін жазаны айтарлықтай қатандатқан ҚР жаңа Қылмыстық кодексі мен ҚР Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодекстің күшіне енуі және т.с.с. сияқты объективтік факторлардың әсерін де естен шығармау керек.

Нашақорлық есірткі немесе өзге де уланғыш заттарды жастардың пайдалануы арқылы

көрініс табатын девианттық жүріс-тұрыстың бір түрі болып табылады. Нашақорлықпен күресуге әлеуметтік, экономикалық, мәдени сипаттағы, оның ішінде нашақорлық ерекшелігін ескеретін алкоголизмді жоюға бағытталған шаралар көмектесуі мүмкін.

Келтірілген статистика, егер 2014 жылы есірткіге тәуелді тұлғалардың жалпы санының 3%-нан төмені кәмелетке толмағандар болса, 2015 жылы жасөспірімдердің үлесі 2,5 есеге төмендегенін, яғни 70,8% азайғанын байқатады.

Есірткі және психотроптық заттарды әрі прекурсорларды теріс пайдаланатын тұлғаларды есепке алу нәтижелері туралы мәліметтер

6.13
сурет

Ауқымы	2014 (6-ай)	2015 (6-ай)	Өзгерістер %
Жалпы ҚР бойынша	37 003	32 672	+11,7%
Оның ішінде кәмелетке толмағандар	897	262	-70,8%

Дереккөзі: ҚР Бас Прокуратурасының
Құқықтық статистика және арнайы есептер жөніндегі комитет

Есірткі және психотроптық заттарды әрі прекурсорларды теріс пайдаланатын кәмелетке толмағандарды есепке алу нәтижелері туралы мәліметтер

6.14
сурет

Кәмелетке толмағандар			өсім (+) төмендеу (-)	Жасы							
				14 жасқа дейін		15-17 жас		18-30 жас		31 жас және одан жоғары	
алдыңғысы	кейінгі	%	алдыңғысы	ағымдағы	алдыңғысы	ағымдағы	алдыңғысы	ағымдағы	алдыңғысы	ағымдағы	
897	262	-70,8%	212	25	685	237	10922	9375	25184	23035	

Дереккөзі: ҚР Бас Прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есептер жөніндегі комитеті

Жоғарыдағы кесте есірткі және психотроптық заттарды әрі прекурсорларды теріс пайдаланатын тұлғалардың көбі 18-30 жас аралығындағы топта шоғырланғандығын көрсетеді.

Соңғы жылдары жастарға төніп тұрған жаңа қатерлер ішінен көп жастардың біздің еліміз үшін дәстүрлі емес діндер мен бөтен діни секталарға кетуі алаңдатады. Бірақ діннің тарауына байланысты бұл қатердің ерекше сипатын ескере отырып, ол Ұлттық баяндаманың басқа бөлімінде қарастырылады.

Жастар ортасына төніп тұрған жаңа қауіп-қатерлер ішінен ойынқұмарлықты (ойынға тәуелділік, лудомания, гэмблинг-тәуелділік) ерекше атап өту керек. Ол психологиялық тәуелділіктің жаңа түрі және материалдық, отбасылық, әлеуметтік құндылықтарға деген қызығушылықты жоятын құмар ойын қажеттілігі болып табылады. Ойын құмарлығының ең көп тараған түрі – компьютерлік ойындарға тәуелділік.

Егер мұндай тәуелділіктің бастапқы кезеңінде бұл дерттен дәрігерлердің көмегінсіз құтылуға болады (мысалы, отбасындағы жағдайды жақсарту, жанжалдардан, қақтығыстардан қашу, белсенді демалуға ауысу, дос-жарандармен кездесу, саяхаттау, өзге де хоббимен айналысу арқылы), кейінгі кезеңдерде психотерапевтің арнайы көмегі қажет етіледі.

Мұндай тәуелділіктің дамуындағы психологиялық себептерді, нақты адамның ерекшеліктерін ескере отырып, психотерапевт компьютерлік ойындардан тәуелді болудан емделудің тиімді жеке әдістемесін ұсынуы керек.

Өкінішке қарай, қоғамға қарсы іс-әрекеттерді статистикалық есепке алу әдістемелері, ойынқұмарлық сияқты жаңа дертті тіркеуге алуы мүмкін болмай отыр, өйткені ол жоғары латенттік сипатқа ие. Сондықтан жақын арада құқық қорғау органдары мен ғылыми қауым ойынқұмарлық сияқты жаңа қатерлерді тіркеу және есепке алу мәселесін шешіп, онымен күресу әдістерін дайындауы керек.

6.3 ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ СУИЦИД

Бұл құбылыстың қоғамға қарсы сипатына, сондай-ақ суицидтік жүріс-тұрыстың қоғамға қауіптілік деңгейінің жоғарылығына байланысты, оны жастардың девианттық жүріс-тұрысының басқа түрлерімен бірге қарастыруға болады.

Суицид проблемасы бүгінгі күні жаһандық сипатқа ие және ол Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының соңғы мәліметтерімен расталады. Осы мәліметтер бойынша 2012 жылы өзі-өзіне қол жұмсау арқылы әлемде 800 мыңға жуық адам қаза болған. Және суицид үшін өңірлік ерекшелік не ұлттық діл ерекшелігінің ешқандай мәні жоқ, бастапқы фактор болып адамның психологиялық жағдайы ғана танылады. Бұдан шығатын қорытынды суицидтің алдын алуға болады деген сөз [4].

ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің мәліметтері бойынша 2014 жылы елімізде жасөспірімдер арасындағы суицид саны 34,2%-ға қысқарған [4]. Сонымен бірге «Қазақстан жастары-2014» Ұлттық баяндамада 9-18 жас аралығындағы топта 2014 жылдың 8-айында 130 өз-өзіне қол жұмсау оқиғасы орын алса, 2013 жылы мұндай оқиғалар саны 144 болған, ал 18-29 жас аралығындағы топта өзін-өзі өлтіру саны айтарлықтай өзгермеген (2013 жылы – 497, 2014 жылы – 498 оқиға) [5].

Бұл жағдай шұғыл сипаттағы кешенді шаралар қабылдануын талап етті және солардың нәтижесінде 2014 жылы суицид саны қысқартылды: егер 2013 жылы 292 суицид фактісі мен 597 өз-өзіне қол жұмсауға ұмтылу жасалса, 2014 жылы олардың саны 192 суицид фактісі мен 509 ұмтылысқа дейін төмендеді [6].

Алайда 2015 жылдың алғашқы жарты жылдығында суицид саны 101-ге, суицид жасау талпынысы 224-ке жетті. Бұл болса қауіпті үрдістің әлі де жойылмағандығын білдіреді.

Келтірілген мәліметтер көрсетіп отырғандай, статистика суицидтер санының төмендеу үрдісін белгілейді және бұл – көптеген мемлекеттік органдардың еңбегі. Мәселен,

Қазақстанда өз-өзіне қол жұмсауға талпыну оқиғалары жөнінде де статистика жүргізіледі, ал әлем елдерінің басым көпшілігінде ол жоқ. Егер ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік жұмыс министрлігін алатын болсақ, оның жанында екі жылдан бері әлеуметтік-психологиялық кеңес пен шұғыл әрекет бригадасы құрылып, жұмыс жасауда. 2012-2013 жылдары министрлік шеңберінде балаларға қатысты суицидтер мен зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша жоба жүзеге асырылған еді және оған Ақмола, Қарағанды, Қостанай, Батыс Қазақстан және Шығыс Қазақстан облыстары қатысты. Жоба шегінде суицидтің орын алған оқиғалары талданып, жұмысқа мектеп психологтары да тартылған еді.

Өзін-өзі өлтіру және өзін-өзі өлтіруге ұмтылу оқиғаларының саны туралы мәліметтер

6.15
сурет

Жылдар	2013	2014	2015
Суицидтер саны (оның ішінде жасөспірімдер арасында)	3 506 (292)	3 124 (192)	(101)
Жасөспірімдердің суицид жасауға ұмтылу оқиғаларының саны	597	509	224

Дереккөзі: Казахстанская правда. – 2015. – 8 тамыз. – 6 б.

2015 жылы БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) қолдауымен Қызылорда облысында суицидтердің алдын алу бағдарламасы іске қосылды және оған шетелдік сарапшылар қатысады деп күтілуде. Бағдарлама ақпараттық және оқу бөліктерінен тұрады және ол қатер туғызатын топтарды анықтау бағытын да қамтиды [7].

Білім беру саласында жұмыс істейтін психологтардың мойнына үлкен жауапкершілік жүктелмек, сондықтан республикадағы суицидтердің алдын алу бойынша арнайы дайындалған бағдарламалар мен жоспарлар олардың оқытылуын, оларға арналған тренингтер мен шеберлік сыныптардың өткізілуін қамтиды. Әдістемелік әдебиеттер дайын, мектеп директорларымен, жоғары оқу орындарының басшыларымен, мүдделі ведомстволарының қызметкерлерімен «тікелей

байланыс» жасауда. Нәтижесінде суицид жасауға ұмтылған немесе суицид жасау ойында бар балалар туралы хабарламалар оларға тікелей түседі [7].

Суицидтерді алдын алу тиімділігі жоғарылады және оның ішінде мемлекеттік органдардың кешенді әрекеттеріне байланысты жоғарылағаны да шындық. Мәселен, жасөспірімдер арасындағы суицид оқиғаларын анықтау және оларға жол бермеу үшін ИМ алдын алу шаралар жоспарын жүзеге асыруда. Осы бағытта қылмыстық және әкімшілік полицияның ең тәжірибелі қызметкерлерінен тұрақты жұмыс топтары құрылды. Олар ай сайын білім беру саласының қызметкерлерімен оқу орындарында әлімжеттілікпен айналысатын тұлғалар туралы ақпаратты уақтылы алу үшін кездесулер өткізеді, өйткені көбінесе жасөспірімдерді ұрып-соғу әрі қорлаумен бірге жүретін осындай жағдайлар тек дене жарақаттарының ғана емес, жанға түскен дерттің де себебі болып, түбінде өкінішті оқиғаларға әкеледі. Осы мақсатта оқу орындарындағы моральдық-психологиялық климатты анықтау үшін мектеп инспекторлары үнемі оқытушылар арасынан сауалнамалар жүргізіп отырады. Білім беру органдарымен бірге анонимдік арыздарға арналған жәшіктер орнатылуда (бүгінгі күні 6 877 жәшік орнатылған). Сонымен қатар жергілікті атқарушы органдардың қолдауымен оқу орындарында бейнебақылау камералары орнатылуда (2 377 камера жұмыс істеуде) [6].

ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігі ұсынған статистикаға сәйкес, 2014 жылы суицид жасауға ұмтылған жастар саны 546 адамды құраған.

Ерлер тобындағы жасөспірімдердің суицид жасауға оқталу саны жасына байланысты көбейе түсетіні назар аудартады. Сол уақытта қыз балалар тобында суицид жасауға оқталу саны 18-24 жас аралығындағы топта ең көп болса, 25-29 жас аралығындағы топта күрт төмендейді.

Сонымен қатар 15-17 жас аралығындағы қыз балалар тобында суицид жасауға оқталу саны ер балалар тобына қарағанда бес есе жоғары екендігі көзге түседі. Мұндай айыр-

машылықты ер балаларға қарағанда қыз балалардың нәзіктеу де сезімтал табиғатымен түсіндіруге болатын шығар.

2014 жылы суицид жасауға ұмтылған жастар саны туралы мәліметтер

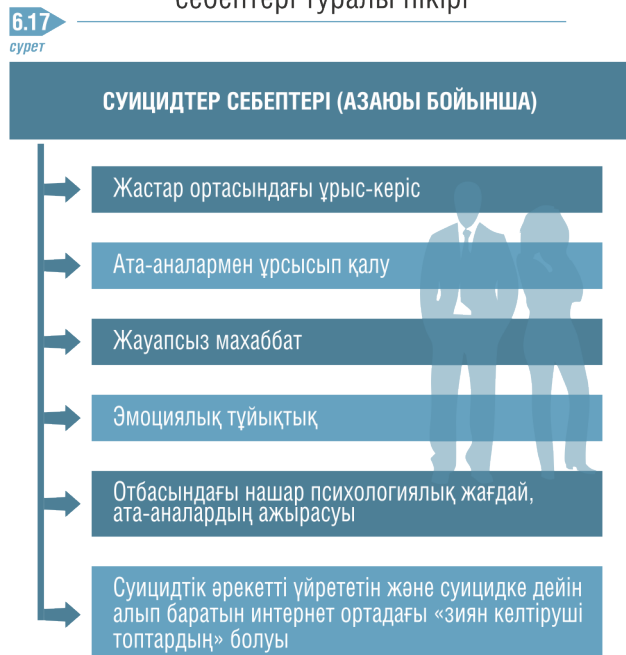
6.16 сурет

	Барлығы	15-17 жас	18-24 жас	25-29 жас
Ерлер	546	46	232	268
Әйелдер	779	219	361	199

Дереккөзі: ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитеті

Аймақтар бойынша Қостанай (жасөспірімдердің суицид жасауға 224 адамның оқталуы) және Шығыс Қазақстан (366 адамның оқталуы) облыстары бойынша көрсеткіштер көзге түседі, өйткені олардың көрсеткіштері басқа облыстарға қарағанда еселеп артық екендігі байқалады (мысалы, Атырау облысында 23 адам ғана суицид жасауға оқталған, ал Батыс Қазақстан облысы бойынша 14 адам және т.с.с.).

Сарапшылардың суицидтердің себептері туралы пікірі

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының 2015 жылғы мәліметтері бойынша)

Жасөспірімдердің суицид жасауының негізгі себептеріне мамандар ата-аналарымен ұрсып қалуды, жауапсыздықты, интернеттің теріс әсерін жатқызады. Жалпы алғанда, бұл себептердің барлығы отбасы қатынастарындағы бағыт-бағдардың әлсіреуі мен рухани-өнегелік құндылықтардың төмендеуі проблемаларына алып келеді.

Жүргізілген фокус-топтық зерттеу шеңберінде жастар арасындағы суицидтер себептері мен оларды болдырмау жолдары туралы интервью бергендердің пікіріне қатысты тиісті сұрақ қойылған болатын.

Көрсетілген мәселелерді шешу үшін мамандар мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғамның біріккен күшімен отбасылық ағартудың тұтас жүйесін құруды ұсынады және оның шеңберінде мектептерде ата-ана дәрісханаларын (лекторий) ұйымдастыру тәжірибесін балалар тәрбиесінің өзекті мәселелерін топтық талқылау, өмір тәжірибесімен алмасу, басқа ата-аналар мен мамандардың ұсыныстарын тұжырымдау үшін пайдалануға болар еді.

Бұл мәселе бойынша өңірлер мен қалалардағы фокус-топтардың басым көпшілігінде, атап айтқанда, Орал қаласы, Ақтөбе қаласы мен Ақтөбе облысы, Павлодар қаласы мен Павлодар облысы, Солтүстік Қазақстан, Қарағанды, Атырау облыстары мен Астана қаласы фокус-топтары суицидтердің негізгі себебі ретінде ата-аналар мен педагогикалық құрам тарапынан көрсетілетін қысымды, сондай-ақ ҰБТ тапсыру және жоғары оқу орындарына түсу кезінде пайда болатын оқушылардың жеке күйзелістерін атады.

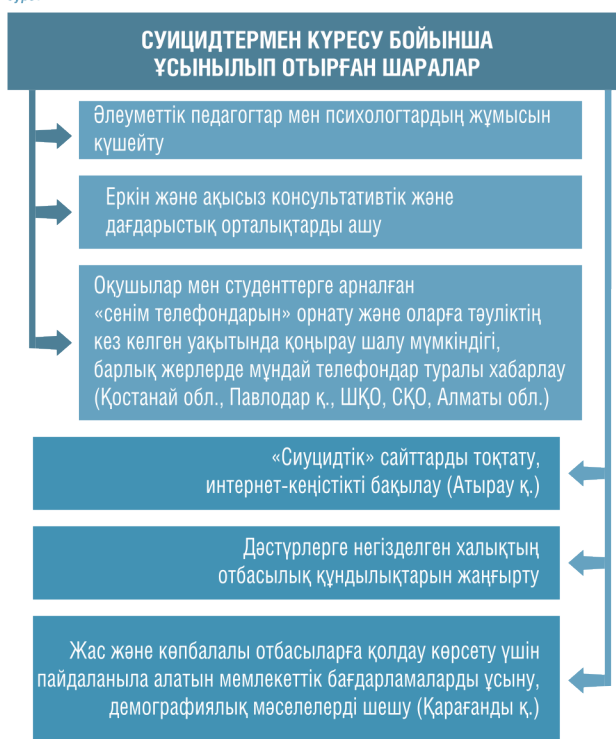
Осыған байланысты аталған және өзге де облыстарда бұл мәселе бойынша жағдайды өзгерту қажеттілігі, атап айтқанда, емтихандарды тапсыру жүйесін өзгерту керектігі туралы пікір білдірілді, (Павлодар қ. мен Павлодар облысы, Қарағанды қаласы, Маңғыстау облысы, Өскемен қаласы, Қостанай облысы).

Бұл саладағы маңызды мәселелердің бірі әртүрлі мемлекеттік органдардың беріп отырған статистикалық көрсеткіштерінің айырмашылығы болып отыр, бұл қолданыстағы әдістеменің кемшілігі жөнінде немесе

әртүрлі мемлекеттік органдардың қолданылатын әдістерінің ерекшеліктері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Мәселен, әртүрлі мемлекеттік органдарға жіберілген сұраныстар бойынша сарапшылар айтарлықтай айырмашылықтары бар статистикалық мәліметтер алуы арқылы көрініс тауып отыр.

Суицидтерді жою бойынша сарапшылардың ұсыныстары

6.18
сурет

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының 2015 жылғы мәліметтері бойынша)

Сонымен қатар мемлекеттік органдарға жолданған бірқатар сұрақтарға сарапшылар тіптен жауап ала алмады. Мысалы, ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика мен арнайы есептер жөніндегі комитет себептік сипаттамалары көрсетілген жылдың мезгілдері мен апта күндері бойынша пайыздық көрсеткіштер мен мың адамға шаққандағы көрсеткіштер бойынша (аяқталған / аяқталмаған) суицид жасаған жастардың (атап айтқанда, 14-18; 19-23; 24-29 жас аралығындағы топтар бойынша) саны туралы сұраққа жауап бере алмады. Ал бұл мәліметтерсіз суицидтер санына деген жыл

мезгілі (мезгілдік оқиғалар) факторының әсерін зерттеуге және оларды белгілі бір оқиғалармен байланыстыруға мүмкін болмайды. Мысалы, 15-17 жас аралығындағы топта Бірыңғай ұлттық тестілеуді өткізу кезінде суицидтер саны күрт ұлғаятыны көп айтылып жүр. Жоғарыда көрсетілген тиісті статистикалық көрсеткіштер бұл пікірді растауға немесе жоққа шығаруға көмектесер еді. Ол расталған жағдайда мүмкін болатын суицидтерді болдырмау мақсатында ҚР Білім және ғылым министрлігіне ҰБТ ұйымдастырылу және өткізілу ережелеріне белгілі бір өзгертулер енгізуге қажет болар еді.

* * *

2015 жылдың 1-жарты жылдығындағы мәліметтер алкогольдік ішімдік ішу жағдайында жасалған қылмыстардың өсу динамикасының маңызды төмендеуін көрсетеді: барлық жас мөлшеріне қарай бөлінген топтарда 2 есеге жуық, ал 21-29 жас аралығындағы топта 3 еседен артық. Мұны 21-29 жас

аралығындағы топта алкогольден масаю жағдайында қылмыс жасаған тұлғалар санының күрт төмендеуі де дәлелдейді.

Соңғы жылдардағы алкогольдік масаю жағдайында жасалған қылмыстар динамикасы тұрақты төмендегенін байқаймыз.

Күнгізбелік жыл бойы есірткі және психотроптық заттарды әрі прекурсорларды теріс пайдаланатын жасөспірімдердің саны 2,5 есеге – 70,8%-ға дейін төмендеді. Есірткі және психотроптық заттарды әрі прекурсорларды теріс пайдаланатын тұлғалар саны 18-30 жас аралығындағы топтағылар.

Суицидпен күресу бойынша шұғыл сипаттағы кешенді шаралардың қолданылуы 2014 жылы жастар арасындағы суицид санын төмендетуге және 2015 жылдың бірінші жартысында осы үрдісті сақтап қалуға мүмкіндік берді. Алайда өңірлерге бөліп қарағанда суицид жасауға оқталу саны жағынан үлкен сәйкессіздіктер бар. Олардың себептерін анықтау үшін терендетілген арнайы зерттеу жүргізу қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Балаева Б. В 2016 году начнется реализация второго этапа концепции государственной молодежной политики до 2020 года // Литер. – 2015. – 5 сентября.
2. Кулешова С.Н. Криминализация молодежной среды российского общества. Дисс. канд. социол. наук: 22.00.06. – Ставрополь, 2009. – 177 с. – С. 9-11.
3. Мерзаканов С.А. Процесс криминализации рос-

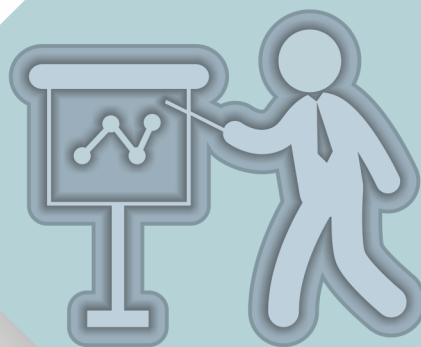
сийского общества и его влияние на отклоняющееся поведение молодежи. Дисс. канд. социол. наук: 22.00.04. – Новочеркасск, 2003. – 144 с. – С. 5-6.

4. Бержанова И. Тревожные мифы о суицидах // Казахстанская правда. – 2015. – 8 августа. – С.6.

5. «Молодежь Казахстана-2014». Национальный доклад. – Астана, 2014. – С.151.

6. Оспанов А. У последней черты // Казахстанская правда. – 2015. – 8 августа. – С.6.

7. Бержанова И. Тревожные мифы о суицидах // Казахстанская правда. – 2015. – 8 августа. – С.6.

7 тарау

Қоғамдық-саяси үдерістегі жастар

7.1. ЖАСТАР ЕЛДІҢ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ӨМІРІНДЕ

Қазіргі жағдайда жастар елдің қоғамдық-саяси өміріне, саяси жүйенің дамуына және қазақстандық қоғамды одан әрі демократияландыруға үлкен ықпалын тигізіп келеді. Жастардың саясатқа араласуы көбінесе елдегі саяси жағдайға байланысты болып келетіндігі тарихтан белгілі.

Әлеуметтік зерттеу мәліметтері бойынша, жастар саяси үдеріске қатысу мүмкіндігін өте жоғары бағалайды (7.1 сурет).

Жастардың саяси үдеріске қатысу мүмкіндігін бағалау

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнаманың нәтижелері
(Өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының деректері)

Жастардың аймақ бойынша саяси үдеріске қатысу мүмкіндігін бағалау

7.2 сурет

Облыстар	Өте жақсы (%)	Жалпы жақсы (%)	Орташа (%)	Нашар (%)	Өте нашар (%)	Ондай мүмкіндік жоқ (%)	Жауап беруге қиналамын (%)
Ақмола	15,8	26,7	28,9	14,4	2,2	6,7	5,6
Ақтөбе	17,3	23,6	30,9	9,1	1,8	1,8	15,5
Алматы	13,1	38,8	36,4	1,4	0,0	5,0	9,8
Атырау	15,4	50,8	29,2	3,1	1,5	0,0	0,0
Батыс Қазақстан	27,2	36,8	31,9	8,8	3,5	1,8	0,0
Қарағанды	12,8	25,6	37,8	9,3	5,2	2,3	6,4
Қостанай	12,5	30,8	34,6	7,7	1,9	1,0	11,5
Қызылорда	13,4	23,9	17,2	20,1	11,9	0,0	13,4
Маңғыстау	21,0	65,4	11,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Оңтүстік Қазақстан	15,8	26,6	34,2	8,9	2,8	2,2	9,5
Павлодар	17,0	44,3	25,0	5,7	0,0	2,3	5,7
Жамбыл	15,1	33,6	30,8	5,5	0,7	0,0	14,3
Солтүстік Қазақстан	15,5	32,8	20,7	10,3	1,7	5,2	13,8
Шығыс Қазақстан	15,9	31,8	34,1	4,0	4,0	4,0	6,3
Астана	22,7	23,4	25,8	5,5	3,1	4,7	14,8
Алматы	11,2	19,9	24,8	8,1	1,2	9,3	25,5

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнаманың нәтижелері
(Өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының деректері)

Жауаптардың жалпы жиыны бойынша жоғары бағалағандар – 46,8%, орташа бағалағандар – 29,4%, төмен бағалағандар – 10,8%, өз енжарлықтарын көрсеткендер – 12,9%.

Өңірлер бойынша бағалау көрсеткіштері (7.2-сурет).

Саяси өмірге қатысу мүмкіндігін өте жоғары бағалағандар Маңғыстау облысының жас-

тары – 86,4%; Атырау облысы – 66,2%; Батыс Қазақстан облысы – 54%. Айтарлықтай төмен бағаланған Алматы қаласы – 31,1%, Қызылорда облысы – 37,3%.

Сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі жастар саясатын үкімет пен жастар бірлесіп жүзеге асыруға тиіс деп санайды [1]. Елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысу түрі бойын-

ша жастардың сауалнама нәтижелері қызығушылық тудырады. Сауалнамаға жауап берушілерге қатысудың бірнеше түрін таңдау ұсынылды. Ең негізгі түріне сайлау мен саяси партияларға, жастардың қоғамдық ұйымдары мен қозғалыстарына қатысу деп көрсеткендердің саны едәуір. Сонымен қатар еріктілер ретінде қатысу түріне қызығушылық артты. Қатысудың бұл түрін одан әрі дамыту үшін Қазақстан Республикасында еріктілер қызметін және еріктілер мәртебесін заңдастыру қажет, сондай-ақ олардың қызметін ілгерілету мен ынталандыру үшін жүйе қалыптастыру керек (7.3-сурет).

Жастардың елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысу түрлері, %

7.3
сурет

Саяси партиялар қызметі	43
Жастардың қоғамдық ұйымдары мен қозғалыстары	42
Еріктілік	23
Қайырымдылық	11
Сайлауға қатысу	83
Мемлекеттік органдарға жүгіну	25
Жаппай шағымдарға, өтініштерге, меморандумдарға қол қою	5
Наразылыққа, ереуілдерге, шерулерге қатысу	13

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері
(Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының деректері)

7.2. ЖАСТАРДЫҢ САЙЛАУҒА ҚАТЫСУЫ

Жастардың сайлауға қатысуын зерттеу нәтижесі сайлауда жастардың бірқатар саяси, экономикалық, этникалық, идеологиялық, психологиялық және т.б. жағдайлармен анықталады деген тұжырымға әкеледі. Ғалымдар жастардың дауыс беруін әртүрлі жағдайлармен байланысты болатындығын ескере отырып, шартты түрде екі топқа бөледі: объективті және субъективті. Біріншіге, әлеуметтік-экономикалық және саяси факторлар жатады. Субъективті факторлар: сайлаушының әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары (жынысы, білімі, жасы), партиялар

мен кандидаттардың саяси бағдарламаларды ұғыну дәрежесі, құндылықтар мен саяси көзқарастар. Басқаша айтқанда, жастардың әрекетінде жастардың құрамындағы белгілі бір топтардың әлеуметтік жағдайының, олардың мүдделері мен саяси бағыттағы айырмашылықтарын көрсететін өз ерекшеліктері бар. Жастардың түрлі мемлекеттік және қоғамдық құрылымдарға сенуінен, олардың саяси көзқарасы мен саяси әрекеттерінің уәжі туралы ғана емес, сайлау белсенділігі жайында да білуге болады.

2015 жылы президенттік сайлауда «Стратегия» әлеуметтік-саяси зерттеулер орталығы жүргізген Exit-poll мәлімдеуінше, дауыс берген азаматтардың жалпы санының 25,7%-ы 18 бен 29 жас арасындағы жастар [2].

Қазақстанда жастардың сайлау белсенділігі жоғары деңгейде екендігі байқалады. Жастардың басым көпшілігі саналы түрде өздерінің азаматтық борыштарын орындап, сайлауға қатысты. 26 сәуір 2015 жылы сайлауға қатысқан жас қазақстандықтар сенімді түрде Президент Нұрсұлтан Назарбаевқа 96,6%-ы дауыс берді. Сайлау нәтижелері жастардың Қазақстан Республикасы Президентіне деген жоғары сенімін және оның стратегиялық бағытын қолдайтындығын көрсетеді. Бұл Мемлекет басшысының жастарға байланысты идеялары мен жастардың мәселелерін шешу үшін тиімді тәсілдерді жүзеге асыруымен түсіндіріледі.

2015 жылғы президенттік сайлауға жастардың қатысу уәждерін келтірейік. 68,7% басым көпшілігі сайлауға қатысу саналы түрде болғандығын айтты (7.4-сурет).

Зерттеулер нәтижесі жастардың саяси реформаларға қызығушылық танытатынын көрсетеді. Бұған 2015 жылы Президент Нұрсұлтан Назарбаев бес институционалдық реформа жүргізу қажеттігі туралы хабарланғаннан кейін, жастардың көпшілігі оларды іске асыруға қызығушылық танытқаны дәлел (7.5-сурет).

Реформаның жүзеге асыруда өңірлер бойынша жастардың ең жоғарғы пайыздық мөлшері Атырау облысында байқалады. Осы аймақтың 80%-дан астам респонденттері жүз

қадам реформасымен егжей-тегжейлі танысып, әрі қарай оның дамуын қадағалап отыратындықтарын айтты. Алматыда тұратын жастар бұл реформа туралы білмейтіндіктерін, ал осы қаладағы жастардың жартысынан көбі осы реформа туралы естімегенін мойындады [3].

Саяси партиялар мен қоғамдық ұйымдарға жастардың қатысуы

Әртүрлі қоғамдық және мемлекеттік институттардың мақсатты түрде әрекет етуі нәтижесінде Қазақстан жастарында өздерінің әлеуметтік рөлдерін атқаруға қажетті белгілі бір құндылықтар, қабілет пен көзқарастар қалыптасады және маңызды рөл атқаратын саяси партиялар мен қоғамдық ұйымдарға қатысады. Тиісінше, өскелең ұрпақ кімді қолдайды және кімнің соңынан ереді деген сұрақ ерекше маңызға ие [4].

Жастар арасында ең танымалы – «Жас Отан». Оның еліміздің барлық өңірлерінде, Астана және Алматы қалаларында, сондай-ақ аудандық пен қалалық деңгейдегі бөлімдері бар. «Жас Отанның» орталық кеңесінің құрамына Парламент мәжілісі депутаттары, барлық деңгейдегі мәслихаттар, жастардың НПО жетекшілері, жас спортшылар мен мәдениет қайраткерлері бар. Сондықтан респонденттердің 51,1%-ы ол ұйым туралы естігендерін, 26,4%-ы (ең жоғары) бұл ұйым жайында жақсы білетіндіктерін көрсетті және 22,5%-ын (ең азы) «Жас Отан» туралы ештеңе естімеген немесе білмейтін жастар құрайды.

Сауалнама нәтижесі көрсеткендей, жастар саяси партиялар мен қозғалыстар жайында хабардар [5].

Жастар партияны таңдау кезінде басқарушы «Нұр Отан» партиясын таңдап, оған көбірек қолдау көрсететіндіктерін байқауға болады. «Сіз Қазақстанның қандай саяси партиясына көбірек қолдау көрсетесіз?» деген сұраққа жастардың 41,2%-ы «Нұр Отанды» қолдайтынын мәлімдеді. Сонымен қатар сұралғандардың үштен бірі ешқандай партияны қолдамайтынын, 13,9%-ы бұл сұраққа жауап беруге қиналатындықтарын айтты, 14,5%-ы Қазақстанда қандай партиялардың бар екенін білмейді (7.6-сурет).

Аймақтарға жасалған сауалнаманың деректері бойынша Атырау облысы жастарының 88,2%-ы сенімді түрде «Нұр Отан» партиясын қолдайды. Бұл аймақта Қазақстанда

қандай партиялардың бар екенін білмейтін жастардың үлес салмағы төмен, ал ешқандай партияны қолдамайтындардың үлесі – 0,0% және 5,9%.

Қазақстандық партияларды білмейтін респонденттердің ең жоғарғы пайызы Ақмола (37,5%) және Павлодар (35%) облыстарында болып шықты, ал ешқандай партияға қолдау көрсетпейтін жастар үлесінің 44,5% көрсеткіші бойынша Оңтүстік Қазақстан облысы алда тұр. Астана және Алматы қалаларының жастарын салыстырғанда «Нұр Отан» партиясын қолдайтындардың көпшілігі – астаналықтар (тиісінше 43,9%, қарсы 29,9%), ал ешқандай партия болмауын дұрыс санайтын жастар Алматыда көп (39,0%, қарсы 35,7%) [3].

Басқа партиялармен салыстырғанда «Ақ-жол» партиясының жас жақтастары Маңғыстау облысында (1,5%) және Ақмола облысында (1,3%), Шығыс Қазақстан облысы (1,3%) «Ауыл» партиясын, Жамбыл облысының 2,5%-ы «Азат» партиясын ұнатса, Батыс Қазақстан облысының 2,8%-ы коммунистерге қолдау көрсетеді.

Осылайша, жастардың арасында Қазақстандағы саяси партиялардың ішіндегі ең танымалы және оң көрсеткішпен қабылданатын партия – Нұр Отан. Біздің еліміздегі жастардың көпшілігі аталған партия өз қызметін бел-

сенді атқарып жатқандығын атап өтті. Бұл іс жастар арасында оң көзқараспен қабылдануда.

Басқа саяси партиялардың қазақстандық жастарға төмен қолдау көрсетуі мынадай себептерге байланысты.

Біріншіден, көптеген саяси партиялардың қызметі жаңа саяси шынайы өмірге сәйкес келмейтіні ерекше рөл атқарады.

Екіншіден, жастардың белгілі бір бөлігі өз мәселелерін сол саяси партиялар арқылы шеше алмайтындығы. Сонымен қатар халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыру, әртүрлі талаптарға жауап беруге саяси партиялардың мүмкіндігінің шектеулілігі.

Үшіншіден, сайлау алды бағдарламаларының бір-бірінен айырмашылығы аз, оларда жастардың өзекті мәселелерін нақты шешу тетіктері қамтылмаған.

Жастар «Жасыл ел» (26,3%), «Болашақ» стипендиясының қауымдастығы және «Жас Отан» (51,1%), «Жас ұлан» (50,1%), Қазақстан студенттерінің Альянсы (48,6%), жас кәсіпкерлер қауымдастығы (46%) сияқты ұйымдардың қызметін жақсы біліп және оларға қатысып тұрады. Жастардан сұраған кезде ештеңе білмейтін, естімеген ұйымдардың арасында жұмысшы жастардың одағы (49,8%), ауыл жастарының одағы (48,8%), студенттік жастардың еңбек отрядтарының Республикалық штабы (42,8%) және жас депутаттардың қауымдастығы (42,7%) болды [6].

Ең көп және белсенді түрде жұмыс істейтін жастар ұйымы Қостанай, Шығыс Қазақстан және Батыс Қазақстан облыстарында байқалады. Ең азы Атырау, Маңғыстау және Ақтөбе облыстарында байқалады.

Біз Қазақстанда жастардың белгілі бір мәселелерін шешумен айналысатын қоғамдық ұйымдардың (мүгедектер, тәрбиесі қиын жасөспірімдер, әлеуметтік жақтан қорғалмаған жастармен жұмыс) өте аздығын мәселе ретінде қойғымыз келеді.

Респонденттердің тек 15,3%-ы жастар ұйымдарын жастарды қолдау көзі ретінде қарайды. Жас қазақстандықтардың қалыптасуына жастар ресурстық орталықтардың рөлі, тіпті, төмен бағаланады (6,9%). Бұл жастар-

ға көрсетілетін аталған құрылымдардың, олардың мақсаттары, міндеттері мен қызмет көрсету саласынан хабарсыз екендігіне байланысты болуы мүмкін. Сондықтан олардың рөлін нақтылап және әрбір өскелең ұрпаққа осы ақпаратты жеткізу қажет.

Сондай-ақ саяси партиялар мен қоғамдық бірлестіктерге тіркелумен қатар, жастар этномәдени бірлестіктерге тіркелу арқылы өз этносының мүдделерін білдіріп және қорғай алады. Аталған бірлестіктерді құру және басқарумен Қазақстан халқы Ассамблеясы айналысады.

Біз Қазақстанда еріктілер қызметін дамыту қажеттігін атап өтеміз. Бұл Қазақстан жастарының жауапкершілік сезімін, кәсіби дағдыларын, азаматтық белсенділігін дамытуға ерекше әсер етеді. Қазақстанның барлық өңірлерінде еріктілер қозғалысы қарқын алып келеді.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының әлеуметтік зерттеулер жүргізу барысында аймақтардағы респондент жастардың көп бөлігі еріктілер қызметімен айналысуға, ауқымды әлеуметтік жобаларды жүзеге асыруға, жастар саяси мектебінен өтуге және белсенді азаматтық позицияны ұстануға дайын екендіктері байқалды.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша еріктілер қызметін максималды түрде қолдайды және әрі қарай дамыту қажет деп есептейді (42%); қатысқысы келеді, алайда уақыттары жоқ (12%); естіген, алайда қатыспаған (15%); кейде қатысқан (11%); жауап беруге қиналды (12%); білмейді және естімеген (8%) [1].

«Жастар» ҰЗО мәліметінше, жастардың 17,6%-ы мүгедектерге, зейнеткерлерге, жетімдерге көмек көрсетуге қатысқан; 13,5%-ы балалар алаңын салуға қатысқан; сұхбаткерлердің 20,2%-ы жаппай спорттық іс-шараларға қатысқан [3].

Өзін-өзі басқару және ұйымдастыруды жетілдіру үшін қажетті институттар құрылып, жастарға қажетті жобалар мен бағдарламалар іске асырылды. Бұл процесте жастардың ресурстық орталықтары ерекше рөлді атқаруы керек [1].

Сонымен қатар жастар ұйымдарының жұмысын белсенді түрде насихаттау мен қаржыландыру, қызығушылықтары бойынша клуб құру, белсенді жастарды қолдау және ынталандыру; барынша көп ақпарат тарату, жастар үшін бұқаралық PR компаниялар; ақысыз жұмыс істетуге жастарды құлшындыра түсу (сыйақы, сыйлық, моральдық тұрғыдан ынталандыру жүйелері); мемлекеттің қатысуымен жастардың әлеуметтік жобаларының санын көбейту. Сондай-ақ спорт қондырғыларына қолжетімділікті қамтамасыз ету қажет.

7.3. ЖАСТАРДЫҢ НАРАЗЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ДЕҢГЕЙІ

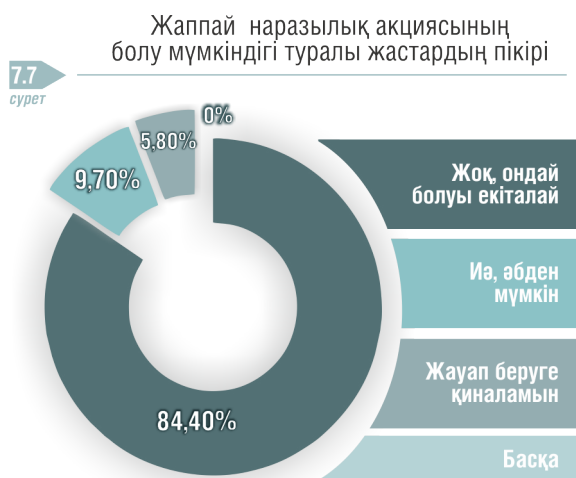
Өздеріңіз білетіндей, жастардың наразылық себептері олардың әлеуметтік-экономикалық қажеттіліктеріне ғана емес, сондай-ақ құндылықтары мен саяси көзқарастарына байланысты болып келеді. Сондықтан жастардың наразылық себептері кешенді сипатқа ие және әртүрлі факторлардың бір мезгілде бірігуінің нәтижесі болып табылады деп айтуға болады.

Жастардың наразылық әлеуетін бағалау бойынша әлеуметтік сауалнама қорытындысы негізінен жас респонденттер белгілі бір себепке байланысты жаппай қарсылық акциясының болуы екіталай деп санайды [2]. 84,4%-ы болу мүмкіндігін жоққа шығарса, 9,7%-ы ғана «иә» деп жауап беріп, 5,8%-ы жауап беруге қиналды (7.7-сурет).

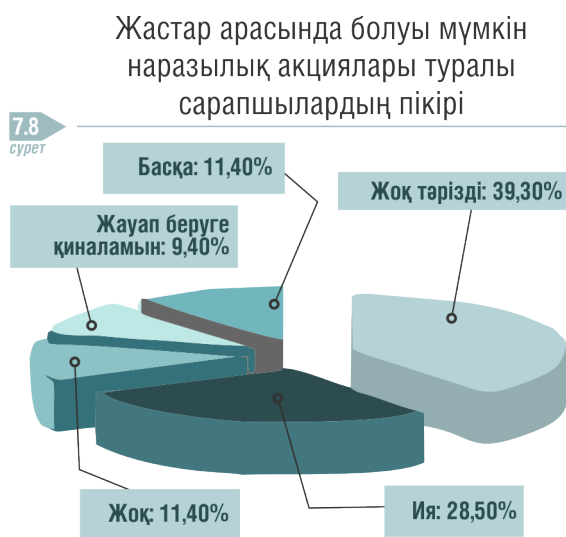
Қазақстандық жастардың белсенді іс-әрекетке икемділігі әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да Саясаттану кафедрасында КИСЭП «Қоғамдық-саяси тұрақтылық Қазақстан дамуының жаңа кезеңінің негізі ретінде» жобасы аясында жүргізілген сараптамалық сауалнамасында қарастырылды (7.8-сурет).

Сарапшылардың 28,5%-ы жаппай наразылық шарасын жоққа шығармайтындығына назар аударған жөн. Ал сарапшылардың 39,3%-ы қойылған сұраққа сенімді емес. Осыған байланысты, аталған құбылыстың себептерін болжай білу қажет. Әлеуметтанушылардың зерттеулері бойынша, наразылық шарасының

факторлары мен себептері көп жағдайда материалдық мәселемен байланысты болып келеді. Респонденттерге: «Қандай мәселе сізді жаппай наразылық шарасына қатысуыңызға итермелейді?» – деп қойылған сұраққа бірнеше нұсқадағы жауаптар берілді. Сұралғандардың 21,8%-ы ашық наразылық шарасына қатысуға ештеңе де итермелемейтінін айтса, жастардың 23,9%-ы жұмыстан қысқару мен шығару себептері ашық түрде қарсы көтеріліске шығуға алып келетінін айтты. Ал респонденттердің 18,6%-ы айлықты төлемеу мәселесін көрсетті [3].

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнамасының қорытындысы («Жастар» F30 мәліметінше)

Дереккөзі: КИСЭП пен Өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Саясаттану кафедрасының сараптамалық сауалнамасының қорытындысы

Тұтас алғанда, Қазақстан жастары деструктивті әрекетке баруды қолдамайды. Қазақстанда жастардың наразылық шарасына шығуға әсер ететін саяси күштер жоқ [7].

Жастардың көбі ұлттық бірлік, татулық пен келісімді ең жоғарғы құндылық деп бағалайды [8]. Респонденттердің 28,5%-ына Қазақстан халқының біртұтас болашағы маңызды болса, 18,3%-ы ұлттық қауіпсіздік екенін көрсетті (7.9-сурет).

Дегенмен әлемдегі экономикалық дағдарысқа байланысты, яғни «төмендеу механизмнің» орын алуы наразылық шарасының болу мүмкіндігін күн тәртібінен түсірмейді. Сондықтан наразылықтың әртүрлі триггерлері мен наразылықтың әлеуетін сезіну арасындағы айырмашылықты білу маңызды. Алайда бұл әр мемлекет пен дәуірдің ерекшеліктерімен, көп жағдайда саяси сенім мен жекелеген саясаткерлердің қолдауы және саяси институттардың деңгейімен байланысты анықталды [9].

Жалпы наразылық сипатында емес, бірақ жастар арасында кең тарап келе жатқан – флэшмоб, хэппенинг, перфоманстер секілді жаңа қарсылық түрлеріне ерекше көңіл бөлген жөн.

Жекелеген сарапшылар ғаламтор мен әлеуметтік желілердің дамуын наразылыққа итермелейтін фактор деп есептейді. Сонымен қоса әлеуметтік желілер болып кеткен көтерілістің себептері емес, қарсылыққа толы көңіл күйді тарату, наразылық білдірушілердің әрекетінің үйлестірілуінің, болған оқиғалар туралы халықаралық қауымдастықтың хабардар болуының заманауи құралы. Дегенмен көтерілістің басталуына негізгі шарт – саяси, әлеуметтік-экономикалық себептер, сондай-ақ наразылық шараларына қатысуға ел азаматтарының белгілі бір бөлігінің бейім келуі (психологиялық дайындығы) [10]. Алайда жастардың әлеуметтік желілеріне назар аудару керек, себебі, ол наразылық әлеуетін қозғаушы күшке айналып кетуі мүмкін.

Жалпы алғанда, Қазақстан Республикасының азаматтары өз мәселелерін шешуде қарсылық білдіру әрекетін қолдануға бара

бермейді, сол себепті зорлық-зомбылық сипатындағы наразылық шараларының ықтималдығы күрт азайды. Алайда Қазақстан қоғамында наразылық түрлерін болдырмау мақсатында, ең алдымен, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге бағытталған шараларды атқару қажет.

Жастардың құндылықтар туралы қөзқарастары

7.9
сурет

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнамасының қорытындысы («Жастар» ҒЗО мәліметінше)

7.4. ЖАСТАР ЖӘНЕ ДІН

Жыл өткен сайын Қазақстанның әлеуметтік-мәдени өмірінде дін маңызды орынға ие болып, діни фактор жастардың тұлғалық қалыптасу үдерісінде, олардың өмірлік бағдарында, әлеуметтік азаматтық тұрғыда қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Діннің құндылықтық әлеуеті жастар арасындағы маскүнемдік, есірткі құмарлық және т.б. теріс құбылыстардың алдын алуға ықпал етеді. Сонымен қатар қоғамдағы әлеуметтік экономикалық, мәдени үдерістер жастардың дүниетанымы мен мінез-құлқына ықпал етеді.

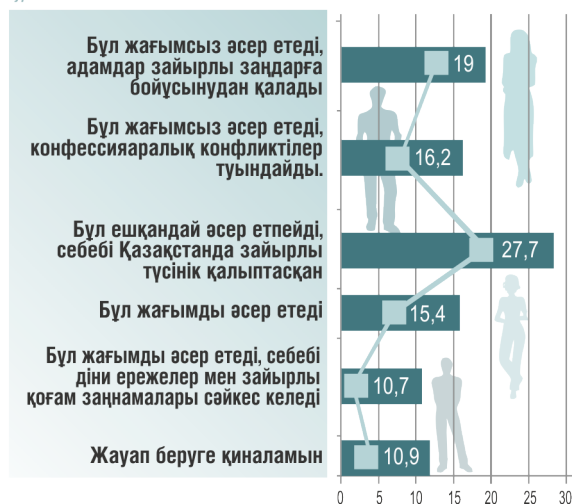
2003-2009 жылдар аралығында Қазақстанда жүргізілген әлеуметтанулық зерттеулерді салыстырмалы талдау негізінде жастар арасында діни айқындалудың тұрақты өсуі байқалады. Жастардың көбі ислам мен православие сенімін ұстанады. Зерттеушілердің пікірінше, жастардың діндарлығы атүсті сипатта. Олардың діни білімі және діни қызметке қатысуы төмен деңгейде. Жастар діннің қоғамдағы рөлін оң бағалай отырып, өзінің діни сенімін этникалық және мәдени дәстүр негізінде сипаттайды (қазақ, демек мұсылман, орыс, демек православ) [11].

«Жастар» [8] ғылыми зерттеу орталығы жүргізген сауалнама нәтижелері көрсеткендей, жастардың 35,2%-ының пікірінше, жастардың діндарлығының өсуі қоғамға теріс ықпал етуі мүмкін. Респонденттердің 19%-ы зайырлы құндылықтарға бағдарын жоғалтып алу қаупі бар десе, 16,2%-ы конфессияаралық шиеленістің болуы туралы қауіптенген. Жауап бергендердің 27,7%-ы Қазақстан азаматтарында зайырлы сана басым, сондықтан бұл елдегі жағдайға еш ықпал етпейді деп жауап берген. Респонденттердің ширек бөлігі жастардың діндарлық деңгейінің өсуін жағымды деп бағалаған. Респонденттердің 15,4%-ы жастардың рухани адамгершілік деңгейі қалыптасады десе, 10,7%-ы діни нормалар мен зайырлы заңдар бір-бірімен сәйкес деп санайды, 10,9%-ы жауап беруге киналды (7.10-сурет).

Сауалнама деректері көрсеткендей, «діндар» және «дінге сенуші», «діндарлық» және «зайырлылық» ұғымдарын бұрыс түсіну бар екендігін көрсетеді. «Діндар» және «дінге сенуші», «діндарлық» ұғымдары жиі сәйкестендіріледі. Шын мәнісінде, бұл – түрлі ұғымдар. Діндарлық – бұл көбіне сенімнің сыртқы сипаттарының көрінісі. Сенім – бұл көбіне адамның ішкі әлемімен байланысты. Дін әлеуметтануында дінге сенушілердің бірнеше түрлері бар: *шынайы сенушілер*, олардың діни сенімі олардың мінез-құлқы мен өмірінде айқындаушы рөл атқарады. *Сенушілер*, олардың діни сенімі екінші мәнде және мінез-құлықтарына әлсіз ықпал етеді. *Діни сенімі айқындалмағандар*, олар дін мен атеизм арасында нақты ұстанымдары жоқ [13].

"Сіздің ойыңызша дін ұстанушы жастар санының өсуі елдің қоғамдық-саяси өміріне қалай әсер етуі мүмкін?" деген сұраққа респонденттердің пікірі, %

7-10
сурет

Дереккөзі: «Жастар» F30 деректері

Бұл тұрғыда, ҚР БҒМ Философия, саясаттану және дінтану институтының тапсырысымен жасалынған «Қазіргі замандағы жастардың дүниетанымдық және рухани құндылықтары: жағдайы, мәселелері, шешу жолдары» атты әлеуметтанулық зерттеуінің нәтижелері негізінде жасалынған Аналитикалық есептің көрсеткіштері қызығушылық туындатады. 18-29 жас аралығындағылардың 75,7%-ы өзін діндар деп көрсетеді. 16,7%-ы өзін дінге сенбейтіндерге жатқызады. 7,6%-ы жауап беруге қиналған [12, 19-22 бб.]. Конфессионалды белгілері бойынша, 58,3% мұсылман, 36,7% өздерін православ христиандар деп санайды. Жастардың аз бөлігі түрлі конфессионалды топтарға жатады. 0,2%-ы буддист, 0,1%-ы католик, 0,1%-ы протестант. Ешбір дінді ұстанбайтындар – 2,3%, жауап беруге қиналғандар – 2,3%.

Көрсетілген деректер қазақ қоғамында ислам мен православиелік христиандықты ұстанушылар басым екендігімен қатар, өзін католиктік және протестанттықпен сәйкестендіретін адамдар бар екендігін көрсетеді. Азаматтар арасында өзін нақты сәйкестендірмейтіндер де бар. Сандар олардың шыннайы діндар не сенуші екендігін пайыздық

тұрғыда көрсетпейді. Демек, қазақстандық жастардың діни бірегейлік ерекшелігі мен себептерін анықтау өзекті болып отыр. Жастардың діндарлығының өсуін әлеуметтену институты немесе рухани-адамгершілік ізденіс ретінде қарастыру керек. Жастар неге дінді таңдайды? Бұл әлемдік үрдіс ретінде өсе түседі немесе қайсыбір өзгеше құбылыс. Олардың таңдауы неден туындаған? Олардың түрткілері қандай? Зайырлылық, діндарлық, руханилық ұғымдары қалай сәйкестендіріледі?

Әлеуметтік зерттеулер қорытындысына сәйкес, 14-29 жас аралығындағы респонденттердің 86,8%-ы өздерін дінге сенушілер ретінде санайды. Оның ішінде, респонденттердің 15,6%-ы діни рәсімдер мен жөн-жоралғыларды қатаң сақтайтын болса, респонденттердің басым бөлігі (71,2%) өздерінің діндарлығы діни мерекелер мен басқа да діни салт-дәстүрлерді формалды түрде орындаумен шектелетіндігін көрсеткен. Дінге сенбеушілердің үлесі – 10,6%, агностиктердің үлесі 2,2% көрсеткішті құраған.

Жоғарыда көрініп тұрғандай ең көп топты орта жолды ұстанатын дінге сенушілер, яғни діни мерекелер мен салт-дәстүрлерді ұстанумен шектелетін адамдар құрайды. Олардың қатарында, негізінен, православие (96,5%) және ханафи мазхабындағы ислам (83,1%) өкілдері жиі кездеседі.

Жалпы, 14-29 жас арасындағы Қазақстан жастарының басым бөлігі өздерінің этникалық, жыныстық және жас ерекшеліктеріне тәуелсіз орта жолды ұстанатын дінге сенушілер болып табылады.

Сонымен қатар әрбір 10-ыншы респонденттің өздерін дінге сенбейтіндер деп көрсеткендерін айта кету керек. Мұндай көзқарасты ұстанушылар, негізінен, облыс орталықтары мен шағын қалаларда жиі кездеседі. Орта есеппен облыс орталықтары тұрғындарының әрбір үшінші тұрғыны өздерін дінге сенбеушілер ретінде көрсеткен болса, шағын қалаларда бұл көрсеткіш 14% құраған.

Сауалнамаға қатысушылардың көпшілігінің діни жүріс-тұрыстары олардың діндарлығының тым атүсті екенін көрсеткен. Атап

айтар болсақ, респонденттердің 60%-ы күніне 5 мәрте намаз оқымайтын болса, сауалнамаға қатысқандардың 9,3%-ы ғана намазды үзбей оқитындықтарын көрсеткен. Олар – негізінен, шағын қалалардың, Алматы, Ақмола Қызылорда және Маңғыстау облыстарының тұрғындары. 5 мәрте намаз оқитындардың үлесін көбінесе ер адамдар 11,6% (әйелдер арасында 7,2%); 25 пен 29 жас арасындағылар (13%) және діндар тұрғындар 20,4% құрайды.

Әрбір төртінші респондент діни рәсімдерді сирек орындайтығын көрсетсе, бұл көрсеткіш православие сенімін ұстанушылар арасында 28,6%, ал ханафи мазхабындағы исламды ұстанушылар арасында 24,1% құраған. Респонденттердің басым көпшілігі 14-25 жас арасындағы азаматтар болып табылады.

Респонденттер арасында діни әдебиеттерге қатынаста үнемі қызығушылық танытатындардың үлесі келесідей:

- ер адамдар – 12,6%, әйел адамдар – 7,6%;
- ересек жастар арасында (12,6% – 25-29 жастағылар арасында, 9,5% – 19-24 жастағылар арасында, 7,7% – 14-18 жастағылар арасында);

- діни рәсімдер мен ғұрыптарды үнемі орындайтын діндарлар (17,8%) көрсеткен болса, православиеліктер арасында бұл нұсқаны бірде-бір респондент көрсетпеген, ал ислам дінінің ханафи бағытын ұстанушылардың 11,6%-ы бұл нұсқаны атап көрсеткен.

Діни тақырыптағы медиафайлдарға қатынастағы қызығушылық жастардың белгілі бір азғантай бөлігіне тән болса, респонденттердің 42%-ы бұл бағытқа мүлдем қызығушылық танытпайды. Респонденттердің 12,6%-ы бұл бағытқа тұрақты қызығушылық танытатын болса, 17,9%-ы анда-санда, ал 27,3%-ы тым сирек қызығушылық танытатыны анықталды.

Осы ретте зерттеу нәтижелері жастардың жалпы дінге қатынастағы қызығушылығы өте төмен деңгейде екенін көрсетіп отырғанын айта кету керек.

Тұтасынан алғанда респонденттердің 20,5%-ы дінге қызығушылық танытатындығын атап көрсеткен болса, оның ішінде

10,5%-ы өздерінің сол бағыттағы сауаттылығын арттыру үшін қандай да бір ақпарат іздеуге талпынбайды.

Әрбір екінші респондент дінге қандай да бір жоғары қызығушылық танытпайтынын көрсеткен болса, сауалнамаға қатысқандардың 11,5%-ы дінге мүлдем қызығушылық танытпайды.

Аналитикалық есеп көрсеткіштері жастардың діни санасының қалыптасуына әсер ететін факторларды ашып көрсетеді [12] (7.11 сурет).

Жастардың діни санасын қалыптастыруға ықпал жасайтын факторлар

7.11
сурет

Дереккөзі: Сараптамалық есеп
(Философия, саясаттану және дінтану институты)

Жауаптардың нәтижесінде қазақстандық жастардың басым бөлігінің діни санасының қалыптасуына негізінен ата-ана және туысқандар әсер ететіндігі айқындалды. Сонымен қатар назар аударар жай егде жастағы туыстар ықпалының жоғарылығы. «Қиын сәттерде қолдайтын сүйеніш іздеу» және «дінге берік достар, таныстардың» әсері әрбір 10-шы респонденттің діни санасының қалыптасуына

әсер етеді. Бұл топтың өкілдерін дәстүрлі емес немесе деструктивті діни ағымдарға, оның ішінде экстремистік сипаттағысы да, тартылу қауіпі жоғары деп қарастыруға болады.

ҚР Мәдениет және спорт министрлігі Дін істері комитетінің мәліметтеріне сай республика аумағында әр жыл сайын діни бірлестіктердің арту үрдісі байқалып жатыр. Салыстырмалы түрде алатын болсақ, 2014 жылы республикада 3514 діни бірлестік, 18 конфессия тіркелген [14]. 2015 жылдың бірінші жарты жылдығында 3563 діни бірлестік тіркелді. Бір жыл ішінде діни бірлестіктердің саны 49-ға артқан. Діни бірлестіктердің артуы Алматы қаласында, Алматы, Ақмола және Павлодар облыстарында байқалуда. Діни бірлестіктер мен олардың филиалдары ОҚО (848), Алматы (553), Жамбыл (325), Қарағанды (316), Шығыс Қазақстан (309) облыстарында шоғырланған.

Зерттеулер көрсетіп отырғанындай, бағым жағдайда респонденттер дінді біріктіруші және тұрақтандырушы ретінде қарастыруға бейім, олар 54,8% құрайды. Сұралған респонденттердің үштен бір бөлігінен көбі керісінше қарастырады, олар 37,2% құрайды. Жауапты білмейтіндер – 8,1%.

Әлеуметтанулық зерттеу қорытындылары қазақстандық жастардың діни толеранттылығының жоғары деңгейде екенін көрсетті. Бұл олардың барлық діндердің тең екендігін мойындайтығынан анықталды. Мұны респонденттердің 58,3%-ы көрсеткен болса, діни изоляционизм әрбір төртінші респондентке тән, ал сауалнамаға қатысқандардың 16,6%-ы бұған жауап беруге қиналған.

Діни толеранттылық мемлекеттің дін саласындағы саясатының негізгі міндеттерінің бірі дейтін болсақ, мемлекеттің осы бағыттағы жұмысының табысты іске асырылып отырғанын сауалнамаға қатысқандардың 80%-ы көрсеткен.

«Жастар» F3O [8] ұсынған мәліметтері бойынша Қазақстан жастарының пікірінше, дін адам өміріне сөзсіз әсер етеді деп есептейді. Атап айтқанда, діни фактор отбасы қатынасы мен ұлттық қауіпсіздікке әсер етеді. Білім беру саласындағы ықпалы елеулі түр-

де сезіледі, ал мемлекетіміздің экономикасына, денсаулық сақтау мен қаржы саласына азырақ әсер етеді. Еліміздің жастары діннің ұлттық қауіпсіздікке әсер ету проблемасын мемлекетімізге түрлі экстремистік пен террористік топтардың ішке кіруі мен тұрақсыздықты тудыруы деп есептейді.

Террористік топтарға азаматтардың қатысуының бірі дүниетанымдық себептермен де түсіндіріледі. Мәселен, Қазақстанның қауіпсіздік кеңесінің мәліметтері бойынша бүгінгі күні 400-дей Қазақстан азаматтары ИГИЛ топтарының бақылауындағы Сирия мен Ирак қалаларына әскери әрекетке қатысуға барғанын айтады [16].

Қазақстан арнайы қызметінің ақпараты бойынша, ИГИЛ жағында 300-ден астам Қазақстан азаматтары соғысып жатыр [16]. Теологтар мен діни қызметкерлердің пікірінше, олар болашақта елімізге қайтып келуі әбден мүмкін. Радикалдық діни ағымның ізбасарлары, яғни түрлі экстремистік әрекеттерге дайын содырлардың мемлекетімізге оралу үдерісіне Қазақстан қауымының дайын болуын қажет етеді.

Қазіргі кезде діни экстремизм мемлекетіміз бен қоғамымыздың қауіпсіздігіне шыннайы қауіп-қатер төндіріп отыр. Экстремистер заманауи ақпараттық технологияларды қолдану арқылы жастарды өз қатарларына тартады. Қазақстанның БАҚ-қа сәйкес соңғы жылдары экстремистік-террористік бағыттағы сайттар саны үш есе өскен. Мұндай сайттардың негізгі қатысушылары 12-17 жастағы жасөспірімдер, 18-35 жас аралығындағы жастар болып табылады. Жиһадқа шақыруды көптеген «жасырын» танысу, туристік компаниялар, т.б көптеген сайттардан, белсенді сілтемелерден көруге болады. БАҚ құзыретті органдарға жүгіне отырып, мұндай сайттармен күресу өте күрделі, қиын деп айтады. Жабық экстремистік сайттар басқа аттармен қайтадан ашылып жатыр. Осы жайлы эксперттер де айтады, егер де 2014 жыл интернет желісінде жиһадтық бағыттағы 432 қауымдастық анықталса, 2015 жыл үш тоқсанының ішінде ол алты есе өскен екен [15].

Келтірілген мәліметтер жас қазақстандықтар арасында діни радикализм, экстремизм, радикализм идеяларына қатысты алдын алудың кешенді, ауқымды және жоспарлы жұмыстарын жүргізу қажет. Бір айта кетерлігі, бұл бағытта ауқымды жұмыстар басталып кетті. 2014 жылы ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің Дін істері комитетінде Үкіметтік емес ұйымдармен өзара ықпалдастық жөніндегі кеңес құрылды. Кеңес құрамына әртүрлі бағыттағы (зерттеу, ақпараттық-реабилитациялық, білім беру, әскери-патриоттық, құқық қорғау, жастар ұйымы және т.б.) 30 қоғамдық ұйымның басшысы енді. Кеңес құрамында «Нұр Отан» партиясының «Жас Отан» жастар қанаты, Қазақстан жастарының конгресі, ҚР Президентінің Болашақ халықаралық стипендианттар ассоциациясы тәрізді ұйымдар бар. ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің Дін істері комитеті өз жұмысына барынша белсенді қоғамдық қозғалыстарды қоса отырып, оларды республикалық және аймақтық деңгейдегі ақпараттық-түсіндіру шараларына тартуда.

Әр жыл сайын ҚР Мәдениет және спорт министрлігінің Дін істері комитеті ҚР Білім және ғылым министрлігімен бірлесе отырып, жастар арасындағы экстремизм мен терроризмнің алдын алу бойынша шаралар жоспарын әзірлеуде және іске асыруда. 2014 жылы 750 мың жас азаматтың қатысуымен 8 мыңға жуық іс-шара өткізілді. Ол жұмыстар экстремизм және терроризмнен азат сананы қалыптастыруға бағытталды. 2015 жылдың бірінші жарты жылдығы бойынша 560 мың жастың қатысуымен әртүрлі форматтағы 9 мыңға тарта іс-шара өткізілді [13].

Жастардың діни радикалдануына қарсы қолданып жатқан шаралардың бірі – террористік құрылымдар мен экстремистік қызметті насихаттауға бағытталған интернет сайттарды жабу. Ескертпелі басымдылық шаралар

ретінде, қоғамда экстремизм мен терроризм идеяларын қабылдамауды қалыптастыру үшін көпшілік аудиториямен ақпараттық-түсіндіру жұмысын өткізу қолға алынды.

* * *

Жастар қоғамдық-саяси үрдісте белсенді қатынасып, жоғары электоралдық мәдениетін көрсетуде. Саяси қатынасын көрсету формасы азаматтық бейбіт өмірді қолдау және саяси тұрақтылықты нығайту бағытында екендігінің дәлелі.

Жастардың дінге қатынасты көзқарасының ерекшеліктері келесіде: жастардың бір бөлігі қоғам өмірінде дін мәселесіне аса назар аудару қажет емес деп санайды; сырқы және ішкі саясатта, білім бері, денсаулық саласында діни ұйымдар әрекетін қатаң шектеу керектігін қолдайды. Үштен бір бөлігі өздерін діндарларға да, дінге сенушілерге де жатқызбаса, тағы үштен бір бөлігі өзінің діни айқындалғанын көрсетті.

Жастардың басым бөлігі елміздегі діни жағдайға алаңдайтынын айтып, деструктивті діни ағымдарға күдікпен қарағанымен, басым бөлігі нақты конфессиялардың өкілдеріне толерантты қатынаста екендігін көрсетті.

Осылайша, қазіргі заманауи қалыптасқан жағдайды ескере отырып, өскелең ұрпақ арасында зайырлы мемлекет принциптерін насихаттау және оларды дәстүрлі қазақстандық құндылықтар аясында тәрбиелеу қажет. Терроризм мен экстремизмнің алдын алуға қатысты тиімді жұмыстар жүргізу, интернет кеңістікте заманауи сұраныстарға сай келетін жаңа технологиялар әзірлеу осы қатарға кіреді. Жауапты мемлекеттік органдар жастардың әлеуметтік тұрғыдағы барлық мәселелерін шешуге жіті назар аудару керек. Олардың қатарына білім алу, еңбекпен қамту, жұмыссыздық, баспана жайы және т.б. мәселелерді жатқыза аламыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Результаты социологического исследования Института государства и права. – Алматы, 2015.
2. Exit-poll, проведенного Центром социальных и политических исследований «Стратегия» // www.ofstrategy.kz на Президентских выборах 2015 года
3. Изучение общественно-политической ситуации в молодежной среде. Аналитический отчет по результатам социологического исследования НИЦ «Молодежь». – Астана, 2015.
4. Шойкин Г. Участие казахстанской молодежи в деятельности политических партий // Казахстан-Спектр. – 2004. – №3. – С. 60–66.
5. Ешпанова Д.Д. Социально-политические ориентации казахстанской молодежи // Институт парламентаризма. – 2013. – №1(19). – С. 78–87.
6. Национальный доклад «Молодежь Казахстана -2014», МОН РК.
7. Насимова Г. Уровень социальной конфликтности в Казахстане: риски и потенциальные угрозы //Центральная Азия и Кавказ. – 2012. – №4. – С. 104.
8. Состояние государственной молодежной политики: потребности и социальные практики. Аналитический отчет по результатам социологического исследования НИЦ «Молодежь». – Астана, 2015.
9. Онук О. Кризис и социальная мобилизация в государствах переходного периода //http://europeandcis.undp.org/
10. «Сумерочная зона» или «ловушки» переходного периода. – Алматы, 2013. – С. 264.
11. Билялов С.А. Особенности религиозности современной казахстанской молодежи. – 2011. – Электронный журнал «edu.e-history.kz» – http://e-history.kz/ru/contents/view/1332
12. Аналитический отчет по итогам проведения социологического исследования «Мировоззренческие и духовные ценности молодежи на современном этапе: оценка состояния, проблемы, пути решения» по заказу Института философии, политологии и религиоведения МОН РК в рамках тематического плана Администрации Президента РК / Абдирайымова Г.С., Алимбекова Г.Т., Лифанова Т.Ю., Веревкин А.В., Шабденова А.Б., Кенжакимова Г.А. – Алматы, 2015. – 78 с.
13. Данные Комитета по делам религии Министерства культуры и спорта РК.2015 г.
14. Жукова Е.В. Изучение религиозности молодежи г. Петропавловска // Молодой ученый. – 2013. – №5. – С. 604-610.
15. Кирбетов Т. Нам грозят, а мы – не дремлем // Общественно- политическая газета Казахстана. – 20.11.2015/ http://www.time.kz/articles/zloba/2015/11/20/nam-grozjat-a-mi-ne-dremlem
16. Телеканал «Хабар» 400 казахстанцев воюют за ИГИЛ // http://khabar.kz/ru/news/obshchestvo/item/26473-400-kazakhstantsev-voiyuyut-za-igil

8 тарау

Жастармен жүргізілетін әскери-отансүйгіштік жұмыстар

8.1. ЖАСТАРДЫҢ ӘСКЕРИ-ОТАНСҮЙГІШТІК ТӘРБИЕСІН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ

Әскери-отансүйгіштік тәрбие – мемлекеттік органдардың, қоғамдық ұйымдар мен қауымдастықтар қызметтерінің мақсатты және үйлестірілген жүйесі. Әскери-отансүйгіштік тәрбиенің негізгі мақсаты – жастардың бойында Қазақстанға адалдық сезімін, азаматтық борышты, Отанды қорғаудың маңызды заңнамалық міндеттерін орындауға дайындық және жоғары отансүйгіштік сананы қалыптастыру.

Қазақстан Республикасында жастарды (әскер қатарына дейінгі және әскер жасындағы азаматтарды) әскери қызметке даярлау үдерісі «Азаматтарды әскери қызметке даярлау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің 2015 жылғы 11 маусымдағы №329 және «Бастапқы әскери даярлықты ұйымдастыру және жүргізу, сондай-ақ оның оқу-материалдық базасын қалыптастыру қағидасын бекіту туралы» ҚР ҚМ 2014 жылғы 19 желтоқсан №606 бұйрықтарымен белгіленген. Ол төмендегілерді қамтиды:

- бастапқы әскери даярлықты;
- қосымша білім беру бағдарламалары бойынша әскери даярлықты;
- әскери-техникалық және басқа да мамандықтар бойынша даярлықты;
- запастағы офицерлер бағдарламасы бойынша әскери даярлықты.

Қазақстан әскерінің өз бағыттарын жақсартқаны Global Firepower ұйымының жаңаша құрастырған әлемдік рейтингінде айтылған. Тізімде көрсетілген 126 елдің ішінде Қазақстанның 80 орыннан 66-орынға көтерілгені байқалды. 18 миллионға жуық тұрғындары бар еліміздің 8,3 миллион азаматтары елін қорғауға дайын екендіктерін білдірген [1].

Жедел әскери қызметке шақыру жылына екі рет Қазақстан Республикасының «Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы» заңына сәйкес ұйымдастырылып өткізіледі [2]. ҚР Қорғаныс министрінің мәліметтері бойынша 2015 жылдың күзінде 18-27 жас аралығындағы 12 мың қазақстандық азамат жедел әскери қызметке шақырылған. 2015 жылдың бірінші жарты жылдығында ҚР Қарулы күштер қатарында әскери қызмет ететін жастардың (18-29 жастағы) нақты саны 27 212 болса, ҚР әскери жоғары оқу орындарында (соның ішінде шетелдерде) – 2356, жоғары кәсіби білім алушылар мен курсанттар, ал Республикалық «Жас ұлан» мектебінде 372 жасөспірім оқитыны анықталды.

Тұтастай алғанда, әскерге шақыру нәтижелері қазақстандық шақырылушылардың әскери қызметтен бас тартуының азайғандығын көрсетеді. Қазіргі жастардың Отан қорғау қызметінің қажеттігіне көз жеткізуі әскери қызметтің тұрақты әлеуметтік қамтамасыздандырылуымен байланысты болып отыр.

Осы 2015-2016 оқу жылынан бастап Қазақстанның 26 жоғары оқу орнында жігіттермен қатар қыздар да әскери кафедраларда оқи алады.

Бұл нәтижелер жастардың әскери-отансүйгіштік тәрбиесінің белсендірілуімен, Отан қорғаушылардың оң имиджінің қалыптасуымен, әскери қызметтің уәжделуімен және әскери мамандық мәртебесінің нығаюымен өзара байланысты.

ҚР ҚК мекемелерінде және әскери бөлімдерде әскер жасына дейінгі жастарды кең қамту үшін әртүрлі іс-шаралар: соның ішінде («Ашық есік күндері», «Ерлік сабақтары», «Әскерге шақырушылар күні», «Бір күн Қазақстан әскерінде», «Балалардың көзқарасындағы әскер», «Ардагерлерге құрмет, олардың ерлігіне тағзым!») әскери-отансүйгіштік акциялары; байқау-конкурстары; әскери-қолданбалы және спорттың техникалық түрлері мен т.б. әскериленген кростар мен эстафеталар ұйымдастырылды. Әскери бөлімдері мен мекемелеріне 6 мыңнан астам мектептер, лицей және колледждер бекітілген [3].

2014 ж.

25 МЫҢ әскерге шақырылғандар
(көктемгі және күзгі шақыртулар)

2015 ж.

30 МЫҢНАН астам жастар
(көктемгі және күзгі шақыртулар)

Дереккөзі: ҚР ҚМ

Оқушылардың әскери-отансүйгіштік тәрбиесінде, әскери іске оқытуда, оларды біздің Отанымызды қорғап еңбек етуге үйретуде республикалық «Алау» және «Жас ұлан» әскери спорттық ойындарының рөлі зор. 2015 жылы Жамбыл облысы Тараз қаласы әскери бөлімінің территориясында «Жас ұлан» әскери спорттық ойындардың республикалық финалы өткізіліп, оған Алматы және Астана қалаларының, облыстардың жалпы орта және қосымша білім беру ұйымдары оқушыларының арасында облыстық турдың 128 жеңімпазы қатысты. Щучинск қаласындағы ҚР Қорғаныс министрлігінің Ш. Уәлиханов атындағы Кадет корпусының базасында «Алау» әскери спорттық ойындары өткізілді. Бұл ойындардың мақсаты отансүйгіштік тәрбие жұмыстарын белсендіру және балалардың бойында өз халқының тарихи-мәдени құндылықтарына деген құрмет сезімін дарыту болып табылады.

Республикалық қосымша білім беру ғылыми-әдістемелік орталығында әртүрлі, атап айтқанда, Ұлы Отан соғысының 70 жылдығына арналған «Біздің жеңісіміз!», Отан қорғаушылар күніне арналған «Даңқ. Ерлік. Қаһармандық» сияқты байқаулар өткізілді. Бұл байқаулардың мақсаты әскери-отансүйгіштік тәрбиені насихаттау болып саналады. Қазақстанның барлық аймақтарының қатысуымен әскери-отансүйгіштік бағыттағы клубтардың басшыларының республикалық үйлестіру кеңесі жұмыс істейді.

Жастардың әскери-отансүйгіштік тәрбиесінің негізгі бағыттарын жергілікті орындарда жүзеге асыруда мемлекеттік органдар әскери-отансүйгіштік клубтармен, жас әскери орталықтармен бірлесіп жұмыс істейді. Тек соңғы 15 жылдың ішінде ғана әскери-отансүйгіштік клубтар, үйірмелер мен секциялардың саны 11 есеге өсті. 2015 жылдың 1 шілдесіндегі мәліметтерге сәйкес орта мектептер жанындағы 2193 әскери-отансүйгіштік клубтар, үйірмелер және секцияларға 63 мың әскер жасына дейінгі шақырылушы азаматтар тіркелген.

Республикадағы әскери-отансүйгіштік тәрбиені жүзеге асыру Ауғанстаннан әскер-

лерді алып шығудың 25 жылдығы; ҰОС 70 жылдық жеңісі; кейбір батырлар мен тұлғалардың жетістіктерін көрсету; әскерге шақыру мәселесін, жаңадан шақырылғандардың өмірін талқылау; мемлекеттік символдарға, ұлттық мәдени дәстүрлерге және т.б. құрмет қалыптастыру сияқты алуан түрлі мазмұннан тұрады.

Ауғанстан соғысы ардагерлерінің қоғамдық бірлестігінің әлеуеті белсенді түрде қолданылады. «Жас қыран» қоғамдық жастар ұйымының, «Бүркіт» және «Тараз барыстары» отансүйгіштік клубының және т.б. жұмысқа тартылады. Мәселен, «Генералдар кеңесі» республикалық қоғамдық ұйымында Ұлы Отан соғысына қатысқандарға арналған: Кеңес Одағының екі мәрте батыры, әуе күштерінің майоры Т.Ж. Бигелдинов, Кеңес одағының батыры, Халық Қаһарманы, армия генералы С.Қ. Нұрмағамбетов және милиция генерал майоры А. Болсамбеков туралы деректі фильмдер түсірілген; Кеңес Одағы Батырларының 528-ТВ энциклопедиясын құрастыруға мұрағат материалдарын жинақтау толық аяқталды; Ауған соғысына қатысқан ардагерлердің әлеуметтік мәселелері туралы кездесулер мен «дөңгелек үстелдер өткізіледі»; қоғамның лаңкестікке қарсы сана-сезімін қалыптастыру; сыбайлас жемқорлыққа қарсы күшейту және т.б.

Өл-Фараби атындағы ҚазҰУ базасында ҚР Тұңғыш Президенті күні аясында жыл са-

йын ҚР Білім және ғылым министрлігінің қолдауымен өткізілетін «Мен жастарға сенемін!» атты республикалық студенттік фестиваль танымалдық танытуда. Оның басты мақсаты әлеуметтік маңызды топ ретінде студент жастардың отансүйгіштік деңгейі мен азаматтық жауапкершіліктерін арттыру болып табылады. Фестивальдың міндеттеріне студенттердің белсенділігін қолдау, қарым-қатынас және тәжірибемен алмасуға жаңа жағдайлар туғызу, дарынды жастарды, әлеуметтік-белсенді студенттерді таңдау және марапаттау, жастардың мемлекеттік құрылымның өкілдерімен, қоғамдық және бизнес ұйымдарымен тиімді диалог ұйымдастыруы кіреді.

ҚР ҚМ-мен «Ержүрек» атты қазақтың ұлы батырлары және Отан қорғаушы ұлттық батырлардың өмірін, тарихи үлестерін баяндайтын 10 томдық жинақ шығарылды.

Тұтастай алғанда, жүзеге асырылып отырған жобаларды талдау қазіргі жағдайда жастардың әскери-отансүйгіштік тәрбиесінің жергілікті орындардағы маңызы мен мазмұнының артып отырғандығын білдіреді.

Қазақстандық патриотизмді қалыптастыруға бағытталатын және Қарулы күштер туралы жағымды пікір қалдыратын ақпараттық жұмыстардың ішінде радио, әлеуметтік хабарлар, уәждемелік және жарнамалық бейне клиптер оның маңызды құрамдас бөліктері деп танылады.

«Хабар» және «Қазақстан» телеарналарында «Айбын» және «Ақсауыт» әскери-отансүйгіштік бағдарламалары көрсетіледі. Әскери әндердің «Жас Ұлан» фестиваліне Қазақстанның барлық 14 облысындағы, Астана және Алматы қалаларындағы әскери-отансүйгіштік клубтардың тәрбиеленушілері, ҚР ҚК барлық түрлерінің әскери қызметкерлері, әскери оқу орындарының курсанттары мен студенттері, сондай-ақ дарынды орта мектеп оқушыларынан құралған 300-ге жуық вокалистер қатысты. Қорғаныс Министрлігі аясында әскери-отансүйгіштік әндерді дәріптеу үшін өткен жылы Қазақ радиосында кең көлемде таратылған «Әскери әндер» атты музыкалық жоба ұйымдастырылды.

Орта мектептерде алғашқы әскери дайындықты (әрі қарай АӘД) ұйымдастыру жұмыстары үнемі бақылауда болып отыр. Қазіргі уақытта АӘД 455 579 жасөспірімді, соның ішінде 230 241 бозбала қатыстырылған, 5966 білім беру ұйымдарында жүргізіледі.

Әскери-отансүйгіштік тәрбие бойынша жергілікті респонденттердің берген бағасын мысалға келтірейік. Сұралғандардың 29,2%-ы оларда жұмыстың өте жақсы жүретінін, 32,7%-ы жалпы алғанда жақсы ұйымдастырылғандығын, ал 22,9%-ы орташа баға береді. Әскери-отансүйгіштік тәрбиенің жағдайы туралы толық мәліметтер 8.2-суретте көрсетіледі.

Жастардың әскери-отансүйгіштік тәрбие жұмыстарын бағалауы, %

8.2
сурет

	Бұл бізде бар және мұндай жұмыстар жүргізіледі					Бізде мұндай жоқ	Мен бұл туралы білмеймін
	Өте жақсы	Тұтастай алғанда жақсы	Орташа	Нашар	Өте нашар		
Әскери-патриоттық тәрбие жұмыстары	29,2	32,7	22,9	4,2	1,9	1,8	7,3

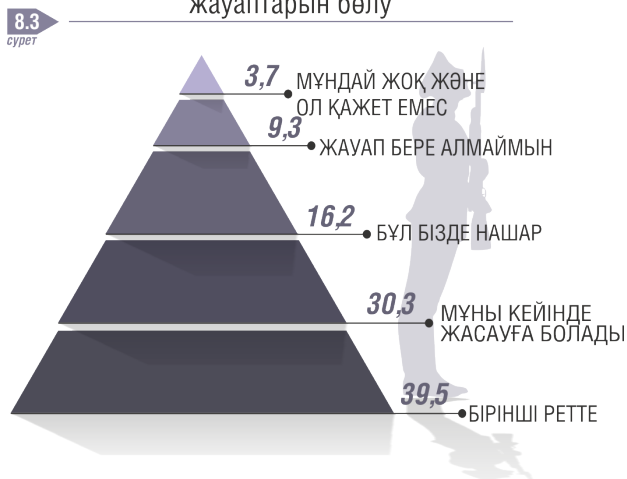
Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (әл-Фараби атындағы Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Сауалнама сұрақтарының келесі блогы жастар саясатының кейбір бағыттарының шешілу өзектілігін жергілікті орындарда анықтау деңгейіне байланысты болды. Сұ-

ралғандардың 39,5%-ы оларды бірінші кезекте шешу қажеттігін, 30,3%-ы мұны кейін де істеуге болатынын атап көрсетті (8.3-сурет).

Әскери-отансүйгіштік тәрбиені шығару бойынша сұхбатталушылардың жауаптарын бөлу

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Сол сияқты респонденттердің 35,6%-ы әскери-отансүйгіштік тәрбиені мемлекеттік деңгейде жастармен бірге шешу мәселесінің маңыздылығын атайды (8.4-сурет).

«Кім немесе қандай орган әскери-отансүйгіштік тәрбие бойынша қызметті жүзеге асыруы, реттеуі және жақсартуы тиіс?» деген сұраққа жауаптардың бөлінуі, %

Дереккөзі: Әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Әскери-отансүйгіштік іс-шаралардың мазмұны мен қамтылуы туралы фокус-топтық зерттеуге қатысушылар бұл істердің төмендегідей қажеттіліктерін бөліп көрсетеді:

– жүйелік жұмыстарды республикалық деңгейде күшейту;

– ақпараттық түсіндірулерді қамтамасыздандыру (БАҚ белсенді қолдану, әскери басылымдарды дамыту, жағымсыз негативтерді жою және т.б.);

– әскери-отансүйгіштік тәрбиені жүзеге асыру және басқаруда әртүрлі құрылымдар мен органдарды ғылыми-теориялық және әдіснамалық қамтамасыздандыру;

– әскери бөлімдер мен бөлімшелердің әскери мектептермен өзара байланысының практикалық бағытын нығайту;

– мектептердегі әскери-отансүйгіштік іс-шараларды (ойын әдістері, тарихи жағдайларды қайтадан құрастыру, бағыттылық бойынша іс-шаралар және т.б.) сапалық қамтамасыздандыру;

– жастар арасында әскери-тарихи өткендерді дәріптеу мақсатында жылына бір рет «Жыл жауынгері» (номинациялар бойынша) атты БАҚ-та (радио, телехабарларда) ауқымды жарияланатын жалпы республикалық интерактивтік конкурс өткізу.

Қорыта айтқанда, жүргізілген сауалнамалар нәтижесі респонденттердің көпшілігінің әскери-отансүйгіштік тәрбиені жүзеге асыруды, осы бағытта жүргізілетін жұмыстардың маңыздылығын түсінетіндіктерін және жағымды көзқараста екендіктерін көрсетеді.

8.2. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ОТАНСҮЙГІШТІК ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЖАСТАРДЫҢ АЗАМАТТЫҚ БОРЫШТЫ ТҮСІНУІ

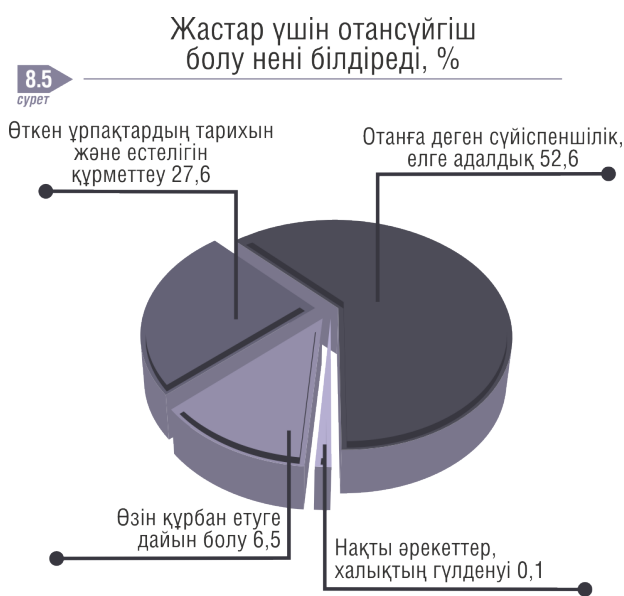
Қазақстан жастарының отансүйгіштік мәселесін зерттеу нәтижелері бойынша респонденттердің көпшілігінің өздерін Қазақстанның патриоттарымыз деп санайтындары байқалды.

ҚР БЖҒМ мәліметтеріне сүйенетін болсақ, сұралғандардың 36,5%-ы өздерін өз елдерінің патриоттары, 34,2% жастардың жартысына жуығы өздерін Қазақстанның патриоттары деп санайтынын білдірді. 16,1%-ының айтуынша, отансүйгіш болуға бейімделген жастар аз, 11,8%-ы Қазақстанның жастарын

отансүйгіш деп айтуға қиналатындар деп атап көрсетті [4].

Әлеуметтік зерттеулердің нәтижесі жастардың отансүйгіш туралы түсініктерінің өзгергенін айқындайды [5, 53-54 с.]. Бұл сұрақтар барлық қатысушыларға қойылды және онда Отанға деген сүйіспеншілік пен адалдық негізгі мәселелердің бірі ретінде саналатынын респонденттердің 52,6%-ы; мемлекеттің тарихы мен ата-бабаларымызға деген құрметті 27,6%-ы; өз ұлтының мәдениетіне қамқорлықпен қарау туралы 13,1%-ы дәйектеді. Оның құрылымында тарих пен салт-дәстүрлерге құрмет пен мәдениетіне деген қамқорлық қамтылды (8.5-сурет).

Дереккөзі: Әлеуметтік зерттеулер нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

Бұған ұлттық деңгейде жүзеге асырылатын іс-шаралар ықпал етеді.

Осылайша, ҚР мемлекеттік символдарының танымалдығын насихаттау бойынша республикалық жастар форумы, «Үздік еріктілер-2015» республикалық конкурсы, халықаралық және қазақстандық жастар ұйымдарының өкілдерінің қатысуымен Қазақстандағы шетелдік студенттік ұйымдарының слеті өткізілді.

«Жастар – Отанға!» атты жастар лагері белсенді жұмыс істейді, мемлекеттік тілде

«Жайдарман» және «Жайдарлы Жас ұлан» КТК ойындары өтіп тұрады [6].

Ұсынылған мәліметтер қазіргі заман жастарының рухани құндылықтары және дүниетанымдарымен үйлеседі.

Бұл зерттеудің нәтижесі бойынша Қазақстан жастарының 57,8%-ы өздерінің Отанын Қазақстан Республикасы деп санайды.

8.6-суретте «Сіз өзіңізді өз еліңіздің патриотымын деп санайсыз ба?» сұрағының жауаптары берілген.

Дереккөзі: Әлеуметтік зерттеулер нәтижелері (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

Тарихи мәтіннен тыс отансүйгіштік тәрбие мүмкін емес. Фокус топ зерттеу нәтижелері қазіргі жастардың өздерінің ата-бабаларының ерліктерін білетіндігін, бірақ өткен тарихи оқиғаларға аз қызығушылық танытатындығын көрсетеді. Сауалнама сұрақтарының нәтижелері бойынша мираскерлік өткен дәстүрді білуге сауалнамаға қатысушылардың 23,8%-ы қызығушылық танытады.

Респонденттердің көпшілігі, нақтырақ айтқанда, 32,2%-ы мұны білудің міндетті емес екенін айтады. «Жауап беруге қиналамын» жауабын көбінесе қала респонденттері береді. Респонденттер соғыс қаһармандары туралы ақпараттарды, отансүйгіштік оқиғаларды «Қазақстан тарихы» курсының мазмұнынан, кинофильмдер, интернет, БАҚ арқылы білетінін көрсетеді. Демек, отансүйгіштік тәрбиені дамытуда тарих пен өткенді ұғыну арқылы жоғарыда белгіленген ресурстардың әлеуетін белсенді қолдану қажет.

Жастар санасында еліміздің азаматтық борышы заңға бағыну, өз халқы мен Отаны-

мызға құрмет пен мақтаныш, өз елінің игілігі үшін еңбек пен қызмет етумен байланысты.

Олай болса, еліміздің жастары үшін азаматтық борыш – біріншіден, еліміздің заңдарын сақтау, сонымен қатар заңға бағыну (43,4%).

8.7 сурет Жастардың азаматтық парызды түсінуі, %
Азаматтық парыз – бұл:

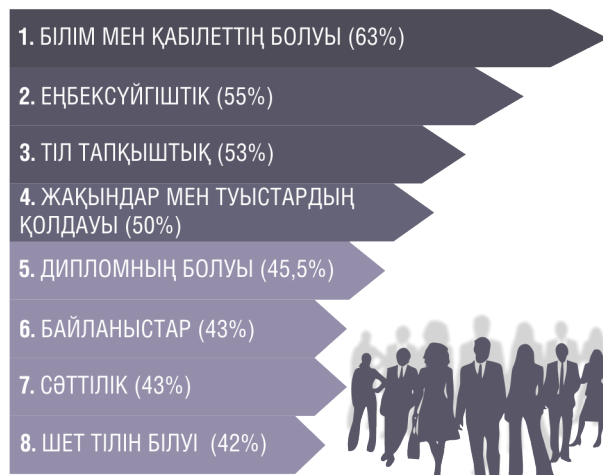

Дереккөзі: Әлеуметтік зерттеулер нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

Сарапшылардың пікірінше, фокус топқа қатысқан зерттеуде заманауи жастар үшін денсаулық пен отбасы құндылықтарынан өзге, олардың білімі мен кәсібі, азаматтық, содан кейін ұлттық тиесілілік маңызды. Сарапшылар көптеген жастардың кәсіби мансапқа жету жолдарын білім беру сапасымен, еңбекқорлықпен, мақсатқа жету үшін көп еңбектенуге дайын болумен байланысты деп есептейді.

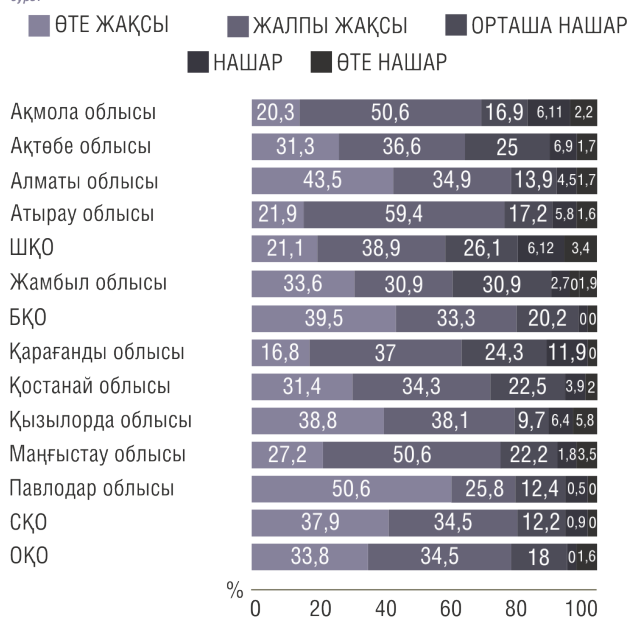
Бұл жүргізілген сауалнама деректерімен расталады. «Кәсіби табысты мансаптың қосындыларын атаңыз» сұрағына берілген жауаптардың мәні бойынша (8.8-сурет), көшбасшылық ұстанымның үштігіне жастар білім мен біліктілік, еңбекқорлық пен қарымқатынасты жатқызады.

8.8 сурет Жастардың пікірінше табысты кәсіби мансаптың қосындылары, %

Дереккөзі: Әлеуметтік зерттеулер нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ әлеуметтік зерттеулер және әлеуметтік инжиниринг орталығының мәліметтері бойынша)

8.9 сурет Қазақстандық отансүйгіштікке тәрбиелеу бойынша аймақтардың жұмыстарын бағалау, %

Дереккөзі: Жастардың әлеуметтік сауалнама нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Қазақстандық отансүйгіштікті қалыптастыру бойынша тұтас жұмысты бағалау кезінде респонденттердің 93,9%-ы жұмыс жүргізіліп жатыр деп есептейді. Респонденттердің бұл жұмысты бағалауы бойынша жауаптары келесі түрлерге бөлінген: өте жақсы жүргі-

зілуде – 30,5%; тұтасымен жақсы – 36,7%; орташа – 19,5%; жаман – 19,5%; өте жаман 2,2%; мұндай бізде жоқ – 1,7%; мен бұл туралы білмеймін – 4,3%.

Қазақстандық отансүйгіштік тәрбиесін өсіру бойынша сарапшылардың ұсыныстары

8.10
сурет

Отансүйгіштікті өз ісін әділ және жоғарғы кәсіби деңгейде жүргізетін және елдің мәртебесін көтеретін жетістікке жеткен адамдардың мысалында тәрбиелеу қажет (Алматы қ.).

Жеке тұлғалық қасиеттің қалыптасуын отансүйгіштік сезіміне жетумен байланыстыру қажет (Атырау облысы). Ел отансүйгіштері күнін бекіту керек және кеңінен тойлап, сәйкес жетістіктері бар шын отансүйгіштерге құрмет көрсету қажет. Осының барлығын БАҚ арқылы кеңінен жариялау. «Отансүйгіш» түсінігі мен мазмұнын жаңа нысанда жариялау қажет (Батыс Қазақстан облысы).

Дереккөзі: Фокус-топтық зерттеу нәтижелері (өл-Фараби атындағы ҚазҰУ Мемлекет және құқық институтының мәліметтері бойынша)

Аймақтардың отансүйгіштік тәрбие бағыты әртүрлі. Аймақтар бойынша бірнеше бірлестік кеңесі қызмет етеді. Айқын жандануы мен белсенділігін біз Павлодар (50,6%), Алматы (43,5%), Батыс Қазақстан (39,5%), Қызылорда (38,8%) және Солтүстік Қазақстан (37,9%) облыстарынан көреміз (8.9-сурет). Ұсынылған құжаттар мен есептерді талдау жастар арасында нақты акциялар мен нақты жобаларды өткізуге, жұмыстың оң сәттерінің санына жатқызуға мүмкіндік береді: Қызылордада «Жастар саясатымен отансүйгіштік тәрбие беру жөніндегі», Маңғыстауда «Менің Қазақстаным» жастарға арналған отансүйгіштік фестивалі, «Мәңгілік ел», «Қазақ хандығының тарихы» (Астана), Қостанай облысында жыл сайын «Жас отансүйгіш» әскери-отансүйгіштік клубы слет өткізіп тұрады, 2016 жылда ол 10 рет өтетін болады.

* * *

Сонымен, жүргізілген зерттеулердің нәтижесі ҚР жастар саясатын іске асыруда отансүйгіштік тәрбиенің орны ерекше екендігін көрсетеді.

Әскери-отансүйгіштік тәрбиені мемлекеттік деңгейде іске асыруда үнемі жаңарту және отансүйгіштік тәрбиенің мазмұнын байыту, оның әдістерін, формалары мен құралдарын, қоғамдық ұйымдардың өзара байланысы, мемлекеттік органдармен және құжаттарға қызығушылық танытатын басқа әлеуметтік институттар; мемлекеттік сананы қалыптастыру жиынтығы мен өз Отанының патриоты болу мәселесін көтеру қамтылған. Қазақстан жастары әскери-отансүйгіштік тәрбиеге белсенді қатысады, оның ерекше бағыты Отанға қызмет етуді түсінеді.

Ұйымдастырушы жетекшілердің және отансүйгіштік тәрбиемен айналысатын мамандардың ғылыми-әдістемелік даярлығының жоғары дәрежедегі дайындығын атап көрсетуге болады.

Отансүйгіштік тәрбие бойынша жергілікті мемлекеттік органдардың қызметінің бағыттарын талдау бұл қызметтің мықты және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл қызметте жастардың отансүйгіштік құндылықтардың мәнін түсінуі, олардың азаматтық ұстанымдарының белсенді дамуы және құқықтық тәрбиенің, саяси мәдениеттің, әлеуметтік белсенділіктің қоғамдық-маңызды жұмыстар арқылы дамуына назар аударылды. Жастардың әскери қызметке моральдық-психологиялық даярлығының қалыптасуына, мақсатты түрде Отанға қызмет етуіне көңіл бөлінеді.

Берілген бағытта жұмысты жақсарту және оны одан әрі жүзеге асыру мақсатында ЖОО әскери кафедраларымен, жергілікті атқарушы немесе басқару органдарымен бірлесіп бейіндік іскерлікке бағытталған іс-шараларды, елдің қорғаушысы кәсібін насихаттауда тиімді жұмыстар жүргізу; ҚР ҚМ мен ҚР БжҒМ-не жаңа білімділік және әлеуметтік-мәдени технологияларын әскери отансүйгіштік тәрбиеленушілердің нұсқалары мен кеңестерін іске асыру.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. http://asker.kz/blog/army_news/armiya-kazaxstana-podnyalas-na-14-strochek-v-mirovom-rejtinge.html желісінің материалдары
2. «ҚР әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі» туралы заңы. 16.02.2012 ж. <http://www.mod.gov.kz>.
3. ҚР ҚМ 06.08.2015 ж. №01-3-06-6/2639-И (күпия емес) 8 беттік статистикалық мәліметтері.
4. Социологиялық зерттеу нәтижесі бойынша талдаушылық есеп. «Жастар ортасындағы қоғамдық-саяси жағдайларды оқыту». – Астана, 2015.
5. Жүргізілген әлеуметтік зерттеу нәтижелерінің қорытындысы бойынша талдаушылық есебі. «Жастардың заманауи кезеңіндегі дүниетанымдық және рухани құндылықтары: жағдайды бағалау, мәселелер, шешу жолдары» Философия және саясаттану институтының тақырыптық жоспары бойынша арнайы тапсырысы ҚР Президент әкімшілігі / Г.С. Абдырайымова, Г.Т. Алимбекова, А.Б. Шабденова, С.Е. Сағденов, Г.А. Кенжакимова. – Алматы, 2015. – 78 б.
6. «Жастар және жастар ұйымдарымен жұмыс жасаудың жүйелілік тұрғылары» атты семинардың әдістемелік материалдары. Жеке категориядағы жастарға арналған технологиялық пакет. Мемлекеттік жастар саясатының тиімділігін арттыру, талдау, мониторинг жасау және рейтингтер жүйесі. – Тараз: ҚР БжҒМ, ҒЗО «Жастар», 2015. – 88 б.

ҚОРЫТЫНДЫ

«Қазақстан жастары – 2015» Ұлттық баяндамасында жастар мүмкіндіктерінің даму үрдісі мен жай-күйіне қатысты мәселелер кешенін қарастыру бірқатар тұжырымдамалар жасауға мүмкіндік береді.

Жалпы халық санындағы жастардың үлесі салыстырмалы түрде жоғары болып табылады. Статистика комитетінің ақпараттары бойынша, еліміздің әрбір төртінші тұрғыны зерттеліп отырған жас тобына – 14-28 жасқа (қоса санағанда) жатады. Жастар құрылымындағы ең үлкен санға ие 24-28 жастағылардың тобы құрайды, алайда, жақын жылдарда бұл жастағылар санының төмендеуі байқалады. Ауыл жастарының үлестік салмағы қала жастарының үлесінен төмен болып қала берген және оның төмендеу үрдісі соңғы 2 жыл бойына сақталып келеді.

Соңғы бес жылда барлық жас топтарында туылым көрсеткіштері өсті. Отбасы жастар үшін басты өмірлік құндылықтар қатарында сақталып қалып отыр.

Аймақтардың экономикалық дамуындағы әркелкілігі ішкі миграцияның өсуіне септігін тигізеді. Ауылдар мен кіші қалалардағы әлеуметтік инфрақұрылым дамуының төмен деңгейі мен жұмыссыздық – ауыл халқының қалаға қарай ағылуы мен ішкі миграцияның негізгі қозғаушылары болады. Ішкі миграция бойынша ерекше үлкен оң сальдоға Астана мен Алматы қалалары ие болып отыр.

Соңғы жылдары, ерлер мен әйелдердің неке тұру жасы біртіндеп өсіп келеді. Жастар арасындағы ажырасу деңгейі айтарлықтай жоғары. Жастардың пікірінше, ажырасудың негізі себептеріне: жұмыссыздық, жұмысқа орналасу, материалдық қиыншылықтар, жас отбасының өз тұрғын үйіне қол жеткізуі мүмкіндігінің төмендігі, жас жұптардың отбасылық өмірге психологиялық тұрғыдан дайын болмауы мәселелері жатады.

Миграциялық әлеуеттің үрдісі теріс сальдомен белгіленген, жастар Қазақстан қалаларына жұмысқа орналасу мақсатымен көшеді, ал шетелге эмиграция, негізінен, білім алу мен өмір сүру жағдайын жақсартумен байланысты.

Жастар әлеуметтік тұрғыда елеулі мәнге ие аурулар бойынша қауіп-қатер тобының айтарлықтай үлесін құрайды, сондықтан осы аурулардың алдын-алу шараларына бағытталған мақсатты және кешенді жұмысты талап етеді. Зиянды әдеттердің қалыптасуы мен әлеуметтік икемсізденуінің алдын-алу мақсатындағы спорттық-көпшілік және т.б. әлеуметтік белсенділіктермен қамтылмайтын жастардың жекелеген топтарымен әлеуметтік жұмыстарды жүргізу қажеттілігі аса өткір мәселе болып тұр.

Білім беру мен жұмыспен қамтылу едәуір жоғары деңгейде және дамыған елдердегі замандастарының көрсеткіштерімен салыстыруға әбден болады. Алайда, білім беру, жұмысқа орналасу аясында Қазақстан облыстарының әлеуметтік-экономикалық дамуы деңгейінің теңсіздігін көрсететін аймақаралық айырмашылықтар байқалады, оның нәтижесінде сапалы білім алуға қолжетімділік теңсіздігі, ақырында, адам капиталы мен өңірлердің бәсекеге қабілеттілігі деңгейінің төмендеуіне алып келеді.

Жастар санасында болашақ өмір үшін білім алудың маңыздылығы жоғары дәрежеде зерделенген және де бұл көптеген әлеуметтік сұраулармен дәлелденген. Жастардың жоғары деңгейдегі және қосымша білім алу қажеттілігі де өсіп келеді.

Жастардың ортасында қылмыстылық динамикасы төмендегені де байқалады. Аймақ қимасында барлық дерлік жас топтарында қылмыс жасағандар бойынша ең жоғары қылмыстылық – Қостанай, Шығыс-Қазақстан және Алматы облыстарында байқалған. 2015 жылы 2014 жылмен салыстырғанда еліткіш, психотропты заттар мен прекурсорларды теріс пайдаланушы кәмелеттік жасқа толмағандар саны 2,5 есеге төмендеген.

Өз өміріне қол жұмсаумен күрес жүргізуде «шұғыл» сипаттағы кешенді шараларды қолдану 2014 жылы жастардың өзіне-өзі қол салу жағдайларының санын төмендетуге және 2015 жылдың бірінші жарты жылында осы үрдісті сақтап қалуға мүмкіндік берді. Аймақтардағы өзіне-өзі қол салу әрекеттері санында үлкен айырмашылықтар бар. Ең жо-

ғарғы әрекеттер жасау коэффициенті Шығыс Қазақстан облысына және ең төменгісі – Батыс Қазақстан облысына тиесілі. Осылайша, қоғамға қарсы құбылыстардың аймақтық негіздері әлеуметтік қауіп-қатер тобындағы жастармен жеке-жеке жұмыс жүргізуді жергілікті жерлерде атқаруды талап етеді.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жастар саясатын іске асыруы, мәдени-бос уақыттық әрекет инфрақұрылымының жақсаруы, мәдени-ойын-сауық мекемелері объектілерінің меншіктік құрылымын өзгерту бойынша шаралар кешені жастардың аталмыш аядағы іс-шараларға ризалығын жоғарылаты. Спорттық және көпшіліктік ойын-сауықтық қызметтегі жағдайларды бағалау динамикасы маңызды. Мәдениет саласында өнерлі жастарды қолдауға қатысты мемлекет жасап отырған жағдайлар оң көзқараста бағаланып отыр. Сонымен қатар, қала мен ауылдың бос уақытының жағдайларына қатысты айырмашылық бар. Ұсынылып отырған бос уақыттағы мәдени қызметтердің сапасының жоғарылауы маңызды болады. Халықтың әлеуметтік тұрғыдағы әлсіз топтарының бос уақыттағы қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндіктерінің нашарлау қаупі бар.

Жастардың бос уақытын ұйымдастыру – олардың девиантты, теріс тәртіптерінің алдын-алу үшін қажет. Қазақстан үшін жастардың өзіне-өзі қол жұмсау, аддитивтік тәртіптерінің алдын-алу мәселелері өзекті. Аталмыш құбылыстардың статистикалық тіркелулерінің жүйесін жаңарту, сонымен қатар, осы ақпараттардың аймақтар, мемлекет деңгейінде жүйелі, аналитикалық және тоғыспалы талдауы, бос уақыттық шараларды жақсарту мақсатындағы кешенді алдын-алу бағдарламаларын жасау қажет болып табылады.

Жастар жоғары сайлаушылық мәдениетті көрсетіп, қоғамдық-саяси қозғалыстарға қатысады, 2015 ж. Қазақстан Республикасының Президенті сайлауында белсене қатысты. Жалпы, қазақстандық жастар теріс әрекеттердің нақты түрлеріне әуестенбеген. Солай бола тұра, қазақстандық қоғамда наразылықтың ақырғы шараларына жүгінуін болдырмау мақсатында, ең алдымен әлеуметтік-эко-

номикалық мәселелерді шешуге бағытталған шаралар қажет.

Жастардың көп бөлігі елдің діни жағдайына алаңдап, радикалды діни ағымдарға деген алаңдаушылықтарын білдіреді. Дегенмен, жастардың басым бөлігі түрлі конфессия өкілдеріне қатысты шыдамдылық қатынас көрсетеді. Қазіргі таңдағы жағдайды ескере отырып, өсіп келе жатқан жас ұрпақта зайырлы мемлекет қағидаларын үгіттеу және қазақстандық қоғамның дәстүрлі құндылықтары шегінде тәрбиелеу керек. Терроризм мен экстремизмнің алдын-алу бағытындағы нәтижелі жұмыстарды жүргізе отырып, қазіргі таңдағы қауіп-қатерлеріне орай ғаламтор-кеңістігінде жұмыс жасаудың жаңа технологияларын құрастыру қажет. Жетекшілік етуші мемлекеттік органдар жастардың барлық санаттарының әлеуметтік мәселелерін: білім алу, жұмысқа орналасу, жұмыссыздық, тұрғын үй мәселелері, бос уақыт және т.б. шешуіне назар аударады.

Республикадағы патриоттық сананы тәрбиелеу қоғамның әлеуметтік құрылымдары – білім беру жүйесі, әскер, мемлекеттік және қоғамдық ұйымдармен және т.б. өзара қатынас арқылы жүзеге асырылады. Отаншылдық сипатта жүзеге асырылып отырған тәрбиелік іс-шаралар отансүйгіштік түсініктермен қатар, адамгершілік қызығушылықтар мен арман-мұраттардың қалыптасуына септігін тигізеді.

Қазіргі таңда, Қазақстанда мемлекеттік жастар саясатының тұрақты нормативтік-құқықтық және институционалдық негізі қаланды. Жүйелі негізде әлеуметтік-экономикалық, құқықтық, ұйымдастырушылық жағдайларды жасауға бағытталған және жас азаматтарды дамытуға, қоғам мүддесіне орай жастардың шығармашылық әлеуетін жан-жақты дамыту шаралары іске асырылып отыр.

2015 жылы – «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасын жүзеге асырудың бірінші және екінші кезеңі аяқталуының аралық жылы. Мемлекеттік жастар саясатының (МЖС)

тұжырымдамасын жүзеге асырудың бірінші кезеңінде жұмыстың жүйелілігі мен тиімділігін қамтамасыз ету үшін барлық қажетті институттарды құру бойынша үлкен жұмыс атқарылды. Жастардың елдің дамуына белсенді және жасампаз қатысуын қарастыратын «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» ҚР Заңы (9.02.2015 ж. №285-V ЗРК) қабылданды. Жастардың білім беру жүйесіндегі жастар ұйымдарына, консультативтік-кеңестік органдар мен жастардың өзін-өзі басқару органдарына және еңбек ұжымдарына белсенді тартылуы заңнамалық тұрғыда бекітілді. Жастардың мүддесі мен қажеттіліктеріне қатысты бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің құзыреттері мен жауапкершілігі анықталды. Жастар саясатының басымды бағыттары бірқатар мемлекеттік және салалық бағдарламаларға біріктірілді. Жеті орталық мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарына жастармен жұмыстың 19 индикаторы мен көрсеткіштері енгізілді. Жастар саясаты дамуының қазіргі заманғы кезеңі – бұл жастар саясатының барлық қатысушыларының жүйелі және келісілген жұмысқа өтуі, жастармен жұмыс жобалары, бағдарламалары, шаралары, кәсібилігінің тиімділігін арттыру. Ол, бәрінен бұрын, жастар саясаты саласындағы ведомствоаралық және сектораралық өзара әрекет ету тетіктерін ретке келтірумен, рейтинг жүйесін, жобалардың, ұйымдардың,

бағыттардың, аумақтардың тиімділігін бағалауды енгізумен байланысты. 2020 жылға қарай МЖС жастар арасында өзін-өзі ұйымдастыру үрдістерін басқаруға, жастардың қоғамның ең пассионарлы, жасампаз, инновациялық ниеттенген бөлігі ретінде әлеуетін толықтай қолдануға қабілеті бар тиімді реттелген тетікке айналуы тиіс. Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру Қазақстанға халықаралық рейтингтерде, атап айтқанда, Жастардың саулығы индексі және жаһандық Жастар дамуының индексі бойынша жоғары орындар иеленуге мүмкіндік береді. 2015 жылы Қазақстан 2015 жылдың адам капиталының даму деңгейі бойынша (Human Capital Index 2015) 37 орынды иеленді. Республика білім беру көрсеткіштері бойынша жоғары нәтиже көрсетті: жастардың сауаттылық деңгейі (33 орын), мектептік біліммен халықтың үлесі (10), мектептен шыққандардың үлесі (6). Қазақстанның 2 жыл ішінде білім беру жүйесі сапасының көрсеткіші бойынша серпінді алға жылжуы атап көрсетілді (+ 9 позиция). Осылайша, жастардың қазіргі заманғы жағдайы мен жастар саясаты саласындағы жұмыстар жай-күйінің талдауы позитивті үрдістермен, сондай-ақ күрделі мәселелерді анықтауға, белгілі қорытындылар жасауға, сонымен қатар мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру үдерісінің қатысушыларына ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді.

ҰСЫНЫСТАР

Келтірілген талдау жастардың мемлекет пен қоғам өміріне белсенді қатысуын, оның әлеуметтік инфрақұрылымға қол жетімділігі мен жастар саясатын жүзеге асырудағы мемлекеттік органдардың жауапкершілігін арттыруды қамтамасыз ету бойынша бірқатар шаралар жүргізу қажеттілігін көрсетеді.

1. Жастардың субъектті құрылымын заңнамалық түрде қайта қарастыру қажет. 2015 жылы 9 ақпандағы «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасының Заңы бұл құрылымнан Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұрып жатқан шетелдіктер мен азаматтығы жоқ тұлғаларды ғана емес, сондай-ақ Қазақстанға сәйкес жас белгілері бойынша заңды негізде келіп жатқан оралмандар мен этникалық қазақтарды, олардың отбасы мүшелерін де шығарады. Құқық қолданушыларды Қазақстан Республикасымен ратификацияланған халықаралық шарттарға сілтеме жасайтын 2 баптың 2 тармағы жастар мен заңды жастар бағдарламалары қатысушыларының құрамынан жоғарыда аталған әлеуметтік топтар ішінен он төрттен жиырма тоғыз жасқа дейінгі жастарды шығарып тастау мәселесін шешпейді.

2. «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Қазақстан Республикасы Заңының түсініктемелік аппаратын «жастардың әлеуметтік қорғалуы» санатымен толықтыру. Жастарды әлеуметтік қолдаудың негізгі бағыттарын анықтайтын құқықтық нормаларды қарастыру.

3. Жастардың құқықтарын, бостандықтарын, міндеттерін нақтылау мен бірыңғайландыру үшін, соның ішінде мемлекеттік бағдарламалар шеңберінде жастар әлеуетін есепке алу үшін жастардың құқық субъектісі ретінде жас ерекшелік сыныпталуын заңнамалық тәртіпте анықтаған жөн.

4. «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет деп есептейміз. Әрекет етуші редакция еңбек бойынша мемлекеттік орган және кәсіпкерлік бойынша уәкілетті орган өкілеттіктерінің екі біліктілік белгілерін көрсетеді. Сонымен бірге бұл екі бағыт жастардың

жұмыспен қамтылуына, еңбек нарығындағы жастардың мәртебелік позицияларын жақсартуға жәрдем етудің қосбірлікті міндетін қарастырады. Жастардың еңбек шарты, азаматтық-құқықтық шарттық қатынастар шеңберінде немесе кәсіпкерлік қызмет, өзін-өзі жұмыспен қамту нысанында жұмыспен қамтылуы бірыңғай кешенді құзыретті-функционалды үлгісінде үйлестірілуі қажет. Жұмыспен қамтылудың мемлекеттік бағдарламаларын осындай үлгіде құрастыру және жүзеге асыру қажет. Тек жастарды жұмыспен қамтудың барлық бағыттарының, нысандары мен тәсілдерінің, жас ерекшелік, жыныстық, аймақтық, білім беру, өндірістік және басқа да ерекшеліктеріне байланысты жастарды жұмыспен қамту түрлерінің келісілген үйлестіру жолымен көптеген мәселелер шешілуі мүмкін. Аталған Заңның «Мемлекеттік жастар саясатын қалыптастырудың және жүзеге асырудың тетіктері» 3 тарауын еңбек және жұмыспен қамту саласында мемлекеттік жастар саясатын қалыптастыру және жүзеге асыру ерекшеліктерін көрсететін құқықтық нормамен толықтыруды ұсынамыз.

5. «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет. Бұл заңнамалық актінің құқықтық кепілдіктері санының бірталайы сілтемелік норма үлгісінде ұсынылған. Сонымен қатар, жас мүгедектерді жұмыспен қамту саласында бекітілген ережелер жұмыс берушілерді қызықтырмайды және осы сыныптағы азаматтардың жұмысқа тұруына жағымсыз әсер етеді. Бұл заңнамалық актіде кәсіби дайындықтың келісілген бірлескен құзыреттеріне, әрекеттеріне, бірыңғай бағдарламаларына негізделген, жұмыс берушілер мен міндетті жұмыспен қамтылудың қатысуымен, жұмыспен қамтылу туралы заңнамаға сілтемелік үлгіде рәсімдік-процессуалды ережелерді ұсыну арқылы мүгедектерді жұмысқа тұрғызудың қағидалары мен тетіктерін ұсыну қажет. Сонымен қатар, жастар ішінен мүгедектердің еңбегін пайдалануда жұмыс берушілерді қызықтыру белгілерін қайта қараған жөн.

6. Жүргізілген статистикалық мәліметтердің тұжырымдамасы алдымен, жыныстық және жастық сипаты бойынша басымдылықты көрсетеді. Аталған жағдайды кешенді бағдарламаларды әзірлеу кезінде ескеру қажет. Белгілі бір жас топтары үшін әдеттегі болып табылатын жастардың жұмысбастылығының түбегейлі уәжділігін, сөрелік мүмкіндіктерін, еңбекті басымдылықтарының әртүрлілігін ескеру қажет. Осыған байланысты, жастық жіктеуішті орнатқан жөн. Мақсатты бағдарламаларды әзірлеу кезінде гендерлік, білім және аймақтық ерекшеліктерді ескеру қажет. Мұндай құрам ведомствоаралық тұрпатта жасалынуы мүмкін. Сондай-ақ, статистикалық мәліметтердің тұжырымдамалық шолуы Қазақстан Республикасындағы жастар саясатының ерекшеліктерін барлық кезде ескере бермейтін статистикалық есептіліктің субъектілік және пәндік жіктеуіштерін құруда белгілі бір кемшіліктерді шығарды. Бұл мемлекеттік статистикалық есептілігінің құқықтық регламенттелуінің түзелуін талап етеді. Статистикалық есептілікті жүргізу кезінде ҚР ресми есептілігінде жоқ жеке агенттіктердің көрсеткіштерін ескеру қажет.

7. Санкциондық әрекеті аймағымен қоса, олардың құқықтық регламенттелуіне қажетті түзетулерді енгізе отырып, жүзеге асырылуының тиімділік пәніне және қызмет жасауындағы мәселелерді шығару бойынша, Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы жастардың рөлін күшейтуге бағытталған, мемлекеттік бағдарламалардың тұрақты негіздегі бақылауын жүргізу қажет. Жергілікті атқарушы органдарға тұрғындардың арнаулы топтарын: жас мүгедектер, оның ішінде әлеуметтік және еңбектік оңалту бөлігінде балалары бар мүгедектерге әлеуметтік көмек көрсету бойынша мақсатты бағдарламаларды әзірлеу қажет.

8. Тұрғындармен әлеуметтік-психологиялық көріністердегі жұмысқа байланысты, білім беру бағдарламаларындағы сабақтарға дінтанушылық кадрлерді дайындаудың ұлттық жүйесін ұйымдастырып, қайта қарастыру қажет. Білім беру мекемелерінде діни экстремизмді жоюға бағытталған ақпарат-

тық-идеологиялық жұмыстарды жандандыру қажет. Сондай-ақ, дін саласындағы білікті мамандарды тарту жолымен экстремизмді жою мен одан сақтандыруға бағытталған интернет-сайттардың құрамын жетілдіру қажет.

9. Тиісті тарауда белгіленген қоғамдық-саяси үрдістерде жастардың мәселесін шешу, қоғамдық ұйымдар, үкіметтік емес ұйымдар және саяси партиялардың өкілдерін бұл үрдіске тарту жолымен кешенді тәсілдемені қажет етеді. Қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін: жастар арасындағы қарсылықты түсірудің жаңа механизмдерін әзірлеу; экстремизмді жою мен одан сақтандыруға бағытталған интернет-сайттардың құрамына бақылау жүргізу; қорларды бөлі кезінде әділеттілік пен қолжетімділікті қамтамасыз ету, жастарға арналған әлеуметтік бағдарламаларды қарқынды түрде жүзеге асыру; діни экстремизмді жоюға бағытталған ҚР БҒМ-нің білім беру мекемелерінде ақпараттық-идеологиялық жұмыстарды жандандыру. Кешенді дінтанушылық зерттеулермен айналысатын ұйымдардың гранттық қаржыландырылуын үлкейту; ауылдық және алыстағы аудандарда бос уақытты дұрыс ұйымдастыру, сондай-ақ кәсіби-бағытталған оқыту орталықтарын құру; мемлекеттік органдар, БАҚ, білім беру мекемелерінің өкілдерін және басқа да мүдделі тұлғалардың (ҚР БҒМ) дінтанушылық мәселелеріне қатысты біліктіліктерін көтеру; терроризм мен діни фанатизмге қарсы тұру идеологиясы бар ақпараттық-тұжырымдамалық кітапшаларды және басқа да көрнекті құралдарды дайындау.

10. Әскери-патриоттық құрылымдардың бірегей республикалық электронды тізімін енгізуді қамтамасыз ету қажет. Бұл жұмысты жасау барысында, олардың құрамын, құрылымын, мақсаты мен міндеттерін, қызмет жасау тәртіптерін, тіркелуін және басқа да сипаттаушы мәліметтерін анықтау қажет. Оларда төлқұжаттар, сертификаттар, жарғылар, логотиптер, әнұрандар, жас әскердің аңтының және т.б. барын ескеру ұсынылады.

11. Жастар қылмыстылығы саласының ерекше маңыздылығын ескере отырып, Қазақстан Республикасында жастар қылмыс-

тылығының жағдайы, шарттары және себептері туралы тұжырымдамалық есептілікті дайындау тәжірибесі ұсынылады. Жалпы қылмыстық қылмыс жасаған жас тұлғалардың саны бойынша үш облыстарда 30-40 пайыздық басымдылығының себебін, тек арнайы зерттеу негізінде ғана орнатуға болады. Діни экстремизммен байланысты қылмыстардың өсу динамикасы, сондай-ақ бөлек кешенді зерттеуді қажет етеді (ҰҚК мен Дін істері бойынша комитеттің өзара әрекеттестігі негізінде).

12. Аймақтарда волонтерлік қызметтің дамуын ынталандыру, БАҚ арқылы волонтерлік институтты кеңінен насихаттау, волонтерлер қызметіне жәрдемдесу және ынталандыру қажет. Мемлекеттің қатысуымен жастар әлеуметтік жобалардың санын көбейту, адамгершілік, мирасқорлық, ұлттық дәстүрді есепке алу, мерзімділік қағидалары негізіндегі өтеусіз жұмысқа жастардың уәжділік жүйесін әзірлеу.

13. Қоғамға қарсы мінез-құлықтың алдын-алу мақсатында жастардың психикалық, психологиялық және әлеуметтік денсаулығының бағасы бойынша, психологтар, емхана және мектептердің әлеуметтік қызметкерлері үшін үлгілік ұсыныстарды әзірлеу.

14. Жастардың бос уақыттарын ұйымдастыру жұмыстарын жетілдіру мақсатында ұсынылатын қызметтер, үйірмелердің түрлері бар, ақылы және ақысыз бағыттардағы үйірмелердің жетекшілері бар, Қазақстанның бос уақытылық мекемелері мен ұйымдарының ортақ электронды картасын жасау ұсынылады. Клубтар мен мәдениет үйлерінің жұмыстарының сапасын жетілдіру бойынша шараларды енгізу маңызды. Тұрғылықты жері бойынша мәдени-қол бостылық инфрақұрылымды дамытуды ары қарай жалғастыру қажет (аула клубтары және жастардың қызығушылығы бойынша клубтар); жастар қоры орталықтарының, жастардың әлеуметтік қызметтерінің жұмыстарын жетілдіру қажет.

Министерство образования
и науки Республики Казахстан

Совет по молодежной политике
при Первом Президенте
Республики Казахстан

Казахский национальный
университет имени аль-Фараби

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДОКЛАД «МОЛОДЕЖЬ КАЗАХСТАНА – 2015»

АЛМАТЫ - 2015

ОГЛАВЛЕНИЕ

ВВЕДЕНИЕ	129
ГЛАВА 1. Демографическая характеристика молодёжи Республики Казахстан	131
1.1. Численность молодежи в возрасте от 14 до 29 лет.	132
1.2. Половозрастная структура молодежи.	134
1.3. Рождаемость, брачность, разводимость и смертность среди молодежи	136
1.4. Внешняя и внутренняя миграция.	142
Глава 2. Законодательство Республики Казахстан, регулирующее правовой статус молодёжи	147
2.1. Анализ Законодательства Республики Казахстан по вопросам правового положения молодёжи и основам молодёжной политики	148
2.2. Международно-правовые нормы и зарубежное законодательство в сфере молодёжной политики.	151
2.3. Реализация государственной молодёжной политики в Республике Казахстан.....	156
Глава 3. Здоровье и досуг молодого поколения	163
3.1. Социально-значимые болезни молодёжи	164
3.2. Здоровый образ жизни и спортивно-оздоровительная работа среди молодежи	167
3.3. Досуг молодежи.....	170
Глава 4. Образование и наука в жизни молодежи	175
4.1. Образовательное пространство: охват, возможности и доступность.....	176
4.2. Качество образования и реализация профессиональных стратегий молодежи.	184
4.3. Молодежь в науке: потенциал и стратегии развития.	185
4.4. Международная стипендиальная программа «Болашақ» в формировании нового поколения профессионалов	189
Глава 5. Социально-экономическое положение молодежи	191
5.1. Участие молодёжи в социально-экономическом развитии страны и в процессе принятия решений ...	192
5.2. Молодежь и рынок труда	196
5.3. Социальная поддержка молодежи.....	206
Глава 6. Преступность и иные антиобщественные явления в молодежной среде	213
6.1. Молодежная преступность: состояние и профилактика правонарушений.	214
6.2. Антиобщественные явления в молодежной среде.....	219
6.3. Суицид среди молодежи.....	222
Глава 7. Молодежь в общественно-политических процессах	226
7.1. Молодежь в общественно-политической жизни страны	227
7.2. Электоральное участие молодежи	228
7.3. Уровень протестной активности молодежи.....	231
7.4. Религия и молодежь	233
Глава 8. Военно-патриотическая работа с молодежью	239
8.1. Государственное регулирование военно-патриотического воспитания молодежи.	240
8.2. Казахстанский патриотизм и гражданский долг в понимании современной молодежи.....	243
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	248
РЕКОМЕНДАЦИИ	251

ВВЕДЕНИЕ

Современная молодежь – активная часть населения Казахстана. Ее развитие заслуживает особого внимания казахстанского общества и государства. Она представляет собой поколение, родившееся и выросшее в новом, независимом Казахстане, и в значительной степени являет собой своеобразный «первый итог» тех социально-политических и экономических преобразований, которые произошли в стране на протяжении более двух десятилетий становления независимости. Уровень развития молодежи (физического, умственного), ее образованность, ценностные установки, мотивы поведения, социальная активность составляют фундамент человеческого капитала будущего Казахстана. От интенсивности и интеграции молодого поколения во все сферы общественной жизни зависят как темпы качественного роста молодежи, так и общества в целом. Поэтому вопросы о том, что представляет собой молодежь сегодняшнего дня, каков ее потенциал, особенно актуальны для перспективного роста Казахстана. Как убедительно доказывает мировая практика, в стремительно меняющемся мире стратегическими преимуществами обладают те страны, которые интенсивно развивают, эффективно аккумулируют и продуктивно реализовывают инновационный потенциал молодежи.

2015 год – год принятия нового Закона РК «О государственной молодежной политике», год начала реализации второго этапа Концепции Государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 г. «Казахстан – 2020: путь в будущее». Ежегодный национальный доклад является, с одной стороны, итогом предыдущего этапа, с другой – ступенью, новой точкой отсчета системы координат для дальнейшего развития.

Его основной целью является объективная оценка положения молодежи с позиций государственных интересов, выявление основных тенденций в молодежной среде и

определение оптимальных путей решения перспективных задач государственной молодежной политики.

Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2015» подготовлен по заказу Министерства образования и науки Республики Казахстан в соответствии со статьей 6 Закона РК «О молодежной политике Республики Казахстан» и является третьим по счету подобным докладом.

Доклад состоит из 8 глав, в которых рассматриваются социально-демографические характеристики молодежи в Республике Казахстан, в том числе динамика численности и возрастная структура, изучаются тенденции смертности и рождаемости среди молодежи. Известно, что важнейшими элементами человеческого потенциала выступают образование и наука, поэтому внимание авторов сосредоточено на анализе охвата различных групп молодежи образованием, определении уровня и доступа к качественному образованию и степени вовлеченности молодежи в науку.

Отдельная глава традиционно посвящена ключевым вопросам состояния здоровья молодежи и его особенностей, формированию здорового образа жизни в молодежной среде и спортивно-оздоровительной работе. Также особое внимание уделяется анализу участия молодежи в социально-экономическом развитии страны и в процессе принятия решений, ее положению на рынке труда, масштабам молодежной занятости и безработицы, трудоустройству выпускников. Впервые представлен анализ молодежного профсоюзного движения в Казахстане, социальной поддержки и защиты молодежи в сфере труда и занятости с учетом его тяжести, вредности и опасности.

В главе, посвященной участию молодежи в социально-политических процессах, рассмотрены политическая активность, гражданская позиция молодежи, условия, создаваемые для проявления ею гражданской активности, уровень ее протестной активности, участие в общественной жизни,

принятии решений. Большой интерес представляют данные о реализации военно-патриотического воспитания молодежи, процессах формирования у молодежи готовности к выполнению гражданского и воинского долга по защите Отечества, особенностях понимания молодежью казахстанского патриотизма и гражданственности.

Другой стороной взаимоотношений молодых людей и общества выступает девиантное (отклоняющееся от социальных норм) поведение. В докладе анализируются основные тенденции, складывающиеся в преступности молодежи, охват молодого поколения асоциальными проявлениями.

Необходимо отметить, что имеющаяся информация не всегда позволяла решить задачу сопоставительного и, в частности, межрегионального анализа в полной мере. Имеет место также несовпадение возрастных группировок в статистике различных секторов, что затруднило проведение сопоставления по отдельным показателям. По этим причинам разделы доклада имеют разную степень детализации. В целом же, проведенный комплексный анализ позволил выявить позитивные и негативные аспекты развития молодежи, ее потенциальные возможности и вклад в развитие страны, выработать некоторые практические рекомендации по повышению эффективности государственной молодежной политики, принятию необходимых мер по своевременному решению возникших проблемных вопросов и определению приоритетных направлений работы с молодежью.

В ходе подготовки доклада были использованы научные сведения, данные официальной государственной статистики, информационно-аналитических материалов министерств и ведомств, молодежных общественных объединений Республики Казахстан, крупных предприятий и национальных компаний, контент-анализа средств массовой информации и сведения из интернет-ресурсов в открытом доступе.

Национальный доклад снабжен материалами в инфографическом виде, иллюстрирующими количественные и качественные характеристики молодежной среды; в рисунках и таблицах приводятся достоверные статистические и иные данные.

Также в докладе обобщаются данные социологических исследований, проведенных по заказу МОН РК и в рамках тематического плана Администрации Президента:

- массового социологического опроса, проведенного Институтом государства и права КазНУ им. аль-Фараби в рамках подготовки Национального доклада 2015 года. В 2015 году было опрошено 2085 молодых респондентов в 14 областях Казахстана и городах республиканского значения – Астане и Алматы. Для усиления содержательной интерпретации процесса осуществления молодежной политики на местах были проведены 20 фокус-групповых исследований с участием 114 экспертов из числа ответственных лиц за реализацию молодежной политики местных акиматов, общественных объединений, центров, молодежных организаций, волонтеров;
- массовых социологических опросов Научно-исследовательского центра «Молодежь», которые были выполнены по заказу МОН РК в 2013-2015 гг. и в каждом из которых приняли участие по 2000 респондентов;
- социологического опроса 1000 молодых респондентов, проведенного Центром социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби по заказу Института философии и политологии МОН РК в рамках тематического плана Администрации Президента РК в 2015 году.

Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2015» может быть использован в работе министерств, ведомств, государственных органов по работе с молодежью республиканского и регионального уровней, учебных заведений, общественных организаций, молодежных ресурсных центров, СМИ и других заинтересованных в вопросах молодежной политики организаций и лиц.

Глава 1

Демографическая характеристика молодёжи Республики Казахстан

1.1. ЧИСЛЕННОСТЬ МОЛОДЕЖИ В ВОЗРАСТЕ ОТ 14 ДО 29 ЛЕТ

В соответствии с данными Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан (далее – Комитет по статистике), численность молодежи в возрасте от 14 до 29 лет по состоянию на начало 2015 года составила 4 206 300 человек (рисунок 1.1).

Численность молодежи
Республики Казахстан
в 1992-2015 гг., чел.

РИС.
1.1

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

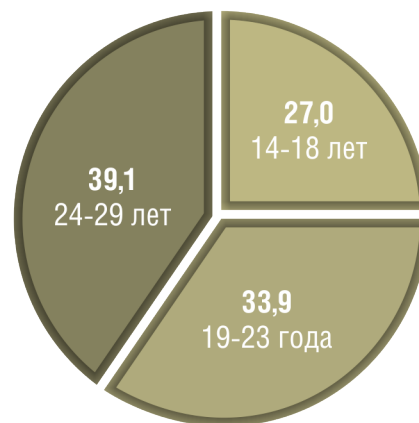
Относительное увеличение численности молодежи связано с демографической волной конца 1980-х гг., влияние которой будет ослабевать в связи с увеличением удельного веса молодежи, рожденной в кризисные 1990-е гг. В целом за 23 года численность молодежи выросла на 116 761 человек (2,9%).

Приведенные данные показывают, что определенное влияние «демографической ямы» на снижение рождаемости становится менее значимым и уступает первенство отрицательному влиянию экономических факторов, таких как: резкое усиление трудовой конкуренции, ведущей к неустойчивости источников дохода населения, культурная мобильность, динамизм образа жизни, увеличение временного интервала образования, значительный рост стоимости жизни, в том числе по причине расширения вариативности потребностей населения.

Численный состав молодежи по основным возрастным группам представлен на рисунке 1.2.

Удельный вес молодежи по основным
возрастным группам,
на начало 2015 года, %

РИС.
1.2

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Численность молодежи по возрастным
группам по отношению к общей
численности молодежи,
на начало 2015 г., %

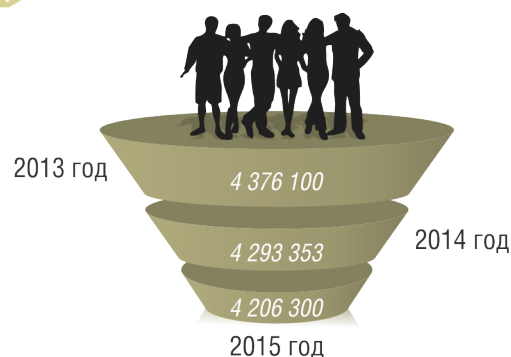
РИС.
1.3

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Численность молодежи в динамике
за 3 года (2013-2015 гг., человек)

РИС.
1.4

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

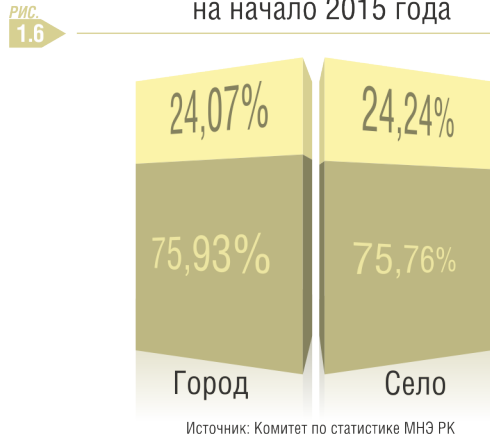
Соотношение удельного веса по основным возрастным когортам на начало 2015 г.: 14-18 лет – 27,0%; 19-23 года – 33,9% и 24-28 лет – 39,1% [1, с. 5].

На сегодняшний день в структуре молодежи Казахстана наиболее многочисленной является старшая группа в возрасте 24-28 лет. Существенные диспропорции в численности молодежи в разрезе возрастных групп связаны с чередованием периодов увеличения и уменьшения рождаемости на фоне социально-экономического кризиса 90-х годов прошлого века.

Рис. 1.5 Численность молодежи от общей численности населения страны на начало 2015 года, чел.

Рис. 1.6 Удельный вес молодежи среди городского и сельского населения на начало 2015 года

На начало 2015 года молодежь Казахстана составляет 24,15% от общей численности населения страны (2014 год – 25,01%). Из них (в абсолютных значениях): городская мо-

лодежь – 2 375,9 тыс. чел., сельская молодежь – 1 830,4 тыс. чел. Удельный вес молодежи среди городского населения республики составляет 24,07%, среди сельского населения – 24,24% (рисунки 1.5, 1.6).

Общая численность молодежи среди городского населения по состоянию на начало 2015 года преобладает над сельской: 56,5% и 43,5% соответственно (рисунок 1.7).

Рис. 1.7 Численность молодежи в разрезе город/село на начало 2015 года, чел.

Рис. 1.8 Численность молодежи в разрезе регионов на начало 2015 года, чел.

Южно-Казахстанская область	723 936
Алматинская область	450 795
г. Алматы	440 476
Карагандинская область	314 966
Восточно-Казахстанская область	304 972
Жамбылская область	260 631
Актюбинская область	213 867
г. Астана	213 350
Костанайская область	201 440
Кызылординская область	189 637
Павлодарская область	164 465
Акмолинская область	165 154
Мангистауская область	152 652
Западно-Казахстанская область	149 595
Атырауская область	144 152
Северо-Казахстанская область	116 212

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

По состоянию на начало 2015 года наибольшая численность молодежи представлена в Южно-Казахстанской (723 936 чел.) и

Алматинской (450 795 чел.) областях. Меньшие показатели, как и в предыдущие годы, остались за Северо-Казахстанской (116 212 чел.) и Атырауской (144152 чел.) областями (рисунок 1.8).

Вместе с тем на начало 2015 года в территориальном разрезе наибольшая доля молодежи от общей численности населения регионов представлена в г. Алматы – 26,8%, Южно-Казахстанской области – 26,0%, Актыбинской области – 26,0%. Наименьшая доля молодежи отмечается в Северо-Казахстанской (20,3%) и Павлодарской (21,8%) областях (рисунок 1.9).

Численность молодежи по отношению к численности населения региона на начало 2015 года, %

РИС.
1.9

Акмолинская область	22,4%
Актыбинская область	26,0%
Алматинская область	23,5%
Атырауская область	24,8%
Восточно-Казахстанская область	21,9%
Жамбылская область	23,7%
Западно-Казахстанская область	23,7%
Карагандинская область	22,9%
Костанайская область	22,9%
Кызылординская область	25,2%
Мангистауская область	25,2%
Павлодарская область	21,8%
Северо-Казахстанская область	20,3%
Южно-Казахстанская область	26,0%
г.Астана	25,0%
г.Алматы	26,8%

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

1.2. ПОЛОВОЗРАСТНАЯ СТРУКТУРА МОЛОДЕЖИ

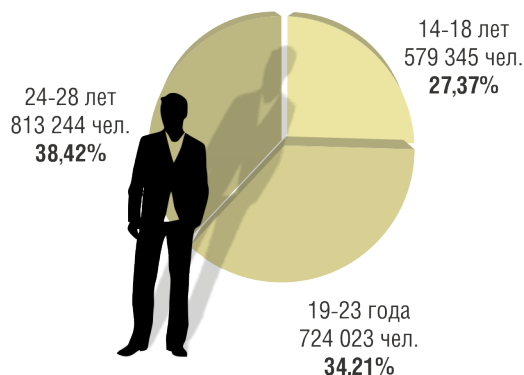
К демографической категории «молодежь», по официальным статистическим критериям, относятся молодые люди в возрасте от 14 до 29 лет, которые по ряду социально-экономических и психолого-физиологических критериев могут быть подразделены на следующие подгруппы: 14-18 лет – младшая, 19-23 года – средняя и 24-28 лет (включительно) – старшая возрастная когорта. В структуре молодежной рождаемости и брачности

(п. 1.3) относительные показатели представлены в возрастных группах 15-19 лет, 20-24 года, 25-28 лет (согласно данным Комитета по статистике).

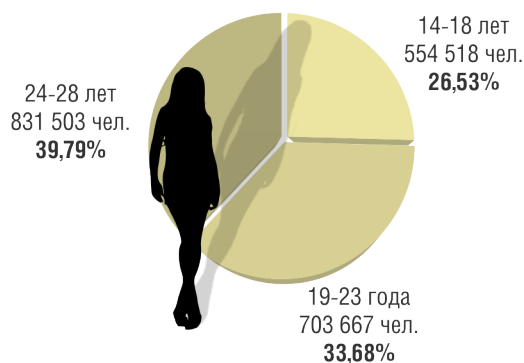
По данным государственного Комитета по статистике, молодежь мужского пола по республике составляет 50,3%, женского – 49,7%, что в абсолютных значениях составляет: 2 116,6 тыс. мужчин и 2 089,6 тыс. женщин (рисунки 1.10, 1.11).

Численность молодежи по основным возрастным группам на начало 2015 г. (мужчины)

РИС.
1.10

Численность молодежи по основным возрастным группам на начало 2015 г. (женщины)

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

На начало 2015 года наблюдается следующее соотношение численности женщин и мужчин по основным возрастным когортам молодежи:

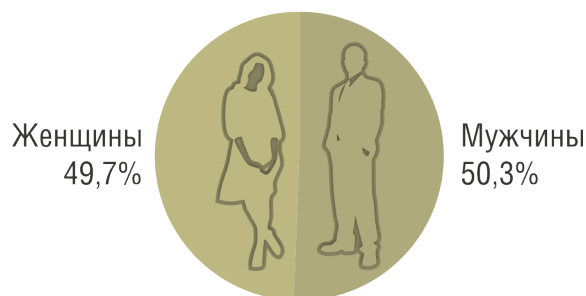
- в возрасте от 14 до 18 лет размах между количеством мужчин (51,1%) и женщин (48,9%) составляет 2,2%;

- 19-23 года – количество молодых людей (50,4%) и девушек (49,6%) пропорциональное (размах в 0,8% в пользу мужчин);

- в возрастной когорте 24-28 лет начинает превалировать численность женщин (50,5%). Мужчины – 49,5% (размах – 1%). Детализированные данные по исследуемому вопросу приведены на рисунках 1.12 и 1.13.

Гендерный состав молодежи Республики Казахстан на начало 2015 г., %

РИС. 1.11

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Половозрастная структура и численность молодежи Казахстана в период 2014 – начало 2015 г., чел.

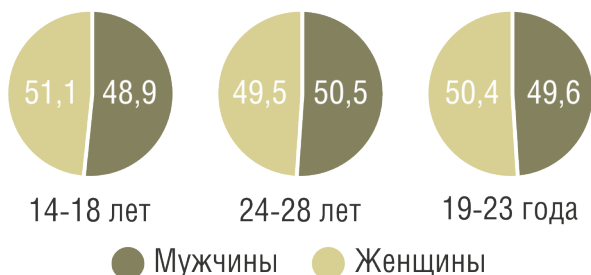
РИС. 1.12

Возраст /год	2014			2015		
	всего	мужчины	женщины	всего	мужчины	женщины
14-28	4293353	2156754	2136599	4206300	2116612	2089688
14	218007	111811	106196	223984	114313	109671
15	224133	114753	109380	217747	111656	106091
16	225500	114915	110585	223850	114596	109254
17	243208	124148	119060	225314	114796	110518
18	258567	131957	126610	242968	123984	118984
19	277706	141724	135982	258315	131785	126530
20	284610	145087	139523	277498	141532	135966
21	298460	151311	147149	284419	144919	139500
22	309751	154993	154758	298141	151110	147031
23	327068	161841	165227	309317	154677	154640
24	330002	163288	166714	326662	161536	165126
25	335642	165065	170577	329599	163033	166566
26	330799	164008	166791	335112	164726	170386
27	323872	160821	163051	330202	163619	166583
28	306028	151032	154996	323172	160330	162842
14-18	1169415	597584	571831	1133863	579345	554518
19-23	1497595	754956	742639	1427690	724023	703667
24-28	1626343	804214	822129	1644747	813244	831503

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Соотношение численности женщин и мужчин по основным возрастным когортам молодежи на начало 2015 г., %

Рис. 1.13

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Следует отметить, что количество мужчин в регионах немного больше количества женщин. Однако в городах республиканского значения девушек значительно больше, чем молодых мужчин в различных возрастных когортах.

По состоянию на начало 2015 года в городах проживали 1 160 960 молодых мужчин и 1 214 922 молодые женщины, что составляло 27,6% и 28,9% соответственно. Увеличение численности молодежи Казахстана в городах связано с образовательными и трудовыми целями молодого поколения.

Подробная информация о половозрастной структуре молодежи наглядно представлена в диаграмме на рисунке 1.14.

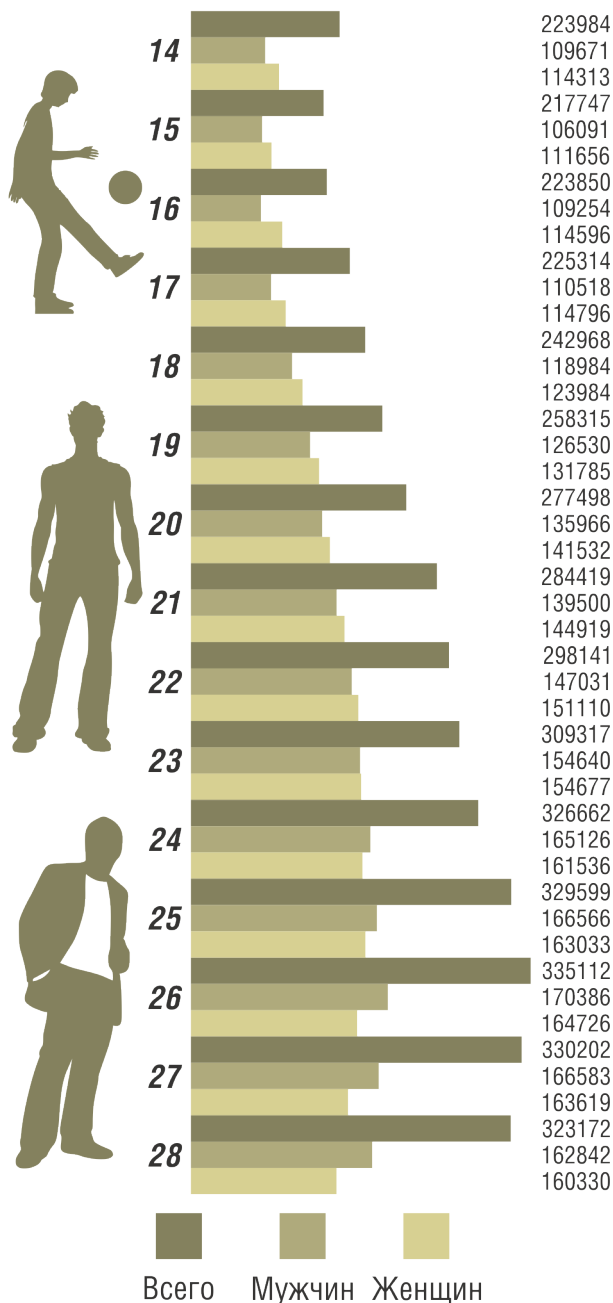
1.3. РОЖДАЕМОСТЬ, БРАЧНОСТЬ, РАЗВОДИМОСТЬ И СМЕРТНОСТЬ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Рождаемость. Современный тип рождаемости у молодежи характеризуется относительной устойчивостью и практикой контроля за сроком появления детей (рисунок 1.15).

Основное число рождений детей в Казахстане приходится на женщин в молодых возрастных группах – 20-24 года и 25-29 лет. Рождаемость с 2012 г. увеличилась во всех

Половозрастная структура населения Казахстана на 2015 г., чел.

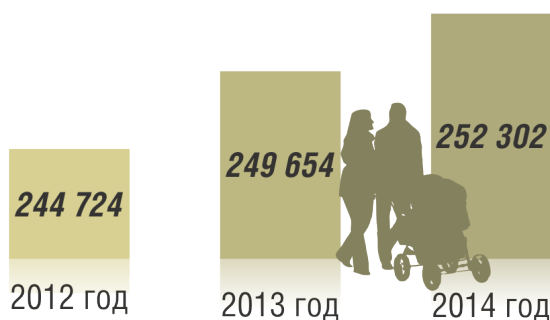
Рис. 1.14

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

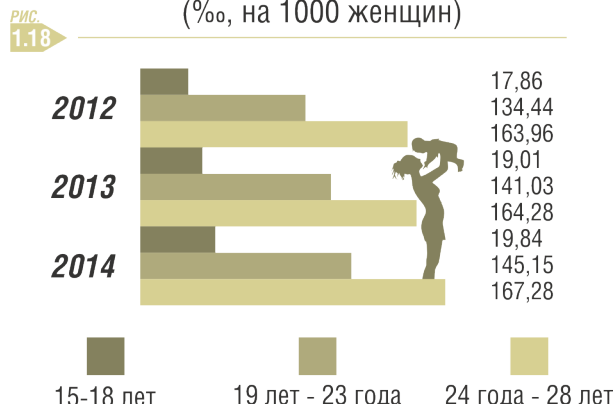
возрастных когортах молодежи на 7 578 детей. Более высокий показатель рождаемости и положительная динамика отмечены у сельских молодых женщин во всех возрастных группах (рисунок 1.16).

Рис. 1.15
Данные о рождаемости среди молодежи за 2012 - 2014 гг., детей

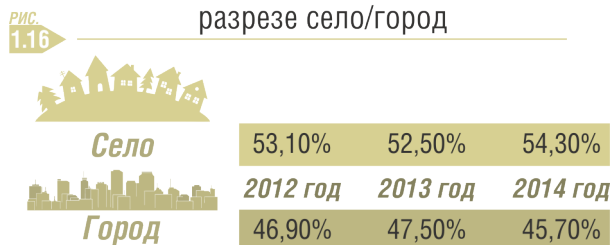
Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Рис. 1.18
Коэффициент рождаемости в разрезе возрастных групп молодежи за последние три года, (‰, на 1000 женщин)

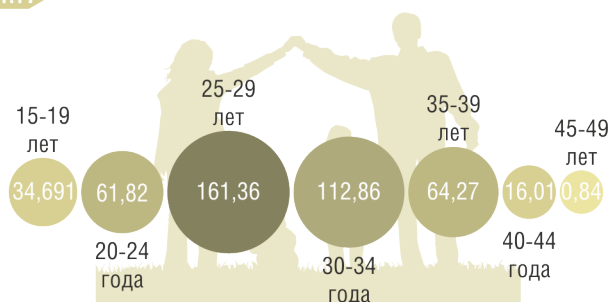
Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Рис. 1.16
Удельный вес родившихся в разрезе село/город

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Рис. 1.17
Коэффициент рождаемости в разрезе возрастных групп, ‰

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Рождаемость за последние три года во всех возрастных группах молодежи увеличилась (на 1000 женщин):

- в возрастной группе 15-18 лет уровень рождаемости за последние пять лет увеличился на 1,98%;
- 19-23 года – увеличение на 10,71%;
- 24-28 лет – увеличение на 3,32% (рисунки 1.17 и 1.18).

В региональном разрезе в возрастной группе от 15 до 18 лет самый высокий коэффициент рождаемости приходится на Мангистаускую область и составляет 34,49%; от 19 до 23 лет – на Южно-Казахстанскую область и составляет 214,53%; от 24 до 28 лет – на Южно-Казахстанскую область и составляет 236,13% (рисунок 1.19).

Наиболее высокий коэффициент рождаемости среди молодежи в Южно-Казахстанской, Кызылординской, Мангистауской, Жамбылской и Атырауской областях.

Самый малый коэффициент рождаемости среди молодежи приходится на город Алматы.

Рождаемость среди сельской молодежи выше, чем среди городской по всем возрастным подгруппам (рисунок 1.20).

Результаты исследования показывают, что среди молодых женщин в возрасте до 25 лет среднее желаемое число детей составляет 1-2, в то время как среди 25-29-летних – 3-4 ребенка. Среди мужчин до 25 лет это соотношение выглядело 1 и 2 ребенка соответственно. Динамика показателей рождаемости среди молодежи в Казахстане во многом зависит от того, насколько успешно реализовываются меры, направленные на ее повышение и на поддержку молодых семей.

Возрастные коэффициенты рождаемости среди молодежи в разрезе регионов, %

РИС. 1.19

15 - 18 лет 19 лет - 23 года 24 года - 28 лет

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Возрастные коэффициенты рождаемости в разрезе город/село, %

РИС. 1.20

Брачность. Возраст 20-25 лет считается основным, когда молодые люди вступают в брак. В Казахстане в 2013 г. среди молодежи было заключено 114 262 брака, для сравнения в 2011 году в общей сложности было заключено 109 709. Наибольший процент состоящих в браке молодых людей страны имеют возрастные группы 20-24 года и 25-29 лет (рисунок 1.21).

Количество браков среди молодежи в 2012-2014 г., чел.

РИС. 1.21

Возрастные группы 20-24 года и 25-29 лет характеризуются следующими особенностями: высокая доля молодых, прежде не состоявших в браке; населению Казахстана присуще вдовство уже в ранней молодости; самая большая доля разведенных. Количество лиц, не указывающих свое брачное состояние, так

же имеет место по данным Комитета по статистике Республики Казахстан (рисунок 1.22).

Браки по возрасту и брачное состояние среди молодежи в 2014г., чел.

РИС. 1.22

- Вступившие в брак (по брачному состоянию), из них:
- Прежде не состоявшие в браке
- Вдовы
- Разведенные
- Не указавшие состояние в браке

<18	91	84	2	5	0
18-19	3134	3107	0	6	21
20-24	52685	51874	80	686	45
25-28	50277	47032	114	3101	30
<18	1392	1324	2	5	5
18-19	18306	18110	18	51	127
20-24	73645	71943	134	1477	91
25-28	31717	28049	187	3457	24

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Возраст вступления в брак является индикатором брачного поведения. За последние 5 лет (с 2010 по 2014 гг.) увеличился средний возраст вступления в первый брак женщин и мужчин (рисунок 1.23).

Средний возраст вступления в первый брак молодежи за последние пять лет

РИС. 1.23

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Как видно из рисунка 1.23, мужчины вступают в брак в среднем на 2-3 года позже женщин. По данным Комитета по статистике РК, самый высокий средний возраст вступления в первый брак среди женщин и мужчин в 2014 году зарегистрирован по г. Алматы и составляет соответственно 25,7 и 27,7 лет. Это объясняется существующими установками среди молодых людей, согласно которым главой семьи и основным кормильцем является мужчина. Следовательно, профессиональный успех для мужчин выступает первостепенной задачей, так как гарантирует финансовую стабильность и позволяет в дальнейшем обеспечить свою семью.

В отношении молодых женщин можно отметить две тенденции по данному показателю. С одной стороны, под влиянием упомянутых выше гендерных установок социальный успех женщин по-прежнему ассоциируется с замужеством и семьей. По этой причине они раньше мужчин вступают в брак. В то же время наблюдается тенденция к увеличению брачного возраста женщин, так как для них профессиональный успех так же обретает существенную значимость. Это нашло отражение в рассматриваемых показателях.

В целом, исследование выявило семейно-центрированность молодежи Казахстана: доминирующее большинство молодых людей отметили семейное счастье важнейшей жизненной ценностью (рисунок 1.24). Для казахстанской молодежи очень важны ценности индивидуальной ориентации: здоровье свое и близких людей (79%), семейное счастье (71%), стремление иметь интересную и высокооплачиваемую работу (58%), спокойная жизнь и стремление к лучшей материальной обеспеченности (54%).

Для доминирующего большинства молодежи – крепкая семья на первом месте среди составляющих личного успеха (67%). Так, успех, по мнению молодежи, это в первую очередь «семейное благополучие» и «материальный достаток, богатство». В то же время для значительной части молодежи (38,4%) главный смысл жизни – это служение своей семье, родным и близким (рисунок 1.25).

Рис. 1.24

Степень важности основных жизненных ценностей молодежи, %

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Рис. 1.25

Распределение ответов респондентов на вопрос: «Как Вы определяете главную цель и смысл своей жизни?»

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Разводимость. Уровень разводов среди молодежи в республике достаточно высок. Наибольшее количество разводов среди молодых людей приходится на возрастную группу от 25 до 29 лет (рисунки 1.26, 1.27).

Основные причины сводятся к следующему: в первую очередь необходимо упомянуть психологическую неготовность многих молодых людей к трудностям семейной жизни. Стремление к самореализации себя как личности приводит к неспособности прийти к компромиссам между молодыми супругами. Кроме того, для современной ситуации характерна чрезмерная опека молодых людей

старшим поколением. Это приводит к росту инфантилизма в молодежной среде, а именно неспособности и нежеланию брать на себя ответственность.

Рис. 1.26

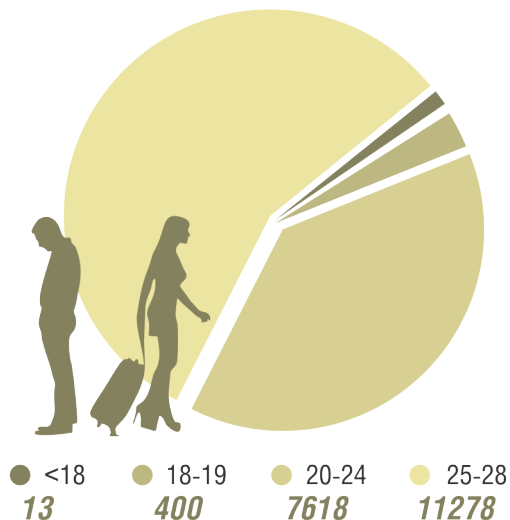
Данные по разводам среди молодежи за 2012-2014 гг., чел.

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

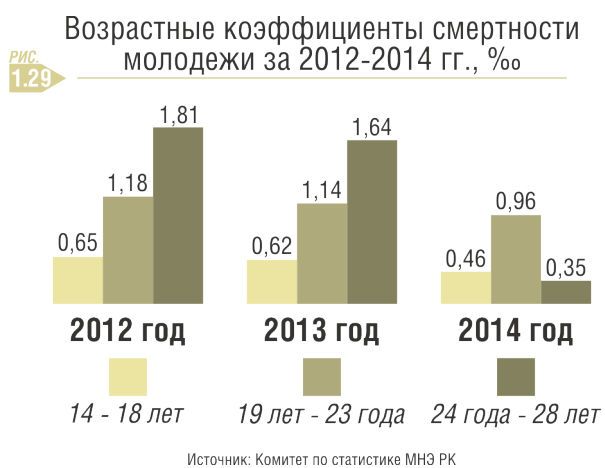
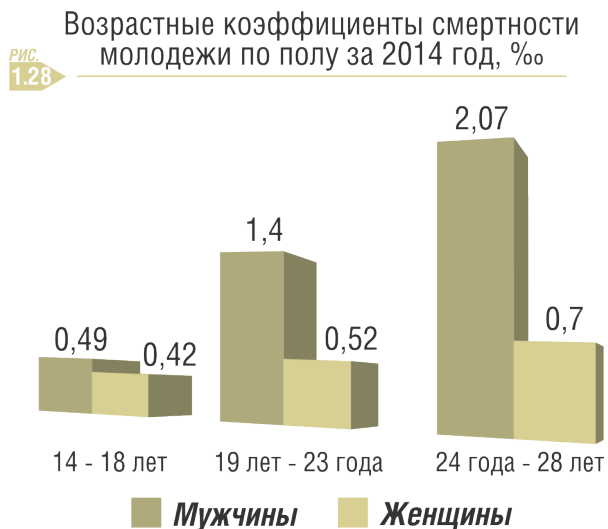
Рис. 1.27

Разводы по возрасту бывших супругов в 2014 г., чел.

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Смертность. Для определения смертности среди молодежи в возрасте 14-28 лет был использован возрастной коэффициент смертности, который представляет собой отношение общего числа умерших (14-28 лет) за год к численности населения, выраженное в промилле, т.е. на 1000 человек.

В 2014 году наивысший коэффициент смертности среди мужчин и женщин пришелся на возрастную группу 24-28 лет и достиг 2,07 и 0,7%; наименьший – на возрастную группу 14-18 лет и составил соответственно 0,49 и 0,42% (рисунок 1.28).

Смертность среди мужчин выше, чем среди женщин. За последние три года наблюдается тенденция к спаду смертности. Наиболее уязвимая возрастная группа среди мужчин и женщин – 24-28 лет.

За последние три года смертность в возрастной группе 14-18 лет снизилась на 0,19%; 19-23 года – на 0,22%; 24-28 лет – на 1,46%. В целом необходимо отметить, что смертность снизилась с 1,25 % в 2012 г. до 0,98% в 2014 г. (рисунок 1.29).

Рис. 1.30 Показатели смертности среди молодежи по регионам за 2014 г. (умершие на 1000 чел. соответственно возрастной группе,‰)

Показатели смертности среди молодежи по регионам за 2014 г. (умершие на 1000 чел. соответственно возрастной группе,‰)

РИС. 1.31

Наиболее высокая смертность среди мужчин имеет место быть в Северо-Казахстанской области, а среди женщин – в Кара-

гандинской и Павлодарской областях, самая низкая смертность наблюдается среди мужчин и женщин, проживающих в г. Астане и г. Алматы (рисунки 1.30 и 1.31).

1.4. ВНЕШНЯЯ И ВНУТРЕННЯЯ МИГРАЦИЯ

Миграция во многом определяет демографическую структуру страны, является индикатором социально-экономического благосостояния регионов, поэтому определение динамики, направления и структуры внутренних миграционных потоков является очень важным звеном в формировании государственной политики в данной области.

Согласно данным Комитета по статистике, в 2014 г. эмигрировало из Казахстана 7 251 человек, в том числе 3 378 мужчин, 3 873 женщины; прибыло в Казахстан 6 089 человек, из них мужчин – 2 831, женщин – 3 258. Сальдо составило (-1 290) (рисунок 1.32).

В страны СНГ эмигрировало 6 487 человек; прибыло из стран СНГ в Казахстан – 5 566. В другие страны эмигрировало 764 человек; прибыло – 523 человек.

Миграционные настроения молодежи. Результаты массового опроса позволяют разделить миграционные настроения молодежи на три группы: внутренняя миграция, внешняя миграция в ближнее и дальнее зарубежье.

Внутренняя миграция характеризуется тем, что молодые жители республики имеют намерения переехать в города республиканского значения, в другие города, области и села Республики Казахстан.

Согласно данным фокус-группового исследования, проведенного в рамках подготовки Доклада на вопрос «Что, по Вашему мнению, является причиной переезда молодежи из аула (села) в город?», было получено частотное распределение ответов по следующим позициям:

1. В целях трудоустройства;
2. Для улучшения условий жизни;
3. Возможность профессионального роста;
4. Другое.

Распределение ответов всех респондентов по республике представлено в диаграмме на рисунке 1.33.

Внешняя миграция молодежи по возрастным группам и по полу, чел.

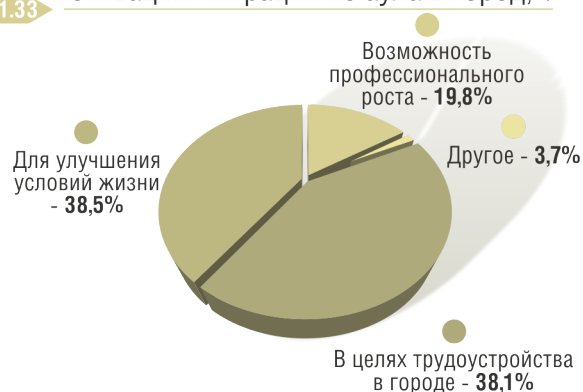
РИС. 1.32

Мужчины		Иммигранты	Эмигранты
14-18		470	781
19-23		1068	1148
24-28		1293	1449
Женщины		Иммигранты	Эмигранты
14-18		480	692
19-23		1358	1328
24-28		1420	1853

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Доля различных причин в структуре мотивации миграции из аула в город, %

РИС. 1.33

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ имени аль-Фараби)

Одной из основных причин миграции молодежи из аула в город является трудоустройство и улучшение условий жизни.

По данным социологического опроса НИЦ «Молодежь» было выявлено, что 48,8% опрошенных не планируется никуда переезжать, 21,1% молодых казахстанцев не задумывались над вопросом переезда, 14,8% респондентов планируют переехать только в том случае, если изменятся определенные обстоятельства их жизни. 4,3% молодых казахстанцев планируют переехать в ближайшие два года и 10,8% хотели бы сменить место жительства, но не имеют такой возможности (рисунок 1.34).

На вопрос о желании переехать чаще всего положительно отвечали жители Жамбылской (10,3%), Кызылординской (9,2%) и Костанайской (9,1%) областей. Больше всего хотели

бы покинуть место своего проживания, но не имеют такой возможности молодые люди из Кызылординской (49,4%), Западно-Казахстанской (22,2%) и Жамбылской (21,4%) областей. Этот показатель является довольно высоким, что указывает на существование проблем в данных регионах, которые служат выталкивающим фактором для молодежи указанных регионов [3].

Ответы респондентов на вопрос «Хотели бы Вы переехать?»

РИС. 1.34

Результаты социологического опроса молодежи (по данным НИЦ «Молодежь»)

Наиболее привлекательными направлениями внутренней миграции в последнее десятилетие стали Алматинская, Атырауская и Мангистауская области, а также города Астана и Алматы. Большой объем внутренних и иностранных инвестиций и другие экономические возможности, общее увеличение трудовых вакансий ведут здесь к более высокой концентрации мигрантов, вызывая значительный их приток из других регионов.

По результатам социологического исследования НИЦ «Молодежь», среди стран ближнего зарубежья молодежь выделяет РФ – 22,5% всех желающих или планирующих переезд стремятся именно в эту страну. 7,4% респондентов хотели бы жить в развитых странах Запада, 6,7% – в развитых странах Восточной или Юго-Восточной Азии, 1,7% не определились до конца, но указали, что хотели бы жить в другой стране [4].

Среди причин, в связи с которыми молодежь планирует или желает переехать, на первое место выходит отсутствие перспектив как для себя, так и для своих детей (рисунок 1.35).

Исследование выявило, что около трети молодых людей русской национальности хо-

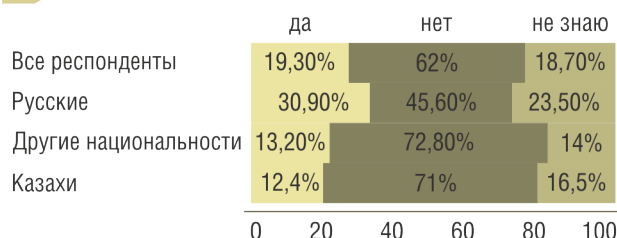
тят уехать из Казахстана и жить за границей (рисунок 1.36).

Рис. 1.35 Ответы респондентов на вопрос «Почему Вы планируете переехать?»

Результаты социологического опроса молодежи
(по данным НИЦ «Молодежь»)

Рис. 1.36 Ответы респондентов на вопрос «Хотели бы Вы уехать из Казахстана и жить за границей?» в целом и в разрезе национальностей

Результаты социологического опроса молодежи
(по данным Центра социологических исследований
и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Желание уехать из Казахстана больше распространено среди городской молодежи, чем среди сельской ($p < 0,001$).

На рисунке 1.37 представлены данные о желании молодежи уехать из страны и жить за границей в разрезе регионов Казахстана, данные представлены в порядке убывания ответов «Да».

Всем респондентам, кто ответил, что хотят уехать из страны, задавался вопрос о причинах такого желания. Причины, по которым молодые люди хотят уехать из Казахстана, представлены на рисунке 1.38. В разрезе со-

циально-демографических признаков статистически значимых различий в ответах респондентов не наблюдается.

Рис. 1.37 Ответы респондентов на вопрос «Хотели бы Вы уехать из Казахстана и жить за границей?» в разрезе регионов страны

Регион	Да	Нет	Не знаю	Всего
ВКО	38%	43%	20%	100%
г. Астана	33%	52%	15%	100%
Костанайская область	32%	28%	40%	100%
ЗКО	31%	56%	14%	100%
Павлодарская область	30%	30%	40%	100%
Мангистауская область	25%	59%	16%	100%
г. Алматы	24%	67%	9%	100%
Карагандинская область	23%	54%	23%	100%
Атырауская область	20,5%	59%	20,5%	100%
СКО	19%	44%	37%	100%
Акмолинская область	17%	64%	19%	100%
Кызылординская область	14%	64%	22%	100%
Жамбылская область	13%	81%	6%	100%
Алматинская область	11%	80%	9%	100%
Актюбинская область	8%	40%	52%	100%
ЮКО	4%	88%	8%	100%
Казахстан	19,3%	62%	18,7%	100%

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Таким образом, три основные причины, по которым молодые люди хотят уехать из страны: возможность улучшить материальные условия, возможность получить качественное образование и то, что в нашей стране молодые люди не видят перспектив на будущее.

Всем респондентам, кто ответил, что не хочет уезжать из Казахстана и жить за границей, был задан вопрос о причинах такого решения. Результаты сведены к следующему:

Казахстан – Родина моих предков – 41.3%, в чужой стране никому мы не нужны – 21%, не представляю себя без Родины, верю в будущее Казахстана – 17% [5].

Ответы респондентов
на вопрос «Если Вы хотите уехать из
Казахстана, то каковы основные
причины?»

Рис.
1.38

Возможность улучшить материальные условия	40%
Возможность получить качественное образование	38%
Не вижу перспектив на будущее	25%
Устроенные социально-бытовые условия за рубежом	21%
Предоставление больших социальных гарантий	14%
Возможность свободы и творчества	9%
Наличие демократии за рубежом	2%
Хочу поменять климат	1%

Результаты социологического опроса молодежи
(по данным Центра социологических исследований
и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Доля молодежи в общей численности населения остается относительно высокой. По данным Комитета по статистике, каждый четвертый житель страны относится к исследуемой возрастной группе – 14-28 лет (включительно).

Наибольшую численность в структуре молодежи составляет группа в возрасте 24-28 лет, что, однако, указывает на потенциальное снижение доли молодежи в ближайшие годы. Удельный вес сельской молодежи остается ниже доли городского населения и тенденция к его снижению сохраняется в течение 2-х лет.

Рождаемость за последние пять лет увеличилась во всех возрастных группах молодежи. Семья для молодого поколения продол-

жает оставаться в числе главных жизненных ценностей. В последние годы средний возраст вступления в брак у мужчин и женщин постепенно повышается.

Результаты социологического исследования и анализ вторичных данных подтверждают неравномерность в экономическом развитии регионов, что способствует росту внутренней миграции. Более того, отмечается диспропорция доходов и возможностей развития в городской и сельской местности, характерная для всех регионов страны. В селах и аулах у выпускников средней школы практически нет шансов найти работу. Отсутствие работы и низкий уровень развития социальной инфраструктуры в селах и малых городах становятся основными двигателями внутренней миграции и оттока сельского населения в города. Особенно большие положительные сальдо по внутренней миграции имеют г. Астана и г. Алматы.

Причины изменений брачного поведения молодежи: культурные представления молодых людей о семье; их стремление к экономической самостоятельности; получение образования и специальности; трудоустройство и стремление сделать карьеру. Названные тенденции получают все большее распространение среди молодых девушек, что приводит к повышению возраста вступления в первый брак и рождения первого ребенка.

Тенденция миграционного потенциала отмечена отрицательным сальдо, молодежь переселяется в города Казахстана с целью трудоустройства, а эмиграция за рубеж в основном связана с получением образования и улучшения условий жизни.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Молодежь Казахстана: статистический сборник Комитета по статистике Министерства национальной экономики / ответственный за выпуск Управление социальной и демографической статистики; руководитель управления Караулова Г.С. – Астана, 2014.
2. Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2014». – Астана, 2014.
3. Изучение общественно-политической ситуации в молодежной среде за 3-й квартал // Аналитический отчет по результатам социологического отчета. – Астана, 2015.
4. Изучение общественно-политической ситуации в молодежной среде за 3-й квартал // Аналитический отчет по результатам социологического отчета. – Астана, 2015.
5. Аналитический отчет по научно-исследовательскому проекту «Мировоззренческие и духовные ценности казахстанской молодежи на современном этапе: оценка состояния, проблемы, пути решения», подготовленный в рамках Тематического плана АП по заказу ИФПиР МОН РК.
6. Демографический ежегодник Казахстана: статистический сборник на казахском и русском языках. – Астана, 2015. – 240 с.
7. Статистический ежегодник «Казахстан в 2014 году» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stat.gov.kz/>.

Глава 2

**Законодательство
Республики Казахстан,
регулирующее правовой
статус молодёжи**

2.1. АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ВОПРОСАМ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ МОЛОДЁЖИ И ОСНОВАМ МОЛОДЁЖНОЙ ПОЛИТИКИ

Утверждение Казахстана как демократического, светского, правового и социального государства, в котором высшей конституционной ценностью признаны человек, его жизнь, права и свободы, поставило перед юриспруденцией новые задачи, связанные с поиском и решением актуальных для современного казахстанского общества правовых проблем, одной из которых является проблема совершенствования правового статуса молодежи и правовых основ молодежной политики.

Приоритеты молодежной политики являются одними из ключевых целей Стратегии «Казахстан-2050», инициированной Президентом Республики Казахстан – Лидером нации Н.А. Назарбаевым. Закрепив достижения 20-летней независимости, Казахстан намерен в третьем десятилетии XXI века уверенно продвигаться к цели – войти в число 30 развитых стран мира. В этих условиях огромная надежда и ответственность возлагаются на молодежь, которой предстоит продолжить эстафету созидательных дел старшего поколения, поднять планку национальной конкурентоспособности еще выше, обеспечить Казахстану в XXI веке процветание и мировое признание.

В 2013 году была принята новая Концепция государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее».

9 февраля 2015 года был принят новый Закон Республики Казахстан «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан». В соответствии с подпунктом 6 статьи 1 Закона «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» государственная молодежная политика определена как система социально-экономических, организационных и правовых мер, осу-

ществляемых государством и направленных на поддержку и развитие молодежи.

Статья 3 Закона Республики Казахстан «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» определяет цель государственной молодежной политики в создании условий для полноценного духовного, культурного, образовательного, профессионального и физического развития молодежи, участия в процессе принятия решений, успешной социализации и направления ее потенциала на дальнейшее развитие страны.

В качестве основных задач государственной молодежной политики в Республике Казахстан в Законе Республики Казахстан «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» указываются:

1) защита прав и законных интересов молодежи;

2) вовлечение молодежи в социально-экономическую и общественно-политическую жизнь страны;

3) воспитание гражданственности и укрепление чувства казахстанского патриотизма.

Государственная молодежная политика основывается на принципах:

1) приоритета культурных, нравственных и духовных ценностей;

2) гражданственности, ответственности, трудолюбия;

3) межконфессионального согласия и межэтнической толерантности;

4) преемственности поколений, приоритета семейного воспитания;

5) участия молодежи в формировании и реализации государственной молодежной политики;

6) научного, комплексного и последовательного подхода в формировании и реализации государственной молодежной политики.

Перечисленные принципы, на наш взгляд, достаточно полно и всесторонне очерчивают основные направления молодежной политики, а именно: закрепляется особый статус молодежи как отдельной социально-демографической группы, которая нуждается в поддержке государства. Исходя из чего, в

качестве приоритетных ставятся вопросы духовно-нравственного воспитания, а именно: приоритет исторических и культурных ценностей Республики Казахстан, нравственное и духовное развитие, формирование казахстанского патриотизма и др. Данный факт является одним из примеров поступательного формирования государственной идеологии в Республике Казахстан, посредством правотворчества в области молодежной политики. При этом в качестве принципа формирования молодежной политики выступает совокупность начал гражданского, нравственного и физического развития молодежи в свете конституционных принципов утверждения страны как демократического, светского, социального и правового государства.

Особое значение имеет развитие молодежной политики на региональном уровне. Данному вопросу придавалось значительное внимание как в Концепции молодежной политики, так и в других документах общегосударственного значения. В Республике Казахстан местные органы государственной власти наделены на сегодняшний день значительными полномочиями, которые позволяют эффективно решать вопросы государственного управления на местном уровне. Шаги государства в сторону децентрализации власти и управления в стране также создают благоприятные условия для развития местной инициативы. В сфере развития молодежной политики на местном уровне достигнуты весомые результаты, программы регионального значения приняты в городах как республиканского, так и областного значения, предпринимаются шаги по развитию молодежной политики и на нижестоящих уровнях.

В Законе вводится понятие социальной инфраструктуры для молодежи, которая представляет собой систему необходимых для жизнеобеспечения молодежи объектов (здания, строения, сооружения), а также организаций, которые осуществляют деятельность по охране здоровья, образованию, воспитанию, социальной адаптации, физическому, духовному и нравственному развитию, обеспечению занятости молодежи.

На наш взгляд, государство, предоставляя определенные права молодежи как особой социальной группе, не обязано предоставлять эти дополнительные права иностранным гражданам, которые могут быть отнесены к молодежи. В связи с чем положение об отношении к молодежи только граждан Республики Казахстан в полной мере соответствует закрепленным в законе политическим гарантиям для молодежи.

Определенного внимания заслуживает в новом Законе Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» закрепление компетенций уполномоченных органов по разработке мер по содействию реализации государственной молодежной политики.

По нашему мнению, для молодежи в сфере государственной службы необходимо развивать, прежде всего, принципы равного доступа к государственной службе, следует совершенствовать социальные льготы и гарантии, такие как решение жилищной проблемы, поддержка молодых семей. Частный сектор также может быть вовлечен в процесс социальной поддержки молодежи при условии создания соответствующих налоговых и иных льгот и гарантий.

Кроме того, Законом Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» предусмотрены меры поддержки талантливой молодежи, а также меры по содействию международному сотрудничеству молодежи.

В соответствии с главой 3 вышеуказанного закона закреплены формы участия молодежи в формировании и реализации государственной молодежной политики в Республике Казахстан. Так, определены компетенции Республиканского и Регионального форумов молодежи, Консультативно-совещательных органов в сфере государственной молодежной политики, Совета по молодежной политике при Президенте Республики Казахстан, который является консультативно-совещательным органом, полномочия, организация и порядок деятельности которого определяются Президентом Республики Казахстан.

Также определена компетенция центральных исполнительных органов по созданию и взаимодействию и сотрудничеству с неправительственными организациями, в том числе с привлечением молодежных организаций.

Важное место в вопросе правового положения значительного числа молодых граждан Республики Казахстан имеет Закон Республики Казахстан от 19 января 1993 г. «О всеобщей воинской обязанности и военной службе», направленный на регламентацию всеобщей воинской обязанности, установленной Конституцией Республики Казахстан в целях обеспечения комплектования Вооруженных Сил, Комитета национальной безопасности, внутренних войск Министерства внутренних дел, Республиканской гвардии, органов управления и частей Гражданской обороны и других воинских формирований Республики Казахстан, а также подготовки населения к защите республики.

Также особое значение в развитии молодежи занимают вопросы правовой поддержки физической культуры и спорта как составной части молодежной политики. К примеру, согласно Закону Республики Казахстан «О физической культуре и спорте» от 3 июля 2014 г., государственная политика в области физической культуры и спорта в Республике Казахстан проводится в целях обеспечения здорового образа жизни населения, развития физической культуры и спорта, одним из принципов которой является непрерывность и преемственность физического воспитания различных возрастных групп населения. При этом государство создает условия для увеличения количества детско-юношеских спортивных школ всех видов и типов, спортивных и детских клубов по месту жительства граждан, детских и молодежных оздоровительных лагерей, специализированных групп и школ для инвалидов, врачебно-физкультурных диспансеров, укрепления их материально-технической базы. При этом в Республике Казахстан не допускается пропаганда в спорте культа жестокости и насилия, унижения человеческого достоинства, использования запрещенных стимуляторов и пре-

паратов, алкогольных напитков и табачных изделий. В соответствии с пунктом 2 статьи 4 Закона Республики Казахстан «О занятости населения» от 23 января 2001 года в числе направлений государственной политики в сфере занятости указываются обеспечение продуктивной занятости, сокращение безработицы, создание рабочих мест, ориентация системы образования на подготовку кадров в соответствии с потребностью рынка труда и перспективами его развития с учетом инвестиционной политики. В соответствии с пунктом 2 статьи 5 в качестве государственной гарантии в сфере занятости населения закрепляется обеспечение государством мер подействию занятости целевым группам населения, в которые входит молодежь в возрасте до 21 года, воспитанники детских домов, дети-сироты и дети, оставшиеся без попечения родителей в возрасте до 23 лет.

Одно из ведущих мест в вопросе регламентации правового статуса молодежи занимают вопросы образования, которые получили в Республике Казахстан значительное развитие. Согласно положениям Закона Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании» право граждан на образование обеспечивается государством путем развития системы образования и создания соответствующих социально-экономических условий для получения образования в соответствии с Конституцией Республики Казахстан. Всеобщность начального и среднего образования является достоянием советского периода в истории Казахстана и получило некоторое развитие в суверенном Казахстане. Научно-техническое развитие общества, глобализация всех сфер социальной жизни, постоянное вовлечение Казахстана в систему мирохозяйственных отношений ставит задачи по развитию системы образования на уровне, соответствующем требованиям мирового сообщества.

Безусловно, большую системообразующую и стимулирующую роль играет сформированный Президентом РК Н.А. Назарбаевым Планом нации «100 конкретных шагов». Для реализации настоящего Плана принимаются

новые и качественно совершенствуются существующие законы, их порядка 80-ти. Многие из них прямо или косвенным образом будут затрагивать положение, жизненные условия и возможности развития молодежи. Можно сказать с уверенностью, что почти вся законодательная система РК направлена на обеспечение жизнедеятельности молодежи РК. Ежегодный Национальный доклад о молодежи Казахстана будет представлять панораму достигнутых успехов Государственной молодежной политики на каждом этапе.

2.2. МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ НОРМЫ И ЗАРУБЕЖНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО В СФЕРЕ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ

В современном мире преимущества имеют те страны, которые способны эффективно использовать человеческий капитал, главным носителем которого является молодежь. Отдельные государства – члены ООН с конца 50-х – начала 60-х годов XX века начали проводить целенаправленную политику в отношении подрастающего поколения. Осуществление государственной молодежной политики отражает одну из объективных закономерностей современного этапа мирового развития, связанную с постоянным усилением роли «молодежного фактора» в социально-экономических и политических процессах [1]. В этой связи для Казахстана актуализируется вопрос изучения и применения опыта тех стран, где существует хорошо функционирующий механизм взаимодействия общественных и государственных структур в сфере решения задач молодежной политики.

На всех континентах 37 государств (19%) либо разрабатывают новые или пересматривают свою текущую молодежную политику, по сравнению с 56 странами (28%) в 2013 году. 31 государство не имеет национальной молодежной политики в настоящее время (16%), по сравнению с 43 (22%) в 2013 году. Из них 14 – находятся в Африке, 9 – в Азии,

5 – в Северной и Южной Америке и 3 – в Европе [2].

Модели государственной молодежной политики

Рис. 2.1

По состоянию на апрель 2014 года, из 198 стран 122 страны (62%) имели свою национальную (государственную) молодежную политику, по сравнению с 99 (50%) в 2013 году (рисунки 2.2 и 2.3).

Государства, имеющие национальную молодежную политику

Рис. 2.2

Годы	Общее кол-во государств	Государства, имеющие национальную (государственную) молодежную политику (ГМП)
2013	198	99 (50%)
2014	198	122 (62%)

Государства, не имеющие национальную молодежную политику

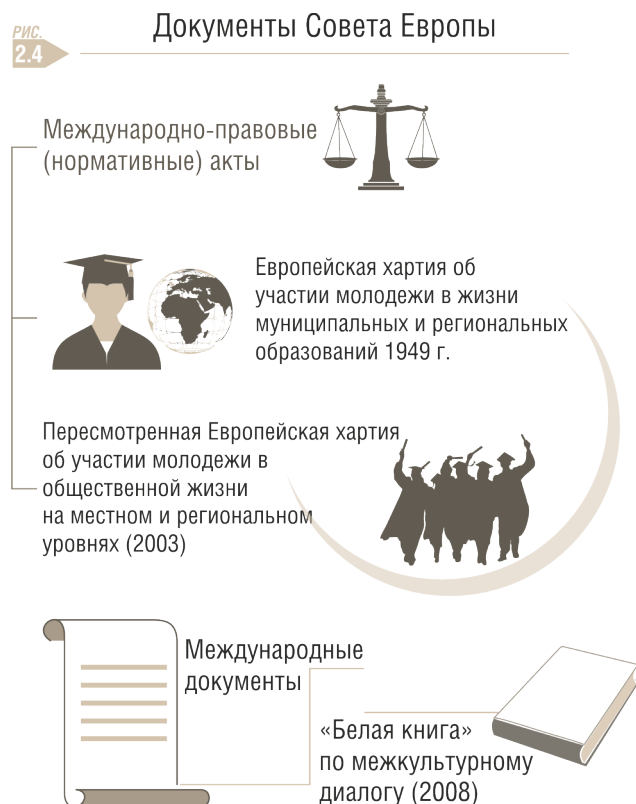
Рис. 2.3

Годы	Кол-во государств, разрабатывающих новую или пересматривающих текущую ГМП	Государства, не имеющие ГМП
2013	56 (28%)	43 (22%)
2014	37 (19%)	31 (16%)

В настоящее время системным является опыт выработки и реализации молодежной

политики в Европе. Политика молодежного развития является одним из главных направлений в деятельности Совета Европы с момента его учреждения. Это демонстрируют принятые Советом Европы акты (рисунок 2.4).

Совет Европы разработал концепцию молодежной политики, состоящую из «5 С» (рисунок 2.5):

Coverage (охват – географический и социальный);

Capacity (роль и взаимоотношение государства и молодежных организаций);

Competence (компетенции – квалификация и тренинги);

Cooperation, coordination and coherence (сотрудничество, координация и согласованность – вертикальная и горизонтальная связи);

Cost (финансовые и человеческие ресурсы).

Следует отметить, что особая роль в молодежной политике при этом отводится общественным структурам.

Успешность международного сотрудничества в сфере молодежной политики, опыт реализованных программ, а также необходимость совершенствования политики Европейского Союза в сфере обучения в течение всей жизни и неформального образования послужили основой для разработки системной молодежной политики ЕС, содержательная основа которой отражена на рисунке 2.6.

Сегодня в рамках международных организаций официально признана важная роль молодежи как главной движущей силы социального прогресса и экономического развития, и на передний план выдвинута необходимость устранения препятствий, мешающих развитию молодежи. Большую роль в решении этой задачи призвано решить международное сотрудничество государств, которые посредством принятия соответствующих международных документов приближаются к достижению поставленных целей.

С учетом всего этого Закон РК от 9 февраля 2015 г. «О государственной молодежной политике» в ст. 26 предусматривает осуществление международного сотрудничества в сфере молодежной политики (рисунки 2.7 и 2.8).

Республика Казахстан со дня получения своей независимости активно участвует в международном сотрудничестве в области молодежной политики. Так, Казахстан заключил двусторонние соглашения со многими государствами (рисунок 2.9).

Значительное место в системе законодательства в области молодежной политики Республики Казахстан и других стран занимают нормы международного права, регламентирующие права молодежи как в рамках ООН, так и в рамках региональных организаций, таких как СНГ, ЕС и др. [3]

К основным международным актам универсального характера в области молодежной политики можно отнести следующие документы (рисунок 2.10).

В документах ООН определены программы действий правительств среди различных категорий молодежи: городская и сельская молодежь, молодые женщины, рабочие, студенты, мигранты и беженцы, нетрудос-

пособная молодежь, молодые правонарушители и наркоманы. В частности, в отношении студентов правительствам предлагается: улучшать положение студентов в области социального обеспечения, денежных пособий, жилья; содействовать обеспечению равного для всех доступа к высшему образованию; поощрять участие студенческих ассоциаций в процессе принятия решений в сфере обучения и воспитания; содействовать расширению вклада студентов в развитие общества.

Концепция молодежной политики Совета Европы «5 C»

РИС. 2.5

Saracinity (роль и взаимоотношение государства и молодежных организаций)

Cost (финансовые и человеческие ресурсы)

Coverage (охват – географический и социальный)

Competence (компетенции – квалификация и тренинги)

Cooperation, coordination and coherence (сотрудничество, координация и согласованность – вертикальная и горизонтальная связи)

Содержательные основы молодежной политики ЕС

РИС. 2.6

Белая книга «Новые стимулы для молодежи Европы» (принята Европейской Комиссией в ноябре 2001 г.)

Европейский молодежный пакт, принятый Европейским Советом в марте 2005 г.

Коммюнике Европейской Комиссии «Поддержка полноценного участия молодых людей в сфере образования занятости и обществе» 2007 г.

Важнейшую задачу в формировании и реализации молодежной политики ООН видит в объединении и эффективной координации деятельности всех структур общества, в той или иной форме связанных с молодежными проблемами.

Правовая основа международного сотрудничества Казахстана в сфере государственной молодежной политики (п.1 ст.26 Закона РК «О государственной молодежной политике»)

РИС. 2.7

Формы содействия государственных органов международному сотрудничеству в сфере государственной молодежной политики (п.2 статьи 26 Закона «О государственной молодежной политике»):

РИС. 2.8

привлечение молодежи и молодежных организаций в деятельность международных организаций, членом которых является Казахстан

организация мероприятий, способствующих обмену опытом, развитию дружественных и деловых отношений

организация иных мероприятий, не противоречащих законодательству Республики Казахстан

Особое значение ООН придает непосредственному участию молодых людей в разработке и реализации молодежной политики. Государственные органы и работники,

отвечающие за осуществление молодежной политики, должны путем непосредственных встреч с молодыми людьми и молодежными

организациями вести диалог, который позволит государству знать и понимать нужды молодежи глазами самих молодых людей [4].

Двусторонние договоры РК в сфере молодежной политики

Рис.
2.9

№	Наименование соглашения	Город подписания	Дата подписания
1	Генеральное соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Королевства Саудовской Аравии о сотрудничестве в торгово-экономической, инвестиционной, технической и культурной областях, а также в области спорта и по делам молодежи	г. Джидда	27 сентября 1994 года
2	Соглашение о сотрудничестве между Министерством по делам молодежи, туризма и спорта Республики Казахстан и Высшим советом по делам молодежи и спорта Арабской Республики Египет	г. Каир	28 мая 1995 года
3	Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Азербайджанской Республики о сотрудничестве в области молодежи и спорта	г. Баку	16 сентября 1996 года
4	Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Туркменистана о сотрудничестве по вопросам молодежи и спорта	г. Алматы	27 февраля 1997 года
5	Соглашение о сотрудничестве между Правительством Республики Казахстан и Правительством государства Катар в области молодежи и спорта	г. Астана	22 апреля 1999 года
6	Соглашение между Министерством образования и науки Республики Казахстан и Министерством образования и науки Латвийской Республики о сотрудничестве в области образования, науки и молодежи	г. Астана	3 июня 2013 года

Источник: данные МИД РК

Например, Декларация по молодежной политике и программам, принятая 8-12 августа 1998 г. на Всемирной конференции министров по делам молодежи в Лиссабоне, предусматривает восемь пакетов мер, один из которых связан с расширением участия молодежи в процессе реализации государственной молодежной политики. Характеристика участия молодежи, данная в Декларации, отражает понимание необходимости осуществления мер, учитывающих проблему равноправия полов и обеспечивающих равные возможности для молодых женщин и

мужчин, облегчающих молодежи доступ к законодательным органам и органам, определяющим политику, а также необходимости уделения большего внимания проблемам маргинализированных, входящих в группы риска и неблагополучных молодых людей [3].

Международные документы в сфере молодежной политики, хотя чаще всего не относятся к категории международно-правовых нормативных актов, тем не менее имеют важное морально-политическое значение. К таким документам можно отнести следующие (рисунок 2.11).

Основные международные акты универсального характера в области молодежной политики

Рис. 2.10

Название документа
Декларация ООН «О распространении среди молодежи идеалов мира и взаимного уважения и взаимопонимания между народами» от 7 декабря 1965 года
Резолюция Генеральной Ассамблеи (ГА) ООН от 9 ноября 1981 г. №36/17 «Каналы связи между Организацией Объединенных Наций и молодежью и молодежными организациями»
Рекомендации ГА ООН от 29 ноября 1985 г. «Минимальные стандартные правила ООН, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних» (Пекинские правила)
Руководящие принципы для долгосрочного планирования и осуществления соответствующих последовательных мер, касающихся молодежи (1985)
Конвенция о правах ребенка. Принята резолюцией 44/25 ГА ООН от 20 ноября 1989 г. (Казахстан ратифицировал Конвенцию 8 июня 1994 г.)
Правила ООН, касающиеся защиты несовершеннолетних, лишенных свободы (1990)
Резолюция ГА ООН от 14 декабря 1990 г. №45/112 «Руководящие принципы ООН для предупреждения преступности среди несовершеннолетних» (Эрриатские руководящие принципы)
Декларация по молодежной политике и программам (принята на Всемирной конференции министров по делам молодежи, Лиссабон, 8-12 августа 1998 г.)
Резолюция ГА ООН от 18 декабря 2009 г. №64/134 «О провозглашении 2010 года Международным годом молодежи»
Резолюция ГА ООН от 21 июня 2011 г. «Организация заседания высокого уровня по вопросам о молодежи»

Например, Всемирная программа действий, касающаяся молодежи, до 2000 года и на последующий период, принятая в 1995 году, представляет собой международную стратегию решения проблем молодежи, повышения возможности их участия в жизни общества. Она определяет практические направления действий на национальном уровне и международной поддержке в деле улучшения положения молодежи, а также предлагает шаги, содействующие повышению благосостояния и жизненного уровня молодых людей. В Программе также содержится призыв, чтобы под эгидой ООН регулярно созы-

вались сессии Всемирной конференции министров по делам молодежи для привлечения внимания всего мира к его проблемам [3].

Основные международные документы в области молодежной политики

Рис. 2.11

Название документа
Повестка дня на XXI век. Глава 25. Учет интересов детей и молодежи в процессе обеспечения устойчивого развития (1992).
Всемирная программа действий, касающаяся молодежи, до 2000 года и на последующий период (1995)
Дополнение к Всемирной программе действий, касающейся молодежи, до 2000 года и на последующий период (1996)

Источник: данные МИД РК

К 10 приоритетным направлениям деятельности Программы, определенным международным сообществом, относятся: образование, занятость, голод и нищета, здравоохранение, окружающая среда, злоупотребление наркотическими средствами, преступность среди несовершеннолетних, организация досуга, девушки и молодые девушки, а также полное и эффективное участие молодежи в жизни общества и в процессе принятия решений. При этом можно выделить три основные группы вопросов, которые затрагивают молодых людей в период их развития и становления в качестве членов своих обществ:

- молодежь в мировой экономике: нищета, образование и занятость;
- молодежь в гражданском обществе: окружающая среда, досуг и участие;
- молодежь в опасности: проблемы со здоровьем, наркотики, преступность и дискриминация в отношении девушек и молодых женщин.

В рамках Содружества Независимых Государств приняты следующие документы в сфере молодежной политики:

1. Соглашение государств-участников СНГ о сотрудничестве в сфере работы с молодежью (Москва, 25 ноября 2005 года).

2. Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (14 мая 2009 г. № 32-5 г. Санкт-Петербург) «О формировании законодательных основ современной молодежной политики в государствах-участниках СНГ».

3. Стратегия международного молодежного сотрудничества государств-участников Содружества Независимых Государств на период до 2020 года, утвержденный Решением Совета глав государств Содружества Независимых Государств от 10 декабря 2010 года.

2.3. РЕАЛИЗАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Завершился I этап реализации концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее». Данный документ закрепил базовые принципы и приоритеты работы с молодежью на среднесрочный период. Фактическое финансирование государственной молодежной политики по линии МОН РК с 2013 по 2015 гг. составило свыше 2 950 тыс. тенге. На региональном уровне возросли объемы финансирования программ в сфере работы с молодежью. Объем финансирования регионов государственной молодежной политики составил в 2013 году 2083,4, в 2014 – 4300,6, в 2015 – 4256,1 тыс. тенге.

Еще одной важной особенностью нового закона является закрепление компетенций и ответственности администраторов бюджетных программ, затрагивающих интересы и потребности молодежи. На центральном уровне эту работу координирует Совет по молодежной политике при Президенте РК. На сегодняшний день в стратегических планах семи центральных государственных органов включены 19 индикаторов и показателей работы с молодежью.

Кроме того, за эти годы удалось пересмотреть подходы к организации советов по делам молодежи при акимах всех уровней. По поручению Главы государства на акимов возложена персональная ответственность за

качество работы данных диалоговых площадок. Советы по делам молодежи при акимах являются консультативно-совещательными органами, создаваемыми в соответствии с законодательством Республики Казахстан и осуществляющими свою деятельность в целях выработки рекомендаций по совершенствованию государственной молодежной политики и повышению эффективности межведомственного взаимодействия. Их деятельность закреплена в статье 21 Закона РК «О государственной молодежной политике» от 9 февраля 2015 года [2]. В целях повышения эффективности консультативно-совещательных органов внедрены практики проведения выездных заседаний и формирования комплексных рекомендаций правительству по вопросам работы с молодежью. 2015 год – по республике проведено 442 заседания Советов (2014 г. – 309 заседаний) и было принято более 900 различных рекомендаций.

Новый импульс получила деятельность 213-ти молодежных ресурсных центров, из которых 15 – являются областными, 32 – городскими и 166 – районными. Общая штатная численность сотрудников МРЦ насчитывает 1 570 человек, 1 100 из которых прошли повышение квалификации (70% от общей численности сотрудников). Деятельность центров направлена на содействие в реализации программ и проектов: «Дорожная карта занятости – 2020», «Дорожная карта бизнеса – 2020», «С дипломом в село», «Жасыл ел», проведение различных мероприятий – семинаров-тренингов, встреч, ярмарок вакансий и т.д. Значительна роль таких центров в оказании услуг для поддержки и развития молодежи и молодежных организаций. В результате активной деятельностью охвачены в 2013 году 372 863 человека, в 2014 году – 491 899, а в 2015 году (в 1-ом полугодии) – 250 000 человек.

Функционирует свыше 1000 молодежных организаций, в том числе 11 республиканских. Среди них можно выделить деятельность ключевых молодежных НПО, как «Жас Отан», «Жас Ұлан», «Конгресс молодежи Казахстана», «КВН «Жайдарман», «Национальная волонтерская сеть», «Жасыл ел».

Успешно реализуются программы по занятости и трудоустройству молодежи «Жа-сыл ел», «С дипломом в село!», «Молодежная практика» и «Серпін», способствующие снижению молодежной безработицы в РК. Пользуется спросом и программа «Молодежная практика». За истекшие три года на эти цели из республиканского бюджета было выделено 7,9 млрд. тенге.

Государством реализуются программы по поддержке молодых семей в получении арендного жилья. С 2013-2015 годы на строительство арендного жилья для молодых семей из республиканского бюджета выделено 41 724,6 млрд. тенге. В рамках проекта «С дипломом в село!» в 2015 году предусмотрено решение жилищного вопроса для 2 927 молодых специалистов. В 2009 по 2015 год для реализации этой программы в село были направлены 37 тыс. человек и затрачено 44,9 млрд.тенге. Всего введено в эксплуатацию 198,6 тыс. м² площади квартир. Количество арендных квартир, введенных в эксплуатацию для молодых семей, составило 3 544. Ожидаемый ввод жилья до 2020 года составляет более 1,4 млн. м² (или 24,8 тыс. квартир). По состоянию на 1 сентября текущего года по направлению АО «ИО «КИК» построено и приобретено 208,7 тыс. м² (или 3703 квартиры), из них 50% квартир будут распределяться молодым семьям.

Также продолжается реализация среднесрочной программы повышения компетенций менеджеров, осуществляющих работу с молодежью. Это направление координируется созданным по поручению Главы государства научно-исследовательским центром «Молодежь», призванным обеспечивать научно-методическое сопровождение.

Для стимулирования гражданской и патриотической самореализации молодежи в текущем году реализован ряд социальных проектов: Слет зарубежных студенческих организаций Казахстана, с участием представителей международных и казахстанских молодежных организаций; Республиканский молодежный форум по популяризации государственных символов РК; Молодежный

лагерь «Жастар – Отанға!»; Национальные молодежные Дельфийские игры; Игры КВН «Жайдарман» и «Жайдарлы Жас Ұлан» на государственном языке; Республиканский конкурс «Лучший волонтер-2015» и др. Об обеспечении преемственности морально-нравственных ориентиров в молодежной среде свидетельствует фестиваль «Бірге өмір сүру» на самую дружную, талантливую, интернациональную молодую семью, семинары для юношей и девушек по популяризации национальных традиций и семейных ценностей, республиканский турнир по Парламентским Дебатам, посвященный году АНК, литературный конкурс АНК «Ансар» и другие мероприятия, проведенные совместно с Ассамблеей народа Казахстана, Национальной комиссией по делам женщин и семейно-демографической политики.

С 2013 года функционирует Научно-исследовательский центр «Молодежь», важным аспектом деятельности которого выступает научно-исследовательское обеспечение и совершенствование нормативно-правовой базы государственной молодежной политики. В период с 2014 по 2015 годы центром для представителей государственных органов были проведены 14 семинаров и 4 вебинара, подготовлены информационные и аналитические материалы в виде национального доклада «Молодежь Казахстана – 2014», статистических бюллетеней, 11 методических пособий по семейному воспитанию; по повышению правовой грамотности в сельской местности; 5 фильмов и др. Регулярно проводятся социологические исследования, направленные на диагностику и мониторинг ситуации в молодежной среде. Составлена методика оценки эффективности и результатов воспитательной работы в организациях образования и развитию молодежного самоуправления в сельских населенных пунктах.

Важным направлением деятельности государства является содействие развитию волонтерской деятельности молодежи. Утверждена дорожная карта по вопросам привлечения волонтеров к Международной специализированной выставке «Астана

ЭКСПО-2017», по отбору и обучению волонтеров, организационным мероприятиям и информационному сопровождению. Осуществляется подготовка 150 супервайзеров, руководителей волонтерских групп. К 2017 году супервайзеры подготовят 3000 волонтеров к Международной специализированной выставке «Астана ЭКСПО-2017» и Всемирной зимней Универсиаде в г. Алматы.

В настоящее время в рамках плана нации «100 конкретных шагов» по реализации пяти институциональных реформ Главы государства Н. Назарбаева осуществляется разработка плана мероприятий второго этапа. Его реализация позволит завершить меры институционального характера и создать необходимые условия для становления и развития подрастающего поколения. Уже со следующего года начнется реализация второго этапа концепции государственной молодежной политики до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее».

При реализации второго этапа Концепции упор будет сделан на совершенствование методологической базы и повышение уровня подготовки исполнителей в сфере государственной молодежной политики. В плане мероприятий учтены основные положения Дорожной карты по реализации Программы «Путь успеха молодежи «Жастар-Отан!» Молодежного крыла «Жас Отан» до 2020 года. С учетом опыта ОЭСР будут разработаны и утверждены концептуальные основы профориентационной работы в организациях общего среднего образования. Будет разработан План мероприятий на 2016-2018 годы по дальнейшему развитию трудовых отрядов «Жасыл ел» и студенческих строительных отрядов. Запланирована реализация соглашения о гранте по проекту «Развитие молодежного корпуса между Республикой Казахстан и Международным банком Реконструкции и Развития».

Эффективность государственной политики в отношении молодежи, реализуемой в Казахстане, признается и на международном уровне. Осуществление международного сотрудничества в сфере молодежной полити-

ки показывает реализация 11 Соглашений о сотрудничестве с зарубежными странами. Казахстан активно участвует в деятельности таких международных организаций, как Содружество Независимых Государств, Шанхайская организация сотрудничества и СВМДА.

Активно реализуются партнерские программы с международными организациями. Так, совместно с Международным банком реконструкции и развития, начиная со следующего года, запланирован проект «Развитие молодежного корпуса». Целью проекта является вовлечение молодежи, особенно социально уязвимых групп, в жизнь общества, а также развитие жизненно важных навыков через программу обучения навыкам общественно полезной деятельности. Размер гранта составляет 21,7 млн. дол. США. Участниками являются 8,5 тыс. чел.; 100 молодежных организаций и 4 региона: Алматинская, Карагандинская, Павлодарская, Южно-Казахстанская области. Срок реализации данного проекта – до февраля 2018 года. Проект состоит из 3 компонентов: поддержка программы обучения навыкам общественно полезной деятельности. Для данных целей предусматривается создание Координационного агентства; поддержка институционального развития ГМП, организация управления, мониторинга и оценка проекта, а также предусматривается создание группы по управлению проектом при МОН РК.

Совместно с детским фондом ООН «Юнисеф» реализуются программы по оздоровлению молодежи, снижению суицида, а также повышению эффективности молодежных ресурсных центров.

Основная работа в данном направлении началась в конце 2012 года. Свидетельством того, что ключевые направления казахстанской молодежной политики соответствуют международным стандартам и принципам, является позиция Казахстана в авторитетных международных рейтингах. Так, Казахстан занимает 27 место в Глобальном индексе развития молодежи, в котором принимают участие 170 стран, опережая многие страны

с более высоким уровнем дохода, такие, как Франция, Россия, Турция, Швеция.

С целью выяснения степени интереса и приобщения молодежи к реализации государственной молодежной политики через средства массовой коммуникации общества респондентам был задан вопрос: «Как часто Вы читаете материалы прессы или смотрите передачи телевидения, слушаете радио по вопросам реализации молодежной политики?». В целом, равнодушных людей к молодежной политике составляет подавляющее большинство – 76,3%. Часто читают и слушают материалы СМИ о ходе реализации – 41,1%, постоянно читают и слушают – 35,2%. Необходимо отметить большую заинтересованность к политическим вопросам молодых женщин (77,8%), по сравнению с молодыми мужчинами (74,7%). Доля ответивших «никогда не читал и не слушал» среди представителей мужского пола составляет 6,4%, женского – 4,0%.

Как видно на рисунке 2.12, чем выше уровень образования молодежи, тем выше их заинтересованность в информации о молодежной политике государства.

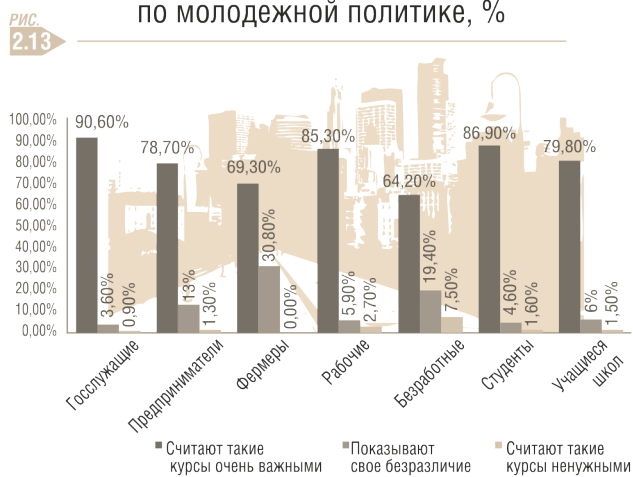

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

Для выявления активно-установочной позиции молодых людей к молодежной политике государства был задан следующий вопрос: «Как вы считаете, необходимо ли ввести

специальные ознакомительные курсы по государственной молодежной концепции?». Как показали результаты опроса, считают такие курсы очень важными госслужащие (90,6%), предприниматели (78,7%), фермеры (69,3%), рабочие (85,3%), безработные (64,2%), студенты (86,9%), учащиеся школ (79,8%). Показывают свое безразличие среди госслужащих (3,6%), предпринимателей (13,0%), фермеров (30,8%), рабочих (5,9%), безработных (19,4%), студентов (4,6%) и учащихся школ (6%). Считают такие курсы ненужными госслужащие (0,9%), предприниматели (1,3%), рабочие (2,7%), безработные (7,5%), студенты (1,6%), учащиеся школ (1,5%), а среди фермеров таковых не оказалось. Таким образом, положительно относящихся молодых людей к организации специальных ознакомительных курсов оказалось в процентном отношении больше, чем безразличной и не поддерживающей данную идею молодежи (рисунок 2.13).

Отношение молодежи к организации специальных ознакомительных курсов по молодежной политике, %

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

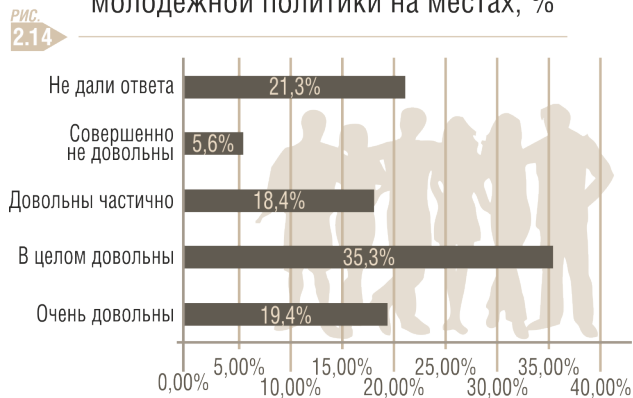
Большое значение имеет практика взаимодействия респондентов с работниками правительственных и неправительственных учреждений, представителями различных общественно-политических организаций, которые причастны к реализации молодежной по-

литики. Результаты социологического опроса свидетельствуют о том, что практически каждый второй опрошенный знает о том, что есть лица и организации, занимающиеся реализацией молодежной политики и обращающиеся к ним лично (46,8%). На то, что «вроде бы знают о существовании, что такие лица и организации есть, однако не знают о них ничего конкретно», указало 28,7%, ответ «таких лиц и организаций нет» выбрало 5,6%, «не могу ответить конкретно» – 8,9%, не дал ответ каждый десятый.

При выявлении оценки молодежью состояния реализации молодежной политики на местах оказалось, что «очень довольны» ходом реализации молодежной политики 19,4%, в целом довольны – 35,3%, довольны частично – 18,4%, совершенно не довольны – 5,6%, не дали ответа – 21,3%. Как видно, полученные ответы свидетельствуют о достаточном уровне успешности реализации молодежной политики в Казахстане (рисунок 2.14).

Оценка молодежью хода реализации молодежной политики на местах, %

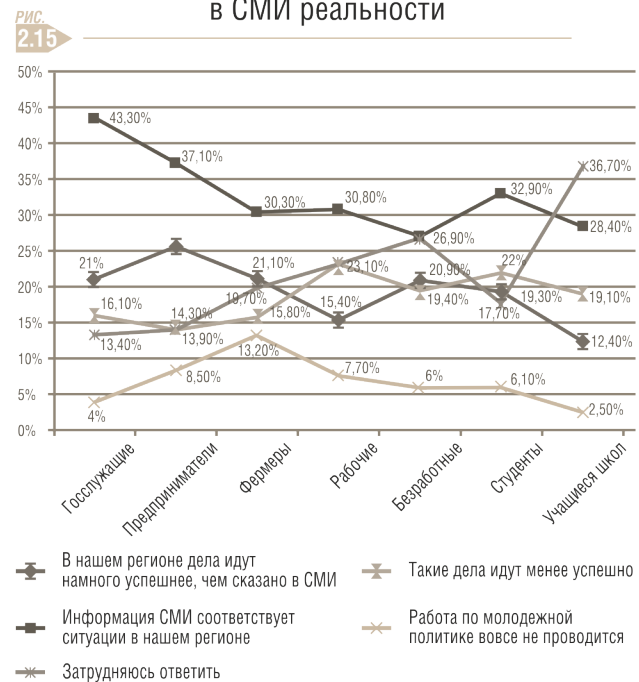

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

Больше половины (52,2%) молодежи Казахстана считает, что реализация молодежной политики в их регионе идет успешно. Каждый пятый молодой человек (19,4%) утверждает, что у них на местах молодежная политика реализуется лучше, чем об этом говорится в СМИ, и каждый третий (32,8%) считает, что они совпадают.

Как показано на рисунке 2.15, у различных групп молодежи Казахстана имеется очень сходное мнение в отношении оценки соответствия информации об успешности реализации ГМП в СМИ реальности. Тем не менее, следует отметить, что почти *двое из трех* (64,3%) молодых людей, *работающих в органах государственной структуры*, утверждают, что в целом в их регионе молодежная политика реализуется успешно.

Оценка соответствия информации об успешности реализации ГМП в СМИ реальности

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

Учащиеся школы, которые не так хорошо информированы, по сравнению с другими группами о ходе реализации молодежной политики, находятся на предпоследнем месте по положительным оценкам – 40,8%. Если сравнивать мнения различных социальных групп по самой высокой шкале оценки «в нашем регионе дела идут намного успешнее, чем сказано в СМИ», то чаще всех остальных эту оценку выбрали представители рабочей молодежи – 25,5%.

Передовые сферы по оценкам молодежи

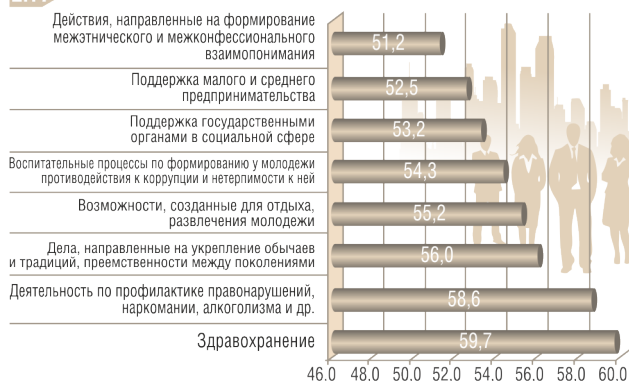
Рис. 2.16

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

Сферы реализации молодежной политики, получившие среднюю оценку

Рис. 2.17

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

Особую группу из числа различных социальных групп составляют те респонденты, которые сказали, что «не могут ответить» по поводу осуществления молодежной политики на местах, т.е. каждый пятый из общего числа выборочной совокупности – 21,6%.

Ответы на вопрос «Какие из действий, возможностей, относящихся к молодежной политике, имеются в Вашем месте проживания? И как бы Вы оценили их результаты?» можно разделить на три группы: передовые сферы (получившие свыше 60% голосов), сферы «средняки» (от 50-ти до 60%), сферы «аутсайдеры» (ниже 50%).

В группе «передовиков» по убывающему рангу расположились следующие виды сфер общественной жизни, которые респондентами были оценены как положительный результат реализации молодежной политики государства (рисунок 2.16).

Группа «средняков», вид деятельности которых получил суммарный балл от 50% до 60% (рисунок 2.17).

Наиболее низко были оценены возможности молодежи в таких сферах, как возможность устроиться на работу и возможность получить собственное жилье.

Таким образом, молодежью Казахстана эффективность государственной молодежной политики в целом оценивается позитивно. Однако необходимо предпринять дополнительные усилия по информированию молодежи о содержании государственных программ, институтах и организациях, реализующих свою деятельность в сфере ГМП.

* * *

Государственная молодежная политика Казахстана основана на европейской модели, предусматривающей активную роль государства.

Государственная молодежная политика Казахстана соответствует основным положениям международно-правовых документов в этой сфере.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Об основах государственной молодежной политики в государствах-участниках СНГ (2009 г.). (Департамент гуманитарного сотрудничества, общеполитических и социальных проблем Исполнительного комитета СНГ). // <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=13786>
2. The State of Youth Policy in 2014: Youth Policy Labs Report Overview and Summary Guide. May 15, 2014// <http://www.youthpolicy.org/blog/youth-policy-reviews-evaluations/state-of-youth-policy-2014/>
3. Абулова М.С., Гаврилова Ю.А. Правовое обеспечение молодежной политики Республики Казахстан. <http://www.vestnik-kafu.info/journal/3/96/>
4. Социальная защита и социальная поддержка молодежи в зарубежных странах// Дата добавления: 2015-08-21// <http://helpiks.org/4-97687.html>
7. Концепция государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее». – С.4.
8. Закон Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» от 9 февраля 2015 года. – Астана, 2015
9. Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2014». – Астана, 2014.
10. Данные Комитета по статистике МОН РК о молодежных центрах здоровья.
11. Аналитический отчет по результатам социологического исследования НИЦ «Молодежь» «Состояние государственной молодежной политики: потребности и социальные практики». – Астана, 2015.

Глава 3

Здоровье и досуг молодого поколения

3.1. СОЦИАЛЬНО-ЗНАЧИМЫЕ БОЛЕЗНИ МОЛОДЕЖИ

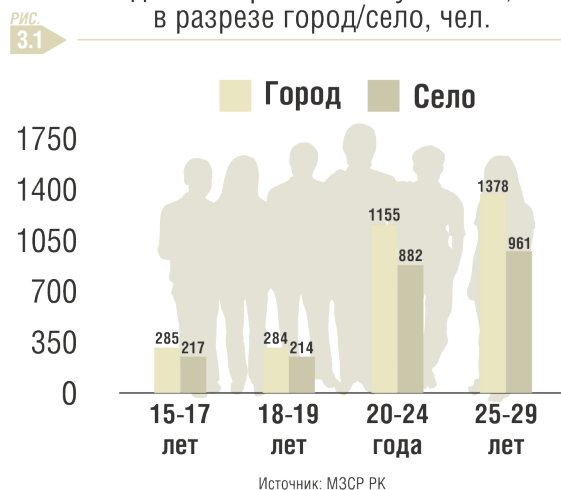
Согласно статье 4 Закона РК «О государственной молодежной политике» от 9 февраля 2015 года, одним из основных направлений государственной молодежной политики является сохранение и укрепление здоровья, формирование здорового образа жизни [1]. В Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее» от 27 февраля 2013 года указывается, что в поле реализации государственной молодежной политики должна войти пропаганда ценности здоровья и спорта. По-прежнему высоко значимым остается принцип солидарной ответственности за своё здоровье, отказа от вредных привычек, ведение здорового образа жизни [2].

Таким образом, здоровье молодежи является приоритетной ценностью на государственном уровне. И прежде всего, государство стремится охранить молодежь от социально-значимых заболеваний, таких как туберкулез, СПИД, наркомания, инфекции, передаваемые половым путем и др. В распространении этих заболеваний огромную роль играют социальные факторы – это социально-климатические условия проживания, факторы режима, питания и отдыха, социальная дезадаптированность молодежи, отсутствие у нее знаний о причинах, распространении и мерах профилактики социально-значимых заболеваний.

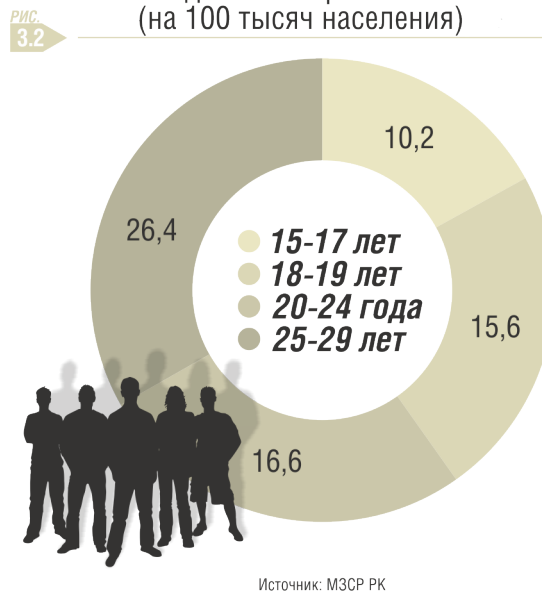
На начало 2015 года у сельской молодежи в возрасте 15-29 лет отмечается положительная динамика снижения числа больных, состоящих на учете по туберкулезу. В то же время среди большинства городской молодежи наблюдается рост числа больных, состоящих на учете. Так, в предыдущем отчетном периоде, согласно Национальному докладу-2014, в возрастной группе 15-17 лет это число равнялось 207, 18-19 лет – 250, 20-24 года – 1119, а к 2015 году аналогичные показатели составили: 15-17 лет – 285, 18-19 лет – 284, 20-24 года – 1155. Лишь в самой стар-

шей возрастной группе – 25-29 лет снижение числа больных туберкулезом отмечается как на селе, так и в городе. При этом сохраняется тенденция превалирования этого показателя среди городской молодежи в сравнении с сельской (рисунок 3.1).

Сравнительный анализ численности молодежи в возрасте 15-29 лет, состоящей на учете в противотуберкулезных диспансерах к началу 2015 г., в разрезе город/село, чел.

Уровень онкопатологии среди молодежи в возрасте 15-29 лет (на 100 тысяч населения)

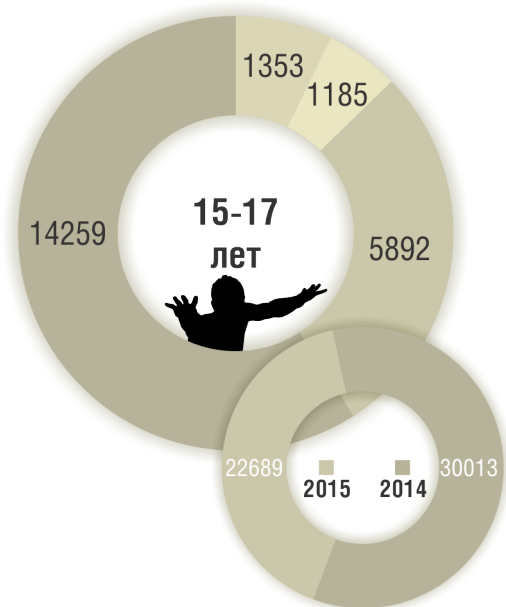
Уровень онкопатологии в сравнении с прошлым годом незначительно снизился лишь в самой старшей возрастной подгруп-

пе – 25-29 лет, которая по-прежнему остается самой многочисленной среди молодежи в целом. В то же время у молодежи в возрасте 15-24 лет уровень онкопатологии повысился в сравнении с прошлым годом (рисунок 3.2), что соответствует общемировой тенденции роста заболеваемости злокачественными новообразованиями [3].

Численность молодежи в возрасте 15-29-ти лет, состоящей на учете с психическими расстройствами и расстройствами поведения в результате употребления алкоголя, в сравнении с прошлым годом существенно снизилась с 30 013 случаев до 22 689. Причем, тенденция снижения имеет место во всех возрастных подгруппах (рисунок 3.3).

Численность молодежи в возрасте 15-29 лет, состоящей на учете с психическими расстройствами и расстройствами поведения в результате употребления алкоголя, чел.

Рис. 3.3

Источник: МЗСР РК

Аналогичная тенденция к снижению числа молодежи, состоящих на учете с психическими расстройствами и расстройствами поведения в результате употребления наркотических веществ в сравнении с прошлым годом отмечается в трех из четырех возрастных

подгруппах, а именно, в возрасте 18-19, 20-24 и 25-29 лет. Однако некоторый рост этого показателя отмечен в самой младшей возрастной подгруппе – 15-17 лет (рисунок 3.4). Как и в прошлом году, молодежь в возрасте 25-29 лет представляет собой самую многочисленную подгруппу по числу заболеваний среди молодежи в целом.

Численность молодежи в возрасте 15-29 лет, состоящей на учете с психическими расстройствами и расстройствами поведения в результате употребления наркотических веществ, чел.

Рис. 3.4

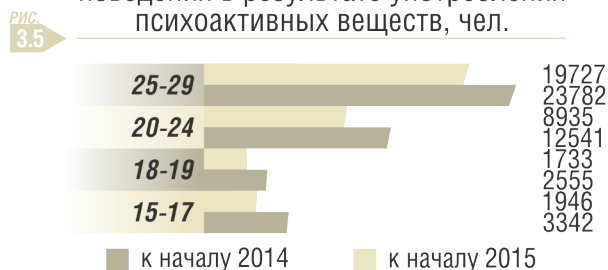
Источник: МЗСР РК

Наблюдается значительное снижение численности молодых людей, состоящих на учете с психическими расстройствами и расстройствами поведения в результате употребления психоактивных веществ, в сравнении с прошлым годом (рисунок 3.5). При этом тенденция снижения этого показателя касается как всей молодежи в целом, так и каждой из ее подгрупп. Вместе с тем, несмотря на благоприятную тенденцию снижения роста данного заболевания, нельзя забывать о том, что именно молодежь является наиболее выраженной группой риска по употреблению психоактивных веществ.

Аналогично, именно молодежь составляет наибольшую группу риска в отношении заболевания СПИДом (до 40%, согласно данным ООН) [4].

В сравнении с прошлым годом имеет место общая тенденция снижения числа заболеваний СПИДом как в большинстве регионов, так и в городах Астане и Алматы (рисунок 3.6), вместе с тем наблюдается рост распространения ВИЧ-инфекции в Карагандинской области (с 10,9% до 15,77%) и Западно-Казахстанской (с 9,1% до 17,3%).

Численность молодежи в возрасте 15-29 лет, состоящей на учете с психическими расстройствами и расстройствами поведения в результате употребления психоактивных веществ, чел.

Источник: МЗСР РК

Удельный вес молодежи в возрасте 15-29 лет, состоящей на учете в центрах СПИД от общего числа больных ВИЧ - инфекцией, %

Источник: МЗСР РК

В профилактике и лечении социально-значимых заболеваний молодежи велика роль молодежных центров здоровья (МЦЗ) [5]. Их общее количество возросло на 2 в сравнении с про-

шлым годом (с 83 до 85), при этом в Восточно-Казахстанской и Карагандинской областях их стало на 1 меньше, а в Жамбылской и Западно-Казахстанской – на 1 больше. По данным Министерства здравоохранения и социального развития Республики Казахстан, в г. Астане (где в 2004 г. был создан первый МЦЗ) общее число МЦЗ выросло на 2 в сравнении с прошлым годом и в целом достигло 12, что составляет наибольшее количество МЦЗ по республике (рисунок 3.7).

РИС. 3.7

Количество МЦЗ в регионах

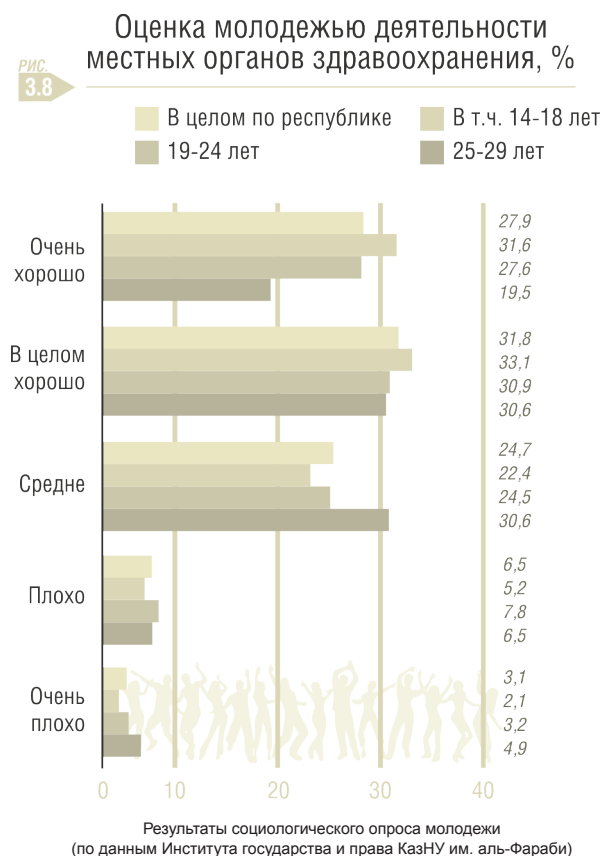
	2014 год	2015 год
Акмолинская обл.	4	4
Актюбинская обл.	7	7
Алматинская обл.	2	2
Атырауская обл.	7	7
Восточно-Казахстанская обл.	8	7
Жамбылская обл.	5	6
Западно-Казахстанская обл.	4	5
Карагандинская обл.	10	9
Костанайская обл.	2	2
Кызылординская обл.	3	3
Мангистауская обл.	7	7
Павлодарская обл.	2	2
Северо-Казахстанская обл.	1	1
Южно-Казахстанская обл.	2	2
г. Алматы	10	12
г. Астана	9	9
Всего	83	85

Источник: МЗСР РК

В МЦЗ молодежь может получить комплексную (психологическую, юридическую и медицинскую) консультативную помощь, а также социальное сопровождение и помощь по защите своих прав. К работе в МЦЗ подключены подростки-волонтеры, что имеет большое воспитательное, профилактическое и просветительское значение. Наряду с МЦЗ молодежь может получить консультативную помощь психолога и гинеколога по телефону 150 («Горячая линия»).

Здоровье молодежи также во многом зависит от слаженной деятельности органов здравоохранения. Как показал социологический опрос, большинство опрошенных молодых людей положительно отзывались об их работе. Так, на «очень хорошо» и «в целом хорошо» суммарно оценили 59,3% респонден-

тов, каждый пятый (24,7%) поставил оценку «средне»; «плохо» и на «очень плохо» оценил каждый десятый молодой человек (9,6%). При этом, чем старше возраст у молодежи, тем критичнее она относится к деятельности сферы здравоохранения (рисунок 3.8).

3.2. ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ И СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНАЯ РАБОТА СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Активные занятия физкультурой и спортом являются мощным фактором профилактики социально-значимых заболеваний, отвлекая молодежь от нездоровых привычек и образа жизни.

Согласно данным МКС РК, за прошедший год в целом произошел положительный сдвиг по числу молодежи, занимающейся спортом (рисунок 3.9). Эта тенденция, однако, не касается Алматинской области, где произошло значительное снижение числа молодежи, занимающейся спортом (с 44 5500 чел. до 17 2711), и

Южно-Казахстанской области (было – 488 321 чел., стало – 175 692). Некоторое снижение числа молодежи, занимающейся спортом, произошло также в Восточно-Казахстанской (было – 300 000 чел., стало – 263 766) и Мангистауской (было – 96 183 чел., стало – 88 095) областях.

Рис. 3.9 Молодежь, занимающаяся физической культурой и спортом в разрезе регионов

Источник: МКС РК

Имеющаяся в целом тенденция роста числа молодежи, занимающейся спортом, соответствует частичной закономерности снижения числа социально-значимых заболеваний среди молодежи. В то же время нельзя недооценивать тот факт, что фактор активных занятий спортом играет свою роль тогда, когда молодежь привлекается к этим занятиям вовремя, до момента укоренения вредных при-

вычек, распространенных в молодежной среде (алкоголь, табак, наркотики и психотропные препараты), и связанного с этими привычками нездорового образа жизни. Поэтому возрождение в масштабах республики системы развития детско-юношеского спорта, а также специализированной педиатрической помощи могло бы способствовать профилактике сохранения как физического, так и социального здоровья подрастающего поколения.

За прошедший год количество молодежи с ограниченными физическими возможностями, систематически занимающейся физической культурой и спортом, выросло (с 10 817 чел. до 11 739) (рисунок 3.10).

Количество молодежи с ограниченными физическими возможностями, систематически занимающейся физической культурой и спортом в разрезе регионов

Источник: МКС РК

Также в сравнении с прошлым годом увеличилось количество молодежи, практикующей национальные виды спорта (с 210 137 чел. до 265 786) (рисунок 3.11).

В вузах республики формирование здорового образа жизни отражается в следующих

цифрах: в 116 вузах из 125 функционируют спортивные клубы, что составляет более 90% от общего числа вузов; проводятся республиканские универсиады по летним и зимним видам спорта, за прошедший год проведено свыше 70 республиканских турниров, создана Национальная студенческая Лига по массовым видам спорта. В 2014 году проведена Национальная студенческая лига по футболу среди 16 команд вузов гг. Алматы и Астаны. С 2015 года к ней подключились вузы Караганды и Шымкента (всего 31 команда). 17 октября 2015 года стартовала Национальная студенческая лига по баскетболу-2015.

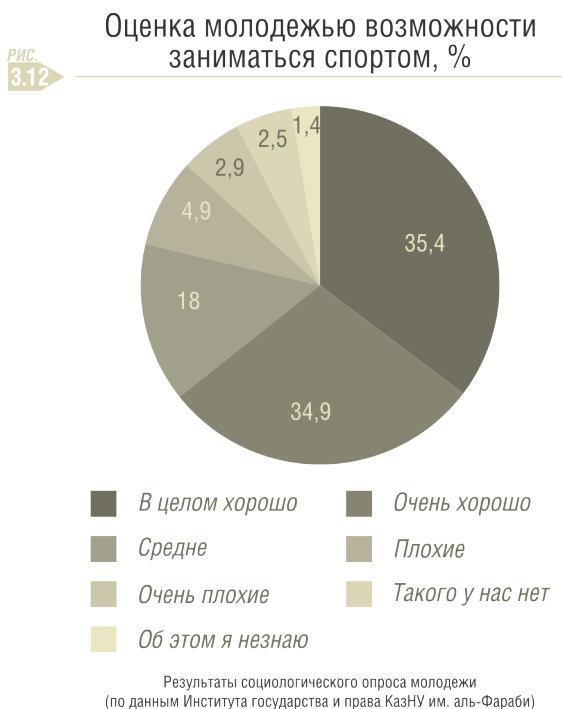
Количество молодежи из числа практикующей национальные виды спорта в разрезе регионов, чел.

Источник: МКС РК

Согласно социологическому опросу, молодежь Казахстана в целом положительно оценивает созданные государством возможности для занятия спортом: более двух третей опрошенных молодых людей (70,3%) выбрали ответы «очень хорошо» и «в целом хорошо», среднюю оценку дали около одной пятой опрошенных (18%) и всего 1,1% моло-

дежи считают, что в стране нет возможности заниматься спортом (рисунок 3.12).

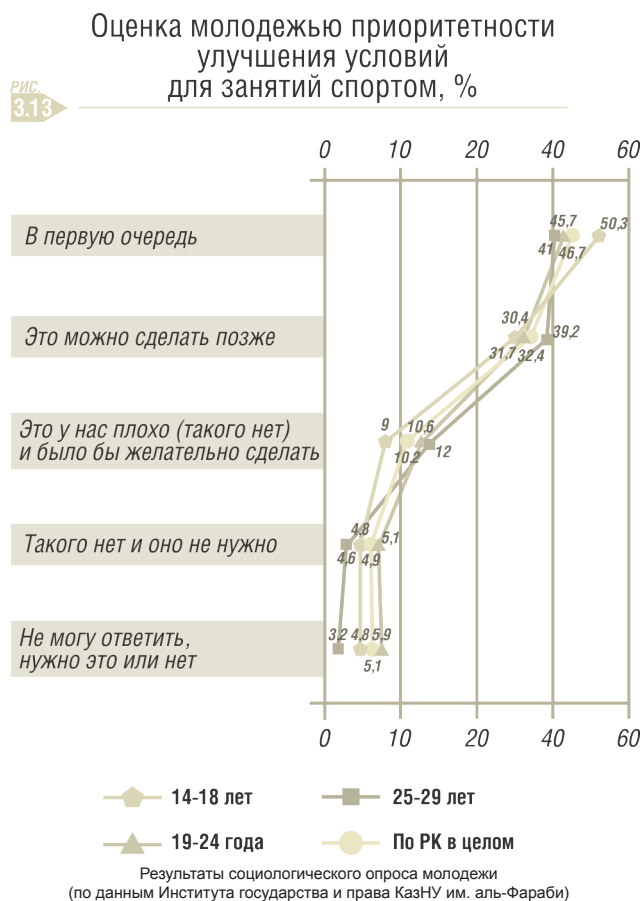

Если большая часть молодежи в возрасте от 15 до 18 лет (50,3%) заинтересована именно в создании лучших условий и возможностей заниматься спортом, то более старшая группа (25-29 лет) считает более приоритетным направлением развитие молодежной политики, поддержку малого и среднего предпринимательства (40,9%) и возможность приобретения собственного жилья (54,1%) (рисунок 3.13).

В свою очередь, молодые люди высоко оценивают важность собственного участия, наряду с госорганами, в реализации, регулировании и улучшении возможностей заниматься спортом в стране (в целом по РК – 39,2%), особенно эту ответственность демонстрирует более старшее поколение молодежи в возрасте от 25 до 29 лет (48%) (рисунок 3.14).

Данная тенденция ответов отражает политику государства по повышению молодежной активности и ее участия в социально-экономических и политических делах государства.

Участие молодежи в разработке и реализации программ по улучшению физического и ментального здоровья населения является основой воспитания здоровой нации.

Молодежь Казахстана испытывает бремя болезней, травм и факторов риска, это глобальная проблема [6]. Задачей государственной важности является создание для нее условий сохранения здоровья, в том числе репродуктивного здоровья, привлечение всего комплекса факторов, способствующих как физическому, так и ментальному здоровью, дальнейшему изучению взаимосвязи медицинских и психологических условий здоровья молодежи.

Следует отметить, что завершается первый этап реализации Концепции государственной молодежной политики до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее». За прошедшие три года реализации первого этапа были достигнуты ощутимые результаты по

совершенствованию молодёжной политики Казахстана, в том числе и в сфере формирования здорового образа жизни.

Тенденция ответов молодых респондентов на вопрос «Кто или какой орган государственного управления должен реализовывать, регулировать и изыскивать возможности заниматься спортом?», %

Рис. 3.14

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

В аспекте развития сферы формирования здорового образа жизни молодёжи интерес представляет План мероприятий Правительства РК по реализации Концепции государственной молодёжной политики до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее» (второй этап – 2016 – 2020 годы), разработанный Министерством образования и науки Республики Казахстан, в который включен ряд пунктов, посвящённых здоровому образу жизни молодёжи, в частности: утверждение Плана мероприятий на 2016–2020 годы по поэтапной модернизации спортивных залов в организациях образования, оснащения спортивным инвентарем, в том числе в рамках

государственно-частного партнёрства (п. 25); создание условий для развития школьных и студенческих лиг по массовым видам спорта (п. 26); проведение спортивных мероприятий (спартакиад, универсиад, и др.) в учебных заведениях среди детей, подростков и молодежи с обязательным использованием созданной сети дворовых спортивных площадок (п. 27).

Реализация указанных мероприятий позитивно скажется в достижении весомых результатов по совершенствованию молодёжной политики Казахстана, в целом, и в формировании здорового образа жизни молодёжи, в частности.

3.3. ДОСУГ МОЛОДЕЖИ

Досуг – свободное от работы, учебы время, которое может быть использовано для удовлетворения личных потребностей и стремлений. Это время необходимо для отдыха, преодоления усталости, утомления, восстановления физического и психического здоровья. Отношение к досугу и досуговой деятельности – важный показатель, с одной стороны, развития государства и общества, с другой – непосредственно культуры личности.

Динамика предпочтений проведения досуга молодежью за 2013–2015 годы приведена на рисунке 3.15.

Более 50% молодежи предпочитают смотреть ТВ, видео, слушают музыку. Улучшились показатели посещения спортсекций – около 40% молодежи занимаются спортом, и показатели посещения молодежью театров, кино, концертов, зрелищных мероприятий – 38,4%. Более 35% общаются в интернете, играют в компьютерные игры. Анализ показывает, что наметилась динамика улучшения условий спортивного и культурно-развлекательного досуга.

Оценка реализации социальной политики, согласно исследованию, проведенному в 2015 году. Респонденты указывают в целом на позитивную удовлетворенность возможностями, созданными для досуга молодежи. В частности, 55,2% респондентов (21,3% и 33,9% респондентов соответственно) отметили, что имеют

«очень хорошие» или «в целом хорошие» условия и возможности для досуга соответственно. 70,3% респондентов выборки в целом удовлетворены возможностями заниматься спортом (34,9% ответили «очень хорошие» условия, 35,4% – «в целом хорошие» условия) (рисунок 3.16). Показатели по регионам Казахстана можно увидеть на рисунках 3.17-3.18.

Рис. 3.15 Проведение досуга молодыми людьми, %

Результаты социологического опроса молодежи (по данным НИЦ «Молодежь» [7-9])

Изучение мнения респондентов как экспертов по поводу очередности решения задачи досуга отражено в рисунке 3.19. В частности, респонденты из оценивших негативно имеющиеся условия для занятия досугом считают, что необходимо заняться обществу и государству данными проблемами «в первую очередь» – 40,5%.

Рис. 3.16 Оценка респондентами условий, возможностей занятия досугом – отдыхом и развлечениями, %

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

Рис. 3.17 Оценка респондентами условий, возможностей занятия досугом – отдыхом и развлечениями по регионам

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

Оценка респондентами условий, возможностей для занятия спортом по регионам

Рис. 3.18

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

В тоже время не считают приоритетной задачу «Это можно сделать позже» 34,3% (по досугу) респондентов из тех, кто ответил, что условия досуга и спорта предоставлены «плохо», «очень плохо» или «их вовсе нет».

Направления досуговой деятельности. Молодежь обычно посещает библиотеки, клубы, парки, кинотеатры, театры, концерты, парки (рисунок 3.20) [10]. С приобретением независимости Казахстана досуговая деятельность активно перешла в рыночные условия.

В настоящее время активно ведется приватизация досуговых организаций и учреждений Казахстана. Например, по данным 2014 года, из 119 парков развлечений и отдыха в частной собственности находятся 51 (42,8%); из 116 организаций, осуществляющих кинопоказ, 68 (58,6%) находятся в частной собственности. В то же время из общего количества клубов – 3 180 единиц в частной собственности находятся лишь 198 (6,2%) [11-14].

Коммерциализация культурно-развлекательной деятельности способствует формированию рисков организации досуга для социально уязвимых групп молодежи, а также маркетинга целей молодежи и развития самих молодежных субкультур.

В школах и сети дополнительного образования для молодежи 14-17 лет действуют факультативы и кружки. Например, в настоящее время в Казахстане действуют 198 дворцов, домов, центров школьников, 19 станций юных натуралистов, 25 станций юных техников, 35 станций юных туристов, 51 детский дворовой клуб, 357 школ искусств и художественных школ. Организация факультативов и кружков дополнительного школьного образования регулируется инструктивным письмом МОН РК [15].

Одним из видов досуга является занятие спортом. За последние 5 лет проведена большая работа по популяризации спорта среди школьников и молодежи республики. Регулярно занимаются спортом, по данным Министерства культуры и спорта РК, 2 млн. 152 тыс. 115 чел., или 12,5% молодежи. По регионам данные приведены на рисунке 3.21.

Мнение респондентов о необходимости приоритетности развития направления досуга

Рис. 3.19

Условия, возможности, связанные с досугом молодежи, мною оценены как «плохо», «очень плохо» или «их вовсе нет»	Возможные ответы				
	Это у нас налажено (очень) плохо и степень необходимости исправлять или делать это				Не могу ответить, нужно это или нет
	В первую очередь	Это можно сделать позже	Это у нас плохо (такого нет) и было бы желательно сделать	Такого нет и оно не нужно	
Возможности, созданные для отдыха, развлечения молодежи	40,5	34,3	14,4	3,6	6,4

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

Анализ рисунка 3.21 показывает, что в большинстве регионов городская молодежь активнее привлечена к спорту, что требует усиления работы с сельскими юношами и девушками, создания новых условий их привлечения.

* * *

Молодежь составляет значительную долю в группах риска по социально-значимым заболеваниям различных нозологий, поэтому нуждается в целенаправленной и комплексной работе, ориентированной на профилактику этих заболеваний.

Особо актуальным является проведение социальной работы с отдельными группами молодежи, не охваченной спортивно-массовой или другими видами социальной активности, с целью профилактики формирования вредных привычек и социальной дезадаптации.

Комплекс мер по реализации Государственной молодежной политики РК, улучшению инфраструктуры культурно-досуговой деятельности, изменению форм собственности объектов культурно-развлекательных учреждений повысил удовлетворенность молодежи деятельностью в данной сфере. Значительна динамика в оценке условий в

спортивной и массовой зрелищной досуговой деятельности. Позитивно оцениваются условия, которые создает государство для реализации талантливой молодежи в области культуры. В то же время имеется разница в условиях досуга города и села. Важным становится повышение качества предоставляемых культурно-досуговых услуг. Существуют риски удовлетворения досуговых потребностей для социально уязвимых слоев населения.

Организация досуга молодежи необходима для профилактики девиантного, деструктивного поведения молодежи. Для Казахстана актуален вопрос суицидального поведения молодежи, вовлечения ее в религиозные организации, аддитивного поведения и др. Необходи-

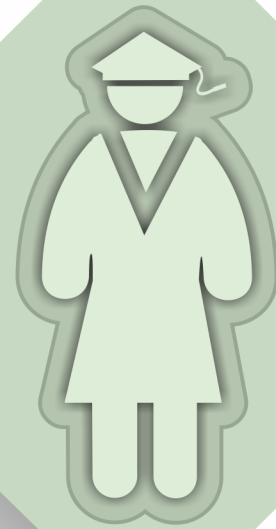
дим системный, аналитический и перекрестный анализ данных показателей на уровне регионов и государства в целом, а также разработка комплексных профилактических программ с улучшением досуговой деятельности.

Поскольку культурная социализация через досуговую деятельность влияет на формирование ценностей, образов и моделей поведения молодежи, актуален вопрос качественного производства национальной массо-

вой зрелищной продукции – кино, концертов, шоу-программ, игровой компьютерной продукции, казахстанских сайтов. Переходя к социокультурнообразующей парадигме, в государственной молодежной политике для создания условий реализации личности своей субъектности необходимо продолжать использовать преимущества культурно-образовательной парадигмы, создавая многообразие выбора для человека.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V «О государственной молодежной политике» //Казахстанская правда – 2015. – 11 февраля. – № 27 (27903).
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2013 года № 191 «О Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее» (с изменениями по состоянию на 05.02.2015 г.) // Источник: ИС ПАРАГРАФ, 23.09.2015 16:22:30
3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 марта 2012 года № 366 «Об утверждении Программы развития онкологической помощи в Республике Казахстан на 2012-2016 годы» [Электронный ресурс].
4. Доклад ЮНЭЙДС о глобальной эпидемии СПИДа, 2013; UNAIDS: The Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, 2009. [Электронный ресурс]
5. Молодежные центры здоровья – уникальный метод охраны здоровья подростков и молодежи. [Электронный ресурс].
6. Султанбекова Б.М., Аканов А.А., Кошербаева Л.К., Карсабаева Л.Ж. Глобальное бремя болезней, травм и факторов риска // Журнал «Медицина». – 2015. – No 2 (152). – С. 11-13.
7. Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2013». Ж.К. Буканова, Ж.К. Каримова, Г.Т. Ильясова, Б.Б. Масатова, К.М. Хамчиев, Е.В. Варкентин, Р.А. Кудайбергенов, Р.А. Абраева и др. – Астана: НИЦ «Молодежь», 2013. – С. 156.
8. Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2014». Буканова Ж.К., Каримова Ж.К., Амреева Л.М., Зайниева Л.Ю., Ильясова Г.Т., Калашникова Н.П., Калиева К.С., Кенжебалина Г.Н., Масатова Б.Б., Мухамеджанова Э.А., Тесленко А.Н. – Астана: НИЦ «Молодежь», 2014. – С. 176.
9. Статистический бюллетень по актуальным вопросам молодежи за 2 квартал 2015 года / Ж.К. Буканова, Е.А. Жумашев, Г.Т. Ильясова, С.Е. Иманбаева, Б.Б. Масатова. – Астана: НИЦ «Молодежь», 2015. – 41 с.
10. Наличие учреждений культуры // Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014.
11. Культура. Сайт Агентства по статистике МНЭ РК // http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=14524182018186467#%40%3F_afLoop%3D14524182018186467%26_adf.ctrl-state%3Dmgd2j5ku4_58
12. О деятельности учреждений культуры клубного типа в Республике Казахстан за 2014 год // Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014. Электронный ресурс: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=18746976822904434#%40%3F_afLoop%3D18746976822904434%26_adf.ctrl-state%3Dw73xbi7kb_58. Дата доступа: 20.09.2015.
13. О деятельности парков развлечений и отдыха в Республике Казахстан за 2014 год // Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014. Электронный ресурс: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=18746976822904434#%40%3F_afLoop%3D18746976822904434%26_adf.ctrl-state%3Dw73xbi7kb_58. Дата доступа: 20.09.2015.
14. О деятельности организаций, осуществляющих кинопоказ и производство кинофильмов в Республике Казахстан за 2014 год // Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. – Астана, 2014. Электронный ресурс: http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCulture?_afLoop=18746976822904434#%40%3F_afLoop%3D18746976822904434%26_adf.ctrl-state%3Dw73xbi7kb_58. Дата доступа: 20.09.2015.
15. Статистика системы образования РК. – Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2015. – 282 с. – С.174.

Глава 4

Образование и наука в жизни молодежи

4.1. ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО: ОХВАТ, ВОЗМОЖНОСТИ И ДОСТУПНОСТЬ

В современных условиях образование становится важнейшим социальным институтом, залогом экономического процветания и политической стабильности общества. В «Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011 – 2020 годы» отмечается, что ее основная цель – «повышение конкурентоспособности образования, развитие человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста экономики».

Среднее образование. На основании данных Комитета по статистике МНЭ РК в 2014-2015 учебном году во всех регионах республики функционировали 7 562 дневные общеобразовательные школы (по сравнению с 2013-2014 учебным годом – 7 561 школа). Общий контингент – 2 685,1 тыс. чел. [1] (рисунок 4.1).

Коэффициент охвата средним образованием (отношение численности учащихся, независимо от возраста, обучающихся на первой ступени основного среднего и общего среднего образования и в организациях технического и профессионального образования к общей численности населения в воз-

расте 11-17 лет) по итогам 2014 года составил 103,55% (2012 г. – 102,4%, 2013 г. – 103,47%).

Как и в прежние годы, в 2015 г. число школ, расположенных в сельской местности, в 3,3 раза превышает количество городских. Продолжается тенденция уменьшения количества школ в селах, что связано с их закрытием по причине отсутствия наполняемости. Так, по данным МОН РК, только за прошедший год количество школ в сельской местности сократилось на 133 единицы – с 5 702 до 5 569 школ. При этом доля учащихся в городских школах больше, чем в сельских (51,22% и 48,77% соответственно) (рисунок 4.2).

Одним из показателей эффективности школьного образования являются результаты Единого национального тестирования (ЕНТ) выпускников 11 классов. В ставшей традиционной оценке качества среднего образования посредством ЕНТ в 2015 г. приняло участие 42 522 школьника – 66,9% выпускников от общего числа окончивших школу.

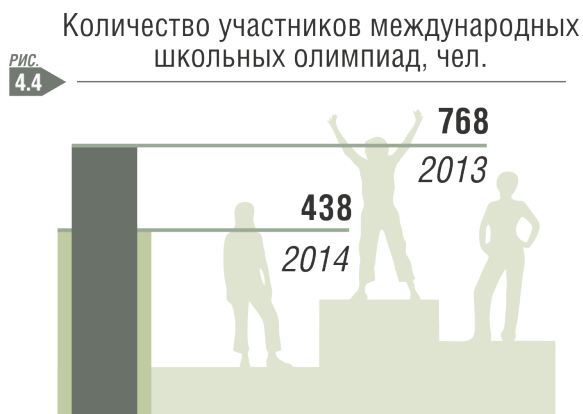
По данным Министерства образования и науки РК [2], средний балл ЕНТ в 2015 году составил 67,74 балла в городских школах (в том числе 68,82 – среди учащихся школ с казахским языком обучения и 66 баллов – с русским языком). Динамика по годам представлена на рисунке 4.3. В сравнении с город-

скими школами в 2015 г. результаты учащих-ся сельских школ оказались незначительно ниже – 62,93 балла (казахские школы – 63,71 и русские школы – 59,09).

Источник: МОН РК

Наблюдается рост качественных результатов участия казахстанских учащихся в международных научных соревнованиях. Однако, число участников сократилось в 2014 г. по сравнению с 2013 годом (рисунок 4.4).

Источник: МОН РК

Казахстанские школьники стали серьезными конкурентами представителей других стран на международных олимпиадах и конкурсах. За один год достигнут значительный рост численности победителей и призеров. Золотые медали получили 333 участника (+146), серебряные – 338 (+34), бронзовые – 626 (+168) и грамоты – 79 (+61) участников.

Из 1 264 участников республиканской предметной олимпиады награждены дипломами 1-ой степени 96 учеников, 2-ой степени – 171, 3-ей степени – 288. Всего – 555 призеров. В республиканском конкурсе научных проектов школьников по общеобразовательным предметам участвовало 695 учащихся из регионов. Удостоены дипломов 1-ой степени 55 человек, 2-ой степени – 99, 3-ей степени – 183 участника. Всего – 337 призеров.

Выявление и поддержка одаренных детей является приоритетным в Казахстане. Во всех регионах страны успешно функционируют специализированные школы для одаренных детей. Их количество к 2014 году возросло до 104 (2013 год – 99). Значительно увеличился и контингент школьников (+ 8 533 чел., 2013 год – 34 943) [4, с. 24].

Действуют 17 «Назарбаев Интеллектуальных школ», являющихся уникальными учебными заведениями, призванными адаптировать лучший международный опыт для трансляции в общеобразовательные школы страны. Десять школ из них ведут подготовку по предметам физико-математического направления, шесть – химико-биологического направления и одна школа Международного Бакалавриата. В них обучаются 11 446 учащихся.

Для детей, находящихся в системе социальной защиты, функционирует сеть детских домов-интернатов. Приоритетным стратегическим направлением в сфере обеспечения доступности образования является создание условий для получения качественного образования лицами с ограниченными возможностями. Государственной Программой развития образования на 2011-2020 годы в РК предусмотрено довести долю школ, создающих условия для инклюзивного образования, к 2020 году до 70% от общего числа. По данным МОН РК, численность данной категории детей на конец 2014 года составила 141 952 ребенка, или 2,8% от общего населения до 18 лет (2013 год – 138 513 чел.). Из них школьного возраста – 66,4% детей (2014 год – 94 266 чел., 2013 год – 94 938 чел.). В рамках государственной программы развития обра-

зования через инклюзивную практику в соответствии с принципами «включенного образования» дети обеспечиваются безбарьерной зоной обучения и специальной психолого-педагогической поддержкой. По состоянию на 2014 год в 30,5% общеобразовательных школ обучаются 27% детей с ОВ (2013 год – 16,1% школ / 16,8 детей). Из них в специальных классах с коррекционно-педагогической поддержкой обучается 11 461 ребенок.

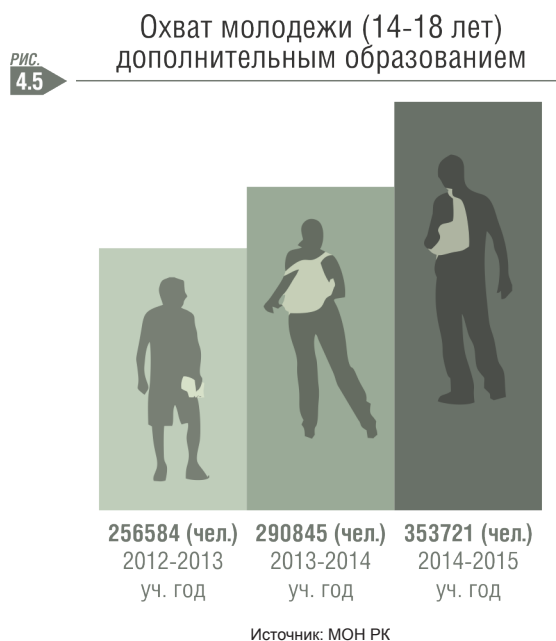
В стране действует 58 психолого-медико-педагогических консультаций (ПМПК), 14 реабилитационных центров и 137 кабинетов психолого-педагогической коррекции, где специальной развивающей программой охвачены 1 455 детей. Деятельность вышеперечисленных организаций имеет ключевую роль в повышении равенства образовательных возможностей. Так, по данным МОН РК, от 40 до 60% детей с ОВ, получивших раннюю коррекционную педагогическую поддержку, направляются на обучение в общеобразовательные школы. Число логопедических пунктов при школах увеличено на 199 единиц (2014 год – 734, 2013 год – 535). Обучение на дому по индивидуальным программам организовано для 10 408 учащихся (2013 год – 9 388) [4, с. 86-88].

Дополнительное образование

В условиях интенсификации социально-экономических процессов образование – это основная возможность для молодых стать гибкими к социальным и профессиональным изменениям или удовлетворить собственное стремление к личному развитию и росту. Одним из общепризнанных концептов в данном вопросе является «образование в течение всей жизни» как ведущий принцип создания и развития различных уровней образования. В этих условиях он должно стать неотъемлемой частью процесса обучения на каждом уровне и в каждом секторе как технического и профессионального, так и высшего образования. На уровне среднего образования важное значение имеет доступ молодежи к дополнительному образованию как фактору успешной адаптации молодых людей к жизни в обществе через развитие творческих

способностей и профессиональную ориентацию детей и юношества.

Охват молодежи дополнительными видами образования, по данным МОН РК, неуклонно растет (рисунок 4.5).

Наибольший процент охвата детей внешкольными организациями демонстрируют Западно-Казахстанская (59,9%), Костанайская (47,1%), Восточно-Казахстанская (44,4%) и Павлодарская (33,3%) области. Низкие показатели зафиксированы в Алматинской области (10,4% детей школьного возраста).

Основные направления учебной деятельности в процессе дополнительного образования детей: научно-техническая деятельность, художественное творчество и эстетическое воспитание, эколого-биологическая деятельность, туризм и краеведение, военно-патриотическое направление.

На рисунке 4.6 приведена информация Республиканского учебно-методического центра дополнительного образования МОН РК о количестве и основных тематических направлениях организаций дополнительного образования.

Программы дополнительного образования детей реализуются в общеобразователь-

ных школах через деятельность школьных кружков и факультативов. В них занимаются 36,8% учащихся. В целом охват детей дополнительным образованием во внешкольных организациях и школьных кружках составляет 60,8% чел. (более 1,5 млн. детей). В 2015 году планируется увеличить охват детей дополнительным образованием до 70%.

Источник: Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования

Сдерживающим фактором развития дополнительного образования является отставание темпов развития материально-технической базы организаций технического, туристского профиля, недостаточность программ нового поколения, направленных на развитие инновационной деятельности, информационных технологий [4, с. 97-98].

Техническое и профессиональное образование

Новая инновационная экономическая стратегия государства открывает перед молодежью страны не только широкие возможности профессионального развития, но и требует повышения профессионализма во всех сферах деятельности. Реализация государственных инновационных проектов предоставляет новые рабочие места по востребованным специальностям рынка труда, охваченным системой профессионального образования.

Техническим и профессиональным образованием (ТиПО) на начало 2015 года охва-

чено 484 977 чел., что составило 16,6% казахстанцев в возрасте от 14 до 24 лет (в 2014 году – 16,2%). Общее количество студентов по ТиПО в 2014 г. – 531 453 чел. На рисунке 4.7 приведены данные об охвате молодежи исследуемой возрастной когорты техническим и профессиональным образованием в разрезе регионов [2].

В разрезе регионов самые высокие показатели охвата системой ТиПО на начало 2015 года зафиксированы в г. Алматы – 23,1%. Самые низкие показатели охвата на начало 2015 года – по Алматинской области – 8,6%.

Отмечается тенденция снижения количества учащихся в колледжах: 2012 г. – 587 310; 2013 г. – 561 940 чел.; 2014 г. – 531 453 чел.

Наибольшее количество обучающихся в ТиПО в г. Алматы, г. Астане, Актюбинской области (рисунок 4.7).

В 2014 г. на бюджетной основе обучалось 46,3% студентов ТиПО от общего количества. Наибольшая доля обучающихся за счет госзаказа приходится на Костанайскую, Северо-Казахстанскую и Акмолинскую области. В 2014 г. подготовлено по госзаказу 73 027 специалистов. Большинство студентов поступают в государственные колледжи (на 30 136 больше чем в частные).

Однако привлекательность данной сферы остается в общественном сознании молодежи относительно невысокой. По данным НИЦ «Молодежь», лишь 13,4% молодых казахстанцев считают среднее специальное, техническое и профессиональное образование необходимым и достаточным для построения успешной жизненной стратегии [2].

Развитие и популяризация сферы профессионального образования остается важным направлением для страны как с позиции экономических процессов, так и стабилизации ситуации на молодежном рынке труда. Важной является реализация социального проекта «Мәңгілік ел жастары – индустрияға», которая в перспективе позволит выровнять региональную диспропорцию на рынке труда. Успешность реализации проекта требует ускоренной проработки трудоустройства выпускников.

Охват молодежи в возрасте от 14 до 24 лет
техническим и профессиональным образованием на начало 2015 г.,%

РИС.
4.7

Области	Численность населения от 14 до 24 лет	Численность молодежи с техническим и профессиональным образованием от 14 до 24 лет	% охвата
Акмолинская область	111826	21128	18,9%
Актюбинская область	141531	28424	20,1%
Алматинская область	347430	29811	8,6%
Атырауская область	102581	15402	15,0%
Западно-Казахстанская область	107782	19347	18,0%
Восточно-Казахстанская область	218555	34676	15,9%
Жамбылская область	199589	26742	13,4%
Карагандинская область	223530	43199	19,3%
Кызылординская область	141795	22170	15,6%
Южно-Казахстанская область	462039	71154	15,4%
Костанайская область	148535	24954	16,8%
Мангистауская область	109382	21574	19,7%
Павлодарская область	107535	20742	19,3%
Северо-Казахстанская область	88626	13117	14,8%
г. Алматы	276775	63798	23,1%
г. Астана	133742	28712	21,5%
Всего	2921253	484977	16,6%

Источник: МОН РК

Высшее и послевузовское образование

Повышение уровня образования остается одним из основных этапов в жизни молодых людей, особенно в условиях современного мира с его жесткой конкуренцией на рынке труда. Коэффициент охвата высшим образованием составил в 2014 г. 48,7% (рисунок 4.8). На конец 2015 года сферой высшего и послевузовского образования охвачен 455 141 молодой казахстанец (рисунок 4.9).

Коэффициент охвата высшим образованием к общей численности населения в возрасте 18-22 лет, %

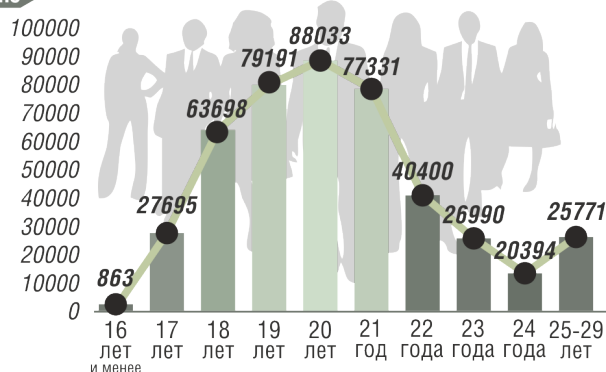
РИС.
4.8

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Охват молодежи высшим и послевузовским образованием на начало 2015 года в разрезе возрастных когорт, чел.

РИС.
4.9

Источник: МОН РК

В рамках реализации Государственной программы инновационно-индустриального развития РК в 10 базовых вузах с 1 сентября 2015 года началась подготовка специалистов в рамках профильной магистратуры

для шести секторов экономики по программе второй пятилетки с последующим распространением опыта в других учебных заведениях страны. Среди приоритетных секторов экономики определены металлургия, машиностроение, нефтехимия, пищевая промышленность, производство строительных материалов и химическая промышленность. В г. Астане подготовку кадров для ГП ИИР осуществляют Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева и Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина. В г. Алматы базовыми вузами стали Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахский национальный аграрный университет и Казахский национальный технический университет имени К. Сатпаева. В Центральном регионе с учетом отраслевой специализации базовым является Карагандинский государственный технический университет. В Восточном регионе Восточно-Казахстанский государственный технический университет имени Д. Серикбаева и Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова обеспечат подготовку кадров для машиностроения, металлургии, энергетики и нефтехимии. В Южном регионе Южно-Казахстанский государственный университет имени М. Ауэзова будет готовить кадры для химической, легкой промышленности и АПК. Костанайский государственный университет имени А. Байтурсынова начал подготовку кадров по АПК и инженерии для Северного региона. Также в Западном регионе базовым вузом по подготовке специалистов-бакалавров для нефтегазовой отрасли и нефтехимии определен Атырауский институт нефти и газа. В данных вузах учебный процесс организован по новым образовательным программам, разработанным совместно с зарубежными партнерами, в тесной связи с производством с учетом новых технологических процессов (рисунок 4.10).

Одним из основных условий формирования высококлассных современных специалистов, конкурентоспособных на отечественном и международном рынке труда, выступает развитие международной академической мобильности.

Численность учащейся молодежи (высшее и послевузовское образование) на начало 2015 года (по областям, чел.)

Источник: МОН РК

Ее целями являются повышение качества образования и научных исследований, обмен опытом, улучшение качества, воспитание поколения, подготовленного к жизни и работе в международном информационном сообществе. В 2014 г. по Программе «Академическая мобильность» за рубежом прошли обучение 805 человек, из них 616 – бакалавров, 189 – магистрантов, в следующих странах: Россия – 1, страны Европы – 740 чел., США – 52, Восточная Азия – 12. Привлечение иностранных преподавателей к реализации отечественных образовательных программ также является важным резервом повышения качества обучения. С 2010 по 2014 год в Казахстан было приглашено 6 927 преподавателей зарубежных вузов, 1 726 из них обучали казахстанских студентов в 2014 году.

Согласно авторитетному международному рейтингу университетов по системе QS World University Ranking в 2014-2015 гг., девять казахстанских вузов вошли в список 800 лучших вузов мира (рисунок 4.11).

Продвижение отечественных вузов в мировом рейтинге свидетельствует о повыше-

нии качества высшего образования и успешности выпускников казахстанских вузов.

Казахстанские вузы в рейтинге университетов по системе QS в 2014-2015 гг.

РИС. 4.11

275	Казахский национальный университет имени аль-Фараби
371	Евразийский национальный университет имени Л. Гумилева
551-600	Казахский национальный технический университет имени К. Сатпаева
601-650	Казахский национальный педагогический университет имени Абая
701+	Карагандинский государственный университет имени Е. Букетова
701+	Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана
701+	Казахстанско-Британский технический университет
701+	Южно-Казахстанский государственный университет имени М. Ауэзова
701+	Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина

Источник: МОН РК

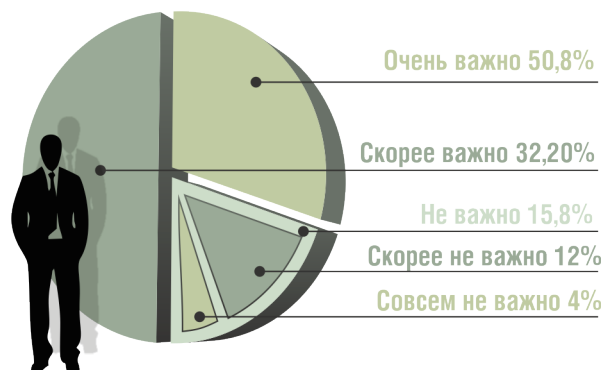
Как свидетельствуют данные социологического опроса, казахстанская молодежь связывает обучение в вузе с реальной конкурентоспособностью на рынке труда. Для значительной части казахстанской молодежи (76,6%) успешная карьера связана с наличием глубоких профессиональных знаний и умений, а также личными качествами (71,3%) [5]. Еще одну группу факторов достижения профессионального успеха и соответственно высокого социального статуса составляют: наличие диплома престижного вуза – 50,9%; удача, везение, случай – 45,6%; наличие финансовой поддержки – 47,5%; знание иностранного языка (-ов) – 45,5%; наличие связей, знакомств – 45,2%.

Наличие высшего образования для многих является признаком социального статуса и осмысливается как обязательное, о чем свидетельствуют результаты регулярных социологических опросов молодежи [2, 6].

Для значительной части казахстанской молодежи высшее образование достаточно значимо в настоящее время – 83%.

Как видно из данных на рисунке 4.12, вариант ответа «Очень важно» выбрали более половины опрошенных, а еще треть считает, что высшее образование «Скорее важно». Высшее образование не имеет особого значения лишь для 15,8% молодежи. Среди тех, кто считает высшее образование очень важным для себя, можно отметить незначительное преобладание молодых людей в возрасте 15-19 лет – 62,0% (больше на 11,2%); представителей казахского этноса – 54,20% (больше на 3,4%); девушек – 55,10% (больше на 4,3%); жителей северных регионов РК – 60,50% (больше на 9,7%); не состоявших в браке – 55,20% (больше на 4,4%), а также тех, кто уже окончил университет или иное учреждение высшего образования, – 59,70% (больше на 8,9%).

РИС. 4.12 Уровень значимости высшего образования для казахстанской молодежи

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

При анализе данного вопроса большое значение приобретает динамическая составляющая. По итогам анкетирования 2013 г., половина опрошенных (51,2%), отвечая на вопрос «Что является необходимым в достижении успеха в жизни?», выбрали позицию «Необходимо упорно трудиться», которая в 2014 г. переместилась на 4 место (меньше на 18,6%). Достаточно стабильными в обще-

ственном сознании молодых казахстанцев остаются ценность и ориентация на образование, являющихся неотъемлемой составляющей жизненного успеха, по мнению трети респондентов (30,3%), опрошенных в 2013 г., и 40,2% – в 2014 г. [6].

Согласно социологическому исследованию, проведенному НИЦ «Молодежь» в 2015 г., в планах 34,9% опрошенной молодежи на первом плане стоит получение высшего образования в ближайшие 5 лет [2].

Другая тенденция – коммерциализация образования. К концу XX в. сформировалась целая отрасль мирового хозяйства – международный рынок образовательных услуг с ежегодным объемом продаж в несколько десятков миллиардов долларов и объемом потребителей в несколько миллионов студентов. Появилась новая статья экспорта – получение высшего образования иностранными студентами. По оценкам Всемирной торговой организации, емкость мирового рынка образования составила 50–60 млрд. долл. Скромное место казахстанского высшего образования в этом ряду (десятые доли процента мирового рынка) – одно из направлений дальнейшего развития.

Один из факторов оценки – экономические затраты и финансирование образования. В 2014 году объем оказанных услуг по основному виду деятельности организациями образования Республики Казахстан составил 1 271 594,4 млн. тенге, из которых 80,6% – за счет бюджета, 15,6% – за счет средств, полученных от населения, 3,8% – за счет средств предприятий.

Наибольший удельный вес (40,64%) от общего объема услуг по основному виду деятельности занимает объем услуг в области основного и общего среднего образования и составляет 516 719,9 млн. тенге, в области высшего образования – 222 651,9 млн. тенге (17,5%), в области дошкольного воспитания и обучения – 171 392,2 млн. тенге (13,5%), в области технического и профессионального среднего образования – 136 959,7 млн. тенге (10,8%).

Объем оказанных услуг по вторичному виду деятельности организациями об-

разования Республики Казахстан составил 7 964,6 млн. тенге, из которых 61,74% – за счет бюджета, 16,74% – за счет средств, полученных от населения, 21,52% – за счет средств предприятий [7]. Как отмечается в Национальном докладе о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (2015 г.), существует необходимость увеличения расходов Казахстана на одного учащегося в сторону повышения.

Образование как основа человеческого капитала определяет экономический рост стран. Исследования показывают прямую связь между образованием молодежи и экономическим ростом страны. Таким образом, для улучшения системы формирования человеческого капитала в Казахстане требуется гармонизация системы образования со стандартами развитых стран (ОЭСР) и увеличение инвестиций в образование [4, с. 24].

Глобализация при этом идет через стандарты и дипломы. Все больше образовательных программ следуют международным стандартам качества. Те системы образования, которые не участвуют в международной конкуренции за иностранных студентов и, как следствие, в конкуренции стандартов качества образования, в конечном счете делают неконкурентоспособными свои страны не только в сфере образования, но в перспективе и в сфере экономики.

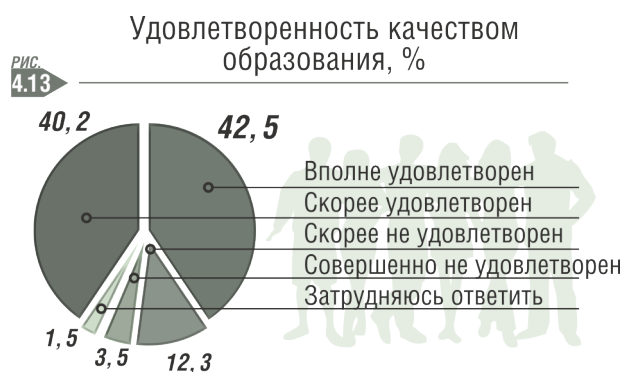
Одним из наиболее признанных международных рейтингов, оценивающим внешнюю конкурентоспособность стран, является Глобальный индекс конкурентоспособности Всемирного экономического форума. В 2014–2015 году Казахстан занимает 50 место (со средним баллом 4,42), стабильно удерживая позицию предшествующего года. Вместе с тем наблюдается снижение позиций страны по 5 факторам. Так, Казахстан снизил свои позиции по направлению «Высшее образование и профессиональная подготовка» (-8), «Макроэкономическая среда» (-4), «Технологическая готовность» (-4), «Институты» (-2), «Инновационный потенциал» (-1).

Из 114 показателей Казахстан обладает конкурентными преимуществами по 31 по-

казателю, в том числе по охвату средним образованием. Казахстан улучшил позиции по 7 из 13 индикаторов образования и науки. Положительная динамика зафиксирована по таким индикаторам, как «Качество начального образования» (+5), «Качество системы образования» (+12), «Качество математики и естественнонаучного образования» (+3), «Доступность ученых и инженеров» (+15), «Качество научно-исследовательских организаций» (+3) и «Качество школ менеджмента» (+4) [4, с. 26-27].

4.2. КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ МОЛОДЕЖИ

Данные социологических исследований показывают, что большинство молодых людей и девушек высоко оценивают значение качества образования (рисунок 4.13). Оценивая удовлетворенность образованием, большинство респондентов выражает полную удовлетворенность (42,5%), скорее удовлетворены – 40,2% респондентов, неудовлетворенных в той или иной мере – 15,8% респондентов [8].

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Исследование также выявило ряд зависимостей в самооценках достаточности и характера образования респондентов.

Полностью удовлетворены своим образованием 37,40% казахстанцев с высшим образо-

ванием. Это наибольший частотный результат в группах. И, наоборот, среди тех, то получил общее среднее или профессионально-техническое образование, выявлен наибольший процент неудовлетворенных – 11,7%.

Как показали результаты опроса молодых людей и девушек в различных регионах Казахстана, проведенного ЦСИиСИ КазНУ им. аль-Фараби в мае – октябре 2015 г. [5], уровнем образования, достаточным для достижения успеха в жизни, 47% считают высшее образование, то есть его первую и вторую ступени (рисунок 4.14).

Распределение ответов респондентов на вопрос «Каков, по Вашему мнению, уровень образования, достаточный для успеха в жизни?», %

Рис. 4.14

Варианты ответа	%
Неполное среднее (базовое)	2,0
Среднее специальное (техникум, колледж, училище и т.д.)	7,4
Высшее (включая бакалавр и магистратуру)	47,0
Ученая степень, PhD докторантура	10,1
Образование не определяет жизненные успехи	25,7
Трудно сказать	7,8
Всего	100,0

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

По итогам анкетирования 2015 г. возможно охарактеризовать базовые приоритеты молодежи Казахстана в определении образовательных стратегий. Ответы респондентов на вопрос «Что для Вас является важным при выборе учебного заведения?» представлены на рисунке 4.15 [5].

В рамках Болонского процесса расширяются возможности реализации программ академической мобильности студентов и преподавателей в казахстанских вузах. В настоящее время программы академической мобильности стали активно внедряться казахстанскими вузами на различных уровнях образовательного процесса, а особенно в

магистратуре и докторантуре. Мобильность, осуществляемая в рамках междуниверситетских соглашений, отмечена 33% студентами; 25% студентов отметили, что одной из мер

обеспечения мобильности являются совместные программы; 12% отметили «программы двойных дипломов» и 30% затруднились с ответом [9].

Ранжирование мотивов при выборе учебного заведения

РИС.
4.15

Варианты ответов	Очень важно	Важно	Не очень важно	Совсем не важно
Авторитет вуза, рейтинг вуза	37,4	46,3	12,7	3,6
Рекомендации (советы) родственников, друзей, знакомых и др.	26,1	49,3	20,8	3,8
Возможность дополнительно обучаться за границей и получить два диплома	33,4	37,4	23,9	5,3
Интересная специальность	51,7	42,6	4,3	1,4
Возможность получения качественного знания	61,4	36,3	1,6	0,7
Изучение более одного иностранного языка	31,3	47,8	17,3	3,6
Низкая оплата, возможность бесплатного обучения	46,8	42,3	8,6	2,3
Удобное, близкое расположение к месту жительства	27,1	37,4	27,5	8,0
Предоставления общежития	22,5	32,3	29,5	15,7
Наличие военной кафедры	20,9	29,9	26,4	22,8

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

4.3. МОЛОДЕЖЬ В НАУКЕ: ПОТЕНЦИАЛ И СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ

Казахстанская наука в своем развитии ориентируется на реализацию стратегических целей своей страны. С принятием и реализацией Закона РК «О науке» от 18 февраля 2011 г. произошли системные изменения и введена эффективная модель управления в науке: новые формы финансирования, результативность исследований, опытно-конструкторских работ, поддержка научных работников, в том числе и молодых. Определены основные отраслевые направления развития наук, как: биотехнология и медицина, нанотехнологии и новые материалы, ядерные технологии и технологии возобновляемой энергетики, информационные и космические технологии.

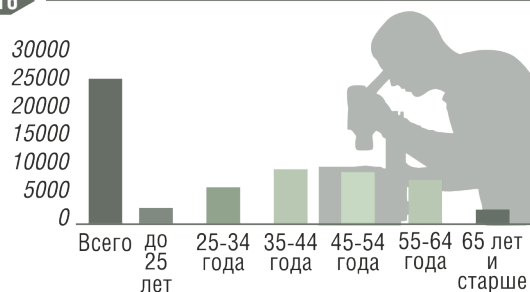
В Законе РК «О государственной молодежной политике» от 9 февраля 2015 г.

предусмотрена государственная поддержка талантливой молодежи, которая осуществляется посредством: установления премий, стипендий, предоставления государственных образовательных грантов и государственных образовательных кредитов для талантливой молодежи в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан; содействия в создании творческих мастерских, школ и объединений выдающих деятелей науки, культуры и искусства; создания условий молодым ученым, деятелям культуры, искусства и образования для проведения научно-культурной работы, содействия практическому внедрению разработок молодых ученых, а также сохранения и развития интеллектуальных кадровых ресурсов из числа молодежи.

Согласно данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК, увеличилось количество организаций, выполняющих научные исследования и разработки, на конец 2014 г. зарегистрирована

391 научная организация (по данным 2013 г. – 341). Соответственно увеличилась численность персонала, занятого исследованиями, в том числе на 112 по сравнению с прошлым годом участие молодых исследователей в лице докторов PhD. Наибольшая доля работников, выполняющих научные исследования, приходится на возрастную группу от 25 до 34 лет (рисунок 4.16).

Рис. 4.16
Распределение численности работников, выполнявших научные исследования и разработки по возрасту, 2014 г.

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК.

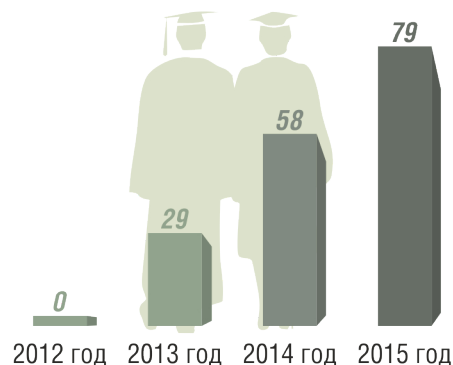
Из 18 930 специалистов-исследователей, выполнявших научные разработки в 2014 г., 8 186 человек имеют ученую степень, в том числе доктора PhD – 330. Это свидетельствует об увеличении притока молодых в науку, и в сравнении с 2013 г. в 1,4 раза увеличилась доля ученых в возрасте до 35 лет.

Увеличилось количество молодых докторов PhD до 28 лет, получивших ученые степени с 2012 г. по 1-ое полугодие 2015 г.: от 0 до 79 (рисунок 4.17). Обучение в рамках образовательной программы докторантуры и получение степени PhD способствует расширению международных связей и академической мобильности, возможности прохождения научных стажировок и публикации собственных результатов исследований в индексируемых журналах, улучшению языковой подготовки, адаптивности казахстанских образовательных программ к мировому уровню, привлечению зарубежных ученых, экспертов-практиков крупных национальных и иностранных компаний.

В динамике за три года отмечается также рост показателей государственного образовательного заказа на подготовку кадров по программам магистратуры и докторантуры. Структура государственного заказа на подготовку кадров в 2014-2015 учебном году составила: бакалавриат – 34 165, магистратура – 7 220, докторантура – 656.

Одним из приоритетных направлений развития казахстанской высшей школы является интеграция образования, науки и производства. В 2014 году начат и успешно реализуется процесс институционального преобразования 4 ведущих вузов республики через слияние научного потенциала: КазНУ им. аль-Фараби с НИИ «Гылым ордасы», КазНТУ им. К.И. Сатпаева с НИИ АО «ННТХ “Парасат”», КазНАУ с АО «КазАгроИнновация», КАТУ им. С. Сейфуллина с РГП «Национальный Центр биотехнологии». В рамках новой модели сотрудничества для данных вузов и НИИ выделено дополнительно 350 мест в магистратуре и 100 мест в докторантуре, что обеспечит проведение совместных фундаментальных и прикладных исследований, создаст условия для функционирования современной научной инфраструктуры и внедрения научных разработок [4].

Рис. 4.17
Количество молодых докторов PhD (до 28 лет), получивших ученую степень в РК, чел.

Источник: МОН РК

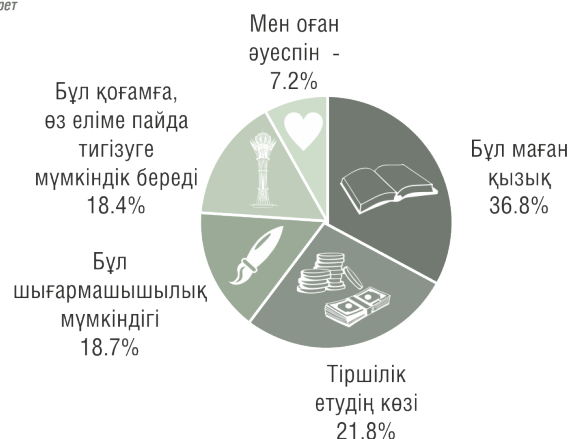
В 13 вузах открыты инновационные площадки, созданные для коммерциализации результатов научных исследований. Задачей данных центров является установление связей с бизнес-структурами, поиск потенциальных инвесторов, решение вопросов по защите интеллектуальной собственности, лицензирование технологий и развитие бизнес-моделей новых высокотехнологичных предприятий. В 4 вузах созданы студенческие бизнес-инкубаторы. Тем самым обеспечивается трансляция опыта Назарбаев Университета по генерации новых знаний и технологий.

Активно реализуются некоторые инициативы, направленные на повышение результативности деятельности в науке, в том числе на публикационную активность молодых ученых. Научные публикации демонстрирует эффективность развития национальной науки и ее встроенность в глобальные процессы. Процент публикационной активности возрастает. Так, согласно полученным данным казахстанских ученых, если в 2012 г. 80% молодых казахстанских ученых имели ряд научных статей [10, с. 33], то к 2015 г. эта цифра увеличилась на 5%, причем среди публикаций преобладают не только казахстанские издания, журналы России и стран СНГ, но и публикации стран дальнего зарубежья, а также входящие в базы данных Thomson Reuters и Scopus.

Социологические исследования показывают, что относительно большинство респондентов пришло к решению «заниматься наукой» в процессе получения основного профессионального образования – 33,3%, после окончания вуза – 22,9%, после прихода на работу в вуз или НИИ – 14,4%. Наименьший показатель – «еще в школе» – 11,4%, хотя в 2008 г. этот показатель составлял 6,8% [11, с. 38]. Ответы же на вопрос «Почему Вы занимаетесь наукой» подтверждают преобладание среди мотиваций профессиональной деятельности молодых ученых мотивов творчества, поиска путей самореализации и проявления активной гражданской и патриотической позиции (рисунки 4.18).

Сіз неге ғылыммен айналысасыз?

4.18 сурет

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социологических исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Определяя планы на будущее, $\frac{3}{4}$ молодых ученых проявляют активность в том, чтобы не только продолжить свою научно-исследовательскую деятельность, но и активизировать ее. Полученные данные показывают, что лишь 1,2% респондентов намерены в будущем отказаться от научной деятельности. Молодым ученым было предложено ответить на вопрос «Согласны ли Вы с утверждением, что «наука – главное дело моей жизни?»». С данным утверждением согласны 51,4% молодых ученых: из них 15,2% согласны полностью и еще 36,2% выразили частичное согласие, выбрав вариант ответа «скорее да, чем нет». 18,1% считают это утверждение в большей степени неверным.

Вопрос о профессиональных перспективах в науке очень важен. Опрос показал, что, несмотря на некоторое снижение уровня социального самочувствия в плане профессиональных успехов, молодые казахстанские ученые настроены более оптимистично. Суммарный положительный результат составил более 65%. Среди тех, кто уверен в своих успехах в науке, преобладают респонденты, имеющие ученую степень [11, с. 43-44].

Для оценки позиций казахстанской науки респондентам было предложено несколько характеристик, состояние которых по отношению к казахстанской науке они должны были оценить по 10-балльной шкале (1 – са-

мое слабое место, 10 – самое сильное). Наиболее высокую оценку молодежь дает уровню научных кадров, прежде всего опыту и квалификации. Ниже всего оценен такой показатель, как «заработная плата ученых», «внедрение научных достижений в практику» и «материально-техническое обеспечение научных учреждений» [11, с. 49].

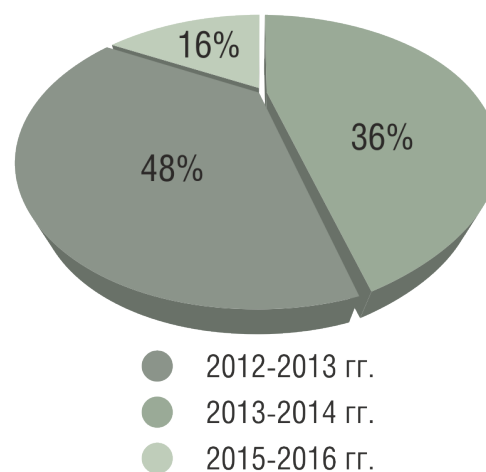
4.4. МЕЖДУНАРОДНАЯ СТИПЕНДИАЛЬНАЯ ПРОГРАММА «БОЛАШАК» В ФОРМИРОВАНИИ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛОВ

В целях повышения качества подготовки высококвалифицированных кадров Президентом РК Н.А. Назарбаевым учреждена Международная стипендия «Болашак». Данный уникальный проект направлен на предоставление казахстанской молодежи качественного образования за рубежом и является формой международного сотрудничества Республики Казахстан в сфере государственной молодежной политики. Программа «Болашак» стала своеобразным гарантом успешного карьерного роста и профессиональной самореализации ее выпускников и успешно выполняет одну из главных миссий по обеспечению казахстанского рынка труда высококвалифицированными кадрами.

В период с 1994 по 2004 годы было присуждено 780 стипендий для обучения в 13 странах. В 2005 году Глава государства в своем Послании обозначил необходимость ежегодного предоставления 3000 молодым и талантливым казахстанцам возможности обучения в ведущих учебных заведениях мира. В настоящее время по программе «Болашак» направляются на обучение лица, имеющие диплом о высшем образовании либо степень магистра или доктора. Всего же за годы реализации международная стипендия «Болашак» была присуждена 11 126 казахстанцам для обучения в 200 лучших вузах 33 стран мира [5]. Самым важным результатом в совершенствовании политики реализации программы стало ее признание как лучшей стипендиальной

программы среди 11 подобных на VIII международной конференции Going Global в Майами в 2014 году (рисунок 4.19) [12].

РИС. 4.19 Количество стипендиатов «Болашак», %

Источник: АО «Центр международных программ»

С 2015 года доступ к программам зарубежной магистратуры и докторантуры получили претенденты, имеющие казахстанские степени магистра и доктора PhD. В учебный процесс отечественных вузов интегрирована новая программа подготовки докторантов – Split PhD. Запущен процесс локализации языковой подготовки в Казахстане, с 2015 года обучение иностранному языку ведется по модели «6+6», 6 месяцев – в стране, 6 месяцев – за рубежом.

В 2015 г. молодые стипендиаты имеют возможность обучения в 630 ведущих вузах 32 стран мира [9].

По данным ЦМП, в 2014 году присуждено 1 100 стипендий, из них 457 – по программам магистратуры и 25 – докторантуры. На стажировку по техническим и медицинским, гуманитарным и творческим специальностям выехали обучаться 298 специалистов. По данным ЦМП, 40% выпускников 2014 года завершили обучение по техническим и естественнонаучным специальностям, 45,7% – по гуманитарным, 14,3% – по медицинским и творческим в 29 странах мира.

Статистика международной стипендии такова: в государственном секторе работает свыше 20% всех выпускников, в национальных компаниях и компаниях с государственным участием – 21%, в частных компаниях – 55%, в международных организациях и НПО – 4% (рисунок 4.20).

Источник: АО «Центр международных программ»

В фокус-групповых стандартизированных исследованиях, проведенных в рамках подготовки национального доклада, на вопрос «Каково Ваше мнение относительно программы «Болашақ»» эксперты единодушно отметили ее важность и историческое значение для будущего страны, а также стратегически правильную выстроенную политику в присвоении стипендий талантливой молодежи.

* * *

Современная стратегия образования и науки основана на понимании особенностей и закономерностей развития Казахстана, что позволяет обеспечивать их устойчивость и последовательность в развитии.

Полагаем необходимым отметить неизменный рост охвата молодежи средним об-

разованием. Достаточно высокий уровень образования молодежи обеспечивается в Казахстане за счет развитой системы среднего, дополнительного и высшего профессионального образования.

Наблюдается снижение контингента обучающихся в вузах республики. Одной из объективных причин этого является спад рождаемости в 1990-х годах.

Проблема равенства доступа к образованию по гендерному признаку в Казахстане отсутствует, однако сохраняется дифференциация в доступе к качественному образованию всех уровней у городской и сельской молодежи. Принимаются различные меры по включению молодежи из социально-уязвимых групп, в том числе с ограниченными возможностями в образовательный процесс.

Важность образования для дальнейшей жизни все в большей степени осознается молодежью. Возрастает потребность молодежи в образовании повышенного уровня и дополнительном образовании. Однако общий уровень удовлетворенности молодежи качеством получаемого/полученного образования в 2015 году снизился по сравнению с прошлым годом.

Рост показателей государственного образовательного заказа на подготовку кадров по программам магистратуры и докторантуры свидетельствует о пристальном внимании государства к подготовке научных кадров и вовлечению молодежи в научно-инновационную деятельность.

Повышению конкурентоспособности молодых специалистов способствует интеграция казахстанской высшей школы в мировое образовательное пространство, о чем свидетельствует интернационализация казахстанских вузов и вхождение девяти из них в престижный международный рейтинг QS World University Ranking 800 лучших вузов мира.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Бюллетень Комитета по статистике МНЭ РК. Серия 13. Социальная сфера «Дневные общеобразовательные школы в Республике Казахстан» (по административным данным МОН РК) на начало 2014/15 учебного года [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://stat.gov.kz/faces/publicationsPage/publicationsOper/homeNumbersEducation?_afLoop=19881365301098595#%40%3F_afLoop%3D19881365301098595%26_adf.ctrl-state%3Ddcm3w54f9_4 (15.09.2015 г.)
2. Статистический Бюллетень по актуальным вопросам молодежи за IV квартал 2015 года / Ж.К. Буканова, Е.А. Жумашов, Г.Т. Ильясова, С.Е. Иманбаева, Б.Б. Масатов. – Астана: НИЦ «Молодежь», 2015. – 42 с.
3. Итоги Единого национального тестирования-2015 – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.testcenter.kz/ru/press/news/itogi_edinogo_natsionalnogo_testirovaniya_2015_vyroslo_uspevaemost_uchashchikhsya_v_respublike/
4. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан / С. Ирсалиев, А. Култуманова, Т. Булдыбаев, Г. Карбаева, Ш. Шаймуратова, Г. Ногайбаева, Г. Кусиденова, А. Ибрашева, З. Алямова, М. Алпысбаева, К. Манакова. – Астана: АО «ИАЦ», 2015. – 273 с.
5. Отчет о научно-исследовательской работе «Интеграция Казахстана в единое европейское образовательное пространство: реализация параметров Болонского процесса. № ГР 0115РК00965, Инв. № 0215РК00763 / Абдирайымова Г.С., Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю., Кенжакимова Г.А., Серикжанова С.С., Бурханова Д.К., Шнарбекова М.К. – 2015 г.
6. Абдирайымова Г.С., Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю., Кенжакимова Г.А. Молодежь о высшем образовании как ценности в контексте измерения конкурентоспособности выпускников казахстанских вузов // Материалы научно-методической конференции «Менеджмент качества образования в вузе» в рамках II Международных Фарабиевских чтений. – Алматы, 2015. – С. 8 – 11.
7. Бюллетень Комитета по статистике МНЭ РК. Серия 23. Социальная сфера «Годовой объем оказанных услуг организациями образования Республики Казахстан» [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersEducation?_afLoop=19939699088250817#%40%3F_afLoop%3D19939699088250817%26_adf.ctrl-state%3D14zk16ego7_50 (15.09.2015 г.)
8. Ценности и идеалы независимого Казахстана. Коллективная монография / под. общ. редакцией З.К. Шаукеновой. – Алматы: Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2015. – 322 с.
9. АО «Центр международных программ» – Режим доступа: <http://www.bolashak.gov.kz/ru/o-stipendii/istoriya-razvitiya.html>
10. Mutanov G., Burkitbayev M., Ibrayeva G., Abdiraimova G. Kazakhstan in the European Higher Education Area // Journal of the European Higher Education Area. – P.67-91.
11. Абдирайымова Г.С. Молодые ученые Казахстана: штрихи к социологическому портрету. – Алматы: «Казак университеті», 2012. – 91с.
12. www.bolashak.gov.kz

Глава 5

**Социально-
экономическое
положение молодёжи**

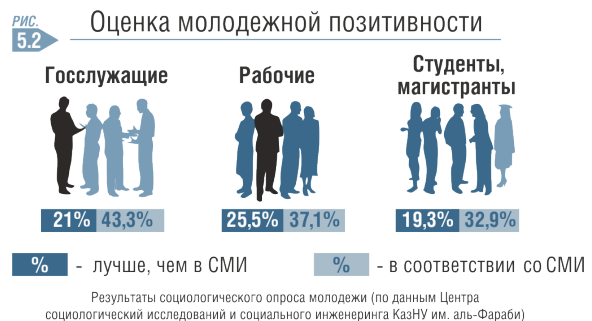
5.1. УЧАСТИЕ МОЛОДЕЖИ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ СТРАНЫ И В ПРОЦЕССЕ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ

Социально-экономическое развитие представляет собой основу функционирования любого государства и охватывает значительный пласт отношений в самых различных сферах государственной жизнедеятельности. Молодежь при этом занимает особое статусное положение. Главные направления социально-экономической молодежной политики определены основными приоритетами Республики Казахстан, представленными в Послании Главы государства народу Казахстана «Нұрлы жол – путь в будущее» и государственных программных установках [1]. Среди основных направлений молодежной политики в сфере социально-экономического развития и принятия решений наиболее показательными являются непосредственное участие молодежи в государственном управлении посредством осуществления трудовой деятельности в государственных органах, структурах, исполнения должностных полномочий, а также участие в специальных целевых программах.

Первое направление связано непосредственно с государственной службой, поступающая на которую молодежь ориентируется на приобретение профессионального опыта и карьерный рост. Вместе с тем государственная служба, направленная на реализацию задач и функций государственной власти, представляет собой прямое непосредственное участие в системе управления и процессе принятия решений. Особая роль отводится молодежи в предстоящем процессе реформирования государственной службы. На это направлен ряд социально-экономических установок, в том числе образовательные программы. Однако доля молодежи на государственной службе в Казахстане не велика (рисунок 5.1).

Объясняется столь низкий показатель особыми требованиями к профессиональным навыкам, опыту, специальной подготовке. Проведенный социологический опрос показал различие взглядов молодежи из числа государственных служащих от позиций других молодежных социальных групп по базовым позициям социально-экономического развития в стране, в том числе по результатам реализации молодежной политики [3] (рисунок 5.2).

Не менее важным направлением участия молодежи в социально-экономическом развитии страны являются программы, рассчитанные на получение максимального эффекта в сфере социально-экономического развития. Максимальный эффект социально-экономического развития страны, в том числе с участием молодежи, предполагается получить при успешном сочетании следующих государственных программ (рисунок 5.3).

На решение данных программ ориентирован ряд мероприятий, в том числе Государственная программа «С дипломом в село», принятая по инициативе Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева, призывавшего «молодежь, выпускников университетов – учителей, врачей – идти в село, помочь своему народу!» [4]. Законодательно определен перечень льгот и гарантий для участников данной программы, порядок и условия их работы, типовой трудовой договор, санкции для сторон договора при неисполнении его условий и многие иные необходимые положения [5]. С момента ее реализации (2009 г.) в нее не раз вносились серьезные корректировки, изменения, касающиеся перечня участников, сроков работы, кредитования, однако, она подтвердила свою эффективность. По информации, представленной на брифинге СЦК Вице-министром национальной экономики РК, уже в 2014 году в рамках данной программы было трудоустроено более 30 тыс. специалистов. Так, в сельскую местность было привлечено 30 617 человек по специальностям различных сфер деятельности: образования – 22 436, здравоохранения – 6 200, социального обеспечения – 274, культуры – 911, спорта – 375 и ветеринарии – 446 человек [6].

Вместе с тем, несмотря на положительную динамику, в процессе реализации данной программы наметились и некоторые негативные тенденции [7] (рисунок 5.4). По состоянию на 2015 г. она не выполнена в полном объеме [8].

Так, например, только в Павлодарской области, в ходе контрольных проверок установлен низкий уровень мониторинга и контроля со стороны акимов городов и районов области, местных уполномоченных госорганов за исполнением участниками программы условий заключенных соглашений. По состоянию на 1 июля 2015 года, задолженность по суммам подъемных пособий, подлежащих возмещению в бюджет в связи с неисполнением 130-ю участниками программы условий соглашений в части сроков отработки в сельских населенных пунктах, составила свыше 13,9 млн. тенге, задолженность по бюджетным кредитам превысила 26 млн. тенге, 55,9 млн. тенге от общего объема охваченных контролем средств использовались с нарушением бюджетного законодательства. Из общей суммы подлежат возмещению в бюджет 32,8 млн. тенге, или 58,6%.

Серьезная роль в усилении молодежного фактора участия в социально-экономическом развитии страны отводится проекту «Молодежный кадровый резерв-2015», разработанному в соответствии с ценностями Доктри-

ны Партии «Нұр Отан» «Справедливость» и «Устремленность в будущее» и ориентированному на формирование современных, эффективных управленцев, мотивированных на профессиональное саморазвитие и достижение качественных результатов, для системы государственного управления, бизнеса и сферы общественной деятельности [9]. Данный проект имеет непосредственное отношение к участию молодежи в управленческих социально-экономических процессах страны. За период с 4 июля по 10 августа 2015 г. результатом реализации данной программы явились следующие показатели [10] (рисунок 5.5).

Рис. 5.5 Реализация проекта «Молодежный кадровый резерв - 2015» (04.07.2015 г.- 10.08.2015 г.)

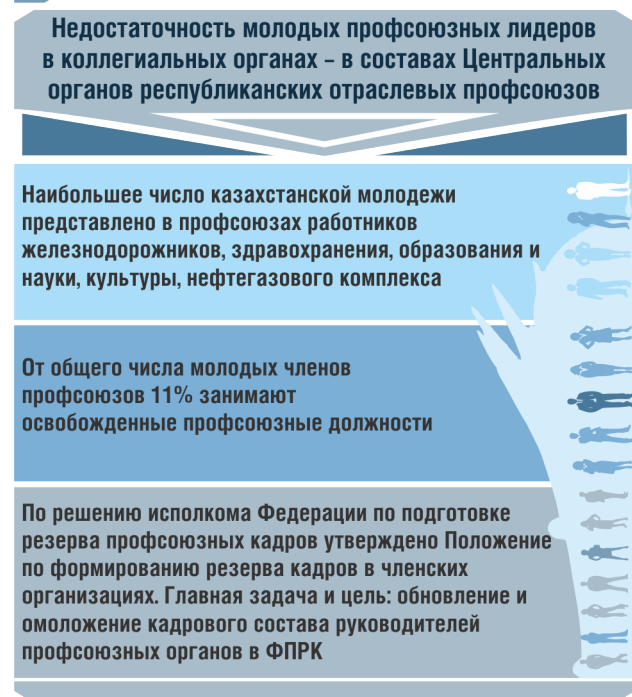
Определенный вклад в развитие социально-экономической ситуации в Казахстане внесли отряды «Жасыл Ел», высадившие в 2015 году 50 миллионов деревьев на 115 тысячах гектарах. Президент страны Н.А. Назарбаев назвал работу 200-тысячной команды «Жасыл Ел» равноценной подвигу [11].

Особое место занимает молодежь в системе социально-экономического развития, участвуя в производственных процессах, сфере функционирования крупного бизнеса Республики Казахстан. В данной сфере предпринимаются значительные меры по привлечению молодежи к участию. Аналитический опрос представителей крупных казахстанских бизнес-структур показал наличие серьезных различий в локальной политике по вопросам участия молодежи в

социально-экономическом развитии и в процессе принятия решений [12].

Наиболее реальное, официальное и весомое направление участия молодежи в социально-экономическом развитии Казахстана, управленческих мероприятиях представлено в рамках молодежного профсоюзного движения и профсоюзных мероприятий для молодежи. По информации Федерации профсоюзов Республики Казахстан, в 2015 г. в профсоюзах насчитывалось 2 млн. 200 тыс. человек, из них более 730 тыс., т.е. 1/3 часть, – молодые люди. Таким образом, молодежь составляет более 33% от общего числа членов профсоюзов. Это видно из рисунка 5.6.

Рис. 5.6 Отраслевая классификация молодежного профсоюзного движения

Источник: Федерация профсоюзов РК

В областных, отраслевых профсоюзных органах работников образования и науки, здравоохранения на начало 2015 г. на базе учебного центра было обучено 550 лидеров профсоюзной молодежи.

В соответствии со статистическими данными, представленными Федерацией профсоюзов, по состоянию на второй квартал

2015 г. в профессиональных союзах состояло 730 649 молодых людей в возрасте до 29 лет, из них 257 764 являлись студентами, учащимися высших, средних специальных учебных заведений, в том числе ПТУ. На 01.01.2015 г. в отраслевых профсоюзах состояло 582 770 человек. Следует отметить, что данные показатели являются более точными относительно иных официальных статистических данных, поскольку строятся по критерию факта уплаты профсоюзных взносов. Кроме того, они представляют реальную картину участия молодежи в социально-экономическом развитии на республиканском, региональном, местном и корпоративном уровнях, в том числе в рамках социального партнерства. Приведенные ниже данные показывают отраслевую классификацию молодежного профсоюзного движения (рисунок 5.7).

Динамику и масштаб участия молодежи в социально-экономическом развитии страны и

принятии решений непосредственно в рамках профсоюзного движения можно проследить, сопоставив цифровые показатели молодежного профсоюзного движения и общую численность молодежи по отраслям экономики, представленные ниже (по состоянию на 2014 г. – 1 января 2015 г.) (рисунки 5.6, 5.7, 5.8).

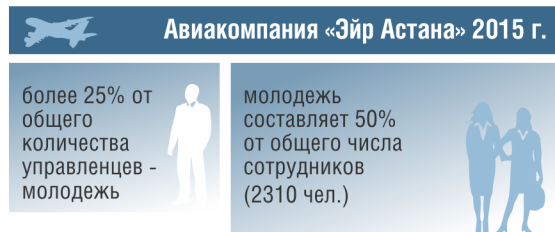

Фактор участия молодежи в управленческих мероприятиях подтвердили крупные компании Республики Казахстан, такие, как АО «Самрук-Қазына», АО «НК «Қазақстан

темір жолы»», АО «НК «КазМунайГаз»», АО «Казактелеком», АО «НАК «Казатомпром»», НК «Казакстан инжиниринг», «Актобе ТЭЦ», «ЭйрАстана», «АлматыЭнергоСбыт», «Казпочта», «Самрук-Энерго», «KEGOC» и др. [13] (рисунки 5.9, 5.10, 5.11).

Рис. 5.9
Фактор участия молодежи в управленческих мероприятиях

АО «НАК «Казатомпром»» 2015 г.

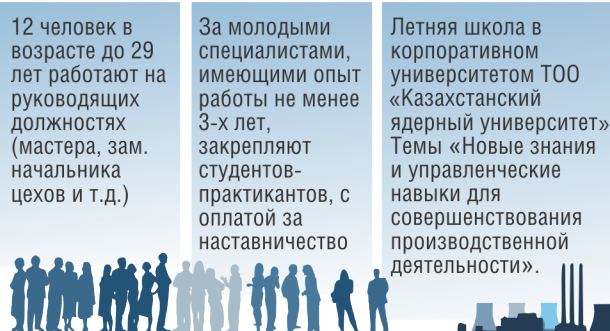

Рис. 5.11
Фактор участия молодежи в управленческих мероприятиях

Рис. 5.10
Фактор участия молодежи в управленческих мероприятиях

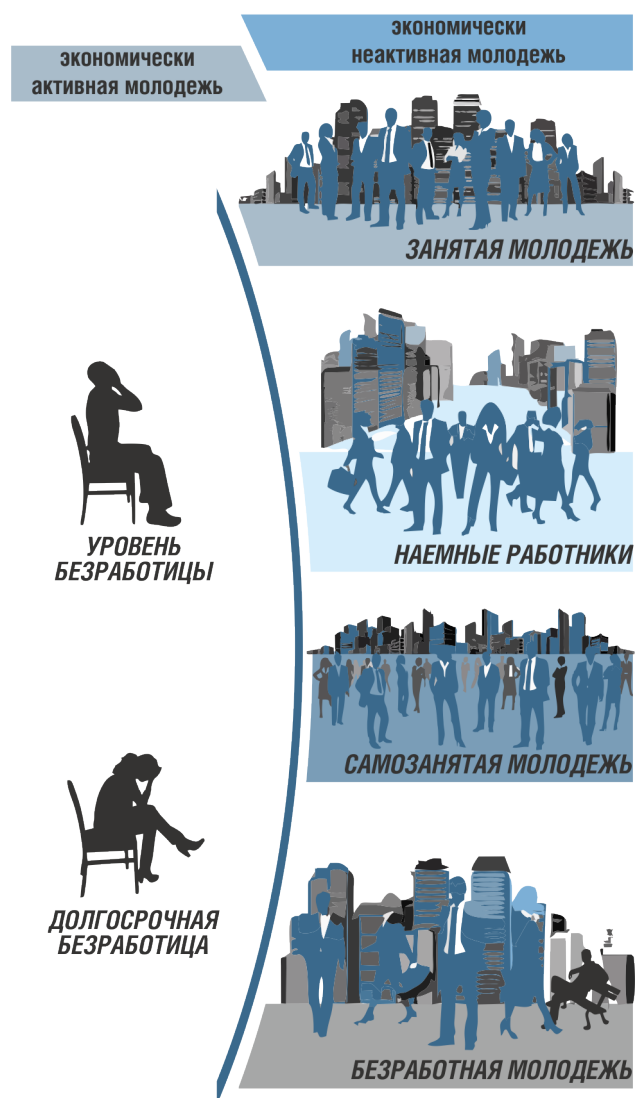

5.2. МОЛОДЕЖЬ И РЫНОК ТРУДА

Рынок труда – это социально-экономическая категория, представляющая собой сферу формирования спроса и предложения на рабочую силу. В этом плане молодежь как субъект рынка труда занимает одно из ведущих положений. Проведенный социологический опрос показал, что практически все респонденты в качестве основного показателя успешности государственной молодежной политики указали сокращение уровня безработицы. При этом следует отметить, что уровень молодежной безработицы некоторых стран СНГ в 2014 г. показал следующую динамику: Белоруссия – 0,5%, Казахстан – 5,0%, Кыргызстан – 8,3%, Россия – 5,2%, Узбекистан – 4,9%, Украина – 8,9%. Как вид-

но, доля безработной молодежи в Казахстане на 0,8 пунктов ниже общего количества безработных [14]. Официальная статистика РК, как правило, формируется по классификаторам, представленным на рисунке 5.12.

Рис. 5.12 Основные статистические индикаторы рынка труда молодежи

С учетом указанных классификаторов статистические данные показывают, что первые два квартала 2015 г. демонстрируют определенное снижение молодежной безработицы по сравнению с 2014 годом. Пик молодежной безработицы за период 2014 г. и два квартала 2015 г. пришелся на первый квартал 2014 г.,

составив 117,5% против 109,4% во втором квартале и 102,6% против 95,4% соответственно в третьем и четвертом. Динамика молодежной безработицы в 2014 году имела тенденцию к уменьшению, но начало 2015 года показало диаметрально противоположную картину. Молодежная безработица стала увеличиваться, составив в первом квартале 4,3%, а во втором – 4,5% [15].

В качестве отрицательного фактора, оказывающего существенное влияние на общий показатель молодежной безработицы, следует назвать ее долгосрочный компонент, сохраняющий довольно высокий показатель. Если в 2014 году долгосрочная безработица среди молодежи имела положительную динамику уменьшения, составляя 4,9%, 4,6%, 4,3% и 4,0% соответственно за четыре квартала 2014 года, то за первые два квартала 2015 года она продемонстрировала тенденцию роста, составив в первом квартале 4,2%, а во втором уже 4,5%. Такой рост демонстрирует как экономически активное молодежное крыло, так и неактивное. За снижением показателей 2014 года, составляющих 2,9%, 2,8%, 2,8%, 2,6% соответственно квартального устройства, последовало увеличение в 2015 году с 2,5% до 3,1% за первый и второй кварталы [16] (рисунок 5.13).

Данные показатели молодежной безработицы строятся на регистрационных данных органов занятости Республики Казахстан, которые не учитывают молодых людей, не прошедших регистрацию и не получивших в силу этого статус безработного, а также самозанятую молодежь. Что же касается регистрационных данных, то на 1 июля 2015 г., по информации Министерства здравоохранения и социального развития Республики Казахстан, на учете в органах занятости состояло 59,9 тыс. чел., из них 30,5 тыс., или 51%, составляли жители сельской местности, из которых 30%, или 17,7 тыс. чел., – молодежь в возрасте 16-29 лет [17].

Представляя отчетность, министерство учитывало лишь показатели официальной службы занятости, вместе с тем показатели частных агентств занятости, участвующих в реализации данной государственной полити-

ки, во внимание не принимаются. Обращает внимание и тот факт, что общие региональные показатели при этом имеют значительные различия. Так, например, по данным управлений координации занятости и социальных

программ областей, г. Алматы и Астаны, за январь-июнь 2015 года по вопросам занятости обратилось 188,2 тыс. граждан. Жители сельской местности из числа обратившихся составили 91,6 тыс. чел., или около 49%.

Основные индикаторы рынка труда молодежи по РК за 2014 г. – 2015 г. (1-2 кв.)

Рис.
5.13

	Экономически активное население, тыс.чел.	Занятое население, тыс. чел.	Наемные работники, тыс. чел.	Самостоятельно занятые, тыс. чел.	Безработное население, тыс.чел.	Уровень молодежной безработицы, %	Уровень долгосрочной безработицы, %	Экономически неактивное население, тыс. чел.
2014	2 445,0	2 341,1	1 673,8	667,3	103,9	4,2	2,4	1 460,5
1 кв. 2015	2423,3	2319,3	1750,5	568,8	104,0	4,3	2,5	1393,7
2 кв. 2015	2329,3	2223,9	1674,9	548,9	105,5	4,5	3,1	1466,8

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Молодежь в отраслях народного хозяйства (в тыс. чел.)

Рис.
5.14

	2014 год	I кв. 2015 г.	II кв. 2015 г.
Занято в экономике, всего	2 341,1	2 319,3	2223,9
Сельское, лесное и рыбное хозяйство	443,9	395,5	403,5
Промышленность	258,2	266,9	231,4
Горнодобывающая промышленность и разработка карьеров	66,8	62,8	61,1
Обрабатывающая промышленность	129,3	140,2	116,3
Электроснабжение, подача газа, пара и воздушное кондиционирование	41,8	45,6	35,7
Водоснабжение; канализационная система, контроль над сбором и распределением отходов	20,3	18,3	18,4
Строительство	206,3	174,3	176,9
Оптовая и розничная торговля; ремонт автомобилей и мотоциклов	376,7	402,3	362,2
Транспорт и складирование	141,0	148,9	137,5
Услуги по проживанию и питанию	52,0	44,4	57,6
Информация и связь	54,7	45,5	44,8
Финансовая и страховая деятельность	74,4	83,0	87,0
Операции с недвижимым имуществом	26,7	29,9	37,4
Профессиональная, научная и техническая деятельность	47,8	69,4	64,0
Деятельность в области административного и вспомогательного обслуживания	58,6	67,9	58,9
Государственное управление и оборона; обязательное социальное обеспечение	140,2	142,5	138,0
Образование	233,3	221,6	229,6
Здравоохранение и социальные услуги	96,7	96,2	81,1
Искусство, развлечения и отдых	46,3	43,0	43,7
Предоставление прочих видов услуг	82,4	87,3	70,5
Деятельность домашних хозяйств, нанимающих домашнюю прислугу и производящих товары и услуги для собственного потребления	1,7	-	-
Деятельность экстерриториальных организаций и органов	0,2	0,7	-

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

На 1 июля 2015 года на учете в органах занятости состояло 59,9 тыс. чел., из них 30,5 тыс. чел., т.е. уже 51%, составляли жители сельской местности. В числе безработных 36,4 тыс. чел., или 60,8%, составили женщины, 30%, или 17,7 тыс. чел., – молодежь в возрасте 16-29 лет [18]. Критерии молодежной занятости демонстрируют четкие тенденции зависимости выбора рода и сферы деятельности, молодежных приоритетов от трудового опыта, уровня, направления знаний и других позиций.

Статистика молодежной занятости подтверждает снижение показателей на начало 2015 г. относительно 2014 г. (рисунок 5.14). Она составляет 2319,3 и 2223,9 человек за первый и второй кварталы против 2277,7, 2255,6, 2299,9 и 2261,8 соответственно за первый – четвертый кварталы 2014 года. Вместе с тем данные значительно различаются по видам экономической деятельности. Самый низкий процентный показатель молодежной занятости приходится на деятельность в области водоснабжения, канализационных систем, контроля над сбором и распределением отходов, а самый высокий – на сельское, лесное и рыбное хозяйство. Однако, поквартальные показатели за 2014 и 2015 г., напротив, демонстрируют значительный отток молодежи из данных сфер хозяйствования. Если в 2014 году в данной области работало 556,4 и 562,9 тыс. молодых людей, то в 2015 году всего 395,5 и 403,5 тыс. чел. соответственно. Уменьшилось количество работников из состава молодежи в строительстве, транспортной сфере и некоторых других.

Вместе с тем некоторые сферы показывают рост молодежной занятости. Значительно увеличилась доля молодежи в сфере образования, промышленности, информации и связи, финансовой и страховой деятельности, профессиональной, научной и технической, в сфере искусства. Например, в системе обра-

зования молодежная занятость в первые два квартала 2014 года составляла 199,7 и 195,2 тыс. чел. соответственно, а за соответствующий период 2015 г. уже 221,6 и 229,6 тыс. чел., то есть более чем на 34 тыс. чел. В промышленности доля молодежи увеличилась на 45 и 20,4 тыс. чел., и т.д.

Важным направлением молодежной занятости является предпринимательство, малый, средний бизнес, самозанятость. С апреля 2015 г. официальная государственная отчетность молодежной самозанятости строится по новой методике, что позволяет представить более полную картину данного направления. В 2014 г. самозанятостью было охвачено 359,8 мужчин и 307,5 женщин. В сельской местности количество самозанятой молодежи в два раза превышает уровень городской: в селе работало 459,2 самозанятых, а в городах – всего 208,1, то есть на 252,1 тыс. чел. меньше [19]. Еще большая разница существует в статусных позициях самозанятых граждан (рисунок 5.15).

Статистические данные по количеству активных субъектов малого и среднего бизнеса, учредителями которых являются молодые люди, ориентированы по трем направлениям: юридические лица, малые и средние индивидуальные предприниматели и крестьянские (фермерские) хозяйства.

По состоянию на 1 января 2015 года, по республике таких субъектов числилось 84 687 чел. Из них 8 130 – субъекты малого предпринимательства, 264 – среднего, 74 858 чел. официально имели статус индивидуального предпринимателя, 1 435 учредителей крестьянских (фермерских) хозяйств. Наибольшее количество субъектов малого и среднего бизнеса, индивидуального предпринимательства демонстрирует г. Алматы. Значительно ниже – г. Астана, Южно-Казахстанская и Карагандинская области. Самые низкие показатели в Жамбылской области (рисунок 5.16).

Самостоятельно занятая молодежь в разрезе статуса занятости,
пола и типа местности за 2014 – 2015 гг. (1-2 кв.)Рис.
5.15

	ОБЩИЕ ДАННЫЕ	ГОРОДСКОЕ НАСЕЛЕНИЕ	СЕЛЬСКОЕ НАСЕЛЕНИЕ
	все население; мужчины; женщины 2013 г. // 2014 г.	все население; мужчины; женщины 2013г. // 2014г.	все население; мужчины; женщины 2013г. // 2014г.
Самостоятельно занятые	722,1 667,3 403,7 359,8 318,4 307,5	210,2 208,1 115,6 109,7 94,6 98,4	511,9 459,2 288,1 250,1 223,8 209,0
Работодатели	28,5 25,0 21,7 19,3 6,8 5,7	8,2 9,0 5,9 6,5 2,3 2,5	20,3 16,0 15,8 12,8 4,5 3,2
Самостоятельные работ- ники	670,0 635,8 369,6 335,7 300,3 300,1	200,1 197,4 108,7 102,0 91,5 95,5	469,8 438,4 260,9 233,8 208,9 204,6
Члены кооператива	6,4 0,9 2,5 0,8 3,9 0,1	0,3 0,3 0,2 0,3 0,2 0	6,1 0,6 2,3 0,5 3,7 0,1
Помогающие (неоплачи- ваемые) работники семей- ных предприятий	17,2 5,6 9,8 4,0 7,4 1,6	1,5 1,3 0,8 0,9 0,7 0,5	15,7 4,2 9,0 3,1 6,7 1,1

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Количество активных субъектов (учредителей) МСП из числа молодежи

Рис.
5.16

Области	Всего	На 01.01.2015 г. в том числе			
		юридические лица		индивидуальные предприниматели	крестьянские (фермерские) хозяйства
		малые	средние		
Республика Казахстан	84 687	8 130	264	74 858	1 435
Акмолинская	3 133	280	10	2 772	71
Актюбинская	4 713	472	17	4 131	93
Алматинская	5 725	359	16	4 887	463
Атырауская	4 002	260	9	3 683	50
Восточно-Казахстанская	5 684	660	16	4 957	51
Жамбылская	2 813	118	12	2 664	19
Западно-Казахстанская	2 890	238	5	2 550	97
Карагандинская	7 020	633	17	6 262	108
Костанайская	4 456	339	19	4 043	55
Кызылординская	3 184	300	12	2 842	30
Мангистауская	4 740	310	14	4 390	26
Павлодарская	3 052	363	16	1 830	23
Северо-Казахстанская	2 111	242	9	2 626	54
Южно-Казахстанская	8 394	677	15	7 407	295
г. Алматы	13 386	1 978	51	11 357	-
г. Астана	9 384	901	26	8 457	-

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Указанные статистические данные подтверждают наличие прямой зависимости факта трудоустройства от возрастных критериев, гендерных особенностей и образовательного уровня. Анализ основных индикаторов рынка труда молодежи по возрастным группам занятого населения, публикуемый по истечении года, показывает, что во всех возрастных группах лидирующее место занимает Алматинская и Южно-Казахстанская области. В возрасте от 15 до 19 лет в Алматинской области молодежь составляет 31,2 тыс. чел. Самый низкий показатель в данной возрастной

категории в Актюбинской области – 2,4 тыс. чел. Относительно высокие показатели демонстрируют Южно-Казахстанская область – 17,2 тыс. чел., Жамбылская – 17,1 тыс. и Кызылординская – 10,8 тыс. чел. Не высокие показатели в данном возрастном пределе показывают Западно-Казахстанская область – 3,3 тыс. чел., Северо-Казахстанская область – 3,8 тыс. чел. и Акмолинская – 5,5 тыс. чел.

Похожая картина представлена и в возрастной группе от 20 до 24 лет. Показатели между городами Алматы и Астана демонстрируют приоритет Алматы более чем в два раза (рисунок 5.17).

Основные индикаторы рынка труда молодежи по возрастным группам, 2014 г.

РИС.
5.17

Основные индикаторы рынка труда молодежи по РК (тыс. человек)	Возрастные группы			
	14-29	15-19	20-24	25-28
Экономически активное население (тыс. чел.)				
Занятое население	2341,1	136,0	1132,5	1072,6
Наемные работники	1673,8	60,1	806,7	807,0
Самостоятельно занятые	667,3	75,9	325,7	265,6
Безработное население	103,9	5,5	45,0	53,3
Уровень молодежной безработицы	4,2%	3,9%	3,8%	4,7%
Уровень долгосрочной безработицы	2,4%	3,4%	2,5%	2,2%
Всего:	2445,0	141,5	1177,5	1125,9
Экономически неактивное население (тыс. чел.)	1460,5	878,4	452,4	129,6

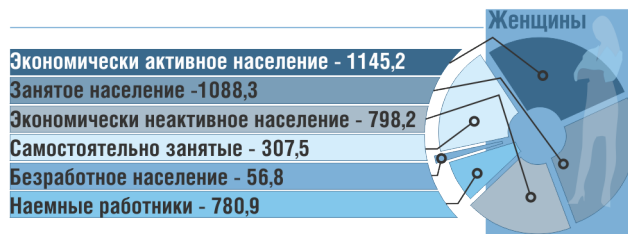
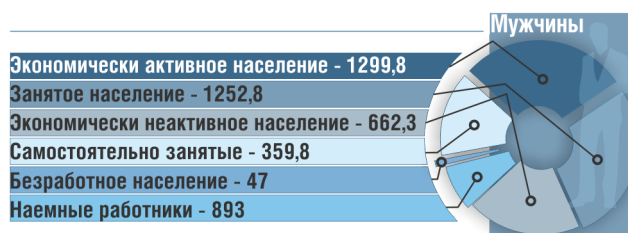
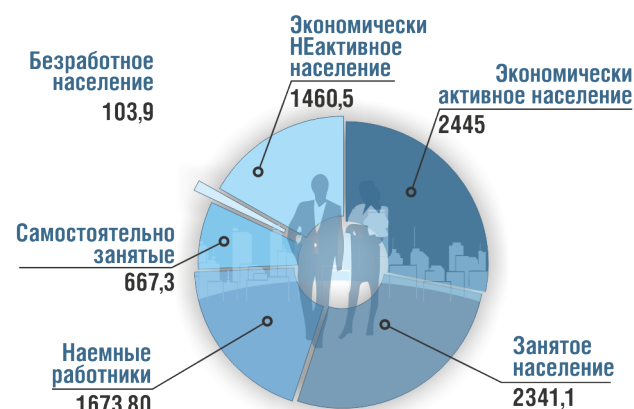
Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Следует обратить внимание на соотношение по возрастным группам между наемными работниками и самозанятой молодежью. Общие показатели первой группы более чем в два раза превышают показатели второй – 1673,8 тыс. чел. против 667,3 тыс. Однако на этапе 15-19 лет число самозанятой молодежи превалирует над наемными работниками, составляя соответственно 75,9 и 60,1 тыс. Начиная с 20-летнего возраста динамика меняется резко и кардинальным образом. Молодые люди от 20-24 лет, представляющие группу наемных работников, составляют 806,7, а самозанятые – всего 325,7 тыс. Еще больший диссонанс представлен в

группе 25-28 лет: 807 тыс. чел. против 265,6 тыс. Наибольший процент уровня молодежной безработицы приходится на возрастную диапозон 25-28 лет, составляя 4,7% против 3,8% и 3,9% соответственно 20-24 и 15-19 лет. Высокий уровень молодежной безработицы показывает г. Астана, где он составляет соответственно возрастным группам 14,7%, 7,8% и 5,3%. В Алматы наибольший процент уровня безработицы приходится на последнюю возрастную группу, составляя 12,7%. Что касается уровня долгосрочной безработицы, то наибольшие показатели демонстрируют Алматинская, Карагандинская, Южно-Казахстанская области, а также г. Алматы.

Гендерное равенство в молодежной среде за 2014 г.

РИС. 5.18

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Значительное место в государственной молодежной политике РК занимает принцип гендерного равенства. На руководителей государственных органов возложена обязанность обеспечения равного доступа к государственной службе. Официальная государственная статистика по данному направлению формируется по итогам года (рисунок 5.18).

Данные показатели явно демонстрируют доминирующее положение молодых мужчин. Как видно, среди занятой молодежи они составляют 1 252,8 тыс., а женщины – 1 088,3 тыс. чел. Такую тенденцию показывают абсолютно все регионы Республики Казахстан. Наибольший статистический разрыв представлен в Южно-Казахстанской – 197,2 тыс. мужчин и 166,8 тыс. женщин, Алматинской – 191,1 тыс. мужчин и 167,5 тыс. женщин, Карагандинской – 93,2 тыс. и 68,5 тыс., Восточно-Казахстанской – 80,5 тыс. и 64,3 тыс. и в Западно-Казахстанской – 51,7 тыс. и 44,9 тыс. мужчин и женщин соответственно.

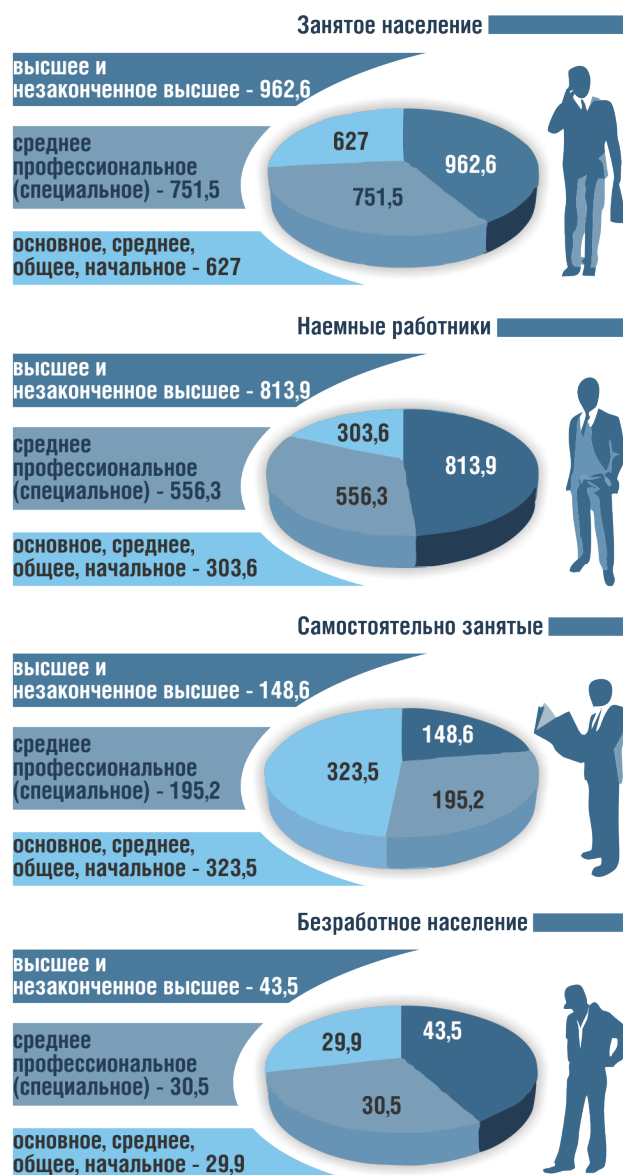
Не представляют исключения и показатели по специфике занятости – мужская молодежная занятость показывает явное доминирование перед женской. Наибольший разрыв по уровню молодежной безработицы в гендерном аспекте показывают Жамбылская (3,7% и 6,8%), Карагандинская (3% и 6,1%), Мангистауская (4,6% и 7%) и Восточно-Казахстанская (2,7% и 6,4%) области. Наименьший – Павлодарская (2,3% и 3,1%), Акмолинская (2,7% и 3,2%), Актюбинская (2,9% и 3,4%) и Западно-Казахстанская (3,9% и 4,6%). Только по уровню долгосрочной безработицы две области показывают фактически одинаковую динамику – Южно-Казахстанская – 1,7% и Костанайская – 1,6%. Однако такие показатели представляют собой исключение лишь на фоне общей динамической картины. Все остальные традиционно демонстрируют приоритет женской безработицы. Наибольшие расхождения в формате «мужская – женская безработица» наблюдаются в Жамбылской (2,9% и 7%), Мангистауской (3,6% и 6,9%) и Восточно-Казахстанской (1,1% и 4,1%) областях. Наименьший

– в Акмолинской (1,4% и 2%), Павлодарской (0 и 0,5%) и Северо-Казахстанской (3% и 2,6%) областях. Официальные статистические классификаторы применяют различную методику отчетности по схожим видовым направлениям. Так, раздел «Основные индикаторы рынка труда молодежи (15-28 лет) по регионам РК в гендерном разрезе» формируется с периодичностью в один год, а раздел «Самозанятая молодежь (15-28 лет) по статусу занятости в гендерном разрезе» – ежеквартально. Такое несоответствие в периодике формирования официальных данных не позволяет представить полноценную картину занятости молодежи с учетом всех основных компонентов. Поэтому статистика по самозанятой молодежи в гендерном разрезе представляет особый интерес. За 1 и 2 кварталы 2015 г. по Казахстану получены следующие показатели: 261 304 и 228 956 тыс. мужчин и 323 103 и 243530 тыс. женщин. В отличие от вышеприведенных показателей, динамика роста строится по диаметрально противоположной схеме: женская самозанятость среди молодежи превалирует над мужской. Однако детальное изучение по видам и уровням продуктивности показывает приоритет продуктивной мужской молодежной занятости. Женщины же занимают приоритетное положение по критерию «непродуктивно занятое население». Непродуктивно занятые – лица, работающие на индивидуальной основе (недействующие из числа зарегистрированных и незарегистрированные), в личном подсобном хозяйстве, занятые производством продукции для собственного потребления, неоплачиваемые работники семейных предприятий, занятые на индивидуальной основе (зарегистрированные и активно действующие), в личном подсобном хозяйстве, занятые производством продукции для продажи (обмена), с доходами ниже величины прожиточного минимума члены кооператива. В личном подсобном хозяйстве производством продукции для собственного потребления в двух кварталах 2015 г. было задействовано 20 328 и 20914 молодых мужчин и 24 663 и 29362 молодые женщины, на индивидуаль-

ной основе с доходами ниже прожиточного минимума – 17 173 и 1 671 мужчина и 19 491 и 3 362 женщины. Таким образом, первичный приоритет женской самозанятости связан с непристижной, низко оплачиваемой или неоплачиваемой работой.

Уровень молодежной занятости в фокусе образования на 2014 г.

РИС. 5.19

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Важным критерием, предопределяющим состояние молодежи на рынке труда, является уровень образования. Число безработ-

ной молодежи среди выпускников, имеющих высшее или незаконченное высшее образование, значительно ниже тех, кто имеет среднее профессиональное (специальное), среднее, общее и начальное. Официальные статистические данные уровня молодежной безработицы, формируемые по итогам года и, следовательно, датируемые 2014 г., показывают отрыв по образовательному критерию в Атырауской области, где выпускники вузов составляют 2% безработных, средних специальных учреждений – 1,7%, а школ – 6,8%, в Мангистауской области (соответственно 3,2%, 7,4% и 7,7%), г. Алматы (8,1%, 6,9% и 18,3%). Наименьший разрыв по данному критерию демонстрируют Алматинская (2,7%, 2,7% и 3,7%), Западно-Казахстанская (4,4%, 4% и 4,4%) и Павлодарская (2,9%, 2,6%, и 2,6%,) области. Что касается долгосрочной безработицы, то самый высокий уровень среди выпускников вузов демонстрирует

Жамбылская область – 4,4% (рисунки 5.19, 5.20). Отдельным важным направлением молодежной занятости является проблема трудоустройства инвалидов. Законодательство РК предоставляет определенные гарантии молодежи из числа инвалидов в области занятости, в т.ч. трудоустройство в обычных условиях, специальных цехах, участках, на специальных устройствах или на дому. По информации министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан в 2015 г. во всех регионах были утверждены планы инвентаризации и адаптации объектов для обеспечения доступности инвалидов. Паспортизировано 24,4 тыс. объектов, из 18,9 тыс. объектов, подлежащих адаптации, адаптирован 2 371. Из 280 тыс. инвалидов, сохранивших трудоспособность, 89 тыс. работают. До 15 марта 2015 года во всех регионах Казахстана были утверждены комплексные планы содействия занятости [20] (рисунок 5.21).

Уровень молодежной занятости в фокусе образования на 2014 г.

РИС.
5.20

Данные по Республике Казахстан за 2014 г.	Население, имеющее образование			
	всего	высшее и незаконченное высшее	среднее профессиональное (специальное)	основное, среднее, общее, начальное
Всего: (в тыс. чел и %)	2445,0	1006,1	782,0	656,9
Занятая молодежь	2341,1	962,6	751,5	627,0
Наемные работники	1673,8	813,9	556,3	303,6
Самостоятельно занятая молодежь	667,3	148,6	195,2	323,5
Безработная молодежь	103,9	43,5	30,5	29,9
Уровень молодежной безработицы в%	4,2%	4,3%	3,9%	4,6%
Уровень долгосрочной безработицы в%	2,4%	2,1%	2,3%	3,1%
Экономически неактивное население	1460,5	462,2	202,7	795,5

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

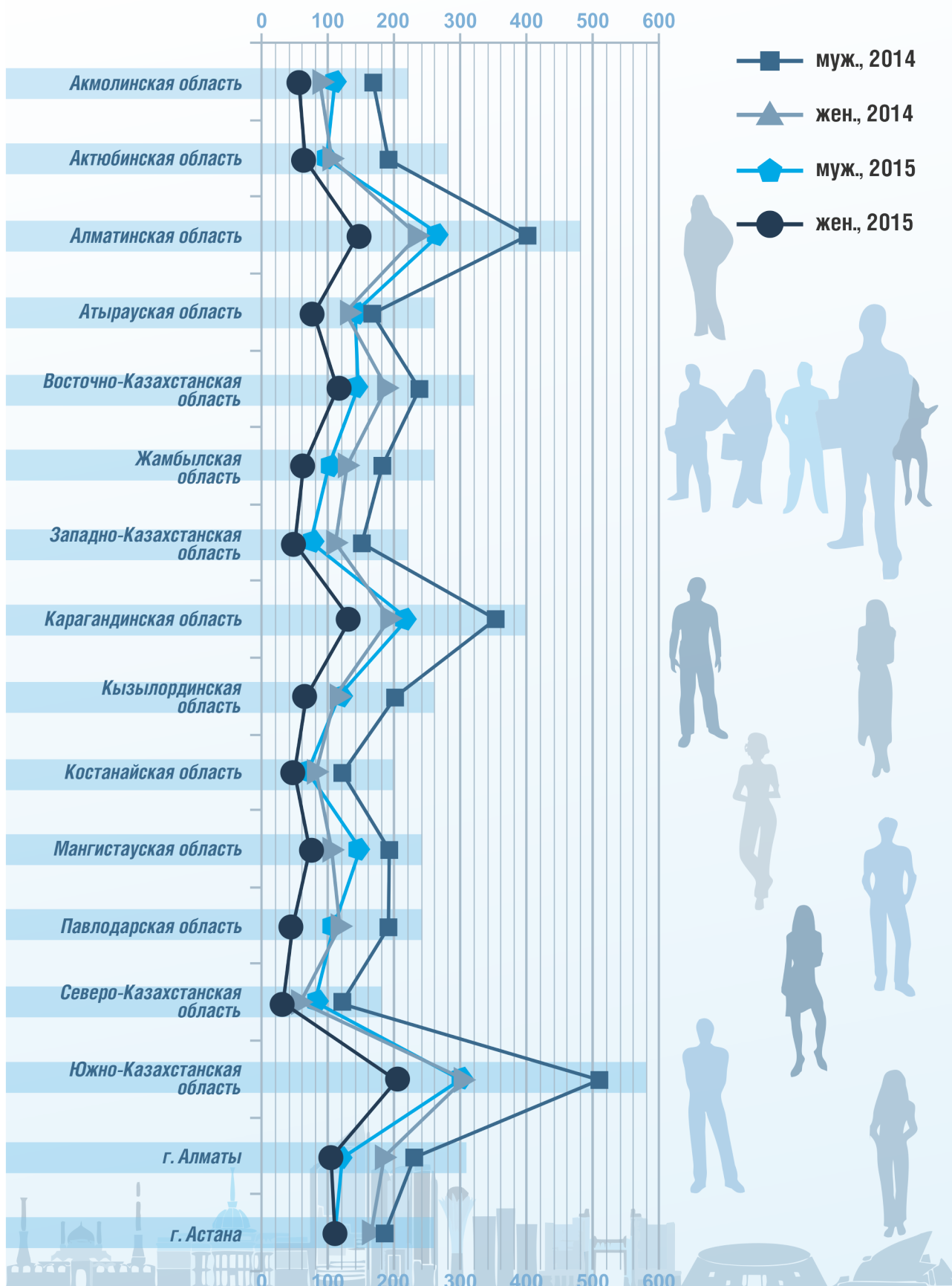
В настоящее время реальными показателями успешности функционирования рынка труда, в том числе молодежного, являются стандарты не только количества и качества, но и его достоинства.

Вопрос о целесообразности принятия соответствующих международных стандартов был поставлен еще в 60-х годах XX в., од-

нако лишь в 1999 г. на 87-й сессии МОТ он был реализован путем принятия международной Концепции достойного труда. Сегодня именно данный критерий, представленный в формате NEET, определен в качестве антикризисного глобального фактора как на международной арене, так и в национальных государственных системах [21].

Рис. 5.21

Состояние занятости молодежи из числа инвалидов в РК (2014 г.- сентябрь 2015 г.)

Индикаторы молодежь – NEET определяются сегодня, как доля неработающей и неучащейся молодежи в % к общей численности молодежи (безработной или не в сфере занятости). Анализ данных статистических показателей демонстрирует значительный рост в РК такой молодежи в 2014 г. относительно более ранних периодов и небольшое сокращение в начале 2015 г. (рисунок 5.22).

Источник: Комитет по статистике МНЭ РК

Наибольшую обеспокоенность вызывают Мангистауская область, где данные в 2014 г. соответствуют 16,5%, или 47 тыс. чел. (в 2010-2013 гг. они составляли соответственно 13,3%, 12,6%, 16,6% и 13%), Кызылординская (9,4%, 7,8%, 10,3%, 10,9% и 14,6%, на начало 2015 г. – 12,8%) и Карагандинская области (10,2%, 8,8%, 9,3%, 6,8% и 12,8%, на начало 2015 г. – 11,4%). В начале 2015 г. большая часть областей также показала рост. Например, в Акмолинской области в 2014 г. уровень соответствовал 4,9%, а в начале 2015 г. уже 6%. Лишь несколько регионов показывают положительную динамику: Атырауская (с 2010 до начала 2015 г. 9,5%, 6,4%, 6,5%, 5,7%, 7%, 5,6%), Западно-Казахстанская (соответственно 9,7%, 7,4%, 5,8%, 4,5%, 4,1% и 3,4%).

Следует отметить, что сложившаяся в настоящее время ситуация в области молодежной занятости имеет серьезные положительные тенденции, однако, некоторые ее направления нуждаются в серьезных, кардинальных изменениях, требуют разработки комплексных программ, мероприятий.

5.3. СОЦИАЛЬНАЯ ПОДДЕРЖКА МОЛОДЕЖИ

Социальная поддержка представляет собой комплексную систему материальных и нематериальных мер, предоставляемых молодежи с целью повышения уровня и качества жизни, предполагая широкий спектр направлений, среди которых:

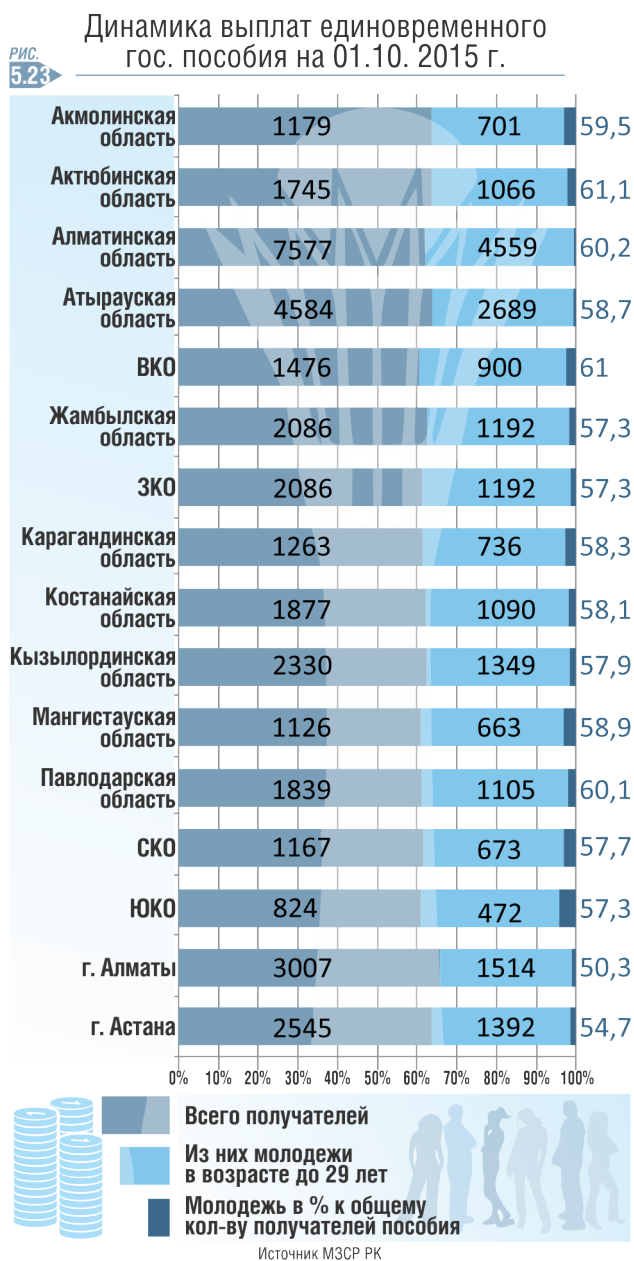
- государственные гарантии в области материального обеспечения;
- материальная поддержка некоторых категорий граждан из числа молодежи;
- защита в области охраны и безопасности труда;
- успешное функционирование института защиты материнства и детства, поддержка лиц с семейными обязанностями из молодежной среды;
- социальное страхование;
- предоставление социальных услуг и др.

Область социальной поддержки молодежи охватывает и такие вопросы, как организация системы здравоохранения, обеспечение жильем, социальные риски и многое другое.

Вместе с тем одним из базовых направлений социальной поддержки молодежи является защита материнства, института семьи. Законодательством страны гарантируются материальные выплаты в связи с рождением ребенка социально-обеспечительного и социально-страхового характера.

Анализ статистических данных показывает, что на 01.10.2015 г. единовременное государственное пособие в связи с рождением ребенка из числа молодежи получили 21 728 человек. При этом самый высокий уровень рождаемости по факту получения пособий демонстрирует Алматинская область – 4 559 чел., а самый низкий уровень в молодежной возрастной категории определен в Южно-Казахстанской области – всего 472 человека. Хорошие показатели показаны в Атырауской и Западно-Казахстанской областях. Вместе с тем динамика молодежной рождаемости совершенно не совпадает с общей динамикой рождаемости относительно других возрастных групп. Например, если в цифровом эк-

виваленте получателей данного вида пособия Актюбинская область не является лидером, то в процентном отношении молодежной рождаемости она демонстрирует первое место [22] (рисунок 5.23).

Помимо единовременного пособия, молодому родителю гарантируется ежемесячное государственное пособие по уходу за ребенком до достижения им возраста одного года. Данные виды пособий взаимосвязаны, при этом пособие на рождение ребенка

предшествует получению пособия по уходу за ним. Официальная статистика выплат данных видов пособий заслуживает внимания ввиду большого разрыва в количественном эквиваленте получателей. Так, например, за девять месяцев 2015 г. в Алматинской области число получателей единовременного государственного пособия молодыми гражданами составило 4 559 чел., а ежемесячного государственного пособия по уходу за ребенком до достижения им возраста одного года – 23 506 чел., в Кызылординской – 1 349 чел. получили единовременное пособие и 4 600 чел. – ежемесячное по уходу за ребенком до достижения им возраста одного года, в Южно-Казахстанской 472 чел. являются получателями единовременного пособия и 1 606 – ежемесячного по уходу за ребенком. Такая тенденция определена во всех без исключения областях. Данная статистика, учитывающая оба вида пособия, свидетельствует не только о положительной динамике рождаемости в молодежной среде, но и уровне материальной поддержки. При этом следует отметить, что процент получателей данных пособий молодыми людьми доминирует над другим контингентом получателей. Все области демонстрируют показатели значительно выше 50% (рисунок 5.24).

Серьезным направлением социальной поддержки молодежи является выплата пособия на детей до 18-летнего возраста, при котором учитывается уровень материального благосостояния семьи. Здесь пособие назначается с учетом среднедушевого семейного дохода, поэтому статистические данные по данному виду пособия демонстрируют не только направление социальной защиты молодежи, но и критерий материального достатка молодых семей (рисунок 5.25).

Особое место в системе социальной защиты занимают дети, оставшиеся без попечения родителей. Они отнесены к категории социально уязвимой группы населения. Как отметил Президент Республики Казахстан в ходе церемонии награждения победителей конкурса «Мерейлі Отбасы», по состоянию на сентябрь 2014 г., в Казахстане таких детей

насчитывалось более 34 тыс., около 24 тыс. граждан под опекой и попечительством, на из них находились в семьях казахстанских патронатном воспитании [23] (рисунок 5.26).

Динамика выплат единовременного и ежемесячного государственного пособия по уходу за ребенком до достижения им возраста одного года на 01.10.2015 г.

РИС.
5.24

№п/п	Наименование области	Молодежь в% к общему кол-ву получателей единовременного государственного пособия в связи с рождением ребенка на 01.10.2015 г.	Молодежь в% к общему кол-ву получателей ежемесячного государственного пособия по уходу за ребенком по достижении им возраста одного года на 01.10.2015 г.
1	Акмолинская	59,5	64,7
2	Актюбинская	61,1	64,8
3	Атырауская	58,7	59,6
4	Восточно-Казахстанская	61,0	65,3
5	Жамбылская	57,3	61,6
6	Западно-Казахстанская	60,9	62,7
7	Карагандинская	58,3	66,0
8	Кызылординская	57,9	67,3
9	Костанайская	58,1	62,0
10	Мангистауская	58,9	66,7
11	Павлодарская	60,1	64,7
12	Северо-Казахстанская	57,7	65,3
13	Южно-Казахстанская	57,3	67,2
14	Алматинская	60,2	62,0
15	г.Алматы	50,3	54,9
16	г.Астана	54,7	61,6
	Всего:	58,3	62,4

Источник: МЗСР РК

Основными социально-страховыми выплатами, связанными с рождением ребенка, являются также социальные выплаты на случай потери дохода в связи с беременностью и родами, усыновлением (удочерением) новорожденного ребенка (детей), а также на случай потери дохода в связи с уходом за ребенком по достижении им одного года. Данные выплаты предоставляются только социально застрахованным гражданам и, в отличие от пособий, связаны с трудовой деятельностью молодежи. Этим объясняются различия статистики по социально-обеспечительным и социально-страховым направлениям социальной помощи молодежи. Анализ данных показывает, что из всего количества данных выплат на молодежь приходится 60,1%, что

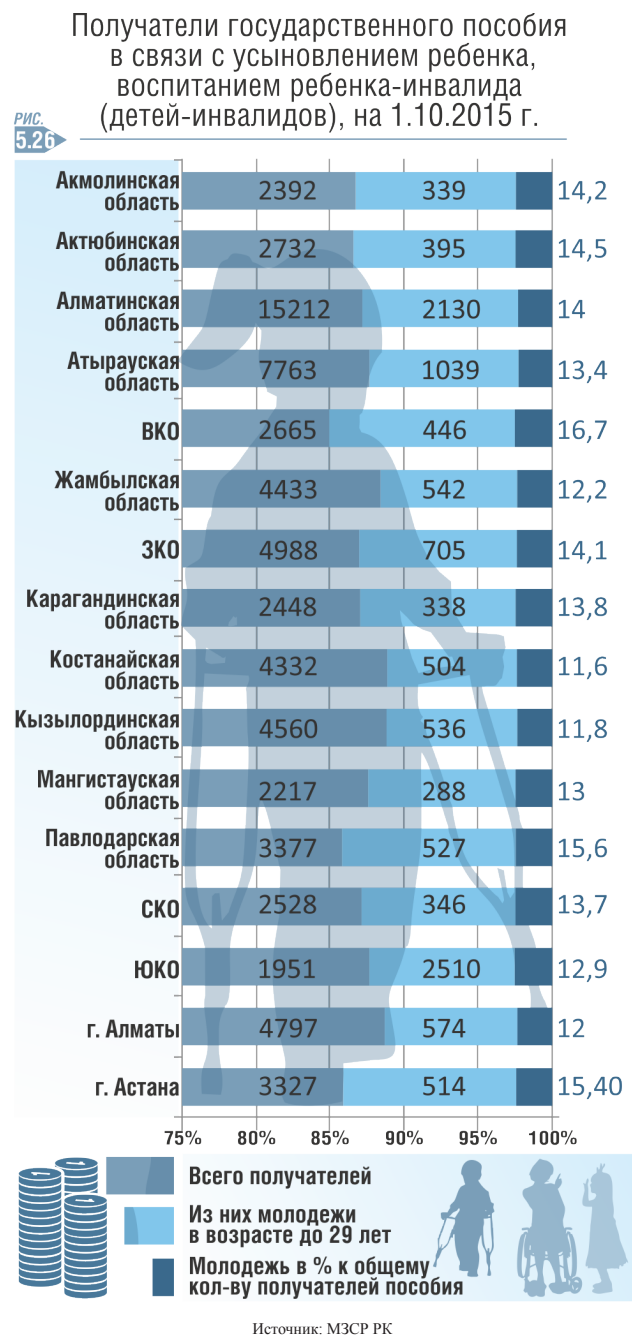
косвенно отражается и на показателях молодежной занятости. Вместе с тем динамика 2014 и 2015 годов имеет тенденцию небольшого снижения числа получателей из среды молодежи (рисунок 5.27).

В особых мерах социальной защиты нуждаются молодые инвалиды. В 2015 году данной категории граждан в законодательной сфере и правоприменительной практике было уделено значительное внимание. Социальная поддержка данной социально уязвимой группы населения занимает особое место в политике государства (рисунок 5.28).

Анализируя систему материальных выплат как одного из основных направлений социальной помощи, необходимо представить данные по государственным социальным пособиям

по случаю потери кормильца с учетом того, что выплата данного вида пособия ограничена возрастными пределами (18-23 года для обучающихся на очной форме), а также фактором нетрудоспособности (рисунок 5.29).

Серьезное направление в области социальной поддержки молодежи представлено в области организации и защиты их труда.

Сведения о количестве получателей социальных выплат по беременности и родам за 2014 г. – 2015 г. (январь-октябрь), молодежь в % к общему количеству получателей

Рис. 5.27

61,08	Акмолинская	59,92
61,68	Актюбинская	60,03
64,21	Атырауская	62,39
61,94	Восточно-Казахстанская	58,68
61,42	Жамбылская	59,67
62,06	Западно-Казахстанская	60,8
62,13	Карагандинская	60,77
61,82	Кызылординская	60,25
58,76	Костанайская	57,72
63,05	Мангистауская	61,61
60,85	Павлодарская	60,5
62,44	Северо-Казахстанская	60,07
62,12	Южно-Казахстанская	61,43
64,16	Алматинская	61,83
57,38	г.Алматы	56,6
60,45	г.Астана	59,44
61,66	Всего	60,1

Источник: МЗСР РК

Сведения о количестве получателей государственного социального пособия по инвалидности на 1.10.2015 г., молодежь в % к общему количеству получателей

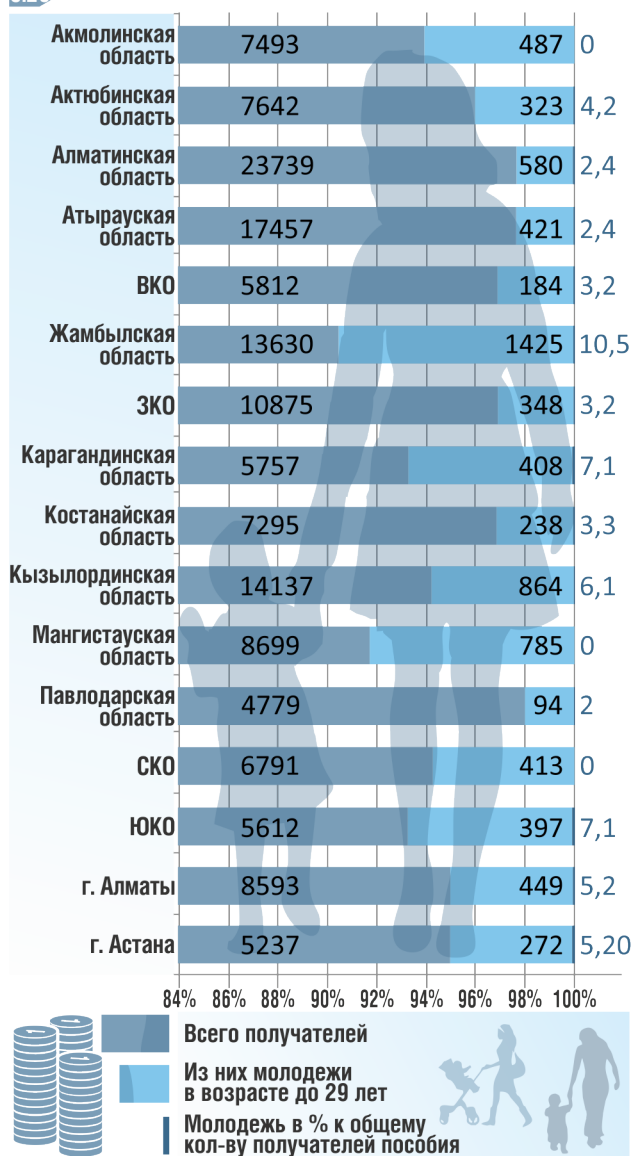
Рис. 5.28

Акмолинская	22,6	Костанайская	31,2
Актюбинская	26,5	Мангистауская	22,5
Атырауская	25,9	Павлодарская	32,2
Восточно-Казахстанская	30,6	Северо-Казахстанская	24,0
Жамбылская	21,2	Южно-Казахстанская	20,1
З-Казахстанская	26,2	Алматинская	28,6
Карагандинская	25,1	г. Алматы	26,6
Кызылординская	20,2	г. Астана	33,8
Всего – 25,8			

Источник: МЗСР РК

Получатели государственного социального пособия по случаю потери кормильца на 1.10.2015 г.

Рис. 5.29

Источник: МЗСР РК

Охранные мероприятия имеют непосредственное отношение к социальной защите, поскольку представляют собой систему обеспечения жизни и здоровья молодых работников в процессе трудовой деятельности. При этом основными критериями являются тяжесть, вредность, опасность труда. Статистика показывает значительный процент занятости молодежи в таких производствах (рисунок 5.30).

Количество работников, занятых на вредных (особо вредных), тяжелых (особо тяжелых), опасных (особо опасных) условиях труда (кол. чел.) на 1.10.2015 г., молодежь в % к общему кол-ву работающих

РИС.
5.30

Акмолинская	24,04	Кызылординская	24,57
Актюбинская	30,62	Костанайская	25,99
Алматинская	25,37	Мангистауская	25,02
Атырауская	24,49	Павлодарская	26,19
Восточно-Казахстанская	25,86	Северо-Казахстанская	25,18
Жамбылская	23,94	Южно-Казахстанская	26,44
Западно-Казахстанская	25,16	г. Алматы	30,76
Карагандинская	21,63	г. Астана	33,08

Источник: МЗСР РК

Экспресс-опрос, проведенный в ведущих казахстанских предприятиях в рамках данного доклада, подтвердил статистику в части молодежной занятости во вредных, опасных, тяжелых производствах. Так, например, в АО «ЭйрАстана» из 2 310 работников до 29-летнего возраста 1 360, то есть более половины, или 29,4% от всего состава работающих, занято на таких работах. В АО «НАК «Казатомпром»» количество работников от 18 до 29 лет, работающих на вредных (особо вредных), тяжелых (особо тяжелых), опасных (особо опасных) условиях труда в 2014 году, составляло 2 472 человека, или 12%, в 2015 году данная цифра возросла до 15% – 2624 человека. Все работники пользуются социальными гарантиями, компенсациями, предусмотренными социально-трудовым законодательством в отношении молодых сотрудников, работающих на таких работах [24].

Приведенные данные свидетельствуют об успешной реализации государственной политики в области социальной защиты молодежи, включая все ее направления и виды.

* * *

Социально-экономическое развитие представляет собой многоплановый процесс, охватывающий все сферы экономической деятельности. При этом молодежь занимает особое статусное положение в системе социально-экономических координат. Она не только олицетворяет собой будущее Казахстана, но и несет особую функциональную нагрузку в сфере государственного развития.

Проведенный аналитический обзор наглядно подтверждает, что процессы, происходящие в молодежной среде Республики Казахстан в области участия в социально-экономическом развитии страны, занятости, социальной защиты имеют весьма противоречивые тенденции. Однако бесспорным является тот факт, что молодежь способствует положительным, динамично-развивающимся направлениям повышения социально-экономического благополучия страны.

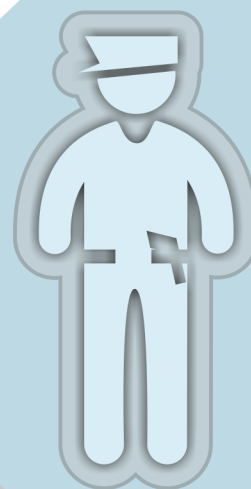
Данные, представленные в докладе, свидетельствуют о том, что молодежь, не смотря на разность взглядов по многим вопросам, обладает более высоким потенциалом социального оптимизма относительно других социальных групп. Она более мобильна в системе занятости. Однако существует ряд серьезных проблем, которые требуют грамотного правового вмешательства. Это касается вопросов сокращения молодежной безработицы, ее долгосрочного компонента, принятия мер по устранению гендерного дисбаланса, установления более продуктивных гарантий занятости некоторых категорий граждан, в число которых включены инвалиды, иные социально-уязвимые молодежные группы.

Грамотное разрешение представленных проблем в социально-экономическом развитии страны посредством участия в нем молодежи является одной из главных стратегических задач развития Республики Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Официальный сайт Президента Республики Казахстан. <http://www.akorda.kz>
2. Информация Министерства здравоохранения и социального развития Республики Казахстан (№ 2-1-12/7019 от 27.08.2015).
3. Результаты социологического опроса по регионам и фокус-группам (июнь-сентябрь 2015 г.).
4. Прямая линия с Президентом Республики Казахстан online.zakon.kz
5. С дипломом в село <https://www.enbek.kz/ru>
6. CentralAsia Monitor. Суббота, 14 ноября 2015 года <http://camonitor.com>
7. Как реализуется программа «С дипломом в село»? 26.09.2014 18:38 <http://24.kz/ru>
8. Международное Информационное Агентство. 12 ноября 2015, 17:08. <http://inform.kz/rus>
9. Официальный сайт партии «Нұр Отан» <http://nurotan.kz/ru>
10. Молодежный кадровый резерв Казахстана <https://vk.com>
11. http://tengrinews.kz/kazakhstan_news; 2 апр. 2015 г.
12. Информация Вице-Президента по управлению персоналом и административным вопросам (на запрос № 1-9-3404 от 18.09.2015 г.).
13. Информация Министерства образования и науки Республики Казахстан (Письмо от 05.08.2015 г. № 01-3-06-6/2626-И).
14. Официальный Интернет-ресурс Комитета по статистике на 2001-2015 годы. Основные индикаторы рынка труда молодежи по РК / stat.gov.kz
15. Основные социально-экономические показатели Республики Казахстан <http://www.stat.gov.kz>
16. Основные показатели рынка труда в Республике Казахстан на 1 июля 2015 года. Статистика. Данные Минздрава-соцразвития РК. 27 июля, 2015 – 17:12. Изменен 28 августа, 2015 – 17:36 / <https://www.mzsr.gov.kz>
17. Основные показатели рынка труда в Республике Казахстан на 1 июля 2015 года <https://www.mzsr.gov.kz>
18. Официальный Интернет-ресурс Комитета по статистике на 2001-2015 годы.
19. Информация Министра здравоохранения и социальной защиты населения РК (Письмо № исх: 14-3-22/24278 от: 11.09.2015).
20. Научная библиотека: <http://www.dissercat.com/content/>
21. Официальный Интернет-ресурс Комитета по статистике на 2001-2015 годы. Основные индикаторы рынка труда молодежи по РК / stat.gov.kz
22. Информация Министра здравоохранения и социальной защиты населения РК (Письмо № исх: 14-3-22/24278 от: 11.09.2015).
23. В стране насчитывается около 34 тысяч детей-сирот – Президент РК <http://www.inform.kz>
24. Информация по запросам, представленным в рамках данного доклада.

Глава 6

Преступность и иные антиобщественные явления в молодёжной среде

6.1. МОЛОДЕЖНАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ: СОСТОЯНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Молодежная преступность остается одной из самых актуальных проблем общества. Анализ статистических данных Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК о возрастном составе лиц, совершивших преступления в 2014-2015 годах, показывает общую тенденцию к снижению уровня преступности в 2015 году по сравнению с 2014 годом.

Цифры показывают, что в каждой последующей возрастной группе число лиц, совершивших преступления, возрастает в среднем в 3-4 раза.

Сведения о возрастном составе лиц, совершивших преступления за 2014 год и 1-е полугодие 2015 года, чел.

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК

В региональном разрезе самые высокие показатели по данному параметру в возрастной категории от 18 до 20 лет имеют Восточно-Казахстанская область (1 356 чел.), г. Алматы (1 138 чел.), Алматинская область (1 050), Карагандинская область (1 015). В общей сложности доля названных четырех региональных субъектов составляет около 40%.

Если обратиться к самой многочисленной возрастной категории – 21-29 лет, то из их общего числа (39 850 человек) самые высокие показатели приходятся на долю следующих областей: Восточно-Казахстанской области (5 168 чел., или около 13-14%), г. Алматы (4 121 чел., или около 11%), Алматинской области (3 719 чел., или около 10%), Карагандинская область (3 493 чел., или около 10%).

Сведения о количестве лиц в возрасте 18-20 лет и 21-29 лет, совершивших преступления за 2014 год и 6 месяцев 2015 года, чел.

РИС. 6.2

	18-20 лет		21-29 лет	
	2014 г.	2015 г. (6 мес.)	2014 г.	2015 г. (6 мес.)
г. Астана	512	239	1763	862
Акмолинская	623	233	2001	749
Актюбинская	465	183	1809	584
г. Алматы	1138	473	4121	1790
Алматинская	1050	336	3719	1134
Атырауская	252	125	1272	503
В-Казахстанская	1356	397	5168	1732
Жамбылская	612	223	1716	775
З-Казахстанская	455	180	1940	848
Карагандинская	1015	288	3493	1080
Кызылординская	389	125	1494	521
Костанайская	737	300	2527	959
Мангистауская	412	141	1200	462
Павлодарская	467	222	1621	659
С-Казахстанская	461	166	1848	760
Южно-Казахстанская	989	398	3022	1231
Транспортный регион	117	34	789	215
Совершено военнослужащими	59	6	218	84
21-С (Спецобъект)	39	18	129	75
По республике	11 148	4 087	39 850	15 023

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК

Кроме того, данные за 1-е полугодие 2015 года свидетельствуют о нисходящем тренде. По всем возрастным группам имеется прогресс в виде снижения количества лиц, совершивших преступления.

Важным является тот факт, что в возрастной группе 21-29 лет, в которой зафиксировано самое большое количество лиц, совершивших преступления, подавляющее большинство совершенных преступлений –

26 854 преступлений – относится к категории преступлений средней тяжести, за которыми следуют преступления небольшой тяжести (7 168). И только после этого идут тяжкие (5 227) и особо тяжкие преступления (601).

Количество лиц в возрасте 21-29 лет, совершивших преступления различной степени тяжести в 2014 году и за 1-е полугодие 2015 года

РИС.
6.3

	21-29 лет (2014 / 6 мес. 2015 г.)				
	Всего	особо тяжкие	тяжкие	средней тяжести	небольшой тяжести
г. Астана	1763/862	32/10	468/204	1021/430	242/218
Акмолинская	2001/749	24/6	190/76	1494/521	293/146
Актюбинская	1809/584	17/4	185/89	1251/354	356/137
г. Алматы	4121/1790	87/28	826/335	2731/1104	477/323
Алматинская	3719/1134	81/20	386/170	2585/663	667/281
Атырауская	1272/503	10/6	183/64	787/308	292/125
В-Казахстанская	5168/1732	49/28	418/183	3625/1058	1076/463
Жамбылская	1716/775	24/7	242/131	1109/460	341/177
З-Казахстанская	1940/848	26/9	274/141	1364/489	276/209
Карагандинская	3493/1080	60/20	420/179	2408/692	605/189
Кызылординская	1494/521	13/5	158/77	876/251	447/188
Костанайская	2527/959	43/14	259/95	1823/615	402/235
Мангистауская	1200/462	17/2	137/69	724/254	322/137
Павлодарская	1621/659	19/10	240/92	1165/448	197/109
С-Казахстанская	1848/760	21/9	128/61	1501/560	198/130
Ю-Казахстанская	3022/1231	64/31	562/231	1719/643	677/326
Транспортный регион	789/215	6/1	76/23	521/154	186/37
Совершено военнослужащими	218/84	7/3	66/28	63/31	82/22
21-С (Спецобъект)	129/75	1/0	9/9	87/51	32/15
По республике	39850/15023	601/213	5227/2257	26854/9086	7168/3467

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК

Такая же динамика прослеживается в этой возрастной группе по итогам 1-го полугодия 2015 г.: на первом месте преступления средней тяжести (9 086), на втором – преступления небольшой тяжести (3 467), затем – тяжкие (2 257) и особо тяжкие преступления (213).

Фокус-групповое исследование, проведенное в рамках подготовки национального доклада, выявило мнение экспертов по многим вопросам. Это исследование дало

возможность выявить те моменты, которые сложно учесть при анкетном опросе. В число вопросов для фокус-группового исследования был включен вопрос, позволяющий выявить мнение респондентов о причинах совершения в Казахстане ряда преступных актов (коррупции, терроризма, хулиганства).

По этому вопросу многие респонденты выразили мнение, что такое понятие, как «коррупция», стало со временем неотъем-

лемой частью жизни народа, поскольку, по мнению подавляющего большинства респондентов, она присутствует почти на всех уровнях повседневной жизни. Многими было отмечено, что коррупция имеет место, начиная от устройства детей в детские сады и школы, во время обучения в вузах и заканчивая устройством на работу и получением всевозможных льгот. По мнению одного из респондентов, жизнь некоторых казахстанцев можно назвать «коррупционным конвейером», ведь легче дать взятку, чем ходить по инстанциям. Кроме того, было отмечено, что коррупция угрожает фундаментальной ценности нашего государства, нашей независимости (г. Атырау).

Причин столь масштабного распространения коррупции в нашем государстве было названо множество (рисунок 6.4).

Мнение экспертов о причинах широкого распространения коррупции в Казахстане

РИС.
6.4

Результаты фокус-группового исследования
(по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

В этой связи многие респонденты выразили мнение о необходимости изменения в сознании людей их отношения к коррупции, начиная с условий формирования личности и воспитания как в семье, так и в целом в обществе, а также ужесточения наказаний за данный вид преступлений.

В качестве основных причин общеуголовной преступности, террора и хулиганства в молодежной среде опрошенные респонденты назвали следующие (рисунок 6.5).

Участники фокус-группового исследования отметили и положительные примеры работы молодежных организаций с целью профилактики преступности в среде молодежи. Например, в городах, как Алматы, Павлодар, Усть-Каменогорск и др., созданы студенческие отряды, оказывающие содействие полиции путем добровольного патрулирования в городе в свободное от работы и учебы время. В Уральске удалось снизить количество совершаемых преступлений посредством повсеместной установки по городу камер. Такие положительные примеры должны послужить толчком к применению этих мероприятий в целом по Республике, так как эффективность данных мер уже доказана.

В целом же, участники фокус-группового исследования назвали следующие меры профилактики преступности в молодежной среде, которые, по мнению респондентов, необходимо принимать (рисунок 6.6).

В целом необходимо отметить, что комплекс мер по профилактике молодежной преступности на системной основе начал приниматься с момента утверждения Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан-2020: путь в будущее». Этот документ закрепил базовые принципы и приоритеты работы с молодежью на среднесрочный период. Так, в рамках реализации первого этапа концепции сформирована система адресной работы с молодежью по месту жительства, учебы и работы. На региональном уровне возросли объемы финансирования программ в сфере работы с молодежью. Активно реализуются партнерские программы с междуна-

родными организациями (совместно с МБРР, начиная с 2016 года, запланирован проект «Развитие молодежного корпуса», совместно с детским фондом ООН ЮНИСЕФ реализуются программы по оздоровлению молодежи, снижению суицида, а также повышению эффективности молодежных ресурсных центров).

Мнение экспертов о причинах общеуголовной преступности, террора и хулиганства в молодежной среде

Рис. 6.5

Результаты фокус-группового исследования (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби)

Мнение экспертов о необходимых мерах профилактики преступности в молодежной среде

Рис. 6.6

В рамках плана нации «100 конкретных шагов» по реализации пяти институциональных реформ Главы государства Н.А. Назарбаева осуществляется разработка плана мероприятий второго этапа. Его реализация позволит завершить меры институционального характера и создать необходимые условия для становления и развития подрастающего поколения [1].

Меры по профилактике молодежной преступности можно разделить на две большие группы: законодательные и организационно-практические.

На рисунке 6.8. показаны профилактические меры, которые МВД РК предпринимает совместно с другими государственными органами РК и общественными структурами.

Меры по профилактике молодежной преступности в РК

Законодательные меры	Организационно-практические меры
<p>Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам противодействия бытовому насилию» (расширены категории несовершеннолетних, подлежащих помещению в Центры по адаптации несовершеннолетних)</p>	<p>Проведение МВД совместно с другими госорганами и НПО оперативно-профилактических мероприятий «Подросток», «Каникулы», «Дети в ночном городе». По инициативе МВД проводятся акции: «Подросток-Закон-Безопасность», «Не сиди без дела», «Занятость», «Семья особой заботы» и «Я и мой полицейский»</p>
<p>Сопутствующий законопроект к новому КоАП РК, согласно которому расширена категория лиц, подлежащих постановке на профилактический учет</p>	<p>Внедрение института школьных инспекторов полиции (по данным МВД РК - 2148 ед., в городе - 1453, в селе - 695, дополнительно требуется 1966 ед., в городе - 281, в селе - 1685).</p>
<p>Другие законодательные меры</p>	<p>Организована работа более 4 тыс. отрядов юных помощников полиции.</p>

Источник: Статистическая отчетность МВД РК

Большое значение для борьбы с молодежной преступностью, особенно, в среде несовершеннолетних, имеют меры борьбы с вымогательством. Количество фактов вымогательства в отношении несовершеннолетних с каждым годом снижается, о чем свидетельствуют статистические данные (рисунки 6.9 и 6.10).

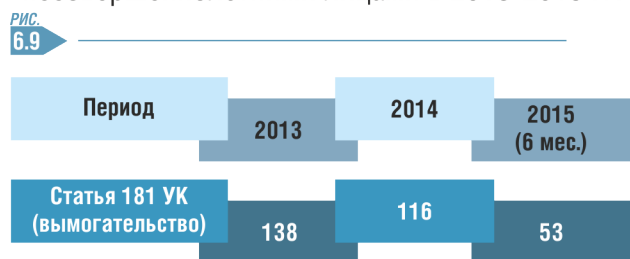
Учитывая, что это происходит третий год подряд, можно говорить о достаточно устойчивой тенденции, являющейся показателем эффективности работы МВД и других государственных органов, а также общественных организаций.

Организационно-практические меры МВД РК, предпринимаемые совместно с другими структурами

<p>Совместно с учителями школ: ежедневный мониторинг посещаемости занятий детьми школьного возраста (за 2014 г. более 2 000 школьников возвращены в школу)</p>
<p>Совместно с представителями системы образования и родительскими комитетами: проведено более 10 тыс. рейдов и выявлено более 4,5 тыс. правонарушений, посещены по месту жительства около 16 тыс. подростков, состоящих на внутришкольном учете, и более 10 тыс. неблагополучных семей</p>
<p>В работу ведомственных спортзалов «Динамо» вовлечены более 3 тыс. несовершеннолетних, состоящих на учете в органах внутренних дел, и 812 несовершеннолетних из неблагополучных семей</p>
<p>В учебных заведения установлены ящики для анонимных обращений (7 тыс.) и проводятся анонимные анкетирования учащихся школ</p>
<p>В органах внутренних дел функционируют телефоны доверия</p>
<p>Действуют рабочие группы по борьбе с лицами, занимающимися поборам и вымогательством в учебных заведениях</p>
<p>Совместно с местными исполнительными органами проводится работа по установке камер видеонаблюдения в учебных заведениях (2 377 шт.)</p>
<p>Меры по адресной профилактической работе с неблагополучными семьями: более 12 тыс. семей на учете в ОВД, в которых воспитываются более 18 тыс. детей</p>

Источник: Статистическая отчетность МВД РК

Сведения о количестве оконченных уголовных дел по статье 181 УК РК (вымогательство), совершенных несовершеннолетними лицами в 2013-2015 гг.

Источник: Статистическая отчетность МВД РК

Сведения о количестве окончанных уголовных дел по статье 181 УК РК (вымогательство), совершенных в отношении несовершеннолетних в 2013-2015 гг.

Источник: Статистическая отчетность МВД РК

Кроме того, ежегодно за неисполнение обязанностей по воспитанию детей к административной ответственности привлекается более 4 тыс. родителей или лиц, их заменяющих, а по материалам органов внутренних дел судами принимается около 1 тыс. решений о лишении родительских прав.

6.2. АНТИОБЩЕСТВЕННЫЕ ЯВЛЕНИЯ В МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ

Девиантное поведение характеризует поступки и действия индивида, вступающего в конфликт с социальными нормами общества. Провоцируют девиантное поведение социально-экономические условия, семейно-бытовые и межличностные отношения, социально-культурное окружение. В социологии к предпосылкам отклоняющегося поведения относят безработицу, бедность, бродяжничество, душевные заболевания и т.п.

В соответствии с результатами исследований ученых-криминологов, для молодежной среды в современных условиях характерны такие тенденции, как:

- аддиктивность, проявляющаяся в эмоционально-психологической зависимости от алкоголя, табака, наркотиков, компьютерных игр, от виртуального общения в сети Интернет;
- вседозволенность – как безграничная свобода от всяких общечеловеческих норм и правил, выражающаяся в распушенности, несдержанности;
- саморазрушение – как склонность к суициду.

Все это способствует широкому распространению девиантных социокультурных практик в молодежной среде, зачастую ведущих к формированию негативной направленности молодежных субкультур [2, с. 9-11].

Вместе с тем борьба с девиантными социокультурными практиками в молодежной среде имеет свои сложности. Так, динамика молодежной преступности изменяется быстрее преступности взрослых, и потому требует непрерывного мониторинга и регулирования. Кроме того, нужно учесть и то, что потребность общества в сдерживании роста социальных девиаций очевидна, но в то же время отсутствует достаточно разработанный и апробированный научный инструментарий, позволяющий определить отклонения в поведении на ранних стадиях, измерить и оценить их, проследить динамику [3, с. 5-6].

Девиантное поведение проявляется во вредных привычках, пагубность которых молодежь может не осознавать. Наиболее распространенными формами девиантного поведения молодежи сегодня являются алкоголизм, наркомания и игромания.

Статистические сведения о возрастном составе лиц, совершивших преступления в состоянии алкогольного опьянения за 2014 год и 6 месяцев 2015 года

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК

Самое опасное заключается в том, что в состоянии алкогольного и наркотического опьянения молодежь идет на совершение преступлений. Нас, в первую очередь, интересует аспект проблемы алкоголизма и наркомании, связанный с совершением преступлений.

Как показывает статистика, количество лиц, совершивших преступления в состоянии алкогольного опьянения, с каждой возрастной группой демонстрирует значительный рост (в 7-8 раз, а в последней возрастной группе – в 5 раз).

Вместе с тем данные за 1-е полугодие 2015 года показывают значительное снижение динамики роста преступлений, совершенных в состоянии алкогольного опьянения: во всех возрастных группах – почти в 2 раза, а в возрастной группе 21-29 лет – более чем в 3 раза.

Статистические сведения о возрастном составе лиц, совершивших преступления в состоянии наркотического опьянения за 2014 год и 6 месяцев 2015 года

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК

Анализ сведений о возрастном составе лиц, совершивших преступления, в состоянии алкогольного опьянения за 2014 год и за 6 месяцев 2015 года, позволяет сделать вывод о кардинальном снижении количества лиц, совершивших преступления в состоянии алкогольного опьянения в возрастной категории 21-29 лет. Так, если за 2014 год данной категорией лиц в состоянии алкогольного опьянения было совершено 5 511 преступлений, то за первые полгода 2015 года было совершено всего 622 преступления.

В региональном разрезе по 2014 году во всех возрастных группах, кроме первой (от 14 до 15 лет), доля трех областей – Костанайской, Восточно-Казахстанской и Алматинской – составляет в среднем от 30% – до 40%.

Например, в возрастной группе от 18 до 20 лет из общего числа лиц, совершивших преступления в состоянии алкогольного опьяне-

ния за 2014 год в 1 037 чел., доля указанных трех областей составляет: в Костанайской – 164 человека, т.е. более 15%, ВКО – 148 человек, т.е. около 15% и Алматинской области – 102 человека, т.е. примерно 10%.

В возрастной группе от 21 до 29 лет из общего числа лиц, совершивших преступления в состоянии алкогольного опьянения за 2014 год в 5 511 человек, доля указанных трех областей составляет: в Костанайской – 721 человек, т.е. примерно 13%, ВКО – 720 человек, т.е. примерно 13% и Алматинской области – 531 человек, т.е. около 10%.

Такой же тренд в целом сохраняется и по итогам первых 6-ти месяцев 2015 года.

Вместе с тем для установления причин «особых» показателей указанных трех областей потребуется дополнительное исследование, которое следует провести в ближайшее время, поскольку в национальном докладе невозможно осуществить достаточно глубокое изучение всех проблем, существующих в этой области.

В чем-то похожую динамику демонстрирует статистика по возрастному составу лиц, совершивших преступления в состоянии наркотического опьянения за 2014 год и первые 6 месяцев 2015 года.

В отношении преступлений, совершенных в состоянии наркотического опьянения, вызывает интерес резкое увеличение количества таких преступлений в рамках возрастной категории 18-20 лет. Так, если за 12 месяцев 2014 года было зарегистрировано 18 преступлений, то за 6 месяцев 2015 года было зарегистрировано 61 преступление, то есть почти в 4 раза больше. Для установления причин такого роста необходимо проведение дополнительного специального исследования.

Следует полагать, что довольно ощутимое снижение количества лиц, совершивших преступления в состоянии алкогольного или наркотического опьянения, с одной стороны, является заслугой государственных органов, серьезно взявших за профилактику правонарушений в данной сфере. С другой стороны, здесь нельзя упускать и влияние объективных факторов, таких, как вступле-

ние в силу новых Уголовного кодекса РК и Кодекса об административных правонарушениях РК, которые значительно ужесточили наказания за совершение правонарушений в состоянии алкогольного или наркотического опьянения и т.д.

Сведения о результатах постановки на учет лиц, злоупотребляющих наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами

Рис. 6.13

Охват	2014 (6 мес.)	2015 (6 мес.)	Изменения в %
Всего по РК	37 003	32 672	-11,7%
Из них несовершеннолетних	897	262	-70,8%

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК.

Наркомания понимается как разновидность девиантного поведения, выражающаяся в потреблении молодежью наркотических или иных токсических средств. Борьбе с наркоманией могут способствовать меры социального, экономического, культурного характера, в том числе и те, которые применяются для искоренения алкоголизма, но с учетом специфики наркомании.

Приведенная статистика позволяет установить, что если в 2014 году в общей массе наркозависимых лиц несовершеннолетние составляли менее 3%, то в 2015 году их доля снизилась до цифры менее 1%.

При этом в течение календарного года количество несовершеннолетних лиц, злоупотребляющих наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами, снизилось в 2,5 раза – до 70,8%.

Сведения о результатах постановки на учет несовершеннолетних лиц, злоупотребляющих наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами

Рис. 6.14

Количество несовершеннолетних		Рост (+) снижение (-) %	Возрастной состав							
			до 14 лет включительно		15-17 лет		18-30 лет		31 год и выше	
пред.	текущ.		пред.	текущ.	пред.	текущ.	пред.	текущ.	пред.	текущ.
897	262	-70,8%	212	25	685	237	10922	9375	25184	23035

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК.

Приведенная таблица демонстрирует, что наибольшее количество лиц, злоупотребляющих наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами, находится в возрастной группе 18-30 лет.

Среди новых угроз для молодежи в последние годы особое внимание обращает уход молодых людей в различные нетрадиционные для нашей страны религии, а также в религиозные секты.

Из числа новых угроз для молодежной среды следует особо выделить игроманию (игровую зависимость, лудоманию, гэмблинг-зависимость) – разновидность психологической зависимости, которая заключается в потребности в азартных играх с одновременной утратой интереса к матери-

альным, семейным, социальным ценностям. Наиболее распространенный вариант игромании – зависимость от компьютерных игр.

Если на начальной стадии игровой зависимости можно попробовать справиться с данным недугом, не прибегая к помощи врачей, путем стабилизации обстановки в семье, избегания конфликтов, скандалов, «переключения» зависимого человека на активный отдых, встречи с друзьями, другие хобби, путешествия, то на последующих стадиях необходима специализированная помощь психотерапевта. Учитывая психологические причины развития зависимости, особенности конкретной личности, психотерапевт должен разработать индивидуальную эффективную методику лечения зависимости от компьютерных игр.

Существующие методики статистического учета антиобщественных действий не позволяют регистрировать такую новую угрозу, как игромания, поскольку она имеет высоклатентный характер. Поэтому задачей на ближайшее будущее для правоохранительных органов и научного сообщества должно стать решение проблемы учета и регистрации таких новых угроз, как игромания, а также выработка методов борьбы с ней.

6.3. СУИЦИД СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

В силу антиобщественного характера данного явления, а также высокой степени общественной опасности суицидального поведения его можно рассматривать вместе с другими видами девиантного поведения молодежи.

Проблема суицидов сегодня приобретает глобальный характер, что подтверждается последними данными Всемирной организации здравоохранения, согласно которым за 2012 год в результате самоубийств погибло порядка 800 тыс. чел. в мире. При этом ни расположенность региона, ни национальная ментальность значения, в принципе, не имеют, а основополагающим фактором становится психологическое состояние человека. Это означает, что самоубийство можно предотвратить [4].

По данным Министерства здравоохранения и социального развития РК число суицидов среди несовершеннолетних в республике в 2014 г. уменьшилось на 34,2% [4]. Вместе с тем в Национальном докладе «Молодежь Казахстана - 2014» приводятся цифры, согласно которым за 8 месяцев 2014 года в возрастной группе от 9 до 18 лет было совершено 130 самоубийств по сравнению со 144 самоубийствами в 2013 году, а в возрастной группе от 18 до 29 лет количество самоубийств практически не изменилось (498 вместо 497 годом ранее) [5].

Сложившаяся ситуация потребовала принятия комплексных мер «экстренного» характера, в результате которых в 2014 году удалось снизить количество случаев суици-

да: с 292 суицидов и 597 попыток в 2013 году до 192 суицидов и 509 попыток [6].

Однако уже за первую половину 2015 года число суицидов составило 101 самоубийство и 224 попытки, что свидетельствует о сохранении тревожной тенденции.

Как свидетельствуют приведенные цифры (рисунок 6.15), статистика фиксирует тенденцию снижения количества суицидов, и в этом заслуга многих государственных органов. Так, в Казахстане ведется даже статистика, отслеживающая незавершенные попытки самоубийств, чего нет в большинстве стран мира. Если брать Министерство здравоохранения и социальной работы РК, то при нем создан и уже два года функционирует социально-психологический совет и бригада экстренного реагирования. В 2012 – 2013 годах в рамках Министерства был реализован проект по предупреждению суицидов и насилия в отношении детей, в котором приняли участие Акмолинская, Карагандинская, Костанайская, Западно-Казахстанская и Восточно-Казахстанская области. В рамках проекта анализировались причины уже совершенных самоубийств, в работу вовлекались школьные психологи. В 2015 году при поддержке Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) стартовала Программа превенции суицидов в Кызылординской области, в которой должны принять участие зарубежные эксперты и которая содержит в себе информационный и обучающий компоненты, а также выявляет группы риска [7].

Рис. 6.15
Данные о количестве совершенных самоубийств и попыток самоубийства

Годы	2013	2014	2015
Количество суицидов (в т.ч. среди несовершеннолетних)	3 506 (292)	3 124 (192)	(101)
Количество попыток суицида несовершеннолетних	597	509	224

Источник: Казахстанская правда. – 2015. – 8 августа. – С.6.

Большая ответственность ложится на плечи психологов, работающих в сфере образования, поэтому специально разработанные программы и планы по профилактике суицидов в республике предполагают их обучение, проведение тренингов и мастер-классов. Подготовлена методическая литература. Активно работает «прямая линия» с директорами школ, руководителями высших учебных заведений, работниками заинтересованных ведомств. В результате к ним напрямую поступают любые тревожные сигналы о детях, которые уже пытались или еще только думают о совершении суицида [7].

Эффективность в профилактике суицидов повысилась, в том числе и благодаря комплексным действиям государственных органов. Так, чтобы выявлять и пресекать суицидальные проявления среди несовершеннолетних, МВД реализует план профилактических мероприятий. Для этого из наиболее опытных сотрудников криминальной и административной полиции были созданы постоянные рабочие группы. Полицейские ежемесячно проводят встречи с работниками образования по своевременному предоставлению информации о лицах, занимающихся поборами в учебных заведениях, поскольку часто именно подобные случаи, сопровождаемые унижениями и побоями несовершеннолетних, становятся причинами не только физических, но и душевных травм, которые приводят к печальным последствиям. С этой же целью для определения морально-психологического климата в учебных заведениях школьными инспекторами регулярно проводится анкетирование учащихся. Совместно с органами образования устанавливаются ящики для анонимных обращений (уже установлено 6 877 ящиков). Кроме того, при поддержке местных исполнительных органов устанавливаются камеры видеонаблюдения в учебных заведениях (действуют 2 377 камер) [6].

В соответствии со статистикой, представленной Министерством здравоохранения и социального развития РК, за 2014 год численность молодежи, совершившей суицидальные попытки, составила 546 человек.

Данные за 2014 год о численности молодежи, совершившей суицидальные попытки

РИС. 6.16

	Всего	15-17 лет	18-24 года	25-29 лет
Муж.	546	46	232	268
Жен.	779	219	361	199

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК

Обращает внимание факт, что количество суицидальных попыток у несовершеннолетних мужского пола возрастает в зависимости от возрастной группы. В то же время у несовершеннолетних женского пола количество суицидальных попыток максимально возрастает в возрастной группе от 18 до 24 лет и резко снижается в возрастной группе 25-29 лет.

Кроме того, заметно, что в возрастной группе 15-17 лет количество суицидальных попыток несовершеннолетних женского пола почти в пять раз превышает аналогичный показатель у несовершеннолетних противоположного пола. Такую существенную разницу, видимо, можно объяснить лишь более тонкой и восприимчивой натурой молодых девушек по сравнению с ровесниками-юношами.

В разрезе регионов очень сильно выделяются цифры по Костанайской (224 суицидальных попыток несовершеннолетних) и Восточно-Казахстанской области (366 попыток), которые в разы больше цифр по другим областям (например, в Атырауской области – 23 попытки, в Западно-Казахстанской области – 14 попыток и т.д.).

Основными причинами суицида несовершеннолетних специалисты считают ссоры с родителями, неразделенную любовь, деструктивное влияние Интернета. В целом, все эти причины упираются в проблему ослабления ориентиров семейных отношений и снижения духовно-нравственных ценностей.

В рамках проведенного фокус-группового исследования был сформулирован соответствующий вопрос, касающийся мнения интервьюеров о причинах суицидов среди молодежи и мерах их недопущения.

Мнение экспертов о причинах суицидов

Р/С.
6.17

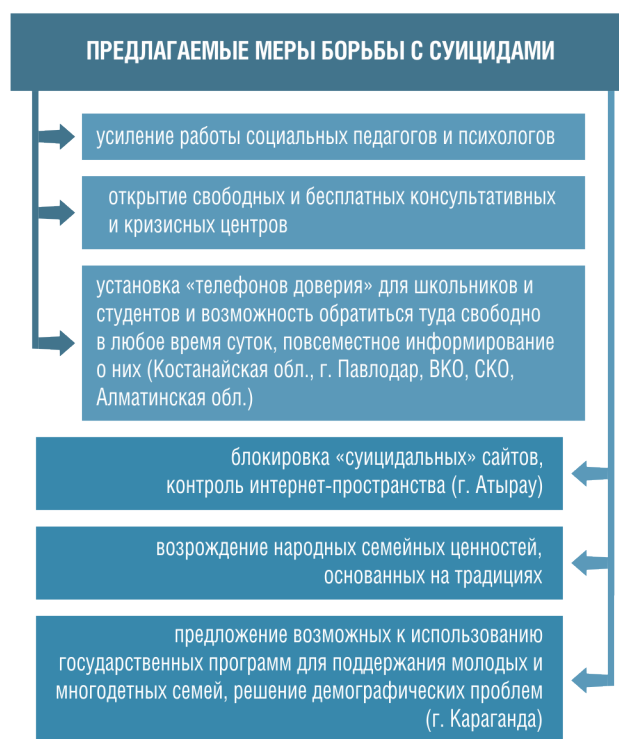
Источник: Результаты социологического опроса (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби за 2015 год)

Для решения вышеуказанных проблем специалисты рекомендуют совместными усилиями государственных органов и гражданского общества создать целостную систему семейного просвещения, где можно использовать практику организации в школах родительских лекториев, которые следует активно использовать для группового обсуждения актуальных проблем в воспитании детей, обмена жизненным опытом, формулировании предложений других родителей и специалистов.

По этому вопросу необходимо упомянуть, что в подавляющем большинстве фокус-групп в регионах и городах, а именно в г. Уральске, г. Актобе и Актыбинской обл., г. Павлодаре и Павлодарской обл., Северо-Казахстанской, Карагадинской, Атырауской областях и г. Астане, упомянули в качестве основных причин суицидов напряжение и давление со стороны как родителей, так и педагогического состава, а также личные переживания, возникающие во время сдачи ЕНТ и поступления в вузы. В этой связи в этих и других областях было выражено мнение о необходимости изменить ситуацию по дан-

ному вопросу, в частности, изменить систему сдачи экзаменов (г. Павлодар и Павлодарская обл., г. Караганда, Мангистауская обл., г. Усть-Каменогорск, Костанайская обл.).

Рекомендации экспертов по искоренению суицидов

Р/С.
6.18

Источник: Результаты социологического опроса (по данным Института государства и права КазНУ имени аль-Фараби за 2015 год)

Одной из важных проблем в данной сфере является разница в статистических показателях, что приводит к выводу либо о несовершенстве применяемой методики, либо о разных методах, используемых различными государственными органами. Так, например, по запросам в различные государственные органы эксперты получили статистические данные, которые имеют довольно значительное расхождение.

Кроме того, на ряд вопросов, адресованных государственным органам, эксперты не смогли получить ответов. В частности, Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК не смог предоставить данные о количестве молодых людей (по возрастным группам 14-18; 19-23;

24-29 лет), совершивших суициды (незавершенные / завершенные), с указанием причинно-следственных характеристик по временам (месяцам) года и дням недели, в процентах, в тысячах человек. А без этих данных не представляется возможным изучить влияние сезонного фактора (сезонных событий) на количество суицидов, связав их с теми или иными событиями.

Например, очень много говорится о том, что количество суицидов в возрастной группе 15-17 лет резко возрастает в период проведения Единого национального тестирования. Соответствующие статистические данные помогли бы либо опровергнуть это утверждение, либо подтвердить его. В последнем случае это означало бы, что Министерству образования и науки РК необходимо было бы вносить определенные изменения в правила организации и проведения ЕНТ с тем, чтобы искоренить саму «почву» для возможных суицидов.

* * *

Данные за 1-е полугодие 2015 года показывают значительное снижение динамики роста преступлений, совершенных в состоянии алкогольного опьянения: во всех возрастных группах – почти в 2 раза, а в возраст-

ной группе 21-29 лет – более чем в 3 раза. Об этом свидетельствует и кардинальное снижение количества лиц, совершивших преступления в состоянии алкогольного опьянения в возрастной категории 21-29 лет.

Динамика преступлений, совершенных в состоянии алкогольного опьянения, на протяжении последних нескольких лет демонстрирует устойчивое снижение.

В течение календарного года количество несовершеннолетних лиц, злоупотребляющих наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами, снизилось в 2,5 раза – до – 70,8%. Наибольшее количество лиц, злоупотребляющих наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами, находится в возрастной группе 18-30 лет.

Принятие комплексных мер «экстренного» характера по борьбе с суицидом позволило в 2014 году снизить количество случаев молодежного суицида и поддержать эту тенденцию в первой половине 2015 года. Однако в разрезе регионов существуют большие диспропорции в количестве попыток суицидов. Для установления причин этого необходимо проведение специального углубленного исследования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Балаева Б. В 2016 году начнется реализация второго этапа концепции государственной молодежной политики до 2020 года // Литер. – 2015. – 5 сентября.

2. Кулешова С.Н. Криминализация молодежной среды российского общества: дисс. ...канд. социол. наук: 22.00.06. – Ставрополь, 2009. – 177 с. – С. 9-11.

3. Мерзаканов С.А. Процесс криминализации российского общества и его влияние на отклоняющееся поведение

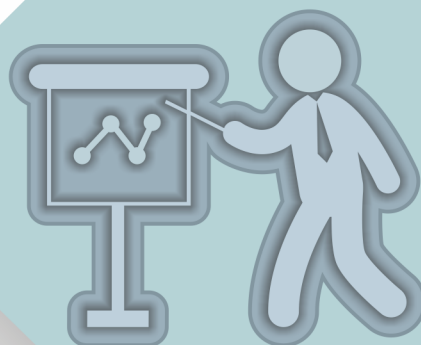
молодежи: дисс. ...канд. социол. наук: 22.00.04. – Новочеркасск, 2003. – 144 с. – С. 5-6.

4. Бержанова И. Тревожные мифы о суицидах // Казахстанская правда. – 2015. – 8 августа. – С. 6.

5. «Молодежь Казахстана - 2014». Национальный доклад. – Астана, 2014. – С. 151.

6. Оспанов А. У последней черты // Казахстанская правда. – 2015. – 8 августа. – С. 6.

7. Бержанова И. Тревожные мифы о суицидах // Казахстанская правда. – 2015. – 8 августа. – С. 6.

Глава 7

Молодежь

в общественно-политических процессах

7.1. МОЛОДЕЖЬ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ СТРАНЫ

В современных условиях молодежь оказывает большое влияние на общественно-политическую жизнь страны, развитие политической системы и дальнейшую демократизацию казахстанского общества. Исторический опыт показывает, что характер политического участия молодежи во многом определяет особенности политического процесса в стране.

По данным социологического исследования, молодежь достаточно высоко оценивает возможность участвовать в политических процессах (рисунок 7.1).

Оценка молодежи возможности участвовать в политических процессах по регионам

Рис. 7.2

Области	Очень хорошо (%)	В целом хорошо (%)	Средне (%)	Плохо (%)	Очень плохо (%)	Нет такой возможности (%)	Затрудняюсь ответить (%)
Акмолинская	15,8	26,7	28,9	14,4	2,2	6,7	5,6
Актюбинская	17,3	23,6	30,9	9,1	1,8	1,8	15,5
Алматинская	13,1	38,8	36,4	1,4	0,0	5,0	9,8
Атырауская	15,4	50,8	29,2	3,1	1,5	0,0	0,0
Жамбылская	15,1	33,6	30,8	5,5	0,7	0,0	14,3
Западно-Казахстанская	27,2	36,8	31,9	8,8	3,5	1,8	0,0
Карагандинская	12,8	25,6	37,8	9,3	5,2	2,3	6,4
Костанайская	12,5	30,8	34,6	7,7	1,9	1,0	11,5
Кызылординская	13,4	23,9	17,2	20,1	11,9	0,0	13,4
Мангистауская	21,0	65,4	11,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Южно-Казахстанская	15,8	26,6	34,2	8,9	2,8	2,2	9,5
Павлодарская	17,0	44,3	25,0	5,7	0,0	2,3	5,7
Северо-Казахстанская	15,5	32,8	20,7	10,3	1,7	5,2	13,8
Восточно-Казахстанская	15,9	31,8	34,1	4,0	4,0	4,0	6,3
г. Алматы	11,2	19,9	24,8	8,1	1,2	9,3	25,5
г. Астана	22,7	23,4	25,8	5,5	3,1	4,7	14,8

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

По совокупности ответов высоко оценили 46,8%, средне – 29,4%, более низко оценили всего 10,8%, свое равнодушие проявили 12,9%.

По регионам оценка была следующей (рисунок 7.2).

Наиболее высоко оценила возможность участия в политической жизни молодежь Ман-

гистауской области – 86,4%; Атырауской области – 66,2%; Западно-Казахстанской области – 54%. Наиболее низко оценили в г. Алматы – 31,1%, Кызылординской области – 37,3%. Основное количество респондентов полагает, что молодежную политику должны осуществлять совместно государство и молодежь [1].

Представляют интерес итоги опроса молодежи о форме участия в общественно-политической жизни страны. Респондентам было предложено выбрать несколько форм участия. Большинство ответило, что основной формой является участие в выборах, а также в деятельности политических партий, молодежных общественных организаций и движений. Также возрос интерес к такой форме участия, как волонтерство. Для дальнейшего развития данной формы участия необходимо законодательно закрепить волонтерскую деятельность и статус волонтера в РК, а также разработать систему стимулирования и поощрения их деятельности (рисунок 7.3).

Формы участия молодежи
в общественно-политической жизни страны, %

Рис.
7.3

Деятельность в политических партий	43
Молодежные общественные организации и движения	42
Волонтерство	23
Благотворительность	11
Участие в выборах	83
Обращения в государственные органы	25
Подписание массовых обращений, петиций, меморандумов	5
Участие в протестах, забастовках, демонстрациях	13

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

7.2. ЭЛЕКТОРАЛЬНОЕ УЧАСТИЕ МОЛОДЕЖИ

Исследование электорального участия молодежи позволяет утверждать, что поведение молодежи на выборах определяется рядом факторов политического, эконо-

мического, этнического, идеологического, психологического и т.д. характера. Ученые условно разделяют все многообразие факторов, определяющих электоральное поведение молодежи, на две группы: объективные и субъективные. К первым относят социально-экономические и политические факторы. Субъективные факторы включают в себя социально-демографические характеристики избирателя (пол, образование, возраст), степень информированности о политических программах партий и кандидатов, ценностные и политические ориентации. Иными словами, поведение молодежи имеет свои особенности, отражающие специфику социального положения отдельных групп молодежи, различия в их интересах и политических ориентациях. По тому, насколько доверяют молодые люди различным государственным и общественным структурам, можно судить не только об их политических настроениях, мотивах политического поведения, но и, безусловно, электоральной активности.

Так, согласно exit-poll, проведенного Центром социальных и политических исследований «Стратегия», на Президентских выборах 2015 года из общего количества проголосовавших граждан 25,7% избирателей являются представителями молодежи в возрасте от 18 до 29 лет [2].

Подавляющее большинство молодежи осознанно исполняет свой гражданский долг и участвует в выборах. 26 апреля 2015 года 96,6% молодых казахстанцев, участвующих в голосовании, с уверенностью отдали свои голоса за действующего Главу государства Н.А. Назарбаева. Результаты выборов однозначно свидетельствуют о высоком доверии молодежи к Президенту РК и поддержке его стратегического курса. Во многом это обусловлено воплощением идей Главы государства, связанных с молодежью, реализацией действенных подходов к решению проблем в молодежной среде.

Приведем мотивы участия молодежи в президентских выборах 2015 г. Так, подавляющее большинство – 68,7% ответило, что

участие в выборах было осознанным, это есть гражданский долг (рисунок 7.4).

Результаты exit-poll Центра социальных и политических исследований «Стратегия»

Исследование также показывает, что молодежь интересуется политическими реформами. Об этом свидетельствует то, что после озвучивания в 2015 г. Президентом страны Н.А. Назарбаевым о необходимости проведения пяти институциональных реформ большая часть молодежи проявила интерес к участию в их реализации (рисунок 7.5).

В разрезе регионов самую высокую заинтересованность течением реформ проявляет молодежь в Атырауской области. Более 80% респондентов из этого региона отметили, что подробно изучили сто шагов реализации реформ, собираются дальше следить за их развитием. Самые неосведомленные по этому вопросу молодые люди проживают в Алматы, чуть больше половины молодых людей из этого города признались, что ничего не слышали об указанных реформах [3].

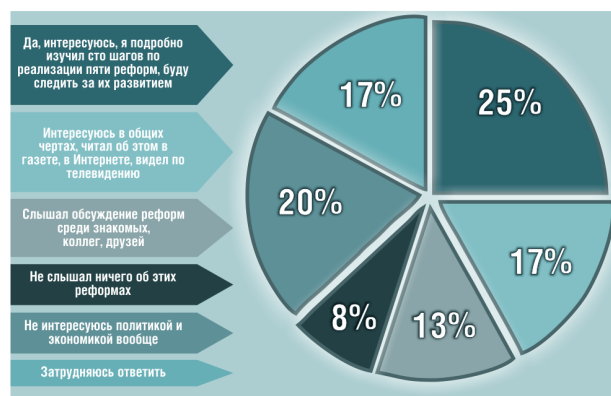
Участие молодежи в политических партиях и общественных организациях

В системе целенаправленных воздействий различных общественных и государственных институтов, посредством которых у молодежи Казахстана формируются определенные

ценности, умения и установки, необходимые для реализации своих социальных ролей и участия в общественно-политических процессах, важную роль играют политические партии и общественные организации. Соответственно, вопрос о том, за кем пойдет и кого поддержит молодое поколение, приобретает особую актуальность [4].

Рис. 7.5

Заинтересованность молодежи в реализации пяти институциональных реформ, %

Результаты социологического опроса молодежи (по данным НИЦ «Молодежь»)

На сегодняшний день наиболее активно и продуктивно ведут работу с молодежью те политические партии, которые имеют разветвленную сеть своих региональных представительств и продуманную стратегию работы с молодежью. К ним можно отнести «Нұр Отан», КНПК, ОСДП. В других партиях эта деятельность не оформилась в виде «молодежных крыльев». Наиболее известной в молодежной среде является партия «Жас Отан», которая имеет филиалы во всех областях страны, городах Астане и Алматы, а также отделения на районном и городском уровнях. В центральный совет «Жас Отан» входят депутаты Мажилиса Парламента, маслихатов всех уровней, лидеры молодежных НПО, молодые спортсмены и деятели культуры. Поэтому 51,1% респондентов указали, что слышали о такой организации, 26,4% респондентов (максимальное количество) хорошо знают суть деятельности этой организации

и 22,5% (наименьшее количество) ничего не слышали или не знают о «Жас Отан».

Как показывают результаты опроса, молодежь информирована о существовании политических партий и движений [5].

Выявление партийных предпочтений молодежи показывает, что наибольшей поддержкой пользуется правящая партия «Нұр Отан». На вопрос «Какую политическую партию Казахстана Вы поддерживаете больше всего?» 41,2% молодых людей ответили, что поддерживают партию «Нұр Отан». В то же время треть опрошенных признались, что не поддерживают никакие партии, 14,5% молодых людей не знают, какие партии действуют в Казахстане, 13,9% затруднились ответить на этот вопрос (рисунок 7.6).

Результаты социологического опроса молодежи (по данным НИЦ «Молодежь»)

В региональном разрезе, как следует из данных опроса, наиболее уверена в своих партийных предпочтениях молодежь Атырауской области – 88,2% поддерживают партию «Нұр Отан». В этом же регионе ниже доля молодых, которые не знают, какие партии действуют в Казахстане, и не поддерживают никакую политическую партию – соответственно 0,0% и 5,9%. Наиболее высок процент респондентов, не знающих казахстанские партии, в Акмолинской (37,5%) и Павлодарской (35,9%) областях. Южно-Казахстанская область лидирует по количеству

молодых людей, которые не поддерживают никакую партию – 44,5%. Если сравнивать молодежь гг. Астаны и Алматы, то сторонников «Нұр Отан» больше среди астанчан (соответственно 43,9% против 29,9%), а вот без партийных предпочтений больше молодежи в Алматы – 39,0% против 35,7% [3].

Среди других партий молодых сторонников имеет «Ак Жол» в Мангистауской области (1,5%) и в Акмолинской области (1,3%), у партии «Ауыл» – в Восточно-Казахстанской области (1,3%), в Жамбылской области 2,5% симпатизируют партии «Азат», в Западно-Казахстанской области 2,8% поддерживают коммунистов.

Таким образом, наиболее узнаваемая и положительно воспринимаемая молодежью политическая партия Казахстана – «Нұр Отан». Большинство молодежи нашей страны отметило, что эта партия активно осуществляет свою деятельность, которая воспринимается молодежью положительно.

Низкая поддержка казахстанской молодежи других политических партий связана со следующими причинами.

Во-первых, особую роль играет то, что деятельность многих политических партий не соответствует новой политической реальности.

Во-вторых, для определенной части молодежи становится характерным чувство неспособности через политическую партию решать свои проблемы. В то же время возможности этих политических партий отреагировать на требования удовлетворить потребности населения ограничены.

В-третьих, предвыборные программы редко отличаются друг от друга, в них не содержится реального механизма решений актуальных проблем молодежи.

Молодежь хорошо знает и участвует в деятельности таких организаций, как: «Жасыл Ел» (26,3%), Ассоциация стипендиатов «Болашақ» и «Жас Отан» (по 51,1%), «Жас Ұлан» (50,1%), Альянс студентов Казахстана (48,6%) и Ассоциация молодых предпринимателей (46%). В качестве организаций, о которых опрошенная молодежь ничего не

знает/не слышала, выступили: Союз рабочей молодежи (49,8%), Союз сельской молодежи (48,8%), Республиканский штаб студенческих молодежных трудовых отрядов (42,8%) и Ассоциация молодых депутатов (42,7%) [6].

Особая активность и наибольшая численность молодежных организаций наблюдается в Костанайской, Восточно-Казахстанской и Западно-Казахстанской областях. Наименьшая численность наблюдается в Атырауской, Мангистауской и Актюбинской областях.

В качестве проблемы отметим, что в Казахстане очень мало общественных организаций, занимающихся решением определенных проблем молодежи (работа с инвалидами, трудными подростками, социально незащищенной молодежью).

Молодежные организации рассматривают в качестве источника поддержки молодежи только 15,3% респондентов. Роль молодежных ресурсных центров в становлении молодых казахстанцев оценивается еще ниже – 6,9%. Вероятно, это связано с низкой степенью информированности о данных структурах, их целях, задачах и услугах, которые они могут оказывать молодежи. Поэтому необходимо конкретизировать их роль и донести эту информацию до каждого представителя молодого поколения.

Также параллельно с участием молодежи в деятельности политических партий и общественных объединений они могут представлять и защищать интересы своего этноса путем участия в этнокультурных объединениях. Созданием и курированием данных объединений занимается Ассамблея народа Казахстана.

Полагаем необходимым отметить развитие в Казахстане волонтерской деятельности. Она приносит ощутимый вклад в развитие чувства ответственности, выработки профессиональных навыков, гражданской активности казахстанской молодежи. По всем регионам Казахстана волонтерское движение набирает силу.

При проведении социологического исследования Институтом государства и права КазНУ им. аль-Фараби в регионах респонденты отмечали, что молодежь в своей основной

массе готова включиться в волонтерскую деятельность, реализацию масштабных социальных проектов, пройти школу молодежной политики и занять активную гражданскую позицию. По данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби, волонтерскую деятельность максимально поддерживают и считают, что надо развивать дальше – 42%; хотели бы участвовать, но нет времени – 12%; слышали, но не участвовали – 15%; участвовали иногда – 11%; затруднились ответить – 12%; не знают и не слышали – 8% [1].

По данным НИЦ «Молодежь», 17,6% молодежи участвовало в оказании помощи инвалидам, пенсионерам, сиротам; 13,5% участвовали в строительстве детских площадок; 20,2% респондентов принимали участие в массовых спортивных мероприятиях [3].

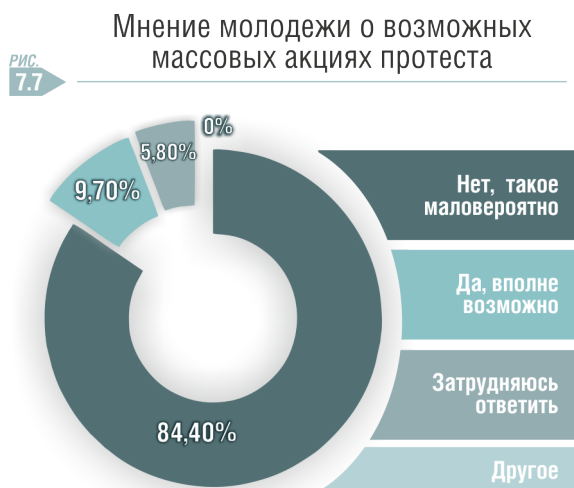
Для активизации процессов самоуправления и самоорганизации в рядах молодежи созданы необходимые институты, реализуются актуальные для молодежи проекты и программы. Особую роль в этом процессе должны выполнять молодежные ресурсные центры [1].

Также были высказаны мнения о необходимости активнее пропагандировать и финансировать работу МОО, МРЦ, СВЦ, ЦРМИ, создавать дворовые клубы и клубы по интересам, поддерживать и поощрять активную молодежь; проводить максимальное информирование, массовые PR-компании для молодежи; увеличить мотивацию молодежи к безвозмездной работе (система вознаграждения, подарки, моральные стимулы); увеличить количество молодежных социальных проектов с участием государства.

7.3. УРОВЕНЬ ПРОТЕСТНОЙ АКТИВНОСТИ МОЛОДЕЖИ

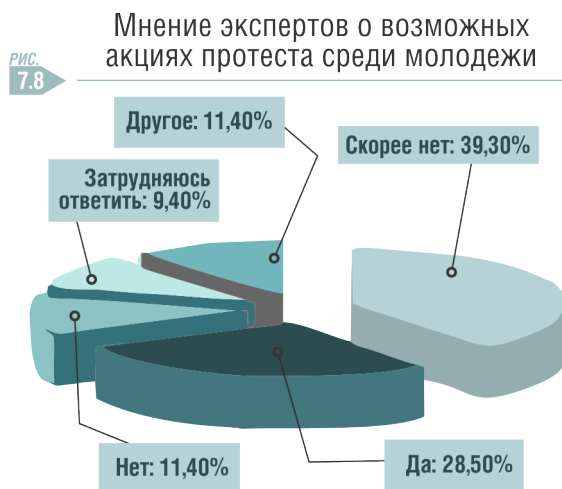
Как известно, мотивы протеста молодежи отражают не только их социально-экономические потребности, но и ценностные и политические ориентации. Поэтому можно утверждать, что причины протеста молодежи носят комплексный характер и являются результатами одномоментного сочетания разных факторов.

Оценка протестного потенциала молодежи по итогам социологического опроса показала, что в целом молодые респонденты считают маловероятной возможность массовых акций протеста по какому-либо поводу [2]. 84,4% отрицают подобную вероятность, лишь 9,7% ответили «да», 5,8% затруднились с ответом (рисунок 7.7).

Результаты социологического опроса молодежи (по данным НИЦ «Молодежь»)

Способность к активным действиям казахстанской молодежи рассматривалась в экспертном опросе, проведенном КазНУ им. аль-Фараби и КИСЭП в рамках проекта «Общественно-политическая стабильность как основа нового этапа развития Казахстана» (рисунок 7.8).

Результаты экспертного опроса кафедры политологии КазНУ им. аль-Фараби и КИСЭП

Следует обратить внимание на то, что 28,5% экспертов все же не исключают возможность массового протеста. А 39,3% экспертов не уверены в этом вопросе. В этой связи необходимо предвидеть причины данного явления. В исследованиях социологов факторы и причины возможных протестов больше сводятся к материальным проблемам. Респондентам на вопрос «Какая проблема может вынудить Вас пойти на публичную протестную акцию?» было предложено выбрать несколько вариантов ответа. 21,8% опрошенных ответили, что ни что не может вынудить их открыто протестовать. 23,9% молодых людей посчитали, что сокращение или увольнение с работы может вынудить к открытому протесту. 18,6% респондентов отметили проблему невыплаты зарплаты [3].

В целом, казахстанская молодежь не ориентирована на проявление той или иной разновидности деструктивной активности. В Казахстане отсутствуют политические силы, способствующие к консолидации протеста молодежи [7].

Для большинства молодежи наивысшей ценностью являются национальное единство, мир и согласие [8]. 28,5% респондентов указали, что важнейшей ценностью является единое будущее для всего народа Казахстана, 18,3% отметили важность национальной безопасности (рисунок 7.9).

Однако, вопрос возможности протеста актуализируется в условиях экономического кризиса в мире, что может выполнять функцию «спускового механизма». Поэтому важно проводить различие между разными триггерами протеста и осознавать порог протестного потенциала. Хотя эти пороги определяются особенностями каждой страны и эпохи, во многом они связаны с уровнем политического доверия и поддержки отдельных политиков и политических институтов [9].

Особо необходимо обратить внимание на так называемые новые формы протеста – флэшбомы, хэппенинги, перформансы, которые не носят массовый характер, но среди молодежи получают все большее распространение.

Рис.
7.9

Ценностные ориентации молодежи

Отдельные эксперты считают, что фактором, способствующим протесту, является развитие Интернета и социальных сетей. Вместе с тем социальные сети являются не столько причиной произошедших революций, сколько современным инструментом, используемым в интересах активизации протестных настроений, координации действий протестующих, информирования международной общественности о происходящих событиях. При этом главными условиями все-таки являются наличие соответствующих политических и социально-экономических причин для развития революционной ситуации, а также предрасположенность (психологическая готовность) определенной части граждан страны к участию в протестных акциях [10]. Здесь следует обратить внимание на молодежные социальные сети, которые могут явиться одним из индикаторов протестного потенциала.

В целом, казахстанские граждане при решении своих проблем не ориентированы на неконвенциональные протестные дей-

ствия и не склонны к применению нелегитимных способов, что снижает вероятность возникновения протестов насильственного характера. Однако в целях недопущения крайних форм протестности в казахстанском обществе требуются меры, направленные на решение, прежде всего, социально-экономических проблем.

7.4. РЕЛИГИЯ И МОЛОДЕЖЬ

С каждым годом в социально-культурной жизни Казахстана религия приобретает особое значение и религиозный фактор стал играть определенную роль в процессе личного становления молодежи, в формировании ее жизненных ориентаций, социальной, гражданской самореализации. Ценностный потенциал религии обусловлен тем, что способствует предотвращению негативных явлений, таких как алкоголизм, наркомания и т.д. В то же время социально-экономические, политические, культурные процессы, происходящие в обществе, влияют на поведение и мировоззрение молодежи.

На основе сравнительного анализа социологических исследований, проведенных в Казахстане на протяжении с 2003 по 2009 гг., выявлена устойчивая динамика роста религиозной идентификации среди молодого поколения. По мнению исследователей, религиозности молодых присущ диффузный, поверхностный характер, а также низкий уровень знаний и исполнения религиозных обрядов, невысокая активность участия в религиозной жизнедеятельности. Молодые люди, позитивно оценивая роль религии в обществе, при отнесении себя к той или иной конфессии исходили из этнической и культурной традиций (казах – значит мусульманин, русский – значит православный) [11].

Результаты опроса, проведенного Научно-исследовательским центром «Молодежь» [8], показывают, что увеличение числа религиозной молодежи, по мнению 35,2% молодых людей, может негативно отразиться на обществе. Из них 19% респондентов обеспокоены угрозой потери ориентации на свет-

ские ценности, 16,2% высказываются о риске проявления межконфессиональной напряженности. «У граждан Казахстана преобладает светское сознание, поэтому это никак не повлияет на ситуацию в стране», – считают 27,7% ответивших. Четверть респондентов положительно оценивает рост числа молодежи, воспитанной в духе приверженности религиозным ценностям. В их числе 15,4% респондентов придерживаются мнения, что тем самым молодежи прививаются духовно-нравственные качества, а 10,7% полагают, что религиозные нормы и светское законодательство совпадают. Затруднились дать ответ 10,9% респондентов (рисунок 7.10).

Мнение респондентов на вопрос «Как, по Вашему мнению, увеличение числа религиозной молодежи может повлиять на общественно-политическую ситуацию в стране?», %

РИС. 7.10

Проводимые исследования свидетельствуют о существовании неверных трактовок и понимания таких понятий, как «верующий» и «религиозный», «религиозность» и «светскость». Часто понятия «верующий», «религиозный», «религиозность» отождествляются. Но, по сути, это разные понятия. Религиозность – это в большей степени ритуальная часть, проявление внешних атрибутов веры.

Вера больше связано с внутренним миром человека. К примеру, в социологии религии различают несколько типов верующих: глубоко верующие, у которых религиозная вера играет определяющую роль в их жизни и поведении; верующие, у которых религиозная вера занимает второстепенное место и слабо мотивирует их поведение; колеблющиеся, которые проявляют колебания в отношении выбора между религией и атеизмом.

В этой связи интерес представляют данные Аналитического отчета по итогам проведенного социологического исследования «Мировоззренческие и духовные ценности молодежи на современном этапе: оценка состояния, проблемы, пути решения» по заказу Института философии, политологии и религиоведения МОН РК. Показатели среди молодежи составляют: 75,7% в возрасте 18-29 лет называют себя в той или иной степени верующими; 16,7% – не считают себя верующими; 7,6% – затруднились ответить [12, с. 19-22]. По конфессиональному признаку: 58,3% – мусульмане, 36,7% считают себя православными христианами. Незначительная часть молодежи представлена различными другими конфессиональными группами: 0,2% – буддисты; называют себя католиками – 0,1%, протестантами – 0,1%. Не соотносят себя ни к какой-либо религии – 2,3%, затруднились ответить – 2,3%.

Приведенные данные указывают на преобладание в казахстанском обществе приверженцев ислама и православного христианства, а также идентифицирующих себя с католиками и протестантами. Среди граждан есть и такие, которые не могут четко идентифицировать себя с религиозной позиции. Цифры не отражают, какой процент из них составляют глубоко верующие и религиозные. Следовательно, актуальным остается вопрос выявления причин и особенностей религиозной идентификации казахстанской молодежи, при этом рост религиозности молодежи рассматривать как институт социализации или как духовно-нравственный поиск и обретение культуры. Почему молодежь выбирает религию? Это мировой тренд, тен-

денция которого будет развиваться или нечто иное. Чем обусловлен их выбор? Какова мотивация? Каким образом соотносить светскость, религиозность, духовность?

Согласно данным социологического исследования Комитета по делам религий Министерства культуры и спорта Республики Казахстан, среди респондентов в возрасте от 14 до 29 лет в совокупности 86,8% причисляют себя к верующим, из них только 15,6% опрошенных являются практикующими верующими, строго соблюдающими религиозные предписания и обряды, превалирующая часть респондентов – 71,2% – относят себя к верующим, религиозность которых ограничивается праздниками и соблюдением некоторых формальностей. Количество неверующих составило 10,6%, агностиков – 2,2%.

Как показано выше, наиболее многочисленной группой являются умеренные верующие, т.е. те, кто ограничиваются религиозными праздниками и обрядами. В их рядах чаще всего встречаются представители православия (96,5%) и ислама ханафитского мазхаба (83,1%).

В целом большая часть молодежи Казахстана в возрасте от 14 до 29 лет независимо от этнических и половозрастных особенностей относится к умеренным верующим.

Также стоит отметить, что каждый 10-й респондент считает себя неверующим. Приверженцы данной позиции чаще встречаются в областных центрах и малых городах. В среднем каждый третий житель областных центров считает себя неверующим, в малых городах – 14%.

Религиозное поведение большинство опрошенных также демонстрирует поверхностную религиозность. Так, 60% опрошенных не совершают чтение 5-кратного намаза, молитвы, регулярное выполнение характерно только для 9,3% опрошенных. В большей степени это жители малых городов, преимущественно жители Алматинской, Акмолинской, Кызылординской и Мангистауской областей. Чтение 5-кратного намаза, молитвы чаще встречается среди мужчин – 11,6%, среди женщин – 7,2%; в возрасте от 25 до

29 лет – 13%, практикующих верующих – 20,4%.

Каждый четвертый опрошенный отметил, что редко выполняет религиозные обряды, среди православных данный показатель составляет 28,6%, среди ханафитов – 24,1%, преимущественно респонденты в возрасте от 14 до 25 лет.

Постоянный интерес к религиозной литературе выше среди:

- представителей мужского пола – 12,6%, в то время как среди женщин – 7,6%;
- зрелой молодежи: 12,6% – среди 25-29-летних, 9,5% – среди 19-24-летних, 7,7% – среди 14-18-летних;
- практикующих верующих – 17,8%, причем среди православных этот вариант не выбрал ни один респондент, среди ханафитов – 11,6%.

Интерес к медиафайлам по религиозной тематике в той или иной степени присущ только для некоторой части молодежи, 42,2% опрошенных вообще не интересуется данным направлением. Регулярный интерес проявляют 12,6% опрошенных, иногда интересуются – 17,9%, редко – 27,3%.

Стоит также отметить достаточно низкий интерес молодежи к религии в целом. В совокупности 20,5% опрошенных отметили, что интересуются религией. Из них 10,5% проявляют интерес к религии, но ничего не принимают для поиска информации.

Каждый второй опрошенный отметил, что не имеет повышенного интереса, совсем не интересуются 11,5% опрошенных.

Данные Аналитического отчета раскрывают факторы, влияющие на формирование религиозного сознания молодых людей [12] (рисунок 7.11).

По результатам ответов основные факторы, влияющие на формирование религиозного сознания для большинства молодежи Казахстана, – это родители и родственники. В то же время обращает на себя внимание тот факт, что на формирование религиозного сознания для большинства молодежи Казахстана влияют старшее поколение родственников. Стоит обратить внимание на тот факт,

что на формирование религиозного сознания почти каждого десятого молодого человека в нашей стране влияет «поиск опоры в трудных жизненных ситуациях» и «верующие знакомые/друзья». Указанную категорию молодежи можно считать уязвимыми в отношении влияния нетрадиционных для Казахстана религиозных течений, в том числе экстремистского толка.

Источник: Аналитический отчет Института философии, политологии и религиоведения

Опираясь на данные Комитета по делам религий Министерства культуры и спорта РК, отметим, что в республике с каждым годом наблюдается рост количества религиозных объединений. Для сравнения, в 2014 году в республике было зарегистрировано 3 514 религиозных объединений, количество конфессий составило 18 [13]. По состоянию на первое полугодие 2015 г., в республике зарегистрировано 3 563 религиозных объединений [13]. За год число религиозных объединений увеличилось на 49 единиц. На-

большее увеличение количества РО показывают г. Алматы, Алматинская и Акмолинская области, Павлодарская область. В целом, наиболее всего РО и филиалы сконцентрированы в ЮКО (848), Алматинской (553), Жамбылской (325), Карагандинской (316) областях, ВКО (309).

Исследование показывает, что в большинстве своем 54,8% респондентов склонны рассматривать религию как объединяющий и стабилизирующий фактор. Больше трети опрошенных респондентов утверждают обратное – 37,2%. Не знают ответа – 8,1%.

Данные социологического исследования Комитета по делам религий Министерства культуры и спорта Республики Казахстан показывают достаточно высокую религиозную терпимость казахстанской молодежи, которая отчасти проявляется в признании равенства всех религий. Так, 58,3% опрошенных отметили равенство всех религий. Религиозный изоляционизм характерен для каждого четвертого опрошенного, доля затруднившихся ответить – 16,6%.

Религиозная толерантность – одна из базовых задач государственной политики, для достижения которой ведется соответствующая работа. Так, по мнению 80% опрошенных, работа государства в этом направлении ведется достаточно успешно.

Молодое поколение казахстанцев, по данным НИЦ «Молодежь» [8], считает, что религия, безусловно, оказывает влияние на жизнь молодых. В особенности религиозный фактор сильно проявляется в семейных отношениях и в сфере национальной безопасности. Существенное влияние ощущается в области образования, а наименьшее влияние религия оказывает на экономику страны, финансы и здравоохранение. Проблему влияния религии на национальную безопасность молодежь склонна рассматривать сквозь призму проникновения в страну различного рода экстремистских и террористических группировок, религиозных организаций деструктивного толка, дестабилизации страны.

Вовлеченность граждан в террористические группы объясняется мировоззренче-

скими причинами. К примеру, по сведениям Совета безопасности Казахстана на сегодняшний день около 400 граждан Казахстана выехали в Сирию и Ирак на контролируемые группировкой ИГИЛ территории для участия в военных действиях [16].

По информации спецслужб Казахстана, на стороне ИГИЛ воюют более 300 граждан Казахстана [16]. По мнению представителей духовенства и теологов, в последующем они могут вернуться на родину. Данный факт – новый вызов для казахстанского общества, необходимо быть готовыми к процессу возвращения последователей радикальных религиозных течений в страну, боевиков, которые способны на любые действия экстремистского характера.

В настоящее время экстремизм представляет реальную угрозу безопасности общества и государства. В свои ряды экстремисты вовлекают молодежь, широко используя современные информационные технологии. Согласно СМИ Казахстана, число сайтов экстремистской и террористической направленности за последние годы возросло более чем в три раза. Основными посетителями этих сайтов являются подростки и молодые люди 12-17 и 18-35 лет. Призывы к джихаду можно встретить на многих «скрытых» сайтах, активных ссылках, завуалированных под псевдотуристические компании, сайты знакомств и прочее. Как заявляют СМИ, ссылаясь на компетентные органы, бороться с такими сайтами крайне сложно. Закрытые экстремистские сайты вновь открываются под другими названиями. Это же отмечают и эксперты, «если в 2014 году в интернете выявлено 432 сообщества джихадистского толка, то за три квартала 2015 года в шесть раз больше» [15].

Приведенные данные сигнализируют о необходимости проведения комплексной, масштабной и планомерной программы действий по предотвращению распространения религиозного радикализма, идей экстремизма и терроризма среди молодых казахстанцев. Отметим, что в этом направлении начата большая работа. В 2014 году при Комитете по делам религий МКС РК был создан Совет

по взаимодействию с неправительственными организациями. В состав Совета вошли руководители 30-ти общественных организаций по различным направлениям деятельности (исследовательские, информационно-реабилитационные, образовательные, военно-патриотические, правозащитные, молодежные и др.). В работе Совета на постоянной основе участвуют представители таких молодежных организаций, как ОО Молодежное крыло «Жас Отан» при партии «Нұр Отан», ОЮЛ «Конгресс молодежи Казахстана» и ОО «Ассоциация стипендиатов Международной стипендии Президента Республики Казахстан “Болашак”». Комитет по делам религий МКС РК к своей работе привлекает представителей наиболее активных молодежных организации путем их включения в составы республиканских и региональных информационно-разъяснительных групп по вопросам религии.

Ежегодно Комитетом по делам религий МКС РК совместно с МОН РК разрабатывается и реализуется План мероприятий по профилактике религиозного экстремизма и терроризма среди молодежи. За 2014 год было проведено около 8 тыс. мероприятий с участием более 750 тыс. представителей молодежи (14-29 лет), профилактической работой, направленной на формирование сознания, не приемлющего идеи экстремизма и терроризма. По итогам первого полугодия 2015 года среди молодежи проведено более 9 тыс. разноформатных мероприятий с участием более 560 тыс. представителей молодежи [13].

Среди мер противодействия религиозной радикализации молодежи – закрытие интернет-сайтов, пропагандирующих деятельность экстремистских и террористических структур. В качестве приоритетных превентивных мер стало проведение информационно-разъяснительной работы с широкой аудиторией для формирования в обществе атмосферы неприятия идей терроризма и экстремизма. Также проводится мониторинг информационного поля и принятие мер по ограничению доступа казахстанских пользователей к противоправной информации.

* * *

Молодежь активно участвует в общественно-политическом процессе, демонстрирует высокую электоральную культуру. Формы политического участия свидетельствуют о поддержке курса сохранения гражданского мира и укрепления политической стабильности.

Отношение молодежи к религии имеет следующие особенности: в целом половина молодежи против акцентирования внимания к религиозной тематике в общественной сфере; во внешней и внутренней политике государства, в сфере образования, здравоохранения выступает за четкое разграничение деятельности религиозных организаций. Одна третья часть не причисляет себя ни к верующим, ни к религиозным людям, при этом еще треть демонстрирует четкую религиозную идентификацию.

Большая часть молодежи обеспокоена ре-

лигиозной обстановкой в стране, проявляет настороженность по отношению к деструктивным религиозным течениям, при этом подавляющее большинство молодежи проявляет терпимое отношение к представителям конкретных конфессий.

Таким образом, учитывая современную ситуацию, необходимо пропагандировать среди подрастающего поколения принципы светского государства, воспитывать в рамках традиционных ценностей казахстанского общества. На опережение вести эффективную работу по предотвращению терроризма и экстремизма, разработать новые технологии работы в интернет-пространстве в соответствии с современными вызовами и тенденциями. Курирующим государственным органам уделять внимание решению социальных проблем всех категорий молодежи: получения образования, трудоустройства, безработицы, жилищных проблем, досуга и др.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Результаты социологического исследования Института государства и права. – Алматы, 2015.
2. Exit-poll, проведенного Центром социальных и политических исследований «Стратегия» // www.ofstrategy.kz на Президентских выборах 2015 года
3. Изучение общественно-политической ситуации в молодежной среде. Аналитический отчет по результатам социологического исследования НИЦ «Молодежь». – Астана, 2015.
4. Шойкин Г. Участие казахстанской молодежи в деятельности политических партий // Казахстан-Спектр. – 2004. – №3. – С. 60–66.
5. Ешпанова Д.Д. Социально-политические ориентации казахстанской молодежи // Институт парламентаризма. – 2013. – №1(19). – С. 78–87.
6. Национальный доклад «Молодежь Казахстана -2014», МОН РК.
7. Насимова Г. Уровень социальной конфликтности в Казахстане: риски и потенциальные угрозы //Центральная Азия и Кавказ. – 2012. – №4. – С. 104.
8. Состояние государственной молодежной политики: потребности и социальные практики. Аналитический отчет по результатам социологического исследования НИЦ «Молодежь». – Астана, 2015.
9. Онуков О. Кризис и социальная мобилизация в государствах переходного периода //http://europeandcis.undp.org/
10. «Сумеречная зона» или «ловушки» переходного периода. – Алматы, 2013. – С. 264.
11. Билялов С.А. Особенности религиозности современной казахстанской молодежи. – 2011. – Электронный журнал «edu.e-history.kz» – http://e-history.kz/ru/contents/view/1332
12. Аналитический отчет по итогам проведения социологического исследования «Мировоззренческие и духовные ценности молодежи на современном этапе: оценка состояния, проблемы, пути решения» по заказу Института философии, политологии и религиоведения МОН РК в рамках тематического плана Администрации Президента РК / Абдырайымов Г.С., Алимбекова Г.Т., Лифанова Т.Ю., Вережкин А.В., Шабденова А.Б., Кенжакимова Г.А. – Алматы, 2015. – 78 с.
13. Данные Комитета по делам религии Министерства культуры и спорта РК.2015 г.
14. Жукова Е.В. Изучение религиозности молодежи г. Петропавловска // Молодой ученый. – 2013. – №5. – С. 604-610.
15. Кирбетов Т. Нам грозят, а мы – не дремлем // Общественно- политическая газета Казахстана. – 20.11.2015/ http://www.time.kz/articles/zloba/2015/11/20/nam-grozjat-a-mine-dremlem
16. Телеканал «Хабар» 400 казахстанцев воюют за ИГИЛ // http://khabar.kz/ru/news/obshchestvo/item/26473-400-kazakhstantsev-voyuyut-za-igil

Глава 8

Военно-патриотическая работа с молодежью

8.1. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ

Военно-патриотическое воспитание – это целенаправленная и скоординированная система деятельности государственных органов, общественных объединений и организаций. Основная цель военно-патриотического воспитания – формирование у молодежи высокопатриотического сознания, чувства верности Казахстану, готовности к выполнению гражданского долга, важнейших конституционных обязанностей по защите интересов Родины.

В Республике Казахстан подготовка молодежи (граждан допризывных и призывных возрастов) к службе в армии регламентирована Правилами подготовки граждан к воинской службе, утвержденные Приказом Министра обороны Республики Казахстан от 11.06.2015 г. № 329 и Правилами организации и проведения, а также формирования учебно-материальной базы начальной военной подготовки, утвержденные Приказом Министра обороны Республики Казахстан от 19.12.2014 г. № 606. Она включает в себя следующее:

- начальную военную подготовку;
- военную подготовку по дополнительным образовательным программам;
- подготовку по военно-техническим и другим специальностям;
- военную подготовку по программе офицеров запаса. Армия Казахстана улучшила свои позиции в обновленном мировом рейтинге, который составила организация Global Firepower. В списке из 126 стран Казахстан, поднявшись с 80-го, занимает 66-е место. При численности населения почти в 18 млн. чел. на защиту страны готовы встать 8,3 млн. граждан [1].

Призыв на срочную воинскую службу организуется и проводится в соответствии с Законом Республики Казахстан «О воинской службе и статусе военнослужащих» два раза в год [2]. По данным Министерства обороны РК, осенью 2015 года 12 тысяч казахстанцев в возрасте от 18 до 27 лет были призваны на срочную воинскую службу. По состоянию на первое полугодие 2015 г. фактическая численность молодых людей (18-29 лет), несущих воинскую службу в ВС РК составляет 27 212, численность курсантов, получающих высшее профессиональное образование в военных вузах РК (в том числе за рубежом) – 2 356, численность подростков, обучающихся в Республиканской школе «Жас Ұлан» – 372.

В целом результаты призыва показывают, что казахстанские призывники стали меньше уклоняться от воинской службы. Убежденность в необходимости выполнения функции защиты Отечества у современной молодежи связана с достаточно стабильным социальным обеспечением военной службы.

С 2015-2016 учебного года в 26 учебных вузах Казахстана девушки наряду с юношами проходят обучение при военных кафедрах.

Это связано с активизацией военно-патриотического воспитания молодежи, формированием положительного имиджа защитника Отечества, укреплением престижа военной профессии и мотивацией воинской службы.

В воинских частях и учреждениях ВС РК были организованы различные мероприятия с широким привлечением допризывной молодежи, в том числе: военно-патриотические акции («Дни открытых дверей», «Уроки мужества», «Дни призывника», «Один день в армии Казахстана», «Армия глазами детей», «Почтение ветеранам – поклонение их подвигу!»); смотр-конкурсы; военизированные кроссы и эстафеты по военно-прикладным и техническим видам спорта и др. За воинскими частями и учреждениями закреплено в общей сложности свыше 6 тысяч школ, лицеев и колледжей [3].

Большую роль в военно-патриотическом воспитании учащихся, их обучении военному

2014 г.

25 тыс. призывников
(весенний и осенний призывы)

2015 г.

Свыше 30 тыс. молодежи
(весенний и осенний призывы)

Источник: МО РК

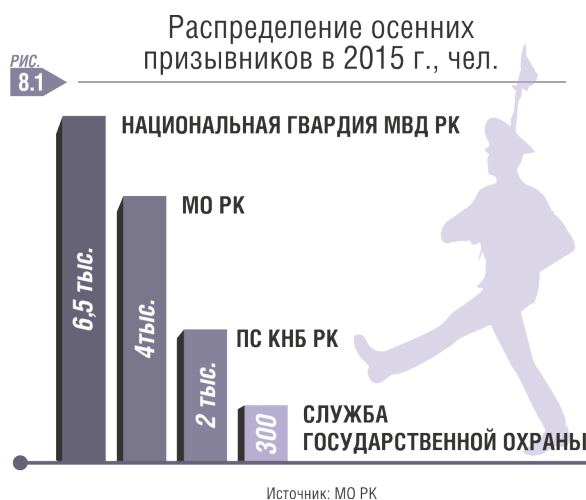
делу, подготовке к труду и защите нашего Отечества играют Республиканские военно-спортивные игры «Алау» и «Жас ұлан». В 2015 году на территории войсковой части г. Тараза Жамбылской области был проведен Республиканский финал военно-спортивной игры «Жас ұлан» среди обучающихся организаций общего среднего и дополнительного образования, в которой приняло участие более 128 учащихся – победителей отборочных туров областей, городов Астаны и Алматы. В г. Щучинске на базе Кадетского корпуса Министерства обороны РК им. Ш. Уалиханова проводился республиканский финал военно-спортивной игры «Алау». Цель этих игр – активизация работы по патриотическому воспитанию, привитие детям чувства уважения к историко-культурному наследию своего народа.

Республиканским научно-методическим центром дополнительного образования проведены различные конкурсы, в том числе «Наша Победа!», посвященный 70-летию Победы в Великой Отечественной войне; «Доблесть. Мужество. Отвага», посвященный Дню защитника Отечества. Целью этих конкурсов является пропаганда военно-патриотического воспитания. Функционирует Республиканский координационный совет руководителей клубов военно-патриотического направления, где представлены все регионы Казахстана.

На местах в реализации основных направлений военно-патриотического воспитания молодежи государственные органы сотрудничают с военно-патриотическими клубами, юнармейскими центрами. Только за 15 лет количество военно-патриотических клубов, кружков и секций возросло более чем в 11 раз. По состоянию на 1 июля 2015 года при средних школах зарегистрировано 2 193 военно-патриотических клубов, кружков и секций, объединяющих свыше 63 тысяч граждан допризывного возраста.

Содержание реализуемого военно-патриотического воспитания в республике разнообразно и охватывает мероприятия по подготовке и проведению 25-летия вывода войск

из Афганистана; к 70-летию Победы в ВОВ; освещению достижений отдельных героев и личностей; обсуждению проблем призыва в армию, жизни новобранцев; формированию уважения к государственным символам, национальным культурным традициям и др.

Активно используется потенциал общественных объединений ветеранов войны в Афганистане. Привлекаются общественные молодежные организации «Жас қыран», патриотический клуб «Бүркіт», «Барсы Тараза» и др. Так, Республиканским общественным объединением «Совет генералов» созданы документальные фильмы об участниках Великой Отечественной войны: Дважды Герое Советского Союза, генерал-майоре авиации Т.Я. Бегельдинове, Герое Советского Союза, Халық Қаһарманы, генерале армии С.К. Нурмагамбетове и генерал-майоре милиции А. Болсамбекове; завершен сбор архивных материалов для создания 528-серийной телеэнциклопедии о Героях Советского Союза – выходцах из Казахстана; проводятся встречи «за круглым столом» по обсуждению социальных вопросов ветеранов ВОВ, труженников тыла и ветеранов войны в Афганистане; формированию антитеррористического сознания общества; усилению противодействия коррупции и др.

Растет популярность ежегодного республиканского патриотического студенческого

фестиваля «Мен жастарға сенемін!», который проводится в рамках празднования Дня Первого Президента РК при поддержке МОН РК на базе КазНУ им. аль-Фараби. Его главной целью является повышение уровня патриотизма и гражданской ответственности студенческой молодежи как значимой социальной группы. В задачи фестиваля входит стимулирование и поддержка студенческих инициатив, создание условий для общения и обмена опытом, выявление и поощрение талантливых, социально-активных студентов, организация эффективного диалога молодежи с представителями государственных структур, общественных организаций и бизнеса.

МО РК осуществлен выпуск 10-томного сборника «Ержүрек», повествующего о жизни, подвигах и историческом вкладе великих казахских батыров и национальных героев по защите Отечества.

В целом, анализ реализуемых проектов и мероприятий на местах показывает содержательную насыщенность и значимость военно-патриотического воспитания молодежи в нынешних условиях.

Немаловажной составляющей военно-патриотического воспитания является информационная работа, заключающаяся в размещении на телевидении и радио специальных передач, социальных, мотивационных роликов и рекламных видеоматериалов, направленных на формирование казахстанского патриотизма, положительного мнения о Вооруженных силах.

На телеканалах «Хабар» и «Казахстан» транслируются военно-патриотические программы «Айбын» и «Ақсауыт». Порядка 300 вокалистов, среди которых военнослужащие всех видов и родов войск ВС РК, курсанты и воспитанники военных учебных заведений, а также талантливые учащиеся общеобразовательных школ, студенты, воспитанники военно-патриотических клубов со всех 14 областей Казахстана, городов Астаны и Алматы приняли участие на фестивале армейской песни «Жас ұлан». Министерством обороны в рамках популяризации военно-патриотической песни был организован музыкальный проект «Әскери әндер», который в прошлом году широко транслировался в эфире Казахского радио.

На постоянном контроле находится работа по организации начальной военной подготовки (далее – НВП) в средних школах. В настоящее время НВП проводится в 5 966 организациях образования, охвативших 455 579 подростков, в том числе 230 241 юношей.

Приведем оценку респондентами деятельности местных органов по военно-патриотическому воспитанию. 29,2% опрошенных считают, что работа по этому направлению ведется очень хорошо, 32,7% отмечают, что она организована в целом хорошо, 22,9% дают среднюю оценку. Целостная информация о степени оценки состояния дел по военно-патриотическому воспитанию представлена на рисунке 8.2.

Оценка молодежью деятельности по военно-патриотическому воспитанию, %

Рис.
8.2

	Это у нас есть и такая работа ведется					Такого у нас нет	Об этом я не знаю
	Очень хорошо	В целом хорошо	Средне	Плохо	Очень плохо		
Деятельность по военно-патриотическому воспитанию	29,2	32,7	22,9	4,2	1,9	1,8	7,3

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

Следующий блок вопросов анкетирования был связан с определением степени актуальности решения тех или иных направлений молодежной политики на местах. 39,5% опрошенных отмечают, что нужно ее решать в первую очередь, 30,3% – это можно сделать позже (рисунок 8.3).

При этом респонденты отмечают важность решения вопросов военно-патриотического воспитания на государственном уровне совместно с молодежью – 35,6% (рисунок 8.4).

При всей обширности охвата и содержательности военно-патриотических мероприятий участники фокус-группового исследования отмечают востребованность:

- в усилении системной работы на республиканском уровне;
- в информационно-разъяснительном обеспечении (активное использование СМИ, развитие военно-периодической печати, преодоление негативного стереотипа и т.д.);
- в научно-теоретическом и методическом обеспечении деятельности различных структур и органов управления по реализации военно-патриотического воспитания;
- в усилении практической направленности и обеспечении взаимосвязи с военными школами и воинскими частями и подразделениями;

Распределение ответов респондентов по выявлению актуальности военно-патриотического воспитания, %

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

Распределение ответов на вопрос «Кто или какой орган должен реализовывать, регулировать и улучшать деятельность по военно-патриотическому воспитанию?», %

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

- в обеспечении качества организации в школах активных военно-патриотических мероприятий (игровые методы, реконструкция исторических событий, мероприятия по ориентированию и т.д.);

- в целях популяризации военно-исторического прошлого в молодежной среде инициировать проведение один раз в год общереспубликанского интерактивного конкурса «Воин года» (по номинациям) с широким освещением в СМИ (на радио и в телеэфире).

В целом результаты проведенного опроса показывают положительное отношение абсолютного большинства респондентов к реализации военно-патриотического воспитания, понимание значимости совместных работ в данном направлении.

8.2. КАЗАХСТАНСКИЙ ПАТРИОТИЗМ И ГРАЖДАНСКИЙ ДОЛГ В ПОНИМАНИИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Исследование вопроса патриотичности казахстанской молодежи показывает, что большая часть респондентов считает себя па-

триотом Казахстана. Так, по данным МОН РК, 36,5% опрошенных сказали, что большая часть молодежи – патриоты своей страны, 34,2% отметили, что патриотичными себя считает примерно половина казахстанской молодежи. 16,1% опрошенных считают, что патриотично настроенной молодежи менее половины, 11,8% респондентов указывают на то, что казахстанскую молодежь в целом очень трудно назвать патриотичной [4].

Результаты социологического исследования показывают изменения в понимании патриотизма молодежью [5, с. 53-54]. Этот вопрос задавался всем участникам опроса, и среди ключевых выделяется любовь к Родине и преданность ей – 52,6% респондентов; уважение к истории страны и памяти прошлых поколений – 27,6%; бережное отношение к культуре своего народа – 13,1%. В его структуре появляется уважение к истории и традициям, бережное отношение к культуре (рисунок 8.5).

Этому способствует ряд мероприятий, реализуемых на республиканском уровне. Так, были проведены Республиканский молодежный форум по популяризации государственных символов РК, Республиканский конкурс

«Лучший волонтер-2015», Слет зарубежных студенческих организаций Казахстана с участием представителей международных и казахстанских молодежных организаций. Активно работает молодежный лагерь «Жастар – Отанға!», проходят игры КВН «Жайдарман» и «Жайдарлы Жас Ұлан» на государственном языке и др. [6].

Представленные данные коррелируют и с исследованием мировоззренческих и духовных ценностей молодежи на современном этапе. Так, по данным данного исследования, 57,8% молодых казахстанцев считают, что Родина – это Республика Казахстан.

На рисунке 8.6 представлены результаты ответов на вопрос «Считаете ли Вы себя патриотом своей страны?».

Патриотическое воспитание вне исторического контекста невозможно. Результаты фокус-группового исследования указывают, что нынешняя молодежь знает о подвигах своих дедов и прадедов, но мало интересуется историческими событиями прошлого. Результаты анкетирования показывают, что вопросы преемственности, традиций и знания прошлого интересуют лишь 23,8% опрошенных. Большинство респондентов, а именно 32,2%, отмечают, что это не обязательно делать. Ответ «затрудняюсь ответить» больше всего дают респонденты города.

Респонденты указывают, что информацию о героях войны, о патриотических событиях они знают из содержания курса «Исто-

рия Казахстана», узнают через кинофильмы, интернет, СМИ.

Следовательно, в развитии патриотического воспитания через осмысление истории и прошлого нужно активно использовать потенциал выше обозначенных ресурсов.

В сознании молодежи нашей страны гражданский долг связан с законопослушностью, уважением и гордостью за свой народ и Казахстан, служением и трудом во благо своей страны.

В горячую пятерку ответов респондентов на вопрос «Что для Вас гражданский долг?» вошли: соблюдение законов страны, уважение своего народа и страны, труд во благо народа, уважение традиций казахского народа, быть полезным для общества (рисунок 8.7).

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социальных исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

Таким образом, исследование показывает, что для значительной части молодежи нашей страны гражданский долг – это, в первую очередь, соблюдение законов страны, т.е. быть законопослушным – 43,4%.

По мнению экспертов, участвовавших в фокус-групповом исследовании, для совре-

менной молодежи, помимо ценностей здоровья и семьи, очень важно их образование и профессия, затем гражданство, а затем уже национальная принадлежность. Эксперты считают, что доминирующее большинство молодежи связывают успешность профессиональной карьеры с качеством образования, трудолюбием, готовностью много работать ради достижения цели.

Это подтверждается и данными проведенного опроса. Распределение по степени значимости ответов на вопрос «Назовите слагаемые успешной профессиональной карьеры» (рисунок 8.8) показывает, что в тройку лидирующих позиций молодежь ставит наличие знаний и умений, трудолюбие и коммуникабельность.

Рис. 8.8 Слагаемые успешной профессиональной карьеры по мнению молодежи, %

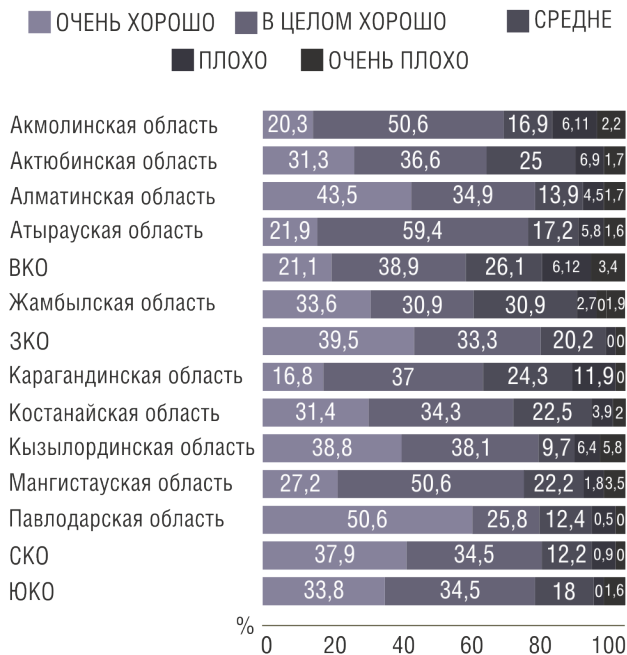

Результаты социологического опроса молодежи (по данным Центра социальных исследований и социального инжиниринга КазНУ им. аль-Фараби)

При оценке целостной работы по формированию казахстанского патриотизма большинство респондентов – 93,9% считают, что работа ведется. Ответы респондентов по оценке этой работы распределены следующим образом: ведется очень хорошо – 30,5%; в целом хорошо – 36,7%; средне – 19,5%; плохо – 5,0%; очень плохо – 2,2%; такого у нас нет – 1,7%; об этом я не знаю – 4,3%.

Оценка работы регионов по воспитанию казахстанского патриотизма, %

РИС.
8.9

Результаты социологического опроса молодежи
(по данным Института государства и права КазНУ им. аль-Фараби)

Рекомендации экспертов по повышению воспитания казахстанского патриотизма

РИС.
8.10

Патриотизм надо воспитать на примере успешных людей, которые честно и высокопрофессионально ведут свое дело и поднимают престиж страны (г. Алматы).
Надо связывать формирование личностного качества с достижением чувства патриотизма (Атырауская область).
Нужно учредить День патриота страны и широко праздновать, отмечать, чествовать реальных патриотов с соответствующими успехами. Все это освещать широко по СМИ. Понятие и содержание «патриот» надо освещать в новом формате (Западно-Казахстанская область)

Результаты фокус-группового исследования
(по данным Института государства и
права КазНУ им. аль-Фараби)

Работа регионов в направлении патриотического воспитания разнообразна. Заметное оживление и активность можно видеть в Пав-

лодарской (50,6%), Алматинской (43,5%), Западно-Казахстанской (39,5%), Кызылординской (38,8%) и Северо-Казахстанской (37,9%) областях (рисунок 8.9). Анализ представленных документов и отчетов позволяет к числу положительных моментов отнести работу и проведение конкретных акций и проектов среди молодежи: в Кызылорде функционирует совместный совет «Жастар саясатымен патриоттық тәрбие беру жөніндегі», в Мангистау – Республиканский молодежный патриотический фестиваль «Мой Казахстан», Патриотическая акция на тему «Мәңгілік ел», «История Казахского Ханства» – в г. Астане, в Костанайской области действует более 20 клубов, ежегодно проводится слет военно-патриотических клубов «Жас Патриот», в 2016 году он пройдет уже в 10 раз.

* * *

Таким образом, результаты проведенного исследования показывают, что патриотическое воспитание занимает особое место в реализации молодежной политики Республики Казахстан.

В рамках реализации военно-патриотического воспитания на государственном уровне обеспечено постоянное обновление и обогащение содержания патриотического воспитания, его методов, форм и средств; взаимодействие общественных организаций, других социальных институтов с заинтересованными государственными органами и ведомствами; комплексность мер по формированию государственного самосознания, по повышению уровня знаний о героической истории Казахстана, о патриотах своей страны.

Молодежь Казахстана принимает активное участие в реализации военно-патриотического воспитания, понимает его специфическую направленность, осознает необходимость служения Отечеству. Надо отметить и достаточно высокий уровень научно-методической подготовленности организаторов, руководителей и специалистов работы по патриотическому воспитанию, выступивших в исследовании в качестве экспертов.

Анализ направлений деятельности местных государственных органов по патриотическому воспитанию позволяет сделать вывод о сильных и слабых сторонах этой деятельности. Больше всего в этой деятельности акцентируется внимание на понимание молодежью сущности и ценностей патриотизма и гражданственности, на развитие активной гражданской позиции, правовой, политической культуры, социальной активности через общественно-полезную работу. Тем не менее считаем целесообразным обратить внимание на развитие у молодежи желания служить в интересах Родины, на формирование мо-

рально-психологической подготовленности молодежи к воинской службе.

В целях улучшения и дальнейшего совершенствования работы в данном направлении необходимо военным кафедрам вузов совместно с органами местного управления (военкоматами) проводить комплекс профориентационных мероприятий по пропаганде профессии защитника Отечества; МОН РК И МО РК провести работу по разработке новых образовательных и социально-культурных технологий по военно-патриотическому воспитанию, рекомендаций и регламентов воспитателей.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1 Материал с сайта http://asker.kz/blog/army_news/armiya-kazaxstana-podnyalas-na-14-strochek-v-mirovom-rejtinge.html

2 Закон Республики Казахстан от 16 февраля 2012 года «О воинской службе и статусе военнослужащих»: <http://www.mod.gov.kz/rus/obrazovanie/>

3 Статистическая информация МО РК от 06.08.2015 г. №01-3-06-6/2639-И (не секретно) на 8 стр.

4 Аналитический отчет по результатам социологического исследования «Изучение общественно-политической ситуации в молодежной среде». – Астана, 2015.

5 Аналитический отчет по итогам проведения социологического исследования «Мировоззренческие и духовные ценности молодежи на современном этапе: оценка состояния, проблемы, пути решения» по заказу Института философии и политологии в рамках тематического плана Администрации Президента РК / Абдирайымова Г.С., Алимбекова Г.Т., Шабденова А.Б., Сагденов С.Е., Кенжакимова Г.А. – Алматы, 2015. – 78 с.

6 Методические материалы семинара «Системный подход к работе с молодежью и молодежными организациями. Технологические пакеты для отдельных категорий молодежи. Повышение эффективности государственной молодежной политики, анализ и мониторинг, система рейтингов», г. Тараз, 2015. – МОН РК, НИЦ «Молодежь». – 88 с.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Рассмотрение в Национальном Докладе «Молодежь Казахстана – 2015» комплекса вопросов состояния и тенденций развития потенциала молодежи позволяет сделать ряд выводов.

Доля молодежи в общей численности населения остается относительно высокой. По данным Комитета по статистике, каждый четвертый житель страны относится к исследуемой возрастной группе – 14-28 лет (включительно). Наибольшую численность в структуре молодежи составляет группа в возрасте 24-28 лет, что, однако, указывает на потенциальное снижение доли молодежи в ближайшие годы. Удельный вес сельской молодежи остается ниже доли городского населения и тенденция к его снижению сохраняется на протяжении последних 2-х лет.

Рождаемость за последние пять лет увеличилась во всех возрастных группах молодежи. Семья для молодого поколения продолжает оставаться в числе главных жизненных ценностей.

Неравномерность в экономическом развитии регионов способствует росту внутренней миграции. Отсутствие работы и низкий уровень развития социальной инфраструктуры в селах и малых городах становятся основными двигателями внутренней миграции и оттока сельского населения в города. Особенно большое положительное сальдо по внутренней миграции имеют г. Астана и г. Алматы.

В последние годы постепенно повышается средний возраст вступления в брак у молодых мужчин и женщин. Довольно высок уровень разводимости среди молодежи. К основным причинам разводов, по мнению молодых людей, относятся: проблемы безработицы, трудоустройства, материальные трудности; низкая возможность молодой семье приобрести собственное жилье: психологическая неготовность молодых пар к семейной жизни.

Тенденция миграционного потенциала отмечена с отрицательным сальдо, молодежь переселяется в города Казахстана с целью

трудоустройства, а эмиграция за рубеж в основном связана с получением образования и улучшением условий жизни.

Молодежь составляет значительную долю в группах риска по социально-значимым заболеваниям, поэтому нуждается в целенаправленной и комплексной работе, направленной на профилактику этих заболеваний. Острой является необходимость проведения социальной работы с отдельными группами молодежи, не охваченной спортивно-массовой или другими видами социальной активности с целью профилактики формирования вредных привычек и социальной дезадаптации.

Образование и занятость находятся на достаточно высоком уровне и по относительной величине вполне сопоставимы с показателями в отношении сверстников в развитых странах. Однако и в сфере образования, и в сфере трудоустройства наблюдается межрегиональная дифференциация, отражающая неравенство уровня социально-экономического развития областей Казахстана, результатом которой становится неравенство доступа к качественному образованию и, в конечном счете, снижение уровня человеческого капитала и конкурентоспособности региона.

Важность образования для дальнейшей жизни все в большей степени осознается молодежью, что подтверждается многочисленными социологическими опросами. Возрастает и потребность молодежи в образовании повышенного уровня и дополнительном образовании.

В молодежной среде наблюдается снижение динамики роста преступлений. В региональном разрезе практически во всех возрастных группах молодых лиц, совершивших общеуголовные преступления, наиболее высока преступность в трех областях – Костанайской, Восточно-Казахстанской и Алматинской. В 2015 году по сравнению с 2014 годом количество несовершеннолетних лиц, злоупотребляющих наркотическими средствами, психотропными веществами и прекурсорами, снизилось в 2,5 раза.

Принятие комплексных мер «экстренного» характера по борьбе с суицидом позво-

лило в 2014 году снизить количество случаев молодежного суицида и поддержать эту тенденцию в первой половине 2015 года. Существуют большие диспропорции в количестве попыток суицидов в разрезе регионов. Самый высокий коэффициент попыток приходится на Восточно-Казахстанскую область и самый низкий – на Западно-Казахстанскую область. Таким образом, региональный аспект антиобщественных явлений требует индивидуализации работы с молодежью из социальных групп риска на местном уровне.

Комплекс мер по реализации Государственной молодежной политики РК, улучшению инфраструктуры культурно-досуговой деятельности, изменению форм собственности объектов культурно-развлекательных учреждений повысил удовлетворенность молодежи деятельностью в данной сфере. Значительна динамика в оценке условий в спортивной и массовой зрелищной досуговой деятельности. Позитивно оцениваются условия, которые создает государство для реализации талантливой молодежи в области культуры. В то же время имеется разница в условиях досуга города и села. Важным становится повышение качества предоставляемых культурно-досуговых услуг. Существуют риски удовлетворения досуговых потребностей для социально уязвимых слоев населения.

Организация досуга молодежи необходима для профилактики девиантного, деструктивного поведения молодежи. Для Казахстана актуален вопрос профилактики суицидального, аддитивного поведения молодежи. Необходимы обновленная система статистической регистрации данных явлений, а также системный, аналитический и перекрестный анализ данных показателей на уровне регионов и государства в целом, разработка комплексных профилактических программ с улучшением досуговой деятельности.

Молодежь демонстрирует высокую электоральную культуру, участвует в общественно-политическом движении, приняла активное участие в выборах Президента РК 2015 г. В целом, казахстанская молодежь не ориентирована на проявление той или иной

разновидности деструктивной активности. В то же время в целях недопущения крайних форм протестности в казахстанском обществе требуются меры, направленные на решение, прежде всего, социально-экономических проблем.

Большая часть молодежи обеспокоена религиозной обстановкой в стране, проявляет настороженность по отношению к радикальным религиозным течениям. При этом подавляющее большинство молодежи проявляет терпимое отношение к представителям различных конфессий. Учитывая современную ситуацию, необходимо пропагандировать среди подрастающего поколения принципы светского государства и воспитывать в рамках традиционных ценностей казахстанского общества. На опережение вести эффективную работу по предотвращению терроризма и экстремизма, разработать новые технологии работы в интернет-пространстве в соответствии с современными вызовами и тенденциями. Курирующим государственным органам уделять внимание решению социальных проблем всех категорий молодежи: получения образования, трудоустройства, безработицы, жилищных проблем, досуга и др.

В республике воспитание патриотического сознания осуществляется во взаимосвязи социальных структур общества – системы образования, армии, государственных и общественных организаций и др. Реализуемые воспитательные мероприятия патриотического характера способствуют как формированию патриотических понятий, так и совершенствованию нравственных интересов и идеалов.

К настоящему времени в Казахстане создана устойчивая нормативно-правовая и институциональная база государственной молодежной политики. На системной основе реализуются мероприятия, направленные на создание социально-экономических, правовых, организационных условий и гарантий для социального становления и развития молодых граждан, наиболее полной реализации творческого потенциала молодежи в интересах всего общества.

2015 год – пограничный год окончания первого и начала второго этапа реализации Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 г. «Казахстан – 2020: путь в будущее». На первом этапе реализации Концепции Государственной молодежной политики (ГМП) была проделана большая работа по созданию всех необходимых институтов для обеспечения системности и эффективности работы. Принят новый Закон РК «О государственной молодежной политике» (9.02.2015 г. №285-V ЗРК), предусматривающий активное и созидательное участие молодежи в развитии страны. Законодательно закреплено вовлечение молодежи в деятельность молодежных организаций, консультативно-совещательных органов и органов молодежного самоуправления в системе образования и в трудовых коллективах. Определены компетенции и ответственность администраторов бюджетных программ, затрагивающих интересы и потребности молодежи. Приоритетные направления молодежной политики интегрированы в ряд государственных и отраслевых программ. В стратегических планах семи центральных государственных органов включены 19 индикаторов и показателей работы с молодежью.

Современный этап развития молодежной политики – это переход к системной и согласованной работе всех участников молодежной политики, повышение эффективности проектов, программ, мероприятий, профессионализма работы с молодежью. Он связан, прежде всего, с отладкой механизмов

межведомственного и межсекторального взаимодействия в сфере молодежной политики, внедрением системы рейтинга, оценки эффективности проектов, организаций, направлений, территорий. К 2020 году ГМП должна стать эффективным отлаженным механизмом, способным управлять процессами самоорганизации в молодежной среде, полностью использовать потенциал молодежи как самой пассионарной, креативной, инновационно настроенной части общества.

Реализация государственной молодежной политики позволяет Казахстану занять высокие позиции в международных рейтингах, в частности по Индексу благополучия молодежи и глобальному Индексу развития молодежи. Казахстан в 2015 году занял 37 место по уровню развития человеческого капитала 2015 года (Human Capital Index 2015). Республика продемонстрировала высокие результаты по показателям образования: уровень грамотности молодежи (33 место), доля населения со школьным образованием (10), доля выбывших из школы (6). Отмечено динамичное продвижение Казахстана за 2 года по показателям качества системы образования (+ 9 позиций).

Таким образом, анализ современного положения молодежи и состояния дел в сфере молодежной политики позволил выявить как позитивные тенденции, так и проблемные зоны, сделать определенные выводы, а также предложить рекомендации для участников процесса реализации государственной молодежной политики.

РЕКОМЕНДАЦИИ

Проведенный анализ указывает на необходимость проведения ряда мер по обеспечению активного участия молодежи в жизни государства и общества, ее доступа к социальной инфраструктуре и повышению ответственности госорганов в реализации молодежной политики.

1. Необходимо законодательно пересмотреть субъектный состав молодежи. Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года «О государственной молодежной политике» исключает из данного состава не только иностранцев и лиц без гражданства, постоянно проживающих на территории Республики Казахстан, но также оралманов и этнических казахов, членов их семей, прибывающих в Казахстан на законных основаниях в пределах соответствующих возрастных критериев. Пункт 2 ст. 2, отсылающий правопользователей к международным договорам, ратифицированным Республикой Казахстан, не решает проблемы исключения из состава молодежи и участников законных молодежных программ молодых людей от четырнадцати до двадцати девяти лет из числа вышеназванных социальных групп.

2. Понятийный аппарат Закона Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» дополнить категорией «социальная защита молодежи». Предусмотреть правовую норму, определяющую основные направления социальной поддержки молодежи.

3. Целесообразно в законодательном порядке определить возрастные классификаторы молодежи как субъекта права для конкретизации и унификации их прав, свобод, обязанностей, в том числе для учета молодежного потенциала в рамках государственных программ.

4. Полагаем необходимым внести изменения и дополнения в Закон «О государственной молодежной политике». Действующая редакция выделяет два квалификационных критерия полномочий – государственного органа по труду и уполномоченного органа по предпринимательству. Вместе с тем оба эти

направления представляют двуединую задачу содействия занятости молодежи, улучшению статусных позиций молодежи на рынке труда. Трудоустройство молодежи в рамках трудового договора, гражданско-правовых договорных отношений либо в формате предпринимательской деятельности, самозанятости должны координироваться в едином комплексном компетенциально-функциональном формате. В этом же формате необходимо разрабатывать и реализовывать государственные программы молодежной занятости. Только путем согласованной координации всех направлений, форм и способов молодежной занятости, определения целесообразных приоритетов, видов занятости молодежи в зависимости от возрастных, половых, региональных, образовательных, производственных и иных особенностей возможно решение многих проблем.

Предлагаем дополнить главу 3 указанного Закона «Механизмы формирования и реализации государственной молодежной политики» правовой нормой, представляющей особенности формирования и реализации государственной молодежной политики в области труда и занятости с учетом категориальных особенностей молодежи.

5. Необходимо внести изменения и дополнения в Закон Республики Казахстан «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан». Значительное количество правовых гарантий данного законодательного акта представлено в формате отсылочных норм. Кроме того, зафиксированные положения в сфере занятости молодых инвалидов не представляют интереса для работодателей и отрицательно влияют на трудоустройство данной категории граждан.

Необходимо представить в данном законодательном акте принципы и механизмы трудоустройства инвалидов, построенные на согласованных совместных компетенциях, действиях, программах единства профессиональной подготовки, с участием работодателей и обязательного трудоустройства, представив процедурно-процессуальные положения в отсылочном формате к законо-

дательству о занятости. Кроме того, целесообразно пересмотреть критерии заинтересованности работодателей в использовании труда инвалидов из числа молодежи.

6. Проведенный анализ статистических данных показывает приоритеты, прежде всего, по половому и возрастному признаку. Данное положение следует учитывать при разработке комплексных программ. Необходимо учитывать разность трудовых приоритетов, стартовых возможностей, принципиальной мотивации молодежной занятости, типичной для определенных возрастных групп. В связи с этим целесообразно установить возрастные классификаторы. При разработке целевых программ необходимо учитывать гендерные, образовательные и региональные особенности. Такая структура может быть создана в межведомственном формате. Также аналитический обзор статистических данных выявил определенные пробелы в формировании субъектных и предметных классификаторов статистической отчетности, которые не всегда учитывают особенности молодежной политики в Республике Казахстан. Это требует корректировки правовой регламентации государственной статистической отчетности. При проведении статистических отчетов необходимо учитывать показатели частных агентств занятости, отсутствующие в официальной отчетности РК

7. Необходимо на постоянной основе проводить мониторинг государственных молодежных программ, направленных на усиление роли молодежи в социально-экономическом развитии Республики Казахстан на предмет эффективности их реализации и выявления проблем функционирования, внося соответствующие коррективы в их правовую регламентацию, в том числе в области санкционных действий. Местным исполнительным органам необходимо также разработать целевые программы по социальной поддержке целевых групп населения: молодых инвалидов, в том числе имеющих детей в части социальной и трудовой реабилитации.

8. Необходимо пересмотреть и организовать национальную систему подготовки

религиоведческих кадров с обязательным включением в образовательную программу дисциплин, связанных с социально-психологическим аспектом работы с населением. В образовательных учреждениях активизировать информационно-идеологическую работу, направленную на искоренение религиозного экстремизма. Также необходимо усовершенствовать контент интернет-сайтов, направленных на профилактику и искоренение экстремизма путем привлечения компетентных специалистов в сфере религии.

9. Решение вопросов молодежи в общественно-политических процессах, очерченных в соответствующей главе, требует комплексного подхода с привлечением к этому процессу представителей общественных организаций, НПО и политических партий. Для достижения поставленных задач необходимо: разработать новые механизмы снижения протестности среди молодежи; проводить контроль контента интернет-сайтов, направленных на профилактику и искоренение экстремизма; совершенствовать и укреплять сети правозащитных организаций; обеспечить доступность и справедливость в распределении ресурсов, активно осуществлять социальные программы для молодежи; активизировать информационно-идеологическую работу в образовательных учреждениях МОН РК, направленную на искоренение религиозного экстремизма. Увеличить грантовое финансирование организациям, занимающимся комплексными религиоведческими исследованиями; в сельских и отдаленных районах правильно организовать досуг, а также создать профессионально-ориентированные центры обучения; повышать квалификации по вопросам религиоведения представителей государственных органов, СМИ, образовательных учреждений и др. заинтересованных лиц (МОН РК); подготовить информационно-аналитические брошюры и другие наглядные материалы с идеологией противодействия терроризму и религиозному фанатизму.

10. Необходимо обеспечить ведение единого республиканского электронного реестра военно-патриотических формирований. В

ходе данной работы установить их состав, структуру, цели и задачи, порядок функционирования, регистрации и иных характеризующих данных. Предлагается учесть наличие у них паспортов, сертификатов, уставов, логотипов, гимнов, клятвы юнармейца и т.д.

11. Учитывая особую важность сферы противодействия молодежной преступности, рекомендуется введение практики подготовки аналитического отчета о состоянии, условиях и причинах молодежной преступности в Республике Казахстан. Причины 30-40-процентного доминирования трех областей по числу молодых лиц, совершивших общеуголовные преступления, можно установить только на основе специального исследования. Динамика роста преступлений, связанных с религиозным экстремизмом, также требует отдельного комплексного изучения (во взаимодействии с КНБ и Комитетом по делам религий).

12. Необходимо стимулировать развитие волонтерской деятельности в регионах, широко пропагандировать институт волонтеров посредством СМИ, оказывать содействие и поощрять деятельность волонтеров. Увеличить количество молодежных социальных

проектов с участием государства, разработать систему мотивации молодежи к безвозмездной работе на основе принципов гуманизма, преемственности, учета национальных традиций, милосердия.

13. В целях профилактики антиобщественного поведения разработать типовые рекомендации для психологов, социальных работников поликлиник и школ по оценке психического, психологического и социального здоровья молодежи.

14. В целях совершенствования работы по организации досуга молодежи рекомендуется создание общей электронной карты Казахстана досуговых учреждений и организаций с предлагаемыми видами услуг, кружками, стоимостью и бесплатными направлениями, руководителями кружков. Важно принять меры по совершенствованию качества работы клубов и домов культуры. Необходимо продолжать развивать культурно-досуговую инфраструктуру по месту жительства (дворовые клубы и клубы по интересам молодежи, центры развития и т.п.); совершенствовать работу молодежных ресурсных центров, социальных служб молодежи.

Научное издание

**НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДОКЛАД
«МОЛОДЕЖЬ КАЗАХСТАНА – 2015»**

ИБ № 8881

Подписано в печать 24.11.2015. Формат 60x84 ¹/₈.
Печать цифровая. Объем 21,6 п.л. Тираж 100экз. Заказ №3493.
Издательский дом «Қазақ университеті»
Қазақського національного університету ім. аль-Фарабі.
050040, г. Алматы, пр. аль-Фарабі, 71. ҚазНУ.
Отпечатано в типографии издательского дома «Қазақ университеті».